

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI ABD’NİN ASYA-PASİFİK
POLİTİKASI BAĞLAMINDA
ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

İSHAK TURAN

HAZİRAN 2015

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI ABD’NİN ASYA-PASİFİK
POLİTİKASI BAĞLAMINDA ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İSHAK TURAN

Danışman
Prof. Dr. Kamer KASIM

BOLU 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İshak Turan'a ait **"SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI ABD'NİN ASYA-PASİFİK POLİTİKASI BAĞLAMINDA ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ"** adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS YETERLİLİK TEZİ olarak kabul edilmiştir. 30 /06 /2015

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Kamer KASIM

Üye : Prof. Dr. Selçuk ÇOLAKOĞLU

Üye : Doç. Dr. Mehmet DALAR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, "**Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD'nin Asya-Pasifik Politikası Bağlamında ABD-Çin İlişkileri**" başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 30 / 06 / 2015

İshak TURAN

30.06.2015

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI ABD’NİN ASYA-PASİFİK POLİTİKASI BAĞLAMINDA ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

İshak TURAN

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kamer KASIM

Haziran 2015, XVII+204 sayfa

Soğuk Savaş sonrasında küresel ve bölgesel güvenlik algılamaları değişmiş ve Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri tek kutuplu dünya düzenini ilan etmiştir. Askeri ve ekonomik gücüyle küresel oyun kurucu rolünü artıran ABD, 1990 sonrası Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik kalkınmaya kayıtsız kalamamıştır. Küresel sermayenin batıdan doğuya kaymasını yakından takip eden ABD, Asya-Pasifik’i mihver bölge olarak ilan etmiştir. Çin’in hızlı ekonomik kalkınması, ABD’ye karşı yeni bir küresel gücün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında, bölgesinde serbest hareket etme imkânı elde eden Çin Halk Cumhuriyeti, Güney ve Doğu Çin Denizleri üzerindeki tarihsel hak iddialarını artmıştır. “Tek Çin” politikası doğrultusunda, Tayvan’ın dahi egemenliğini sağlama arzusu, Pekin’in en büyük dış politika hedeflerindendir. ABD’nin bölgedeki askeri gücü sayesinde statükosunu koruyan Tayvan, iki ülke arasında sıcak çatışmaya dönüşebilecek en büyük sorundur. Bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler kapsamında ele alınacak ve Soğuk Savaş sonrası çeşitlenen güvenlik anlayışına değinilecektir. İkinci bölümde; günümüzün en büyük küresel gücü ABD ile yükselen rakip güç Çin arasındaki ilişkiler, çok yönlü olarak incelenecektir. Üçüncü bölümde ise; Tayvan’ın egemenlik sorunu, ABD-ÇHC arasındaki “stratejik rekabet” çerçevesinde analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Pasifik, Tayvan, ABD Dış Politikası, Yükselen Çin, Güvenlik.

ABSTRACT

USA– CHINA RELATIONS IN THE CONTEXT OF USA’S ASIA-PACIFIC POLICY AFTER THE COLD WAR ERA

İshak TURAN

Master Thesis

Department of International Relations

Thesis Advisor: Prof. Dr. Kamer KASIM

June 2015, XVII+ 204 pages

After the Cold War, global and regional security perceptions have changed and the USA has declared its unipolar world order following the collapse of the Soviet Union. US, dominated its global order role with its military and economic power, has not been indifferent to the economic growth in Asia-Pacific after 90s. Closely following the shift of global capital flows from west to east, the USA has declared the Asia-Pacific as “pivot”. China’s rapid economic development has led to the emergence of a new global power against the United States. Especially after the 11 September Events, China not only has gotten the opportunity to move freely at this region but also has increased its historical claims on the South and East China Seas. In accordance with “one China” policy, one of the main foreign policy targets of Beijing is the demand of ensuring the sovereignty of Taiwan. Taiwan, whose status quo is maintained thanks to the US military forces in the region, is the biggest problem could turn into a hot conflict between the two countries. This study consists of three sections. In the first section, the concept of security will be covered in international relations and then the emerging types of security after the post-Cold War will be analyzed. In the second section, the relations between the today’s greatest global power US and the rising rival China will be examined as versatile. In the third section; the problem of Taiwan sovereignty will be analyzed in the “strategic competition” framework between US-PRC.

Key words: Asia-Pacific, Taiwan, American Foreign Policy, China, Security.

ÖN SÖZ

Tez konumun belirlenmesinden tezimin hazırlanmasına kadar, bana yol gösteren, değerli desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, danışmanım sayın Prof. Dr. Kamer KASIM'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek Lisans öğrenimim boyunca, ders aşamasında eğitimime katkıda bulunan değerli hocalarım Doç. Dr. Ali YAMAN, Doç. Dr. Veysel AYHAN, Yrd. Doç. Dr. Gökhan TELATAR, Yrd. Doç. Dr. Ekin Oyan ALTUNTAŞ ve Arş. Gör. Fatih ŞEN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek Lisans öğrenimim süresince, verdikleri moral ve manevi desteklerini her zaman yüreğimde hissettiğim, kadim dostlarım Murat İNCE, Nedim YEŞİLNAR, Mustafa İNAN ve Habibullah SEZGİN'e, ayrıca; üzerimde büyük emekleri olan canım aileme, babam İdris TURAN'a ve özellikle de rahmetli annem Fatma TURAN'a sonsuz sevgilerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

İshak TURAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
 GİRİŞ.....	 1
 I. BÖLÜM	
1. GÜVENLİK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER.....	6
1.1. Kavram olarak Güvenlik.....	6
1.1.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı.....	9
1.2. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı.....	12
1.2.1. Realizmin Güvenlik Yaklaşımı.....	14
1.2.1.1. Neorealizmin (Yeni Gerçekçilik) Güvenlik Yaklaşımı.....	16
1.2.2. Tarihsel Süreç İçinde Liberalizm ve Neoralizmin Gelişimi.....	19
1.2.2.1. Karşılıklı Bağımlılık ve Güvenlik İlişkisi.....	21

1.2.2.2. (Neo)/Liberalizmin Güvenlik Yaklaşımı.....	24
1.3. Soğuk Savaş Dönemi Sonrasında Güvenlik Algısı.....	28
1.3.1. 11 Eylül ve Realist Güvenlik Anlayışının Yeniden Canlanması.....	32
1.3.2. Kopenhag Okulu Güvenlik Yaklaşımı.....	34
1.3.2.1. Kopenhag Okulu Bölgesel Güvenlik Yaklaşımı.....	34
1.3.1.2. Genişletilmiş Güvenlik Bağlamında Beş Sektör.....	37
1.3.1.3. Güvenlikleştirme.....	40
1.3.3. İngiliz (Aberystwyth) Güvenlik Okulu.....	42
1.3.4. Konstrüktivist (İnşacı) Güvenlik Yaklaşımı.....	45
1.3.5. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı.....	47
1.3.6. Postmodern Güvenlik Yaklaşımı.....	49
1.3.7. Marksist Güvenlik yaklaşımı.....	50
1.3.8. Feminist Güvenlik Yaklaşımı.....	51

II. BÖLÜM

2. ABD’NİN ASYA-PASİFİK GÜVENLİK ANLAYIŞI.....53

2.1. Küresel İki Büyük Gücün Dış Politika Kökenleri.....	53
2.1.1. ABD Dış Politikasının Temel Parametreleri.....	54
2.1.1.1. ABD’nin Esnek ve İzolasyonist Dış Politikası.....	57
2.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası ve Güvenlik Algısı...58	
2.1.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikada Yumuşak Güç (Soft Power).....	60
2.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Başkanlarının Dış Politika Uygulamaları.....	63
2.1.2.1. George Herbert Walker Bush (1988-1992).....	63
2.1.2.2. William Jefferson Bill Clinton (1992-2000).....	64
2.1.2.3. George Walker Bush (2000-2008).....	66

2.1.2.4. Barack Huseyin Obama (2000 - Günümüz).....	68
2.1.3. Çin'in Dış Politikasının Temel Dinamikleri	71
2.1.3.1. 21. Yüzyılda Yükselen Güç Çin.....	71
2.1.3.2.Çin Dış Politikasının Temel parametreleri.....	74
2.1.3.2.1. Çin'in Pasifik Bölgesi Güvenlik Anlayışı.....	76
2.1.3.2.2. Çin'in Barışçıl Yükselme (Barışçıl Kalkınma) Politikası.....	77
2.1.3.2.3. Çin'in Yumuşak Güç Politikası.....	79
2.1.3.2.4. “Tek ülke, İki Sistem” politikası.....	81
2.2. ABD'nin Yeni Güvenlik Algısı Asya-Pasifik.....	83
2.2.1. Hegemonik Tehdit-Çin.....	85
2.2.2. ABD'nin Asya-Pasifik'teki Güç Dengesi Arayışları.....	88
2.2.2.1. Pasifik bağlamında ABD-Japonya İlişkileri.....	88
2.2.2.2. Pasifik'teki Diğer Güç Merkezleriyle olan İlişkiler.....	90
2.3. ABD-Çin Arasındaki Çok Yönlü İlişkiler.....	94
2.3.1. ABD-Çin Arasındaki Siyasal İlişkiler.....	94
2.3.1.1. Tarihsel Bağlamda ABD-Çin İlişkileri.....	95
2.3.1.2. ABD-Çin İlişkilerinde Karşılıklı Rekabet ve İşbirliği.....	98
2.3.1.3. İki Ülke Arasındaki İşbirliği Alanları.....	99
2.3.1.4. İki Ülke Arasındaki Siyasal Problemler.....	103
2.3.1.5. ABD'nin Çin'i Çevreleme Siyaseti.....	104
2.3.1.6. ABD-Çin Rekabetinde Bölgesel Örgütlerin Önemi.....	105
2.3.2. ABD-Çin Arasındaki Ekonomik İlişkiler.....	108
2.3.2.1. Amerikan Ekonomisinin Genel Durumu.....	108
2.3.2.2. Soğuk Savaş Öncesi Çin ekonomisinin Durumu ve Yapılan Reformlar.....	110

2.3.2.2.1. Soğuk Savaş Sonrası Çin Ekonomisi.....	111
2.3.2.2.2. Çin'in Ticaret Hacmi.....	113
2.3.2.2.3. Çin'in Ekonomisindeki Büyüme Oranları.....	115
2.3.2.2.4. DTÖ üyeliğinin Çin Ekonomisindeki Etkisi.....	118
2.3.2.3. ABD ve Çin Arasındaki Karşılıklı Ekonomik Bağımlılık.....	120
2.3.2.4. Enerji Güvenliği.....	123
2.3.3. ABD-Çin Arasındaki Askeri İlişkiler.....	126
2.3.3.1. ABD ve Çin'in Askeri Stratejileri ve Bölgesel Hedefleri.....	126
2.3.3.2. ABD ve Çin Askeri Güçlerinin Kıyaslanması.....	130
2.3.3.3. ABD ve Çin'in Savunma Bütçeleri ve Askeri Harcamaları.....	133
2.3.3.4. ABD-Çin Arasındaki Askeri İşbirliği.....	136
2.3.3.5. ABD-Çin Askeri İlişkilerinde 11 Eylül Faktörü.....	137

III. BÖLÜM

3. TAYVAN SORUNU.....	140
3.1. Tayvan'ın Konumu ve Demografik Yapısı.....	140
3.2. Tarihsel Bir Perspektiften Tayvan Adasının Birleşme Sorununun Siyasi Arka Planı.....	141
3.2.1. Çin İç Savaşına Kadar Tayvan'ın Statüsü.....	142
3.2.2. İç Savaş ile Başlayan Ayrılık (1946-1949).....	145
3.2.3. Soğuk Savaş Döneminde ABD'nin Tayvan'ın Egemenliğini Koruma Politikası.....	146
3.3. Tayvan'da Demokrasiye Geçiş Süreci ve Siyasal İlişkiler.....	152
3.4. Tayvan'ın Güvenlik Politikasında ABD'nin Rolü.....	157
3.4.1. 11 Eylül Saldırılarının Tayvan Sorununa Yansıması.....	158
3.4.2. ABD'nin Tayvan'a Yönelik Silah Satış Politikası.....	160

3.5. Liberal Güvenlik Çerçevesinde Tayvan'ın Ekonomik Durumu.....	162
3.6. Pasifik Bölgesindeki Adalar Sorunu ve ABD'nin Soruna Yaklaşımı.....	165
3.6.1. Uluslararası Hukuk Açısından Tartışmaları Adaların Statüsü.....	166
3.6.2. Doğu Çin Denizi.....	167
3.6.3. Güney Çin Denizi.....	169
3.6.3.1. Adalar Üzerindeki Hak İddiaları.....	170

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ	175
KAYNAKLAR.....	182

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Güç Çeşitleri	26
Tablo 1.2: Güvenlik Ortamının Değişimi	30
Tablo 1.3: Genişletilmiş Güvenlik Kavramları	31
Tablo 2.1: Irak Savaşı'nın Olumsuz Etkisi ve Obama'nın İlk Yılı	69
Tablo 2.2: 2014-2050 En Kalabalık Ülkeler	72
Tablo 2.3: Kıtaların Yüzölçümü ve Nüfusu (2008)	86
Tablo 2.4: Türkiye-Çin arasındaki Ticaret Hacmi	114
Tablo 2.5: ABD-Çin Arasındaki Ticaret Hacmi	115
Tablo 2.6: Petrol Talebi ve Olası Tüketim Senaryosu (Mton)	125
Tablo 2.7: Enerji Türleri Talebi ve Olası Tüketim Senaryosu (Mton)	125
Tablo 3.1: 17.02.15 İtibariyle ÇHC-Tayvan Askeri Güçlerinin Karşılaştırılması	161
Tablo 3.2: Tayvan'ın İlk Beş Ticaret Ortağı	164
Tablo 3.3: Tayvan-Çin karşılaştırmalı Ekonomi Verileri	164
Tablo 3.4: GÇD Üzerinde İşgal Edilen ve Hak İddia Edilen Adalar	171

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında Bölgesel Güvenlik Analizi	35
Şekil 1.2: Güvenlikleştirme Süreci	41
Şekil 2.1: Çin ve ABD'nin Büyüme Rakamları	116
Şekil 2.2: 2006-2014 arası Kişi Başına Düşen GSYH (ABD Doları)	117
Şekil 2.3: Çin, Hindistan, Japonya ve ABD'nin 2012-2040 GSYİH Rakamları	120
Şekil 2.4: Çin, Hindistan, Japonya ve ABD'nin 2012-2040 Savunma Bütçeleri	135
Şekil 3.1: 1994-2013 arası ÇHC ile Birleşmeye Yönelik Kamuoyu Yaklaşımı	157

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1: Tayvan'ın Pasifik'teki Konumu	140
Harita 3.2: Senkaku/Diaoyu Adaları	168
Harita 3.3: Güney Çin Denizi ve Takımadalar	169
Harita 3.4: Güney Çin Denizi'ndeki Olası Petrol ve Doğalgaz Rezervleri (Milyon varil).....	170
Harita 3.5: Çin'in GÇD Üzerinde Hak iddia eden Haritası.....	172

KISALTMALAR LİSTESİ

AAYB	: Asya Altyapı Yatırım Bankası
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKB	: Asya Kalkınma Bankası
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ARF	: ASEAN Bölgesel Forumu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: BM Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BYP	: Beş Yıllık Plan
Çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇHKO	: Çin Halk Kurtuluş Ordusu
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
COPRI	: Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü
ÇÖO	: Çin Özgürlük Ordusu

ÇUDPŞ	: Çin Ulusal Denizaşırı Petrol Şirketi
DAM	: Deniz Araştırmaları Merkezi
DAZ:	: Doğu Asya Zirvesi
DB	: Dünya Bankası
DÇD	: Doğu Çin Denizi
DİP	: Demokratik İlerleme Partisi
DTM	: Dünya Ticaret Merkezi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
Ed.	: Editör
ECFA	: Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması
EUR	: Avrupa Birliği Güvenliği
GATT	: Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GÇD	: Güney Çin Denizi
GSMH	: Gayri Safi Millî Hâsıla
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
HSTS	: Hava Savunma Tanımlama Sahası
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KMT	: Koumintang Partisi
KSA	: Karşılıklı Savunma Antlaşması
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç eden Ülkeler Örgütü
ÖEB	: Münhasır Ekonomik Bölge

PNAC	: Yeni Amerikan Yüzyılı projesi
P5+1	: ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa + Almanya
STK	: Sivil Toplum Örgütleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
TİY	: Tayvan’la İlişkiler Yasası
UBK	: Ulusal Birleşme Konseyi
UGS	: Ulusal Güvenlik Stratejisi
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Çalışmamda; uluslararası ilişkilerdeki en büyük problemlerden birisi olan ulusal ve uluslararası güvenlik meselesini, kavramsal çerçeve içerisinde inceleyerek Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Asya-Pasifik politikasını belirleyen unsurları belirtmek amaçlanmaktadır. Son zamanlarda uluslararası ilişkiler bölümünde güvenlik üzerine yapılan akademik çalışmaların arttığını görülmektedir çünkü devletlerin bekasını sağlamanın en büyük koşulu güvenliklerini tesis etmek olacaktır. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası tehditlerin hem öngörülemez olması hem de çeşitlenmesi, güvenliğin sadece askeri ya da ekonomik boyutta değil aynı zamanda da uluslararası terör, insan kaçakçılığı, iklim değişikliği, toplum ve kültür gibi boyutları da göz önünde bulundurulmaya başlanmıştır. Artık tehditler sadece askeri olarak sınırlarınızda durmamaktadır. Bu yüzden devletler, ulusal güvenliklerini sağlamak için özellikle çevresine yani bölgesel güvenliklerine çok fazla önem vermektedirler. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrasında, farklı amaçlarla kurulan bölgesel güvenlik kurumlarının sayısında artış dikkat çekicidir.

Soğuk Savaş boyunca geliştirilen tek taraflı güvenlik politikalarının yerini artık çok taraflı politikalar ve işbirliği mekanizmaları almıştır. Bu politika değişiklikleri de güvenlik teorilerindeki bakış açılarını da değiştirmiştir. Soğuk Savaş'ın hâkim teorileri realizm ve neo-realizm olmuştur. Bu dönemin diğer önemli hâkim teorisi de liberalizm olmuştur ancak özellikle Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Varşova Paktı'na dayalı iki kutuplu sistemde, neorealizm kadar ön plana çıkamamıştır. Ayrıca uluslararası yeni pazarlara açılabilme ve serbest ticaretin sağlanması için, "havuç-sopa" ilişkisi içerisinde bu iki yaklaşım, aslında iç içe geçmiş durumdadır. Bu iki temel

teori değişen dñnyanın ihtiyaçlarını yorumlamaya yetmediğinden, neo-neo sentez güvenlik anlayışı içinde yeniden yorumlanmışlardır.

Diğer taraftan da güvenlik algısı değişmiş ve dolayısıyla da yeni güvenlik yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın biteceğinin neorealistler tarafından öngörülememesi ve yeni ortaya çıkan sorunlara da geleneksel teorilerin çözüm bulamaması, Kopenhag Okulu, konstrüktivist, Marksist, Postmodern, eleştirel ve Feminist güvenlik gibi yeni anlayışlarının daha fazla ağrılık kazanmasına neden oldu. Artık devletlerin bakası hususu sadece savaş sonrası yıkımlarla gerçekleşmediği görñlmeye başlandı. Terörizm ya da iklim değişiklikleri, bir ÷lkenin yok oluşuna sebep olabilmektedir. Yeni eleştirel güvenlik yaklaşımları, küresel sistemde artan yeni oyuncu ve değişkenlere göre açıklamalar getirebilmekte ve böylece devletlerin de güvenlik anlayışlarını değiştirmeye itmiştir. Derinleřen ve genişleyen güvenlik anlayışları içerisindeki en önemli gelişmelerden birisi de bölgesel güvenliğin analiz edilmesi olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle devletlerin çevresindeki iç ve dış gelişmelere daha fazla yoğunlaşması, bölgesel güvenlik çalışmalarının da önemini artırmıştır. Bu çalışmada, Asya-Pasifik bölgesindeki güvenlik anlayışı temelinde ele alınmıştır. Kısaca, artık devletler yeni küresel sistemde güvenliklerini tesis ederken, çok yönlñ düşünmek zorunda ve ona göre politikalar geliştirmek zorundadır.

Çalışmamın ikinci bölümünde; ABD-Çin Halk Cumhuriyeti (HC) ilişkilerini, her iki ÷lkenin dış politika uygulamalarından ele alındı ve iki ÷lke arasındaki ilişkiler çok taraflı olarak incelendi. Amerikan dış politikasındaki başarıyı artıran en büyük unsurlardan birisi, şüphesiz esnek yani dönemin şartlarına göre hareket edebilen bir yönetim sistemine sahip olmasıdır. Özellikle yaklaşık 250 yıllık yeni bir geçmişe sahip olmasından dolayı tarihsel düşmanlıklara ya da dostlara sahip olmayan ABD, çok yönlñ politikalar geliştirebilmektedir. Amerikan yönetimleri, Cumhuriyetçiler döneminde daha çok askeri güç kullanmayı öne çıkarırken ve Demokratlar tarafından yönetilen başkanlar döneminde ise askeri güç kullanılmakla birlikte daha çok ikincil plana düşürñlmüřtür (alık, 2013). Böylece değişen başkanlar, yıllar öncesinden gelen sorunlara yeni yaklaşımlar getirmeyi başarabilmişlerdir. Örneğin Obama ile Bush'un müdahaleci politikasından vazgeçilmesi, hem ABD'yi ekonomik olarak güçlendirdi hem de dñnyadaki bozulan imajını biraz olsun düzeltmesini sağladı. Amerikan dış politikasındaki bu pragmatik yaklaşım aslında her iki tarafta da mevcuttur.

Cumhuriyetçi Nixon bir taraftan Vietnam’da savaşı sürdürürken diğer taraftan da Çin ile barış görüşmelerini sürdürebilmekteydi.

Amerikan’ının bir küresel güç olarak ortaya çıkaran en büyük dış politika başarısı ise, II. Dünya Savaşı’na kadar uyguladıkları “Monroe Doktrini”dir. İzolasyonist bir politika anlayışla ABD, hem Batı dünyasının iç çekişmelerinden ve savaşlarından uzak durmayı başaramış hem de ulusal birliğini sağlayarak kıtasında ve bölgesinde büyük bir endüstriyel güç olarak ortaya çıkmayı başarmıştır. Askeri ve ekonomik gücünü artıran ABD, her iki dünya savaşına da zorunlu katılmış ve olağanüstü gücüyle dengeleri hızlı bir şekilde değiştirebilmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı devletlerin zayıf kalması, ABD’nin daha aktif rol almasını da zorunlu kılmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler (BM), NATO, Avrupa Birliği (AB) ve Dünya Bankası (DB) gibi kurumlarla birlikte hem ekonomi hem de askeri bir düzenleyici olduğunu göstermiştir. Ayrıca Truman Doktrini ile Batı dünyasındaki, Eisenhower Doktrini ile de Ortadoğu’daki çıkarlarını ve ileri güvenliğini korumayı başaramıştır. İki kutuplu dünya sisteminde, dış politikasını Rusya’yı sınırlandırmak ve çevrelemek üzerine kuran ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne (SSCB) karşı dünyanın birçok noktasında vekalet savaşlar (proxy war) açmıştır.

SSCB’nin yıkılmasıyla birlikte tek kutuplu dünyada süper gücünü ilan eden ABD, tek taraflı politikalarını da artırmıştır. Özellikle George W. Bush, 11 Eylül saldırıları sonrasındaki Irak Savaşı ile küresel mekanizmaları hiçe saymış ve Amerikan liderliğinin her şeyin üstünde olduğu algısını yaratmıştır. İnsan hakları ve demokrasi bağlamında, dünyanın birçok yerindeki askeri müdahaleler ya da yönetimleri değiştirmeyi hedefleyen devrimler, başta yeni yükselen güç Çin’i tedirgin etmektedir. Soğuk Savaş boyunca geliştirilen Truman ve Eisenhower Doktrinlerinin bir benzeri de Obama Doktrini altında Asya-Pasifik bölgesinin mihver olarak ilan edilmesidir. 11 Eylül saldırılarının amaçlarından birisi de stratejik rakip olarak ilan edilen yükselen Çin’i sınırlamaktı. Ancak ABD’nin askeri müdahalede bulunduğu ülkelerden bir türlü çıkamaması, Çin’i hem bölgesinde rahatlattı hem de ABD’ye karşı daha belirgin politikalar uygulamasına yol açtı. 11 Eylül saldırıları sonrası ekonomik ve askeri kapasitesini küresel terör uğruna harcayan ABD, Çin’i sınırlandırmakta çok daha fazla zorlanmaktadır. Artık dünyanın en büyük ekonomisine Çin sahiptir. Her yıl % 10 oranında artırdığı savunma bütçesiyle de 2050’lere doğru ABD’ye eşit bir askeri güce

sahip olması öngörülmektedir. SSCB ile olduğu gibi farklı bir ideolojiye sahip Çin'in sınırlanması, ABD'nin bölgesel ve uluslararası çıkarlarını da doğrudan etkileyecektir.

Yükselen ekonomisiyle bölgesinde büyük güç haline gelen Çin ise; barışçıl yükselme politikası altında, yeterli güce ulaşana kadar şimdilik ABD ile doğrudan çatışmayı göze almak istememektedir. Özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki Amerikan varlığından rahatsız olan Çin, bir taraftan ABD-Japonya ittifakına karşı en azından Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) bünyesinde Rusya ile denge sağlama arzusundayken diğer taraftan da ihracat ekonomisine dayalı kalkınmasını sürdürülebilir kılmak için çevresinde savaş istememektedir. Çin yönetiminin çevreneme politikası tehdidi altında olması, askeri kapasitesini ve Doğu Çin Denizi (DÇD) ve Güney Çin Denizi (GÇD) üzerindeki egemenlik iddialarını artırmasına neden olmaktadır. Ancak ABD ile Çin arasındaki ekonomik bağımlılığın çok üst seviyede olması, her iki ülkenin de birbirine karşı sert güç kullanmasını önlemektedir. Olası bir çatışma ortamı, iki devleti de iflasa sürükleyebilecek kadar ciddi sonuçlara yol açabilir.

Çalışmamın üçüncü ve son bölümünde ise; ÇHC ile ABD'yi doğrudan karşı karşıya getirebilecek en büyük çatışma potansiyeline sahip olan Tayvan sorunu ele alındı. Özellikle 90 yılların ortalarından itibaren ekonomik alanda büyük bir kalkınma içine giren ÇHC, küresel anlamda gücünü ispatlaması Tayvan'da egemenliğini ilan etmesiyle gerçekleşecektir. Hemen hemen bütün ülkeler, Tayvan'ı Çin'in bir parçası olarak kabul ettiği halde Tayvan ile doğrudan ilişkiler kurması ve yine Tayvan ile doğrudan ticari ilişkiler geliştirmesi, Tayvan meselesini küresel bir sorun haline dönüştürmüştür. Dünyanın en fazla askeri harcamasının yapıldığı Pasifik bölgesinde, en yakın savaş senaryosu da Çin-Tayvan birleşmesi sorunundan kaynaklanması öngörülmektedir çünkü "bir devlet iki sistem" politikası bağlamında, Tayvan'ın Çin tarafından yutulması önündeki en büyük engel Amerika'dır. Süper güç ABD ve bölgenin yine güçlü ülkelerinden Japonya, yükselen güç Çin'i bir tehdit olarak algılamakta ve bu iki ülke özellikle jeo-stratejik konuma sahip Tayvan ile Çin'i dengelemeye çalışmaktadır. ABD, Japonya ve Güney Kore başta olmak üzere birçok devlet, Çin'i kontrol etme ya da çevreleme açısından Tayvan'ı uçak gemisine benzetir.

ÇHC ile Tayvan'ı karşı karşıya getiren diğer bir husus ise, GÇD ve DÇD üzerindeki adaların egemenliği sorunudur. Denizlere kıyısı olan birçok devlet buradaki

adalar üzerinde hak iddia etmekte ve bundan dolayı denizlerde başta balıkçı tekneleri olmak üzere taraflar sık sık ufak çaplı çatışmalar ya da diplomatik krizler yaşamaktadır. Ancak hem Çin hem de Tayvan kendilerini Çin'in tarihsel mirasının gerçek sahibi olarak gördüklerinden, GÇD ve DÇD'de yer alan Senkaku/Diaoyu adaları ile Spratley ve Paracel adaları üzerinde benzer hak iddialarına sahiptirler. Pasifik bölgesinin en büyük sorunlarından birisi olan adaların hâkimiyeti hususunda iki tarafın benzer iddialar geliştirmesine rağmen özellikle 2008 sonrası ilerleyen ilişkiler, adalar sorunun ikincil dereceye düşmesini sağlamıştır. Özellikle 2001 yılında hem ÇHC hem de Tayvan'ın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olması, 2008 sonrası direk uçuşların ve posta teşkilatının oluşması ile iki ülke yıllar içerisinde ekonomik açıdan bir birine daha da bağımlı hale gelmiştir (Morrison, 2003). Artık iki taraf arasında yaşanabilecek olası bir krizin, ekonomik faturası çok daha ağır olacaktır.

Sonuç olarak; II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni sistemde, ABD'nin bölgedeki etkinliği ve çıkarlarının Çin-Tayvan birleşme sorununu nasıl şekillendirdiği detaylı olarak ele alınacaktır. Çoğunlukla Amerikan silah alımlarıyla gücünü korumaya çalışan Tayvan, askeri açıdan dış güçlere bağımlı kalmıştır. Ayrıca Çin'in giderek artan savunma bütçesini de dikkate aldığımızda, Tayvan'ın Çin'e karşı eski askeri güç rekabetini koruduğunu söylemek pek mümkün değildir. Buna ek olarak; Tayvan'ın giderek ihracat ekonomisinde Çin'e bağlanması, "tek Çin" politikasının uygulanabilirliğini de güçlendirmektedir.

I. BÖLÜM

1. GÜVENLİK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1.1. Kavram olarak Güvenlik

Güvenliğin kısa akademik geçmişine rağmen literatürde tek bir güvenlik tanımlaması getirmek mümkün değildir (Shilibekova 2014). Güvenliğe yüklenen farklı anlamlar doğal olarak farklı yaklaşımların da ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Güvenlik kavramı ile kastedilenleri daha iyi anlayabilmek için kelimenin kökenine inmek gerekir. Daha sonra da güvenliğe yüklenen farklı tanımlamaları ortaya koyarak, güvenliğe karşı bakış açılarının nasıl çeşitlendiğini anlamak çok daha kolay olabilecektir.

Güvenlik kelimesi Latince “securus” kökünden gelmektedir ve “se” (free from) bir şeyden emin olma, özgür olma anlamına gelirken “cura” (care) kaygı anlamına gelmektedir (Shilibekova 2014). Dolayısıyla güvenlik, “emniyet hali” yani diğer bir ifadeyle tehlikeden uzak olma güvencesi (freedom from fear)” ve bu gereksinimlerin karşılanabilme güvencesi olarak da değerlendirilmektedir (Shilibekova 2014). İngilizcede bu kelimenin karşılığı ise günümüzde “security” olarak kullanılmaktadır. Güvenlik (security) Latince “Securitas” ya da “Securus” kelimelerinden türemiş ve üzüntüden emin olma ya da emniyet hali gibi anlamlara gelmektedir (Birdişli 2011). Türkçede ise “küven” kökünden gelen güvenlik; ün, nam, iktidar anlamına gelen “küv” ya da “küve” etimolojik kökenine aittir ve böbürlenmek anlamına gelen “küven” kelimesi 19. Yüzyıl (Yy) dek olumsuz bir anlam taşımıştır (Birdişli 2011). Büyük Türkçe sözlükte güvenlik, “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi,

kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” şeklinde tanımlanmaktadır (Ergin ve Çomak 2014: 1273).

Güvenlik kavramı aslında tehdit ile de ilişkilendirilmektedir. Baldwin’e göre tehdit; bir tarafın talepleri karşılanmadığı takdirde karşı tarafı cezalandırmayı şartlı bir taahhüde bağlayan eylemleri ifade etmek için kullanılmaktadır ancak yaygın kullanımda tehditler “salgın hastalıklar, seller, depremler ve ya kuralık” şeklinde sıklıkla kastedilmektedir (Çalık 2014: 18). İşyar (2008: 9)’a göre tehdit; “anlaşmazlık, bir çatışma, bir kriz, bir savaş ya da diğer devletlerin bazı eylemlerine bağlı olarak ortaya çıkan değişik olumsuz durumlardır”. Bu bağlamda güvenlik Arnold Wolfers’a göre; objektif anlamda kazanılmış değerlere karşı tehditlerin varlığını ölçerken, subjektif olarak bu değerlere karşı tehditlerin olmaması düşüncesidir (Ultan 2014).

Güvenlik, insanlık tarihi boyunca bireyin doğa ile mücadelesinde, ekonomik, politik, sosyal ve psikolojik her türlü ilişkisinde davranışlarını etkileyen bir kavram olmuştur (Bozkurt 2008). Örneğin, Abraham H. Maslow’un çok bilinen ihtiyaçlar sıralamasında güvenlik fiziksel ihtiyaçlardan hemen sonra gelmektedir (Özcan 2011). Güvenlik en basit tanımıyla tehditlerden, endişelerden ve tehlikelerden uzak olma istediğidir (Çalık 2014). Bir tür psikolojik bir gereksinim olduğunu da söylenebilir. Buzan, güvenlik sözcüğünün muğlak bir anlam taşımasından dolayı güvenliğin sıcak ve soğuk arasındaki boşluğu doldurabilecek nesnel bir tanımlama getirilemeyeceğini belirtmektedir (Baldwin 2004). Benzer şekilde Booth da güvenliğin türetilmiş bir kavram olduğunu ifade ederek, evrensel bir tanımlama getirilmeyeceği gibi güvenlik anlayışlarının da kişi ve toplumların siyasi ve felsefi bakış açılarına göre değişkenlik gösterdiğini ileri sürer (Çetinkaya 2012-2013). Güvenlik kavramını bugünkü Batı felsefesi algılayışıyla siyasi anlamda ilk kullanan Cicero ve Lucretius, 1. Yy’da “Pax Romana” idealinde “securitas” olarak kullanırken; Thomas Hobbes ise güvenlik kavramını, Thucydides’den etkilenecek iç savaşları önleme “süper devletin doğuşu” bağlamında otoriter bir anlayışla ortaya koymuştur (Brauch 2008). Hobbes’un 17. Yy’dan bu yana kullanılan modern güvenlik anlayışı, iç güvenliğin dış güvenlikten ayrılması anlayışına dayanmaktadır ve bundan dolayı Amerikan anayasasında güvenlik özgürlük anlamına gelirken Fransız İhtilali sonrası ilan edilen “İnsan Hakları Bildirgesi”nin dört maddesinden birisi de yurttaş hakları olmuştur (Brauch 2008). İç güvenlik bağlamında ise ABD Başkanı Roosevelt 1934’te Yeni Düzen (New Deal)

döneminde vatandaşların haklarını geliştirmeye yönelik attığı adımlar “sosyal güvenlik” kavramıyla vatandaş güvenliği adı altında bir teknik terim olmuş (Brauch 2008) ve 1948’teki “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”nin 22. maddesinde yer almıştır (Brauch 2008).

Günümüzde güvenlik sorunları ve buna neden olan tehditler “ulusal güvenlik” kavramı altında kullanımı, siyasiler tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Özellikle geleneksel teorilerin çok fazla atıfta bulunduğu bu kavram, günümüzde geçerliliğini hala etkin bir şekilde korumaktadır. Örneğin; ABD askeri varlığının Güney Asya, Doğu Avrupa ya da Ortadoğu’da ciddi bir şekilde hissedilmesi eleştirilmektedir. Buna karşı Amerikalı yöneticiler, sıklıkla bu durumun ulusal/uluslararası güvenlik için yapıldığını ifade etmektedirler. Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi’nde ulusal güvenlik: “bir ulusun kendine ait değerleri dış tehlikelerden koruma yeteneğidir” şeklinde tanımlanmış; Wolfers ise ulusal güvenliği, bir ulusun kendi varlığına yönelik bir saldırıyı önleme ya da bu saldırıya karşı harekete geçmesi şeklinde tanımlamıştır (Özcan 2011: 449). Barry Buzan’a göre ulusal güvenlik; “devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma arayışları ve rakip güçlere karşı bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleridir (Özcan 2011). Ancak bu kavramın kökenlerini tarihsel süreç içerisinde nedensellik kurarak görmek de mümkündür. Öncelikle insanlar için güvenlik duygusunun ontolojik bir gereksinim olduğundan daha önce bahsedildi. Güvenlik deyince de aklımıza gelen kavramlar “güç” ve “çıkarlar”dır yani var olan “tehdit”e karşı koyabileceğiniz bir “güç”, buna karşı uygulayacağınız eylemlerde “çıkarlar” ve tüm bunlara hukuki bir zemin sağlayacak “politika” gereklidir (Birdişli 2011). İşte bu politikaları nasıl uygulayacağınızın düşünsel alt yapısını da İdealizm, Realizm, liberalizm ve Marksizm’den alır (Birdişli 2011). Ülkeler aslında varlıklarını sürdürmek, güçlenmek ve genişlemek istediğinden realistler ulusal çıkarı güç ile ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda Uzgel (2004: 55); realist Charles Beard’ın ulusal çıkarı, “hanedan çıkarından ulusun çıkarına dek gelişen bir süreç” olarak tanımlarken; Morgenthau’nun ise ulusal çıkarı “In Defence of National Interest” eserinde güç ile tanımlamakta ve ulusal çıkarın temelini yine güç ile ilişkilendirdiğini söyler. Liberal Jeremy Bentham ve James Mill’e göre; ulusal çıkarlar ancak demokratik yönetimlerde oy verme, güçler ayrımı, basın özgürlüğü gibi temel öğeler sağlanarak gerçekleştirilirken; Marksist Marx ve Engels’a göre de egemenlik iddia eden her sınıf

(burjuvazi), kendi çıkarlarını genelin çıkarı gibi sunmak istemektedir (Uzgel 2004). Tabii ki burjuva, çıkarlarını kalıcı hale getirebilmek için ekonomik güçlerini düşünsel alt yapıya da hâkim olmak için kullandılar. Marksistlere göre, ulusal çıkar toplumun değil sadece burjuvazinin yararına görülmektedir (Uzgel 2004). Diğer taraftan Marksistler; kapitalistlerin çıkarlarının diğer ülkelerdeki kapitalistlerin çıkarları ile çatışabileceğinden, belirli sınıflara ait çıkarların diğerlerinden de farklı olabileceğini yani bir sınıfa ait çıkarların diğerinin zararına olacağını belirtmektedirler (Uzgel 2004). İdealizm, Realizm, liberalizm ve Marksizm ile şekillenen “Ulusal güvenlik” kavramı ilk kez İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’de 18 Ekim 1947’deki Ulusal Güvenlik Yasası’yla (national Security Act), Amerikan kurumları arasındaki iletişimi sağlamak ve ulusal çıkarları korumak için siyasal bir terim olarak kullanım kazanmıştır. (Birdişli 2009). Ancak bu kavram Soğuk Savaş yıllarında adeta komünizme karşı ideolojik bir araç gibi kullanılmıştır (Birdişli 2009).

1.1.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı

Son zamanlarda Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı akademik olarak daha da önemsenmeye başlanmıştır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinde de artan güvenlik çalışmaları bunu doğrulamaktadır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan çok kutuplu sistemde ve 11 Eylül saldırıları ile tehdit ve tehlikelerin nereden geleceğinin bilinmemesi güvenliğin her yönü ile uluslararası ilişkiler alanında incelenmesini gerekli kılmıştır. Devletler ve aktörler gerek ekonomik, siyasal ve coğrafi büyüklük ve küçüklüğüne göre gerek etrafındaki komşularıyla olan siyasal ve kültürel ilişkilerine göre farklı ve değişen güvenlik anlayışları geliştirmektedir (Bozkurt 2008). İşte güvenliğin tartışılması ya da farklı bakış açılarının ortaya çıkması da aslında bu noktada kesişmektedir. Önemli olan devletin güvenliği mi yoksa toplumun ve bireyin mi ya da hepsi içine alan kapsamlı bir yaklaşım mı? (Bozkurt 2008). Uluslararası ilişkilerde güvenlik iç ve dış olmak üzere genelde ikiye ayrılmaktadır ve devleti adamları iç işlerimize kimseyi müdahil etmeyiz söylemleri geliştirirken bunu da bireylerin sosyal güvenliklerini öne çıkararak sağlamlaştırırlar (Çalık 2014). Dış güvenlikte ise daha çok devletlerin bekasını ilgilendiren güç politikaları ve güvenlik ittifakları önem kazanmaktadır. Ancak güvenlik; özellikle son yıllarda adından çokça bahsedilmesi,

terörle ilişkilendirilerek insan özgürlüklerinin kısıtlanması, yapılan askeri müdahaleler, uygulanan ekonomik ambargolar ve kaynakların yeniden paylaşılmasının meşrutiyetini sağlayan bir kavramsal araç olarak kullanılmasına rağmen, akademik olarak yine de gereken önemin verildiğini söylemek zor olacaktır (Baldwin 2004). Güvenliğin akademik bir disiplin konusu haline gelmesi, II. Dünya Savaşı sonrası Batılı devletlerin, uluslarını iç ve dış tehditlerden nasıl koruyacağını tartışmasıyla başladı (Shilibekova 2014). Küresel güçler de mevcut teorileri uluslararası ilişkilerde kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır (Kolasi 2013). Teorilerin sadece açıklama ve öngöründe bulunmasının ötesinde kullanılacak araçların da düşüncel alt yapısını oluşturması, güvenliğin teoriler kapsamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır (Kolasi 2013).

Uluslararası İlişkiler; 19. Yy'ın süper gücü İngiltere'de doğmuş, 20. Yy'ın süper gücü ABD'de gelişmiş ve böylece Anglosakson dünyasına ait realist ve neo-realist (pozitivist) teorilerin etkisi altında kalarak uzunca bir süre hâkim teorilere karşı ciddi bir eleştirel yaklaşım oluşmamıştır (Uzgel 2004). Hoffmann; uluslararası ilişkilerin özellikle ABD'nin çıkarlarına yönelik teori ve bakış açılarının İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'de gelişmesini, “entelektüel eğilim, politik koşullar ve kurumsal fırsatlar” ile mümkün olduğunu söyler (Kolasi 2013). Entelektüel eğilim açısından tarihsel bir bakış açısı getirilerek; Thucydides, Machiavelli, Hobbes ve Rousseau gibi siyasal fikirler öne çıkarıldı ve sonrasında da realizm yeni döneme Morgenthau gibi teorisyenlerle uyarlandı (Kolasi 2013). Uluslararası ilişkiler teorileri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sağlanan barışın da etkisiyle idealizm olarak bir süre etkisini devam ettirmiş ancak çok kısa bir sürede İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması idealizmin sorgulanmasına ve tekrar realizmin güçlenmesine neden olmuştur (Çetinkaya 2012-2013). Güvenliğe dair yaklaşımlar da benzer bir süreç izlemiştir. Bu açıdan Hans G. Brauch, güvenliğin tarihsel değişiklikler ve şartlara göre tanımlanabilen ve uyarlanabilen bir kavram olduğunu söylemektedir (Küçüksolak 2012). 90'lara kadar da pozitivistimin çok da dışına çıkılamadı. Soğuk Savaş sonrası çevresel tehditler bile güvenlik kapsamı içine alınarak güvenlik çok yönlü ele alındı ve bundan dolayı güvenliğin devlet merkezli algısı insan-merkezli bir hal almaya başladı (Brauch 2008).

Soğuk Savaş sonrası güvenlik kavramının genişlemesi ve derinleşmesi ile güvenlik; bireysel, toplumsal, ulusal, bölgesel ve küresel güvenlik şeklinde askeri, siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, sağlık ve çevresel gibi alanlarda ciddi şekilde

sorgulanmaya başlanmıştır (Küçüksolak 2012). Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası sistem içinde realizme karşı eleştirel yaklaşımlar artmış ve güvenliğin askeri boyutları dışında kalan ekonomik, siyasi, sosyal ve çevresel faktörler de analiz konusu olmaya başlamıştır (Küçüksolak 2012). Soğuk Savaş boyunca güvenlik algısı daha çok askeri alanda olduğundan bu konu yüksek politika olarak görülürken; çevre, göç, sağlık, ekonomi gibi diğer konular alçak politika olarak değerlendirilmiş ve birer güvenlik sorunu olarak incelenmişlerdir (Çetinkaya 2012-2013). Bu bağlamda ortaya konan ulusal güvenlik, devlet merkezli (state centric) ve insan merkezli yaklaşım (human centric) olarak iki farklı şekilde ortaya çıkmıştır (Birdişli 2011). Bundan dolayı güvenlik kavramı genelde iki ana fikir tarafından şekillenmektedir: ilki geleneksel silah artırımı ve askeri güç kapasitesiyken diğeri ise askeri alan dışında yaşananların da güvenlik konusu içine dâhil edilmesi fikridir (Çetinkaya 2012-2013). Özellikle Doğu ile Batı arasındaki ideolojik çatışmasının bitmesiyle güvenlik daha kapsamlı ele alınarak kavramsallaştırılmıştır (Brauch 2008). Daha sonra geniş şekilde ele alınacak küreselleşme ve çevresel değişimler de güvenlik algısını değiştirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde “küresel güvenlik”, “işbirlikçi güvenlik”, “bölgesel güvenlik” ve “ortak güvenlik” gibi kavramları sıkça duymaktayız (Özcan 2011). Böylece eski geleneksel dar güvenlik anlayışı genişlemiştir. Soğuk Savaş sonrası yaşanan siyasi, iktisadi ve sosyal değişimler sayısız belirsizliği içinde barındıran yeni düzende güvenliğin de çok yönlü sorgulanmasını gerekli kılmıştır (Bakan 2007). Sovyet tehdidinin yerini terörizmin alması, başta Yugoslavya olmak üzere birçok bölgede etnik çatışmaların hızlanması, nükleer silahların kontrolsüz şekilde yayılması olasılığı ve demokratik ve ekonomik istikrarsızlıklar doğal olarak geleneksel güvenlik yaklaşımlarının sorgulanmasına yol açmış ve bu yeni öngörülemez tehditlere göre yeni bakış açıları ortaya çıkmaya başlamıştır (Bakan 2007).

Uluslararası Güvenlik Çalışmaları ise (International Security Studies) başlangıçta bağımsız bir alan olarak ortaya çıktı ancak şimdi uluslararası ilişkiler (international relations) alanının bir alt dalıdır (Shilibekova 2014). Ancak özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde disiplinler arası bir çalışma olarak da görülebilmektedir. Soğuk Savaş dönemi sonrası uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olan “güvenlik çalışmaları”nın tarihsel gelişimi dört dönem olarak sınıflandırılır (Bakan 2007):

- a) *1918-1955 (Birinci Dönem)*: Henüz uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini değildir. Güvenlik liberal bakış açısıyla silahsızlanma, demokrasinin uluslararası örgütlerin ve devletlerarası işbirliğinin artmasıyla mümkün olacağı görüşü vardı
- b) *1955- 1985 (İkinci Dönem)*: Güvenlik Çalışmalarının “Altın Çağı”ı olarak adlandırılan bu dönemde; “ulusal güvenlik” çalışmaların merkezine oturtularak devletlerin bekası ve çıkarları için askeri güç olmazsa olmaz olarak görülmüş ve bu bağlamda iki kutuplu pratik sistem ile teori senkronize hale gelmiştir
- c) *1985-95 Dönemi (3. Dönem)*: Soğuk Savaş döneminin dar askeri ve nükleer savaş riski güvenlik anlayışının terkedilmeye başlandığı; ortak güvenlik düşüncenin oluştuğu, güvenliğin ekonomi ve kalkınmayla ilişkilendirildiği; devlet merkezli güvenlik algısının sorgulandığı ve bunun yerine birey-toplum merkezli güvenlik anlayışlarının başlandığı; ve göç, kimlik, çevresel vb. sorunların da güvenlik problemleri kapsamına alındığı dönem olmuştur
- d) *1995 sonrası- (4. Dönem)*: Bu dönem için “Eleştirel Güvenlik çalışmaları” demek daha yerinde olacaktır çünkü ulusal güvenlik eksik görülmekte onun yerine bireysel, toplumsal hatta uluslararası güvenlik ele alınmakta dolayısıyla güvenlik aktörü olarak devlet dışında bireyler, toplumlar, STK’lar ve uluslararası örgütler de değerlendirme kapsamına alınmıştır.

1.2. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı

“Soğuk Savaş” terimini 1945’te ilk defa George Orwell; ABD ve Sovyetler arasındaki adı konmamış savaş halini ifade etmek için kullandı ve yine “1984” adlı eserinde “savaş barıştır” diyerek iki kutuplu sistemin aslında çok kutuplu sistemden daha barışçıl olacağı yönünde realistlere esin kaynağı da olmuştur (Kolasi 2013). Adından da anlaşılacağı üzere bu dönem boyunca tüm etnik ve bölgesel sorunlar dondurulmuş ve Soğuk Savaş sonrasında bastırılan tüm sorunlar Yugoslavya’nın

parçalanması örneğinde olduğu gibi ortaya çıkmıştır (Çalık 2014). Siyasi, askeri ve ekonomik rekabete rağmen iki süper güç Berlin Sorunu (1961) ve Küba Krizinde bile (1962) sıcak bir çatışmaya girmemişler ve karşılıklı korku ve tehdit anlayışıyla birlikte muazzam bir konvansiyonel ve nükleer silah yarışında kendilerini bulmuşlardır (Çalık 2014). Soğuk Savaş'ın ideolojik olduğunu savunlar Soğuk Savaş'ın 1917 Bolşevik Devrimi ile başladığını iddia ederken, jeopolitik açıdan yaklaşanlar ise (genelde realistler) Soğuk Savaş'ın İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki süper gücün bir birlerine karşı etki/nüfuz politikasıyla başladığını savunmaktadırlar (Kolasi 2013). Soğuk Savaş'ın başlangıcının sembolik olarak 5 Mart 1946'da Winston Churchill'in Fulton Koleji'nde Avrupa'nın bir "Demir Perde" ile ayrıldığını açıklamasıyla ve Soğuk Savaş'ın bitişinin de yine sembolik olarak 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla gerçekleştiği genel kabul gören görüştür (Kolasi 2013). İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu sistemde çevreleme güvenlik anlayışı vardı. Özellikle Türkiye gibi kendi güvenliğini sağlamada yetersiz olan devletler kutuplardan birine dâhil olmayı tercih etmişlerdir. Türkiye, Batı destekli Kore Savaşı'na destek vererek NATO'ya davet edilmiştir. NATO ve Varşova Paktına üye olan devletler, bu ideolojik savaşta baştan safını ilan etmiş olmakta ve ona uygun politikaları uygulamak zorunda kalıyorlardı. Soğuk Savaş döneminde Batı'nın tehdit anlayışı, en basit şekliyle komünist ideoloji ve ona destek veren ülkelerdi.

Soğuk Savaş dönemi öncesindeki 1929 ekonomik bunalımı ve Almanya ile Japonya'nın 30'lardan sonra ortaya koydukları revizyonist politikalar uluslararası ilişkilerde gerilimi ve milliyetçiliği artırmış ve tüm bunlar da küresel kutuplaşmaları ortaya çıkmıştır (Baylis 2008). Artan gerilim ve kutuplaşmalar dönemin hâkim idealist anlayışını ve sistemin de devamını zora sokuyordu. Milletler Cemiyeti'nin de sorunlara çözüm olamaması, dünyayı ikinci bir yıkıcı savaşa götürdü ve böylece devletlerarası ilişkilerde güç unsurunun baskın olduğu bir anlayış sistemde hâkim oldu. Bu da alçak politikaların yüksek sesle dile getirilmesine engel oldu. Soğuk Savaş dönemi boyunca işbirliği, bütünleşme, barış gibi liberal yaklaşımlarla "Bağımlılık Ekolü olarak da bilinen Neo-Marksist yaklaşımlar hiçbir zaman anarşi, savaş, güç dengesi, güvenlik ikilemi, kendi kendine yardım ve hayatta kalma kavramları (Yüksek/Birincil Politika) kadar önemsenmediler (Kolasi 2013). Devlet eksenli gelişen güvenlik anlayışında devletler anarşik ortamda varlıklarını devam ettirebilmek için devamlı bir güç

mücadelesine girdiler (Aras, Toktaş ve Kurt 2010). Soğuk Savaş boyunca devam eden iki kutuplu sistemin güvenlik anlayışı, John Herz'in kavramsallaştırdığı "güvenlik ikilemi" ile devletlerin güç kazanımına gitmesi ve yine Arnold Wolfers'in ulusal güvenlikte mutlak güvenliğin olmadığı yaklaşımı çerçevesinde gelişmiştir (Şöhret, 2014). Soğuk Savaş dönemindeki statik ortam güvenlik yaklaşımlarının da tekdüze olmasına neden olmuştur (Sandıklı ve Emeklier 2012). Sandıklı'ya (2012) göre; 1945-1990 yılları arası hâkim güvenlik teorileri de realizm ve neo-realizm ile şekillenmiştir. Çünkü tehdidin kimden, nasıl ve ne şekilde geleceğini öngörmek çok da zor değildi (Baldwin 2004). Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB arasındaki iki kutuplu dünya düzeni daha çok askeri ve nükleere tehditlerle sınırlandırılmıştır. Güvenlik politikaları bu dar çerçevede tanımlanabilmiştir. Ancak realist düşünürler, iki kutuplu yapının sistem açısından istikrarlı bir dönem sağladığı kanısındadırlar. Neo-realist Mearsheimer "Back to the Future" makalesinde, Soğuk Savaş dönemin göreceli olarak çatışmalardan uzak olduğunu ve Soğuk Savaş sonrası dönemin yine büyük güç rekabetlerinin yaşandığı 17. Yy. dönemine bizleri götürebileceği öngörüsünde bulunmuştur (Baylis 2008). Kısacası, "Soğuk Savaş paradigması "güvende olma durumu" yerine "güvende olmama durumu" üzerine inşa edilmiş, diğer bir ifadeyle güvenlikten ziyade güvensizlik ekseninde kurgulanmıştır" (Sandıklı 2012: 12).

1.2.1. Realizmin Güvenlik Yaklaşımı

İnsanı değiştirerek toplumu değiştirebileceğine inanan idealistlerin tam aksine bunun imkânsız olduğuna inanan realistler; insan doğasındaki hırs, güç ve çıkarların uluslararası sistemde de uygulanabilir olduğuna inanırlar (Birdişli 2011). İnsanoğlunun doğuştan açgözlü, çıkarıcı, kötü ve hırslı olduğuna inanan realist bakış açısına sahip olan Morgenthau; güç, ulusal çıkar ve uluslararası politika gibi özgün terimleriyle devletlerin de uluslararası ilişkiler de tıpkı insanlar gibi hareket ettiğini ileri sürmektedir (Arı 2011). Realizmin kökenlerini Thucydides'in "Peloponezya Savaşları Tarihi", Machiavelli'nin "Prens" ve Thomas Hobbes'un "Leviathan" eserlerinde bulmak mümkündür (Birdişli 2011). Rönesans döneminde yaşayan ve realist düşüncenin önde gelen isimlerinden olan Machiavelli (1469-1527); İtalya şehir devletleri arasındaki birliğin bozulmasına tanık olduğundan, güçlü bir orduya sahip merkezi sistemin varlığını ilk arayanlardandır (Birdişli 2011). Önde gelen realist düşünürlerden Hobbes

(1588- 1679), İngiltere- İspanya savaşı ile İngiltere iç savaşına tanık olur ve bundan dolayı Leviathan (1652) eserinde devletin mutlak güce sahip olmasını belirtir (Birdişli 2011). Hobbes'un Leviathan eserinde bahsettiği gibi, insanlar barış içinde yaşayacak otoriteden yoksundurlar ve savaş her zaman olasıdır (Çetinkaya 2012-2013).

Realizm; devletler üstü bir güç ve otorite olmadığı anarşik uluslararası sistemde devletleri temel aktör alırken, devletlerin çıkarları peşinde rasyonel olarak hareket ettiğini ve bunun da belirli bir güç dengesi içinde gerçekleştiğini ileri sürer (Çetinkaya, 2012-2013). Realistler, Makyavelist bir bakışla güce ulaşmayı bir amaç olarak benimsemişler ve bundan dolayı devletlerin sürekli anarşi ve güvensizlik ortamında devamlı bir askeri hazırlık içinde olmalarını zorunlu görmüşlerdir (Sandıklı 2012). İşte realist kuramcılar, bu anarşik sistemde yani güvensiz ortamda devletlerin ulusal güvenliklerini diğer bir ifadeyle bekalarını devam ettirebilmek için güç artırımına gitmeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Çikrıkçı 2014). Realistlere göre; birincil politikalar (high politics) denilen askeri güvenlik ve güç artırımı iken ikincil politikalar (low politics) ise askeri alan dışında kalan ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel diğer yapılarıdır. Morgenthau "Politics Among Nations" adlı çalışmasında, realizmin altı temel unsuru açıklamaktadır: 1) siyaset ve toplum kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarla yönetilir; 2) uluslararası politikanın hareket noktası, güç terimi ile tanımlanan çıkar kavramıdır; 3) güç, uygulandığı zaman ve mekâna bağlı olarak farklılık gösterebilir, ancak politikanın özü olan çıkar kavramı zamandan ve mekândan etkilenmez; 4) evrensel moral ilkeler, evrensel soyut formüller biçiminde, devletlerin eylemlerine uygulanamaz; 5) politik Realizm belli bir ulusun moral arzularını evreni yöneten moral yasalarla tanımlamaktan kaçınır; 6) siyasal alan, kendi başına ve bağımsız bir alandır (Kolasi 2013: 157). Bu bağlamda 90'ların başındaki "Stratejik Silahlarda Azaltma Anlaşması" ve 68'te imzalanan ve 95'te süresiz uzatılan "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması"na rağmen; anlaşmaya taraf devletlerin hala elindeki nükleer silahları tutmaları, devletlerin aldatılma korkusu ya da devletlerin mutlak kazanç ve çıkarlarına göre hareket etmek istemesiyle açıklanabilir (Baylis 2008).

Realizm aslında geleneksel güvenlik anlayışının kuramsal, kavramsal ve metodolojik altyapısını belirlemiştir (Sandıklı 2012). Realist yaklaşım, sistem içindeki güvensizliğin değişmez bir durum olduğunu öne sürerek diğer tüm güvenlik konularının da askeri güç boyutunda ele alınan bir güvenlikleştirme durumu ortaya koymaktadır

(Küçüksolak 2012). Realist Wolfers'in "kazanılan değerlere yönelik bir tehdidin olmaması" şeklinde yorumladığı güvenlik, açıkça anlaşılacağı gibi sürekli bir "güvende olmama hali" ile uyuşmakta ve devletlerarası ilişkiler "güç-tehdit-güvensizlik" üzerine inşa edilmektedir (Sandıklı 2012). Realist bakış açısı devlet adamlarını etkileyen faktörleri; güvensizlik, güvenlik ikilemi, korku, kuşku, çıkar ve itibar olarak sıralamaktadır (Arı 2011). Realistler, uluslararası güvenliğin işbirliği ile sağlanacağına inanmazlar tam aksine bunun güç dengesi ile mümkün olduğuna inanırlar (Çetinkaya 2012-2013). Rekabetçi, belirsiz ve güvensiz bir uluslararası sistemde işbirliği zordur ve devletler görece kazançlardan çok mutlak kazanç peşinde koşarlar (Baylis 2008).

Devletler anarşik ortamda ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıkları için uluslararası ilişkilerde devlet düzeyinde bir güç mücadelesi kaçınılmazdır (Yılmaz 2008). Devletin bekasını da sağlayacak en büyük unsur güçtür. Güvenliğin ve kendi güvenliğini (self-help) sağlama sınırlı olmayan bir çerçevede ele alındığından, realizm özellikle emperyalist devletler için bir meşrutiyyet sağlayan teoridir (Arı 2011). Güvenliği güç ile ilişkilendiren realizm, diğerlerine göre daha güçlü olan devletlerin daha güvenli olduğu varsaymaktadır (Çikrikçi 2014). Yani güvenli olmanın şartı güçlü olmaktır. 1648 Vestfalya anlaşmasından beri devletler, sistemin en güçlü aktörleridir ve güvenlik de benzer şekilde devletlerin sorumluluk alanına girmiştir (Baylis 2008). Aktörlerin devlet ve ordu olduğu realist güvenlik anlayışında, devleti ve insanları korumak ancak askeri güce önem vermekten geçer (Aras, Toktaş ve Kurt 2010).

Soğuk Savaş'ın hâkim ekolü olan realizm ise dönemin sonuna doğru büyük eleştiriler almıştır. Üst bir otorite olmadığından dolayı uluslararası ilişkileri anarşik bir sisteme benzeten ve bu sistemde de devletlerarası çatışma halini ve çıkar ilişkilerini doğal bulan realist teori; uluslararası düzen, işbirliği ve uluslararası toplumdan bahsetmediği için eleştirilir. (Çikrikçi 2014). Devlet dışı aktörleri yok sayması, uluslararası ilişkileri sadece güç ve çıkarlar temelinde ele alması realizme karşı yönelik diğer eleştirilerdir (Çetinkaya 2012-2013).

1.2.1.1. Neorealizmin (Yeni Gerçekçilik) Güvenlik Yaklaşımı

Realizmin 1970 sonunda sorgulanmaya başlanmasıyla birlikte klasik realist görüş yeni şartlara göre yeniden yapılandırılarak "neorealizm" olarak yoluna devam etmiştir (Kolasi 2013). Devlet davranışlarının belirlenmesine yapıya yaptığı vurgu

nedeniyle “yapısal realizm” (*structural realism*) olarak da adlandırılan neorealizm, ilk defa Kenneth Waltz’un 1979’daki “Theory of International Politics” adlı eseriyle gündeme geldi (Kolasi 2013). Davranışsalcılar (bilimsel yaklaşım) bilimsel olamamakla eleştirdiği klasik realizmi gözden geçiren yapısal realist Kenneth Waltz, Morgenthau’dan farklı olarak gücü amaç yerine araç olarak yani gücü devletin bekası ve güvenliği için gerekli görmektedir (Arı 2011). Kenneth Waltz: “Anarşi ortamında, güvenlik en ulu amaçtır; ancak beka garanti altına alınırsa, devletler sükûn, kazanç ve güç gibi diğer amaçlara ulaşmaya çalışabilirler” (Baldwin 2004: 27) der. Waltz “güçler dengesi” olarak tanımladığı uluslararası sistemde, devletlerin farklı güç kapasitelerine sahip olmalarından dolayı özellikle zayıf olanların tehdit gördükleri devletlere karşı gücünü dengelemek istediklerini belirtmektedir (Küçüksolak 2012). Bu bağlamda Waltz (2000), devletler hayatta kalabilmek için denge politikası ya da güçlü devletlere karşı bir araya gelmek (bandwagoning) gibi çeşitli stratejileri de benimsediğini söyler.

Waltz (2000)’a göre; uluslararası ilişkilerde okuyan bazı öğrenciler, realizmin temel kavramları olan “anarşi, kendi kendine yardım ve güç dengesi”nin geçmişte kaldığı ve yerine yeni dönemde yeni düşüncelerin geldiği hususunda yanıltılmaktadır. Neorealist kuram, mevcut anarşik sistemin uzun dönemde de değişmeyeceğini sadece güç ve güç dengesi içinde hegemon devletlerin değişeceğini vurgulamaktadır (Şatana ve Özpek 2010). Waltz’a (2000) göre; realist yaklaşım hala geçerliliğini sürdürmektedir çünkü günümüzde yaşananlar sistem değişikliği (changes of the system) değil sadece sistemdeki değişikliklerdir (changes in the system). Waltz, uluslararası politika ve sistemin anarşik yapısının asla değişmeyeceğini öngörerek sadece uluslararası sisteme odaklanmakta ve devlet davranışlarının tarihsel ve sosyal yönlerini yadsımaktadır (Kolasi 2013). Waltz’a (2000) göre; yeni dönemde ulaşım, iletişim ya da askeri teknoloji alanlarında ortaya çıkan değişiklikler tıpkı daha önce nükleer silah teknolojisinde bulunduğu ortamdaki gibi anarşik sistemi değiştirmemiştir ve “kendi kendine yardım” (self-help) ilkesi hala geçerliliğini korumaktadır. Devletler, “kendi kendine yardım” ilkesiyle güvenliği sağlayabilmek için göreceli gücü önemserler ve bundan dolayı da mutlak kazanç yerine göreceli kazancı/gücü (relative gains) tercih ederler ki bu da “güvenlik ikilemi”ne (security dilemma) neden olmaktadır (Kolasi 2013). İşte bu çatışma ve rekabet ortamında, işbirliğinin ve kalıcı barışın da tesis edileceğine inanılmaz. Neorealizm’in “güvenlik ikilemi” modeli; bir devletin askeri açıdan

güçlenmesinin diğer devlet için tehdit oluşturduğu yani “A devletinin mutlak güvenliğinin B devletinin mutlak güvensizliği” anlamına gelmektedir (Sandıklı 2012: 8). Çetinkaya (2012-2013: 249) güvenlik ikilemini; “bir devletin başka bir devletten tehdit algılayıp silahlanması durumunda buna karşın tehdit algılanan devletin de aynı şekilde cevap vermesi durumudur” şeklinde tanımlar. Yunanistan ile Türkiye’nin NATO üyesi olduğu halde karşılıklı silahlanmaya gitmesi buna örnek olabilir. Ancak karşılıklı silahlanmanın yüksek maliyetine rağmen tehdit yok olamamış tam aksine aşırı silahlanma ile tehdit daha da artmış hatta taraflar “Kardak Adası Krizi”nde savaşın eşiğinden dönmüşlerdir. “Sıfır toplamı bir oyun” içinde devletler “nisbi kazanç”a (kim daha kazançlı çıkacak?) önem vererek işbirliğinden uzaklaşmaktadırlar (Sandıklı 2012). Ancak neo-realizmin işbirliğini tamamen yadsıdığını söylemek de doğru olmayacaktır (Sandıklı ve Emeklier 2012). Ancak Kenneth Waltz ve John Mearsheimer gibi neo-realistler, anarşik sistemde devletlerin uzun süreli işbirliğini sürdürmesinin kolay olmayacağını ve bu ilişkilerin daha çok NATO gibi askeri ittifakla olabileceğine inanırlar (Sandıklı 2012). Çıkar çatışması işbirliğini engellese de devletlerin hayati güvenlikleri söz konusu ise NATO gibi kolektif güvenlik ve işbirliğine inanırlar (Sandıklı ve Emeklier 2012). Benzer şekilde devletler; uluslararası etkileri olan uluslararası göçler, salgın hastalıklar, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ve çevresel kirlilikle devletlerin tek başına mücadele etmesinin ekonomik açıdan da kolay olmadığı gibi durumlarda, uluslararası güvenlik stratejileri izlerler (İşyar 2008). Yine de realizmin zayıf kaldığı noktaları tamamlamak için ortaya çıkan neorealizm, özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrası ortaya çıkan iki kutuplu sistemin barışı daha etkin kılacağını savunarak realist temelli yaklaşımını da korumuştur (Şatana ve Özpek 2010).

Neorealizm de daha sonra Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan güvenlik yaklaşımlarıyla kapsamlı şekilde ele alınacak birçok eleştiriler de almıştır. Neorealizm, zamandan ve mekândan bağımsız evrensel ilkeler ortaya koymasından dolayı Soğuk Savaş’ın barışçıl şekilde biteceğini öngörememesi aldığı en büyük eleştiridir (Kolasi 2013). Çok fazla eleştirilen diğer bir husus ise realistlerin özellikle savaş ve güvenlik gibi “yüksek politika” konularına ekonomik, kültürel ve toplumsal ilişkilerden daha fazla önem vermesidir. Neorealistler de realistler gibi devleti ana aktör kabul etmiş, devletlerin rasyonel hareket ettiklerini ve çıkarları için mücadele ettiklerini ortaya koymuşlardır (Arı 2011). Ancak neorealizm bazı hususlarda klasik realizmden farklı

yaklaşımlar ortaya koyar. Neo-realistler, uluslararası politikada sadece anarşik yapıdaki devletlerarası etkileşime değil aynı zamanda da yapıya (structure) önem vererek devletlerin kendilerinden kaynaklanan birim düzeyindeki nedenleri (unit-level causes) de incelemelerinde ele almaktadırlar (Arı 2011). Yani klasik realistler gibi sonuca değil aslında sonuca giden süreci nedensellik ilişkisi içinde ele almaktadırlar. Klasik realistler gücü amaç olarak görmekteyken, neorealistler ise gücü maksimize etmek yerine güvenliği sağlamak için bir araç olarak görmektedirler (Özdemir 2008). Yani realistlerden farklı olarak gücü bir amaç değil devletin varlığını sürdürebilmek için bir araç olarak görürler (Özdemir 2008). Neorealist Waltz; güce ulaşmayı amaç edinmek yerine önceliği defansif (defensive) güvenliğe vermekte ve böylece daha fazla gücün statükoyu destekleyen devletlerin işine geldiğini belirterek, “ofansif” (offensive) realistlerden de ayrılmaktadır (Sandıklı 2012). Bu bağlamda realistler caydırıcılığı diğer ülkelerin hareket serbestliğini daraltmak olarak yorumlarken, neorealistler ise istenilen davranış şekilleri yaratarak hareket serbestliği yakalama fırsatı olarak bunu yorumlarlar (Özdemir 2008). Klasik realistlerin inandığı doğa durumu düşüncesini ampirik olarak ispatlanır bulmayan Waltz, yaşanan güç mücadelesinin nedeni olarak insan doğasını tamamen reddetmemekle birlikte bunu daha çok devletlerin yapısına ve uluslararası sistemin anarşik olmasına bağlar (Kolasi 2013). Realistlerden diğer bir farkı ise analizlerinde devletlerarası ekonomik ilişkilere de yer vermeleri ve bunu Vietnam savaşındaki gibi salt güçle savaşın üstesinden gelinemediği pratiği ile de göstermektedirler (Sandıklı 2012).

1.2.2. Tarihsel Süreç İçinde Liberalizm ve Neoralizmin Gelişimi

Liberalizm ve neorealizmi anlayabilmek için öncelikle tarihsel açıdan liberalizmin ortaya çıkış felsefesini ve gelişimine kısaca değinmek gerekir. Liberaller de realistler gibi bireyin doğa durumuna atıfta bulunurlar ancak liberaller için insan doğası gereği kötü değil iyidir. John Locke, tüm insanların eşit ve özgür yaşama hakkı olduğu belirttiği liberal yaklaşımının dört ana unsuru vardır (Arı 2011: 342-43):

- 1) *Kaynakların ve zenginliğin eşit dağıtıldığı fırsat eşitliği*
- 2) *Bireyin doğal gereksinimlerini rasyonel yollarla karşılama ve isteme kapasitesine sahip olduğu*
- 3) *Bireyin temel alınması ve özgürleştirilmesidir*

4) *Özel mülkiyetin önemidir.*

John Locke, Hobbes döneminde yaşamış ancak ondan farklı olarak monarşi yerine parlamentoya destek vermiş ve devletin görevinin sadece bireysel hak ve mülkiyet hakkını korumak olduğunu söylemiştir (Birdişli 2011). Hugo Grotious “Savaş ve Barış Hukuku üzerine” çalışmasında, insanların doğuştan gelen hakları olduğunu ve bunların güvenli bir şekilde sağlanabilmesi için de devlete gereksinim duyulduğunu belirtir (Arı 2011). Immanuel Kant da uluslararası sistemde sadece egemen devletlerin hegemonyasını reddederek, tüm devletlerin eşit şekilde üye olabildikleri Birleşmiş Milletler yapısına benzer bir federatif özgür devletler cumhuriyeti kurulmasını ileri sürer (Arı 2011). Adam Smith, liberalizmin temel unsurlarından birisi olan “laissez faire” ilkesiyle birey için doğru olan toplum için de doğrudur söylemini devlet için de uyarlayarak, halkının çıkarları için çalışan devletin de tüm insanlığa hizmet ettiğini varsayar (Arı 2011). Özellikle bu yaklaşım İngiltere’nin emperyalist güç olma yönünde tüm insanlığın ortak kazancı olacağı şeklinde serbest ticareti gerçekleştirmek için bir argüman olarak kullanmıştır (Arı 2011). Merkantilizmin arttığı dönemde ticaretle zenginleşen yeni bir orta sınıf (burjuva) ortaya çıkmış ve politik güç de aristokrasiden Burjuvaziye doğru geçmeye başlamıştır (Birdişli 2011). John Stuart Mill ve Herbert Spencer gibi liberaller de uluslararası serbest ticaretin işbirliği ve refahı artırdığını ve böylece birbirine bağımlı hale gelen insanlığın da savaş ve çatışma maliyetlerinden uzak kalacağı belirterek liberal yaklaşımının felsefi alt yapısını oluşturmuşlardır (Arı 2011). Fransa ile Prusya arasında varılan barış anlaşmasından esinlenerek yazdığı “Edebi barış” çalışmasında Immanuel Kant (1724-1804); barışın, hükümetlerin eşitlikçi bir hukuk sistemi kurması ve devletlerarası yani küresel bir ekonomik ilişki geliştirmesiyle mümkün olabileceğini ileri sürmüştür (Birdişli 2011).

Liberal düşünürler uluslararası sistemde tek aktör olarak devleti görmezler ve uluslararası şirketleri, Sivil Toplum Örgütlerini (STK), kurumları ve hatta bireyleri de birer aktör olarak kabul ederler (Çetinkaya 2008). Savaşı olağan gören realistlere karşıdırlar ve askeri gücü de realistler kadar fazla önemsemezler. Uluslararası sistemdeki anarşi ortamının ise rekabet ve çatışmadan değil yanlış algılanmalardan kaynaklandığını ileri sürdükleri için, “mutlak kazanç” ilkesiyle devletlerarası ilişkilere ve uzlaşya inanırlar (Sandıklı 2012). Bu bağlamda “sıfır toplamı bir oyun” anlayışını benimseyen realistlerden ayrılırlar. Ole Waever’in (neo-neo sentez) olarak ifade ettiği

şekilde, liberalizm de realizmin anarşik yapısını kabul ederek mevcut sistemi içinde işbirliği aramayı hedeflemiştir (Kolasi 2013). Bu bağlamda neoliberalizme göre, sınırların pek de bir önemi kalmadığı bir dünyada iç dış politika ayrımı yapmak gereksizdir (Arı 2011).

1.2.2.1. Karşılıklı Bağımlılık ve Güvenlik İlişkisi

Liberalizm özellikle 1919-1939 yılları arasında idealizm felsefesiyle hâkim teori olsa da, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Realizme boyun eğmiş ve 1970'lerde tekrar "karşılıklı bağımlılık" ilkesi ile realizme karşı üstün gelmeye çalışmıştır (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Keohane ve Nye tarafından 1977'de "Power and Interdependence" çalışmasıyla literatüre giren "karşılıklı bağımlılık" (interdependence) paradigması, özellikle küreselleşme ile birlikte daha da güçlenmiş ve devletlerin artık kendilerini özellikle küresel ekonomik gelişmelerin dışında tutamayacaklarını anlamışlardır (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Keohane ve Nye'a (2000) göre; 90'larda kullanılmaya başlanan "küreselleşme" aslında 1970'lerde ortaya çıkan "karşılıklı bağımlılık" kavramından çok farklı bir şey değildir ancak bu yeni kelime uzakta yaşananlardan daha fazla etkilenme durumunu ifade etmektedir. Neo-liberal kuramlar liberalizmin zayıf kaldığı hususları tamamlamak üzere ortaya çıkmış ve devlet dışı aktörlerin, kurumların, karşılıklı bağımlılığın güvenliği sağlayabileceğine ve böylece devletlerarası işbirliğinin artacağını savunmuştur (Şatana ve Özpek 2010). Karşılıklı bağımlılık ile devletlerarasında işbirliği ve uzlaşarak çatışma olasılıklarının azalacağını iddia eden kuramcılar güvenlik yaklaşımlarını da işbirliği üzerine oturtmuşlardır (Şöhret 2014). Keohane ve Nye'nin karşılıklı bağımlılık teorisine göre; nicel güce sahip olan bir devlet özellikle daha fazla kaynağa sahip olan devlete karşı bir bağımlılık içinde olduğu için her zaman zayıf ülkeler üzerinde etki uygulayamaz (Arı 2011). Keohane ve Nye'a göre, daha küçük ve güçsüz olan devletler bu sayede diğer güçlü devletlerin dış politika davranışlarını etkileyebilmektedirler (Mammadov 2013). Küreselleşen sistemdeki karşılıklı bağımlılık koşullarında, "tarafardan birinin (a) diğeri (b) üzerindeki pazarlık gücü (bargaining power), diğer tarafın (b) bu karşılıklı bağımlılık ilişkisine karşı hassasiyetine (sensitivity) ve etkilenme derecesine (vulnerability)" bağlı olmaktadır (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Steve Chan'ın örneğiyle açıklamak gerekirse; Ortadoğu petrollerine karşı hassasiyet (sensitivity) ABD ve Japonya için eş değerdeyken petrolden etkilenme derecesi (vulnerability) aynı

değildir çünkü Japonya petrol ihtiyacının yaklaşık % 75'ini bölgeden tedarik ederken ABD için bu oran sadece % 25 dolaylarındadır (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Bundan dolayı Ortadoğu ülkelerinin pazarlık gücü (bargaining power), ABD'ye nazaran Japonya ile daha fazla olacaktır (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Keohane ve Nye'in geliştirdiği "karşılıklı bağımlılık teorisi", devletlerarası ilişkileri artırdığına ve realistlerin neden olduğu çatışmacı durumu engellemekte başarılı olduğuna inanılır (Şatana ve Özpek 2010).

20. Yy'ın sonlarında başlayan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler küreselleşmeyle birlikte devletlerarası bir karşılıklı bağımlılık ortaya çıkarmış ve bu yeni durum özellikle geleneksel güvenlik ve askeri boyutu da aşarak ekonomik alanda ağırlığını hissettirmiştir (Akçadağ 2013, <http://www.bilgesam.org>, 10 Ocak 2015'te erişildi). Karşılıklı bağımlılığın artması, özellikle ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artmasıyla ve sermaye önündeki duvarların kaldırılmasıyla mümkün olabilmektedir. Küreselleşen dünyada ulus-devlet olarak sistem içinde varlığını devam ettirmenin zor olduğunun anlaşılması, devletleri entegrasyonlara yönlendirmiş ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi kuruluşların sayısı her geçen gün daha da artmaktadır (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Keohane, devletlerin bir birine gittikçe daha bağımlı hale geldiği durumu, "kompleks karşılıklı bağımlılık" olarak tanımlar ve bunun dört özelliğini: 1) devlet ve devlet dışı aktörler arasında artan ilişkiler; 2) yüksek ve alçak politikalar arasında ayırım yapmaya gerek kalmadığı; 3) askeri güç kullanımına verilen önemin azalması; 4) gerek ulusal gerek uluslararası aktörler arasındaki ilişkileri sağlayacak birçok yolun olduğunu ortaya koyar (Karacasulu 2009). Yani hegemonik güç ortadan kalksa da ilişkiler devam edecektir.

Realistler için karşılıklı bağımlılık ülkelerin zararınadır. Waltz'a göre karşılıklı ticaretle elde edilen kazançlar orantılı değildir ve bu da zaman içinde ulusal bağımlılığı riske atabileceği gibi potansiyel bir çatışma ortamı yaratmaktadır (Şen 2008). Bundan dolayı zaten ekonomik olarak gelişen Kuzey'dir ve bu ekonomik bağımlılık Güney'i ayrıca siyasi anlamda da Kuzey'e daha bağımlı hale getirecektir (Şen 2008). Yeni gerçekçi Waltz, "karşılıklı bağımlılık" paradigmasını iki açıdan eleştirmiştir. İlk olarak karşılıklı bağımlılık halen sistemde geçerli ve önceliği olan askeri konular "yüksek politika" yerine ikincil konulara "alçak politika" konularına değinmiştir, bir diğeri ise

“karşılıklı bağımlılık” mevcut sistemde devletlerin rolünü küçük görmüş ve uluslararası sistemin devletlerarası ilişkiler doğrultusunda belirlendiğini yadsımıştır (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Ancak Keohane ve Nye “Transnationalizm” çalışmasında da değindikleri üzere askeri gücün eskiye nazaran rolünü yitirdiğini (minor role of military force) belirtmekte ve buna örnek olarak da tarihi savaşlarla ve tehdit algısıyla şekillenen Fransa ve Almanya’nın AB yapısı içinde karşılıklı olarak tehdit algılamamasını göstermektedir (Gürkaynak ve Yalçiner 2010). Benzer şekilde Türkiye her ne kadar NATO üyesi ve AB üyesi olma yolunda ilerliyor olsa da; Kırım’ın ilhakı ile Rusya’ya karşı Batı dünyasının uyguladığı tüm ambargolara rağmen, Türkiye ve Rusya arasındaki artan yüksek düzeyli ilişkiler ve ticaret hacmi dikkat çekicidir. İki ülke arasındaki ticaretin ve ilişkilerin yüksek olmasından dolayı iki ülke ekonomileri arasındaki hassasiyet (sensivity) ve etkilenme derecesi (vulnerability) de fazladır. İki ülke arasındaki olası bir çatışma durumu; Rusya’dan Türkiye’ye gelen milyonlarca turist gelirinin yok olmasına yol açabilecekken, buna karşılık Rusya da en büyük petrol ve doğalgaz müşterilerinden birisi olan Türkiye’yi de kaybedecektir. Karşılıklı bağımlılık; adından da anlaşılacağı gibi, karşılıklı çıkarlar vardır ve yaşanan olumsuz bir durum iki tarafı da benzer şekilde etkileyecektir. Benzer şekilde ABD, yükselen ÇHC’yi kendisine rakip görmektedir. Finansal açıdan ABD, ÇHC’ye kıyasla çok daha güçlü olmasına rağmen Amerikan Küresel borcunun neredeyse yarısı (1118.8 Milyar \$ / Temmuz 2012) Kıta Çin’inedir (Doğan 2014). İki ülke arasındaki simbiyotik yaşamı görmemek ise neredeyse imkânsızdır. ABD Dolarının değer kaybetmesi, oldukça yüksek miktarda dolar rezervine sahip olan Çin’i de olumsuz etkileyecektir (Doğan 2014).

Karşılıklı bağımlılık teorisi, uluslararası sisteme dair kesin ve belirleyici kurallar getirmek yerine daha çok mevcut koşulları teorik bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalıştığından bahsedebilir. Küreselleşme sürecinde dünya hem ‘mesafe’ hem de ‘zaman’ açısından daralma sürecine girmiş, bu süreçte uluslar arasındaki sınırların geçişkenlikleri artarken, küresel entegrasyon kavramı ve köyleşen dünya metaforunda ifadesini bulan yeni bir durum ortaya çıkmıştır (Nişancı 2003). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası egemen devletler az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını ve pazarlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemektedir. Küreselleşmeyle birlikte zayıf ülke ekonomileri de uluslararası kurumlara daha bağımlı hale geldi. Uluslararası Para Fonu (IMF), DB, kredi derecelendirme kuruluşları gibi

birçok milletler üstü şirketler bugün ulusal ekonomiler üzerinde istikrarı artıracak ya da bozabilecek büyük etkilere sahip olmuşlardır (Ergin ve Çomak 2014). Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın uluslararası kuruluşları yanlı olmakla suçlaması, aslında kredi derecelendirme kuruluşları gibi uluslararası kurumların ulusal ekonomiler üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

1.2.2.2. (Neo)/Liberalizmin Güvenlik Yaklaşımı

Ekonomik özgürlükleri temel alarak 1980 sonrası ortaya çıkan neoliberalizm kapitalist yaklaşıma göre; devlet ekonomiye az müdahale edecek, özelleştirmelerin önü açılacak, STK'lar politik karar alma sürecinde etkinlikleri artırılacaktır (Birdişli, 2011). Bu bağlamda liberalizm, güvenlik bağlamında ekonomik çıkarların korunmasına yöneliktir de diyebiliriz. Merkantilist düşünceye göre; bir devletin ekonomik gücü onun aynı zamanda devlet gücü ve güvenliğini de belirlemektedir (Şen 2008). Realist anlayışa göre, güvenlik ve güç arasındaki ilişki askeri kapasite ile doğru orantılıdır. Liberaller ise görünmeyen belirsiz tehditlerle mücadele etmenin kolay olmadığını ileri sürerek askeri anlamda güvenliğin sağlanmasının mümkün olmadığını ileri sürmektedirler (Çalık 2014). Kant'ın liberal devletlerin barış ve işbirliğine daha yakın olur söylemini geliştiren liberaller, çatışmaların çoğunlukla demokratik olmayan devletler arasında olacağını savunmaktadırlar (Şatana ve Özpek 2010). Bireylerin doğuştan rasyonel ve iyi olduğunu iddia eden liberaller, otoriter ve baskıcı devletlerin savaşa neden olduklarını iddia etmişlerdir (Uğrasız 2003). Ayrıca uluslararası hukuk ve normlar ile ulusların ve bireylerin ortak hedefleri ve çıkarları tesis edilerek kolektif güvenlik anlayışın oluşacağını iddia etmektedirler (Sandıklı 2012). Ancak Waltz (2000); Francis Fukuyama gibi düşünürlerin “demokratik barış tezi” ile liberal demokratik ülkelerin bir biriyle savaşmayacağı iddiası doğru bulmaz ve her demokrat devletin tehdit algıladığında diğer devletlere karşı silahlandığını söyler.

1970'lerde realizmin ve Batı merkezli yapının ciddi bir şekilde eleştirilmesine ve sorgulanmasına neden olan faktörler: ABD hegemonyasının güçten çok rızaya dönmesi; Batı ve Doğu Bloğu ülkeleri arasında petrol fiyatlarının artması ve fiyat istikrarsızlığı nedeniyle ekonomik sıkıntıların ve anlaşmazlıkların çıkması; askeri ve siyasi konuların iç içe geçmeye başlaması, Vietnam Savaşı'nın başarısızlığı ile askeri niteliğin sorgulanması; ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaya

başlamasıdır (Kolasi 2013). Özellikle Üçüncü Dünya Ülkeleri'ndeki azgelişmişliği eleştiren neo-Marksistler, karşılıklı bağımlılık ve uluslararası şirketlerin (kurumların) güçlenmesini isteyen Robert Kohane ve Joseph-Nye gibi neo-liberaller ve “bütünleşme” taraftarı olan yeni-işlevselciler (neo-fuctionalist) tarafından eleştirilmeye başlanmıştır (Kolasi 2013). Pratik temelli bir kuram olan fonksiyonalist yaklaşım; kolektif güvenlik anlayışının tesis edilmesinde işbirliği, bütünleşme ve çoğulculuğa önem vermekte ve yüzyıllardır devam eden Almanya–Fransa rekabetinin ve çatışmasının AB çatısı altında işbirliğine dönüştüğünü vurgulamaktadır (Sandıklı 2012). Neo-fonksiyonalizm, bu ilişkiyi “spill over” kavramıyla açıklamakta yani aktörlerin belirli bir alandaki olumlu ilişkilerinin diğer alanlara da yayılacağını iddia etmektedirler (Sandıklı 2012). Böylece işbirliği sistematik bir hal alacak ve çoğunlukçu güvenlik anlayışı tesis edilecektir.

John Burton ise devletlerarası karşılıklı ilişkilerin askeri alanın da dışında çok yönlü, çok aktörlü ve karşılıklı bağımlılık şeklinde iç içe geçmiş karışık ilişkileri “örümcek ağı” (cobweb) metaforu ile açıklamaktadır (Sandıklı 2012). İşte liberal yaklaşım, bu karışık küresel sistemde ortaya çıkan bir tehdidin birden fazla aktörle çözülmesinin, güvenliğin tesis edilmesini kolaylaştıracağına inanırlar (Sandıklı, 2012). Liberal yaklaşımda en önemli husus ekonomik güvenliktir. Sperling ve Kirchner’a göre, ekonomik güvenliğin üç somutlaştırılabilir unsuru vardır (Şen 2008: 455):

- 1) *ekonomik güvenlik; bir toplumun sosyal ve ekonomik dokusunu korumakta devlet kabiliyeti üzerindeki kaygıyı yansıtır,*
- 2) *ekonomik güvenlik; devletin etkin bir koruyucu olarak hareket etme ve toplumsal bütünlüğü sürdürme kabiliyetini ihtiva eder,*
- 3) *ekonomik güvenlik; hem dışa açılmanın refah kazançlarını hem de askeri sektördeki işbirliğini güçlendirmek için devletin istikrarlı bir uluslararası ekonomik ortamı geliştirmeye yönelik diğer devletlerle olan işbirliği ile ilgilidir.*

80'lerin sonlarıyla birlikte birincil ve ikincil politikalar, uluslararası ilişkiler alanında iç içe geçmeye başlamıştır. Joseph Nye; askeri, siyasi ve ekonomik gücü sert güç (hard power) olarak kavramsallaştırırken kültür, medya, demokratik normlar, liberal kurum ve kuralları için ise yumuşak gücü (soft power) kullanarak terminolojik bir ayrıma gitmiştir (Sandıklı 2012). Yumuşak gücü “istediğinizi başkalarının da istemesini sağlamaktır” şeklinde de tanımlamayan Nye, sert ve yumuşak gücün etkili bir şekilde ortak kullanılmasına ise “akıllı güç” demektedir (Yılmaz 2012: 54). Nye’a göre; ekonomi temelli karşılıklı bağımlılığın olduğu bu dönemde, şiddet ve zorlamaya dayalı politikalar fazla görülmez ve böylece güç kolay el değiştirmez (Özdemir 2008).

Soğuk Savaş öncesine kadar devletlerin güvenlik anlayışında belirleyici unsur askeri konular olan caydırıcılık, savunma ve toprak bütünlüğü iken, Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle iktisadi unsurlar da öne çıkmaya başladı ve güvenliğin önemli bir parçası oluverdi (Şen 2008). Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa’daki bölünmüşlük; ekonomik geri kalmışlık, ekonomik bütünleşme ve demokratik açılımlarla giderilmeye çalışılmış ve bölgesel bir güvenlik bu şekilde tesis edilmek istenmiştir. Çin ve Hindistan gibi Doğu ülkeleri küresel güç olma yolunda ilerlerken, Batılı ülkelerin ekonomik anlamda zor günler geçirmektedir. Ayrıca dünyanın birçok noktasında etnik çatışmaların hızlanmış ve bilgi ve teknolojik ilerlemelerin hayatımızın her anını etkiler olmuştur. Bu ve benzeri gelişmelerin yaşandığı günümüz dünyasında, askeri güce dayanan sert gücün farklı araçlarla yumuşatılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Tablo 1.1: Güç Çeşitleri (Nye 2005: 37)

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Kuvvet	Zorlayıcı diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Para verme Yatırım	Yardım Rüşvet
Yumuşak Güç	Hayranlık uyandırma Gündem yaratma	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu diplomasisi İki taraflı ve çok taraflı diplomasi

Özellikle Soğuk Savaş sonrasında renkli devrimlerde gördüğümüz üzere ABD, çok pahalı ve maliyeti yüksek olan askeri güç (sert güç) yerine yumuşak güç araçlarını kullanarak gerekirse rejim değişikliklerini destekleyerek devletleri kendi politikalarını uygulamaya itmeye çalışmaktadır. Tabii ki bunun uygulayabilmesi için de bu ülkelerin, Irak ve Afganistan gibi çok kapalı rejimler olmaması gerekiyor. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, yumuşak güç unsurlarının kullanılabilmesi için açık toplumlarda etkin şekilde kullanılabilecek medya ve bağımsız kurumların desteğine ihtiyaç duyulur.

Liberal Güvenlik, birçok açıdan realist güvenlik anlayışından farklı bakış açıları sunar. Liberal yaklaşım; uluslararası örgütlerin ve kurumların güvenlik, barış ve işbirliğine olumlu katkıda bulunabileceğini ileri sürmektedir (Arı 2011). Realistlere göre uluslararası sistem hayatta kalabilme mücadelesiyken, neoliberaler çatışma ortamını reddetmezler ancak birçok durumda ve alanda devletlerin anarşinin etkilerini azaltmak, ortak ilişkileri geliştirmek ve ortak zararlarda kaçınmak için işbirliğine inanırlar (Elman ve Fendius 2003). Neorealistler, devletlerin daha çok gücü nasıl kullandığı üzerine yoğunlaşırken; neoliberaler ise, buna neden olan tercihler ve nedenler üzerinde durmaktadır (Arı 2011). Yani savaş, güç dağılımı (sistem düzeyi) yerine aktör ve toplumsal düzeydeki (aktör düzeyi) değişkenlere ve çatışmalara bağlanmaktadır (Arı 2011). Neoliberaler ekonomik gücün askeri güçten daha önemli olduğunu iddia ederler ve silahsızlanma ile ortak güvenliğin daha kolay sağlanacağına inanmaktadırlar (Arı 2011). Neoliberalere göre mutlak kazanç önemlidir yani önemli olan kazanmaktır diğerin ne kazandığı önem teşkil etmez. Neorealistlere göre ise nispi kazanç (relative gains) önemlidir yani rakipten daha fazla kazanıyorsan anlamlıdır. Bundan dolayı neorealizm, devletlerin nispi kazanç peşinde koşmalarını güvenlik için bir tehdit olarak görmesi gayet doğaldır. Nispi kazanç her zaman çatışma olasılığını daha da tetiklemektedir. Bu bağlamda, neoliberaler realistlerden daha iyimserdir çünkü neoliberaler, strateji tercihlerindeki değişikliklerin genellikle ortak fayda sağlamak için yeterli olduğunu düşünürler (Elman ve Fendius 2003).

Diğer taraftan neorealizm ile neoliberalizm arasında ortak bakış açıları da mevcuttur. Hem liberal hem de realist yaklaşımlarda uluslararası sistem anarşiktir (Arı 2011). Askeri ve ekonomik gücün önemini kabul ederler sadece önem sıraları farklıdır. Tarihi çok eski zamana dayanan realizme karşı çıkan liberal kuramlar, devlet dışı aktörlerin öneminden bahseder ve sert güç yerine yumuşak güçle de barışın tesis

edilebileceğini ileri sürer (Şatana ve Özpek 2010). Hem neorealizm hem de neoliberalizm hâkim güç olmaksızın sistem içinde yapılacak anlaşmaların genelde tek taraflı olacağını ve bunun da devletlerarası ilişkilerin artmasına engel olacağına inanır (Elman ve Fendius 2003).

1.3. Soğuk Savaş Dönemi Sonrasında Güvenlik Algısı

Barışçıl şekilde çift kutuplu sistemin yok olacağını öngöremeyen neorealistlere göre; ABD'yi 1980-88 yılları arasında yöneten Reagan'ın silahlanma ve Yıldız Savaşları gibi sert askeri önlemler alması, Sovyetlerin daha fazla ödün vermesine ve nihayet yıkılmasına götürdü (Kolasi 2013). Raymond Garthoff ise Soğuk Savaş'ın bitmesi iki nedenle açıklamaktadır: Sovyet lideri Mikhail Gorbachev'in iç politikada glasnost (açıklık) ve perestroika (yeniden düzenleme) ile dış politikada geliştirdiği yeni düşünce (New thinking) yaklaşımlarıyla Marksist-Leninst görüşünden vazgeçtiğini somut örnekleriyle göstermesi ve bunun da Batı dünyası tarafından kabul edilmesidir (Kolasi 2013). Ancak Soğuk Savaş döneminin katı ideolojik ve jeopolitik bloklaşması yadsınamaz bir gerçektir. 1974 yılındaki Petrol İhraç eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) petrol ambargosu ile ekonomik güvenlik sorgulanmaya başlamış ve Yumuşama Dönemi'nde nükleer gerilimin de azalması ile birlikte, askeri konular dışında kalan alanlar da “güvenlik çalışmaları” içine yavaş yavaş dâhil edilmeye zaten başlamıştı (Ultan 2014). Ancak 70'lerdeki detant döneminde her ne kadar liberal ve neo-Marksist düşünceler ortaya çıksa da realist ve neo-realist güvenlik anlayışları dönem içindeki belirleyici rolünü sürdürmüştür (Sandıklı 2012). Kuzey-Güney arasındaki ekonomik eşitsizlik nedenleri yerine güç, anarşi, göreceli kazanç, savaş ve güç dengesi gibi kavramlar öne çıkarılarak az gelişmişliğin üstü örtüldü (Kolasi 2013). Benzer şekilde güvenlik açısından iki kutuplu sistem, hegemonik ve statükocu sistemini belirleyen realist ve neo-realist fikirlerin askeri güce dayanan devlet merkezli olmasına neden olmuştur (Sandıklı 2012).

Soğuk Savaş dönemi içinde, ülkelerin ilk güvenlik meselesi devletin bekası iken, Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin güvenlik öncelikleri değişmeye başladı (shilibekova 2014). Doğal olarak bu durum da uluslararası güvenlik çalışmalarında hızlı

ve köklü yeni çalışmalara ve yaklaşımlara yol açtı (Sandıklı ve Emeklier 2012). Ancak bu farklılık klasik güvenlik anlayışının mevcut sistemde etkisini tamamen kaybettiği anlamına gelmez. Özellikle 11 Eylül saldırıları ile artan terörizme karşı askeri güç kullanımı tercih edilmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan belirsizlik ortamında, küresel bir asimetrik güvenlik anlayışı benimsenmiştir. “Tehdidin kimden, nereden, ne zaman ve nasıl geleceğinin” belli olmadığı yeni bir yapı oluşmuştur (Kabuncu 2014: 714). Tüm bu gelişmelere rağmen, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan eleştirel güvenlik yaklaşımlarının sayısında hızlı bir artış yaşandığı da aşikârdır. Soğuk Savaş’ın bitmesiyle küresel anlamda barışın tesis edilebileceğine dair bir iyimser yaklaşım ivme kazanmıştır (Çalık 2014). Özellikle uluslararası güvenliğin sadece devlet merkezli ele alınamayacağı fikri gelişmiştir. Statik yapının sona ermesiyle birlikte yeni tehditler, riskler ve tehlikeler ortaya çıkmış ve Soğuk Savaş döneminin klasik simetrik güvenlik anlayışı sorgulanmaya başlandı (Sandıklı 2012). Yeni dönemde; uluslararası silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, göç, etnik ve dinsel çatışmalar, ebola gibi küresel salgın hastalıklar, ekonomik ve çevresel “yumuşak güvenlik” (soft security) tehditleri daha kapsamlı güvenlik anlayışları geliştirmeyi gerekli kıldı (Bozkurt 2008).

Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet dışı aktörlerin, uluslararası şirketlerin ve kurumların sayısı arttı. Böylece artan aktör sayısı ile birlikte güvenlik sorunları daha da karmaşık hal almıştır (Çalık 2014). Soğuk Savaş sonrası dönemde; inşacı (constructivist) ve eleştirel teoriler, diğer (neo-) realist ve (neo-) liberal hâkim teorilerden farklı kavramsal yorumlar getirmiş ve özellikle aktör analiz düzeyinde değişikliklere gitmişlerdir (Mckay 2004). Güvenlik algıları değişmiş ve böylece nükleer silah gibi tehditlerin yerini ise daha çok finansal krizler, çevre, göç, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, insan hakları, salgın hastalıklar, etnik çatışma, terörizm gibi uluslararası sorunlar almaya başlamıştır (Çalık 2014). Düşünce kuruluşları (think-tank) ve araştırma merkezleri gibi çoğulcu bakış açısıyla şekillenen güvenlikleştirme sürecinde; iç-dış politika ayrımı azalmış, toplumsal beklenti ve talepler devletlerin karar alma sürecinde rol oynamaya başlamış dolayısıyla iç aktörler kendilerine ait ulusal güvenlik anlayışlarını da belirlemeye başlamıştır (Aras, Toktaç ve Kurt 2010). Yeni güvenlik anlayışı, 90’lı yıllarda güvenliği sadece askeri alanla sınırlamayan hatta üzerinde yaşadığımız gezegenin bile güvenliğini düşünen farklı bakış açılarını içermektedir

(Bilgin, 2010). Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu askeri güce dayanan sığ ilişkiler azalmış yerine ikincil politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır.

Tablo 1.2: Güvenlik Ortamının Değişimi (Yılmaz 2010: 196)

SOĞUK SAVAŞ	BUGÜN
• Devlet merkezli uluslararası düzen • İki kutupluluk • Ulusal güvenlik endeksli • Ulusal savunma • Tehlikeyi caydırmak ve savunmak • Çatışma kaynakları belirgin	• Küreselleşme /Uluslaşan aktörler • Güç: askeri, ekonomik ve uluslaşan • Çıkar endeksli • Güvenliğin geniş boyutu • Çatışma kapsamının genişlemesi • Çoğu çatışma kaynakları belirsiz

Soğuk Savaş sonrası sadece siyasi coğrafya değişmedi, aynı zamanda güvenlik bağlamında tehdit/risk algılamaları da değişti ve bu yaşanan değişiklikler de kısa sürede teorilere yansdı (Bakan 2007). 80'lerin sonunda artan ve Soğuk Savaş'ın da bitmesiyle ivme kazanan güvenlik çalışmaları, klasik güvenlik anlayışını sorgulamaya başlamıştır. İnşacı Alexander Wendt, Feminist J. Ann Tickner, eleştirel yaklaşımclar Micheal Williams ve Keith Krause, Aberystwyth Okulu'ndan Ken Booth ve Kopenhag Okulu'ndan Barry Buzan ve Ole Weaver klasik güvenlik anlayışını sorgulayan ve genişletilmiş güvenlik yaklaşımları geliştiren teorisyenlerin başında gelmektedir.

Tablo 1.3: Genişletilmiş Güvenlik Kavramları (Brauch, 2008: 11)

Güvenlik Kavramları	Gösterilen (kimin güvenliği?)	Risk altındaki diğer (neyin güvenliği?)	Tehdit Kaynağı/Kaynakları (Kimden/neden Korunma?)
Ulusal Güvenlik (siyasi, askeri boyutu)	Devlet	Egemenlik, Toprak bütünlüğü	Diğer devletler, Terörizm (devlet dışı aktörler)
Toplumsal Güvenlik (noyutu)	Milletler, Toplumsal gruplar	Ulusal birlik, kimlik	(Devletler) Milletler, göçmenler, yabancı kültürler
İnsan Güvenliği	Bireyler İnsanlık	Beka, Hayat kalitesi	Devlet, Küreselleşme, çevre sorunları, , doğa, terörizm
Çevresel Güvenlik (boyutu)	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet ilişkileri, yerli halk, azınlıklar	Eşitlik, kimlik, dayanışma	Ataerkil, totaliter/erktekelci kurumlar (hükümetler, dinler, elitler, kültür), hoşgörüsüzlük.

Soğuk Savaş sonrası ulusal güvenlik kavramı, çift kutuplu dünyanın son bulmasıyla çeşitlenmiş ve daha çok insan merkezli bir hal alarak BM’de; ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği, bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik ve politik güvenlik olmak üzere yedi ayrı başlıkta ele alınmaktadır (Birdişli 2011). Yeni yaklaşımların hissedildiği 2005 BM Dünya Zirvesi’nde küresel tehdit algılaması da altı başlık altında belirlenmiştir (Graham 2007: 110):

- 1) Devletlerarası saldırganlık
- 2) Terörizm
- 3) Nükleer, kimyasal, biyolojik silahların yaygınlaşması
- 4) Devlet içi istikrarsızlık ve iç savaş
- 5) Ulus aşırı suçlar
- 6) Sosyo-ekonomik tehditler

Her şeye rağmen; Soğuk Savaş sonrası devlet merkezli güvenlik anlayışı tek bir yaklaşım olmaktan çıkmış ve insan, toplum, küresel güvenlik gibi tartışmalar da analiz konuları olmuş ve alçak politikalar daha fazla dikkate alınmaya başlanmıştır (Çetinkaya 2012-2013). Özellikle toplumsal taleplerin artması ve demokratikleşmesiyle birlikte dış politikada analizlerinde değişken sayısı arttı ve bu da güvenlik çalışmalarının kapsamını ve analiz düzeylerini de çeşitlendirdi (Şöhret 2014). Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet dışı aktörlerin güvenliği daha da karışık duruma getirmesinden dolayı, bu aktörlerin neden olduğu sorunlarla da mücadele edebilmek için bölgesel ve küresel düzenlemelere gerek duyuldu (Yılmaz 2008). Bu çalışmada da bölgesel bir çalışma yapılacağı için bölgesel güvenlik analizi de kapsamlı olarak ele alınacaktır. Küresel güvenlik yaklaşımında belirleyici bir role sahip olan ABD'nin; Asya-Pasifik bölgesindeki güvenlik anlayışını, siyasal ve ekonomik kaygılarını çok yönlü ele alabilmek ve daha doğru tespitler yapabilmek için bölgedeki aktörleri ve güvenlik sorunlarını iyi anlamak gerekiyor. Bu bağlamda resme yukarıdan bakabilmek için geleneksel yaklaşımlara ihtiyaç duyduğumuz kadar bölgenin kendisine has olan özelliklerinin de hesaba katılması gerekiyor. Bu bağlamda çoklu bakış açısı getirebilmek için bölgesel güvenlik yaklaşımları gibi diğer Soğuk Savaş sonrası yaklaşımlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle yükselen Çin ve büyük ekonomik güce sahip olan Japonya'nın da bölgedeki çıkarları ve güvenlik yaklaşımları diğer bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır. Bölgesel farklılıkları iyi bilmek gereklidir çünkü küresel problemler dünyanın tüm bölgelerinde aynı etkiyi yaratmayabilir. Örneğin, yaşanan bir küresel mali sıkıntı bir bölgede parçalanmaya yol açabilirken başka bir bölgede işbirliğini artırıcı bir etken olabilmektedir (Buzan ve Waever 2003). Bundan dolayı Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan güvenlik yaklaşımlarına kapsamlı şekilde değinilecektir.

1.3.1. 11 Eylül ve Realist Güvenlik Anlayışının Yeniden Canlanması

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Batı-Doğu arasındaki nükleer tehdidin son bulması ile demokratik ve toplumcu değerlerin arttığı dönem başlamış ve uluslararası örgütlerle işbirliğinin artırılabilceğine dair iyimser bir hava, uluslararası ilişkiler güvenlik yaklaşımında ivme kazanmıştır (Baylis 2008). Ancak Çeşitlenen güvenlik anlayışlarına rağmen, geleneksel yaklaşımların etkisinin de yok olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Küreselleşme ile birlikte bir birine daha bağımlı hale gelen

devletlerarası ekonomik ilişkiler geçerliliğini korurken özellikle 11 Eylül saldırılarıyla birlikte neo-realizm yeniden canlanmıştır. Clinton dönemindeki 1994 UGS’de benzer şekilde askeri tehditlerin dışında da “terörizm, uyuşturucu trafiği, çevresel bozulma, hızlı nüfus artışı ve mülteci akını” gibi ulus-ötesi sorunların zaman içinde ABD’nin güvenliği ve istikrarı için risk oluşturabileceği belirtilmiştir (Kabuncu 2014). 11 Eylül saldırıları sonrası ise 17 Eylül 2002’de yayınlanan “Ulusal Güvenlik Starteji”nde de “dünyayı sadece daha güvenli değil, aynı zamanda daha iyi hale getirmeye yardım etmek” amacıyla gerekirse tehdidi önceden yok etmeye yönelik önlemler “önleyici saldırı” (preventive attack) alınabileceği vurgulanmıştır (Kabuncu 2014: 723). “Önleyici saldırı”, ciddi tehlikelerin daha ortaya çıkma fırsatı bulmadan yok edilmesi ve ona göre harekete geçilmesini zorunlu kılmaktadır (Özcan 2011). Afganistan ve Irak müdahaleleri bu stratejinin bir gereği olarak yapılmış ancak bu iki ülkede yaşanan siyasal istikrarsızlıkların, zaman içerisinde tüm bölgede artan etnik çatışmalara neden olduğunu da görülmektedir. Yılmaz (2008)’a göre; ABD yönetiminin Eylül 2002’de yayınladığı UGS’de kendisine yönelik tehditleri; “uluslararası hukuka riayet etmeyen, yasadışı yollardan kitle imha silahları elde etmeye çalışan, yasadışı yollardan gelir elde etmeye çalışan ve topraklarında teröristleri barından ülkeler” olarak sıralamaktadır. Bu getirilen düzene aykırı davranan ülkeler ise askeri müdahale ve yaptırımlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Ancak 11 Eylül saldırısı, Afganistan ve Irak işgalleri ile “teröre karşı savaş” adı altında realist görüşleri yeniden öne çıkmış ve 11 Eylül saldırıları, “realizmin geri dönüşü” olarak da söylenmeye başlanmıştır (Baylis 2008).

Terör; Latince “terre” kökünden gelir ve “korkudan sarsıntı geçirme” anlamına gelir (Bozkurt 2008: 502). Dünyanın en güçlü devleti olan ABD’nin, güvenlik algılamalarında toplumsal ve psikolojik etkileri olan terörü tüm uluslararası sistem ve toplumları etkilemek için de kullanması doğaldır (Özcan 2011). 11 Eylül saldırıları sonrası toplanan NATO bünyesinde “terörizm” öncelikli güvenlik tehdidi olarak belirlenmiş ve ABD’nin belirleyici olduğu yeni güvenlik algısı NATO ile küreselleştirilmiştir (Gökbaş 2009 <http://www.tasam.org>, 10 Ocak 2015’te erişildi). 11 Eylül saldırıları sonrasında, teröre karşı nasıl bir caydırıcılık (deterrence) uygulanması gerektiği ve terörün bir amaç mı yoksa güçsüz devletlerin kullandığı bir araç mı olduğu hala tartışılmaktadır. Neorealist Waltz ve Mearheimer bile Irak’a uygulanan savaşın yerinde olmadığını savunur çünkü onlara göre Saddam Hüseyin’e çok daha başka

caydırıcı yöntemler kullanılabilirdi ve böylece terörizmi kullanarak ABD'ye karşı haksız yumuşak güç kullanılmasının önüne geçilebilirdi (Şatana ve Özpek, 2010). Günümüzde İran ile savaş yerine nükleer görüşmelerin yapılıyor olması da yöntemde değişikliğe mi gidiliyor sorularını da beraberinde getirmektedir (Şatan ve Özpek, 2010).

1.3.2. Kopenhag Okulu Güvenlik Yaklaşımı

1980'lerde çalışmaya başlayan Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü (Copenhagen Peace Research Institute, COPRI) ismini, enstitü bünyesinde Avrupa Birliği Güvenliği (ABG) kapsamında çalışmalar yürüten Barry Buzan, Ole Waver, Morten Kelstrup ve Pierre Lemaitre'nin çalışmalarından almıştır ve günümüzde de Danimarka Enformasyon Teknoloji ve Araştırmaları Bakanlığıyla ortak çalışmalar yürütmektedir (Şahin 2004). Kopenhag Okulu temsilcileri, 80'lerde başlayan ancak özellikle 90'larla birlikte kapsamlı güvenlik (comprehensive security) ve çok boyutlu “devlet-toplum-birey” güvenlik anlayışı ortaya atmışlar ve geleneksel güvenlik anlayışı olan anarşik sisteme toplumu da dâhil etmişlerdir (Sandıklı 2012). Kopenhag Ekolü; güvenliği, devletler ve toplumların tehditlerden korunmaya çalışması ve yine devletlerin diğer devletlere karşı da kendi kimliğini ve bağımsızlığını koruyabilmesi olarak tanımlamaktadır (Şöhret 2014). Kopenhag Okulu; realistlerin devlet temelli güvenlik ve çıkar anlayışına karşı çıkarak, bu kavramların toplumsal olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve zaman ve mekân ile değişebileceğini savunurlar (Aras, Toktaş ve Kurt 2010). Kopenhag Ekolü, güvenlik çalışmalarda özellikle üç kavram üzerinde durmuşlardır: “güvenliğin boyutları” (sectors), “bölgesel güvenlik alanları” (regional security complexes) ve “güvenlikleştirme” (securitization). Ayrıca Buzan güvenliğin beş boyutunun (five security sectors) “Askeri (military) güvenlik, ekonomik (economic) güvenlik, sosyal (societal) güvenlik, siyasi (political) güvenlik ve çevresel (environmental) güvenlik” olarak sınıflandırmıştır.

1.3.2.1. Kopenhag Okulu Bölgesel Güvenlik Yaklaşımı

Buzan'a göre Soğuk Savaş sonrası dönemde üç farklı güvenlik anlayışı vardır; 1) neo-realist güvenlik (devlet-merkezli ve güç dağılımının hala çok önemli olduğu varsayar); 2) küresel güvenlik (neo-realistlerin güce dayalı sistemini yadsıyarak kültürel değerlerle birlikte uluslaşan aktörler); 3) bölgesel güvenlik (devletlerin iki kutuplu sistem sonrası iç meselelerine ve çevresine daha fazla önem verdiğini varsayar) (Yılmaz

2008). Özellikle İkinci Dünya savaşı sonrası artan ve Soğuk Savaş sonrası ivme kazanan bölgesel askeri, ekonomik ve kültürel örgütler bölgesel güvenlik analizleri yapmayı da gerekli kılmamaktadır (Karacasulu 2011). Buzan ve Waever (2003: 17-18)'a göre; Soğuk Savaş'ın bitmesi bölgesel güvenlik konusundan çok önemli üç önemli etkisi oldu:

- 1) ABD'nin Avrupa ve Kuzeydoğu Asya üzerindeki etkisi azalırken, Sovyetler sonrası ortaya çıkan 15 yeni devlet yeni bir bölgesel güvenlik kompleksi oyununa girmiş oldu.
- 2) Büyük ideolojik farklılıkların son bulmasıyla birlikte, bölgesel güvenlik düzeyinde birçok dinamikler ortaya çıktı ve ülkeler eskisine nazaran daha bağımsız hareket etmeye başladılar bu da özellikle bölgesel düzeyde Soğuk Savaş'a nazaran daha fazla işbirlikleri kurulmasına vesile oldu.
- 3) Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte özellikle 1970'lerden beri görünür hale gelen birçok askeri olmayan meseleler ve aktörler güvenliğin doğasında da değişikliklere neden oldu.

Şekil 1.1: Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında Bölgesel Güvenlik Analizi. (Karacasulu 2011: 3).

Soğuk Savaş sonrası devletler üzerindeki ideolojik baskılar son bulunca, devletler kendi çevrelerine karşı daha duyarlı olmaya başladı ve bölge devletleri arasında bölgesel güvenlik boyutları hız kazandı (Shilibekova 2014). Barry Buzan,

devletlerin sadece kendilerini değil komşularını da dikkate alarak güvenlik politikaları geliştirmeleri gerektiğini belirtmiştir (Küçüksolak 2012). Buzan ve Ole Waeverin'in 2003'deki "Bölgeler ve Güçler: Uluslararası Güvenlik yapısı" ve David A. Lake ve Patrick M. Morgan'ın 97'de yazdığı "Bölgesel Düzenler: Yeni Dünyada Güvenliğin sağlanması" çalışmalarında; Soğuk Savaş sonrası tek bir dünya düzeninden ve güçlü bir ülke ile belirlenen bölgesel güçlerden bahsetmenin artık yersiz olduğunu ve bunun tam aksine bölgesel güçlerin giderek daha da güç ve önem kazandığını iddia ederler (Karacasulu 2011). Buzan, Karl Deutch'un güvenlik toplumu (security community) fikrinden yola çıkarak devletlerin belirli nedenlerle özellikle güvenlik açısından kendi bölgelerindeki diğer ülkelerle birlikte hareket ederek güvenlik oluşturmak isteyebileceklerini ileri sürer (Şöhret 2014). Bölgesel güvenliği analiz düzeyi olarak çalışanlar; coğrafi açıdan devletlerin yakın olmasıyla tehditlerin ve güvenlik sorunların daha fazla olabileceğini ve birçok devletin kendi başına coğrafi alan dışında bir güç ve etki gösteremediğini kabul etmektedirler (Shilibekova 2014). Buzan ve Waever, coğrafi her bölgenin kendisine özgü risk ve tehdit algısı içerdiğinden bölgesel güvenlik çalışmalarının yapılması gerektiğinin altını çizer (Çetinkaya 2012-2013). Bu doğrultuda bölgesel çalışmada; bölgesel yapı, bölgesel güçlerin rolü ve bölgesel güçlerin yönelimleri önemli üç faktör olarak gösterilmektedir (Shilibekova 2014).

Buzan "bölgesel güvenlik kompleksleri" adını verdiği kavramla; coğrafi, ekonomik ve kültürel faktörlerin de süper güçleri de etkilediğini ve dolayısıyla bölge ülkeleri bir biri olmadan güvenilir bir güvenlik sağlayamayacağını iddia eder (İşyar, 2008). Kısaca "bölgesel güvenlik kompleksi", bölgesel düzeyde ve güvenlik alanında bölge ülkeleri arasındaki "rekabetin karşılıklı bağımlılığını" açıklar (Korkmaz 2010).

Buzan; bölgesel güvenlik kompleksleri (security complex) yaklaşımı ile hegemon güçler dışındaki devletlere karşı yönelik tehditlerin genelde komşularından ya da komşuları üzerinden geldiğini ifade ederek, devletler bu tehditleri aşmak için bölgesel işbirliğine ihtiyaç duyduğunu ileri sürer (Şöhret 2014). Soğuk Savaş Dönemi'nin önemli uluslararası (bölgesel) güvenlik örgütü olan ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü), komünist olmayan ülkelerin bu tehdide karşı Einsenhower'ın ünlü "domino etkisi"ne karşı bir önlem olarak işlev görmüştür (İşyar 2008). Yükselen Çin'e karşı ABD, Tayvan, Güney Kore ve Japonya arasında kurulan güvenlik kompleksi de önemlidir. Japonya ile Çin ve Kuzey ile Güney Kore arasındaki çatışma

ortamının halen devam etmesi, bölgedeki ABD askeri varlığını bir dengeleyici unsur yapmaktadır (Kozkohm 2007). ABD'nin bölgeden çıkması güvenlik kaygısı yaşayacak ülkelerde silahlanmayı artıracak böylece bu da bölgesel bir silahlanma yarışına neden olabilecektir.

Ayrıca ulusal/uluslararası güvenlik stratejileri ile barışı tesis etmek (peace building) bir amaç olduğu kadar barışı korumak (peace keeping) da son derece önemlidir (İşyar 2008). Bu bağlamda bir devlet birden çok güvenlik kompleksinde de yer alarak, ülkeler arası problemler (sınır, su, diplomatik) ve birçok farklı tehditlere (toplumsal, ekonomik, askeri, yasadışı göler, iç savaş, çevre, etnik milliyetçilik) karşı birlikte hareket edebilirler (Şöhret 2014). Zaten Keohane de uluslararası kurumların bu bağlamda rolüne dikkat çekmiş ve kurumlar arası işbirliğinin uluslararası barışa katkıda bulunacağını iddia etmektedir. Sonuç olarak, güvenlik komplekslerinin amacı da devletlerarası işbirliğini geliştirmek ve böylece devletlerin çatışmalardan kaçınmasını sağlamaktır (Şöhret 2014).

1.3.1.2. Genişletilmiş Güvenlik Bağlamında Beş Sektör

Soğuk Savaş Sonrasında güvenliğin kim tarafından sağlanacağı (devlet, elitleri devletler-üstü yapılar) ve kime karşı kavramsallaştırılacağı (devlet, toplum, birey, insanlar) soruların sorulmasıyla, güvenlik kavramının derinleşmesi (deepening), genişlemesi (broadening) ve yerelleşmesi (vernacularization- bölgesel) başlamıştır (Korkmaz 2010). Güvenliği çok boyutluluğa taşımadaki amaç, güvensizliğin tek nedeni olarak askeri tehditlerin olmadığını göstermektir (Korkmaz 2010). Buna ek olarak, belirsiz ve göreceli bir hal alan güvenlik kavramı böylece daha sistematik bir şekil alabilecektir. Böylece tek boyutlu bir güvenlik yaklaşımdan çok boyutlu bir güvenlik anlayışına geçilebilecektir. İşte bu nedenlerle güvenliğe çok boyutlu yaklaşan Kopenhag Okulu, güvenliğe devlet dışındaki aktörleri de dâhil etmiş ve daha belirsiz ve genişletilmiş bir güvenlik algısı ortaya koyarak hemen her şeyin bir güvenlik tehdidi olabileceğini iddia etmişlerdir (Çetinkaya 2012-2013). Buzan, genişletilmiş bir güvenlik farkındalığı yaratsa da ana yapıdaki (deep structure) devlet merkezli yaklaşımlardan kaçamamıştır (Booth 2007). Çalışmalarında bütünsel bir güvenlik bakışı açısı ortaya koyan Buzan, analiz birimini uluslararası sistem, devlet ve etnik grup olarak belirlemiştir (Sandıklı 2012). Güvenlik sektörleri üzerine çalışan Okul temsilcisi Buzan,

“People, States and fear” çalışmasında güvenliğin salt askeri olarak değil ekonomik, sosyal, toplumsal ve çevresel güvenlik olarak beş farklı sektörde incelemiştir (Aras, Toktaş ve Kurt 2010).

Kopenhag Okulu; realistlerden farklı olarak askeri güvenliğı, diğerk güvenlik konularından daha önemli görmemektedir ve askeri güvenliğı ayrı bir başlık olarak ele almaktadır (Sandıklı 2012). Alexander Wendt’in “İngiltere’nin elindeki 500 nükleer silahı ABD için Kuzey Kore’nin 5 nükleer silahından daha az tehlikelidir” söyleminden yola çıkan Buzan güvenliğı, askeri anlamda bir tehdit unsuru olarak silahların kapasitesi ve miktarı ile değil siyasi olarak algılandığını söyler (Şöhret 2014: 666). Yani Ekol; askeri güvenlik sektörünü, devletlerin elinde bulundurdukları askeri gücün diğerk devletlerde oluşturduğı algıyla ilişkilendirmektedir. Ekonomik güvenlik ise Ekol tarafından devletlerin refah seviyesine ulaşmak için yeni pazar ve finans kaynakları arayışlarına yönelmesi olarak yorumlanmaktadır (Sandıklı 2012). Bunun yanında bireyin ekonomik güvenliğı (bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması), ulusal ve uluslararası finans sisteminin güvenliğı (mali istikrar) üzerine kuruludur (Şöhret 2014). Buzan; liberal ekonominin karşılıklı ekonomik bağımlılıkla birlikte uluslararası güvenliğı tesis ettiğine ancak aşırı askeri harcamaların toplumsal refah seviyesinin düşmesine ve istikrarsızlığa neden olabileceğini ileri sürer. (Sandıklı 2012). Siyasal güvenlik bağlamında; siyasal alanın dışında (nonpoliticized) olan bir güvenlik konusu zamanla siyasallaşarak (politicized) kamusal alanın bir konusu haline dönüşmekte ve böylece siyasilerin kararlarına göre de sorun toplumsal bir güvenlik konusu haline gelmektedir (Şöhret 2014). Yani siyasileşen konu bir anda “acil, olağanüstü” önlemler alınmasını gerektiren bir konuya dönüşebilmektedir. Çevresel güvenlik de küresel ısınma gibi tehditlerle insanoğlunun her şekilde bağımlı olduğu biyosferin korunmasına odaklıdır (Sandıklı 2012). 21. Yy ile birlikte özellikle mineral yakıtlardan kaynaklanan çevresel felaketler ve buna bağılı iklim değışikliğinin neden olduğu yıkıcı çevresel afetler görölmektedir. Kuraklığın artması, su kaynaklarının azalması gibi birçok tehditler insan hayatı ve güvenliğı için büyük riskler oluşturmaktadır. Rusya’daki Çernobil nükleer santraldaki patlama ya da Tuna Nehri’nde yaşanan kimyasal sızıntının olumsuz etkileri bir anda insanoğlunun ortak güvenlik sorunu haline getirebilmektedir. Deniz Araştırmaları Merkezi (Center for Naval Analyses - DAM) tarafından hazırlanan raporda; 1990-2100 yılları arasında yer kürenin 1,4 ile 5,8 C derece artacağı

varsayıldığında bunun insan yaşamını hemen her şekilde doğrudan etkilemesi kaçınılmazdır (Kibraoğlu 2007). Çevre felaketlerden dolayı milyonlarca kişinin göç etmesi, bölgesel ve küresel büyük güvenlik sorunlarına yol açacaktır. Ayrıca bu durumun ekonomik ve toplumsal istikrarsızlığa yol açabileceği de kaçınılmazdır. Çevresel güvenliğin en önemli temsilcilerinden birisi olan Thomas Homer-Dixon da çevresel sorunların tarımsal üretimde azalma, ekonomik çöküş, nüfusun yer değiştirmesi ve sosyal ilişkilerin bozulması olmak üzere dört önemli sonucu olacağını iddia etmiştir (Gürsoy 2014). 17 Nisan 2007’de ise BM Güvenlik Konseyi’nde (BMGK) “iklim değişikliği ve güvenlik” konulu toplantısındaki raporda da çevresel sorunların yol açabileceği hususlar belirtilmiştir (Kibraoğlu 2007: 221):

“İklim değişikliğinin yol açacağı şiddetli hava şartları, kuraklık, taşkınlar, deniz seviyesindeki artış, buzulların erimesi, yaşamı tehdit eden hastalıkların yaygınlaşması ABD yurttaşlarının yaşam standartları ve biçiminde (üretim-tüketim ilişkileri ve iş ve tüketici çıkarları); güvenlik şartlarında önemli değişmelere neden olacaktır. Öte yandan dünyanın hâlihazırda istikrarsızlık ve karışıklık içindeki bölgelerinde (Ortadoğu, Afrika ve Asya) siyasi istikrarsızlık ve yetkin olmayan hükümetlerin yaygınlaşmasına neden olacaktır”.

Son olarak Toplumsal güvenlik; toplumlarına kendilerine ait dil, din, kültür ve kimliklerini korumasına yöneliktir (Sandıklı 2012). Toplumsal güvenlik, özellikle devletsiz yaşayan halklar ve azınlıklar için önemli bir unsurdur. Toplumsal güvenliği tehdit eden unsurlar: demografik yapıları değiştirebilecek “göç” hareketleri; coğrafik olarak yakın ülkelerin dinsel, dilsel ve kültürel etkilerinden kaynaklanan korkuya dair “yatay rekabet”; doğal afet, açlık, salgın hastalık, ayrılıkçı hareketler ya da soykırım durumlarının yaşandığı ülke içindeki halkalardan kaynaklanan “dikey tehdit”ler olarak sayılabilir (Şöhret 2014: 676-677). Kopenhag Okulu, uluslararası güvenliği varlığın devamı ile toplumsal güvenliği ise sosyal adalet ile ilişkilendirerek ikisini bir birinden ayırmaktadır (Bilgin 2010). Bu bağlamda, uluslararası güvenlik dış politikada ittifaklar ve çabalar arayışı gibidir. Bunlardan en önemlisi “güç dengelemesi”dir (İşyar 2008) ki buna örnek olarak ABD’nin Çin’in artan gücünü dengelemesi adına diğer bölge devletleriyle askeri ve ekonomik işbirliği yapması gösterilebilir. Sonuç olarak toplumsal güvenlik; toplumların ve azınlıkların ulusal bir sınır içinde bile olsa kendine has din, dil,

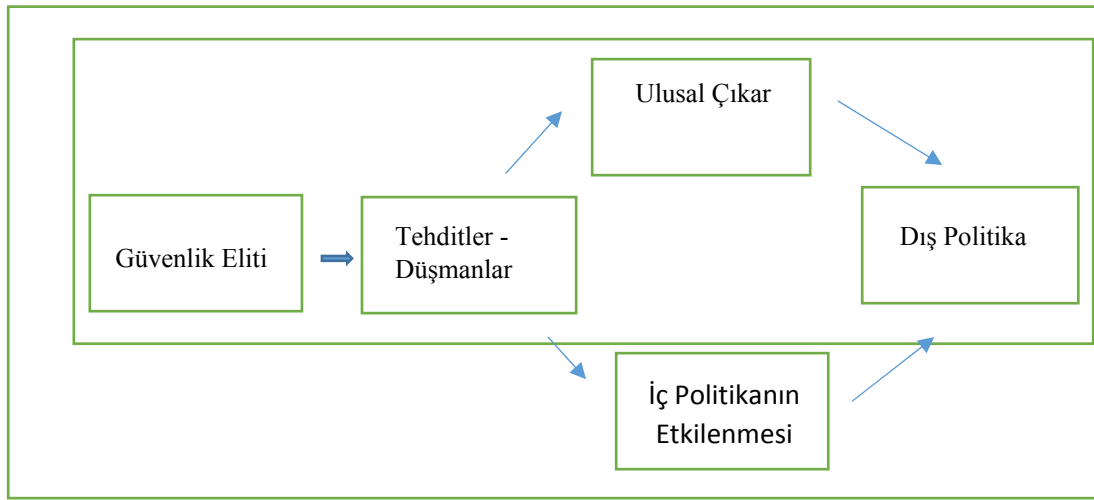
eğitim ve kültür haklarını korumayı amaçlar. Ancak bu hususlar eğer ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak düşünülürse “güvenlikleştirme” yoluyla merkezi otorite tarafından engellenmektedir (Şöhret 2014).

1.3.1.3. Güvenlikleştirme

Ole Waever, Buzan’ın toplumsal güvenlik kavramını geliştirmiş ancak önceliğini devlet güvenliğine vermiştir (Sandıklı 2012). Toplumsal güvenlik, “güvenlikleştirme” (securatization) kavramını kullanarak geliştirilmiştir. Güvenlikleştirme (securatization) ile bunun anti tezi olan güvenlik dışılaştırma (de-securatization) kavramlarını birlikte ele almak daha açıklayıcı olacaktır. İç ve dış politikada belirli tehditlerin ulusal güvenlik için olumsuz olacağı yönünde algılar geliştirilmesine “güvenlikleştirme” denir (Aras, Toktaş ve Kurt 2010). Waever’a göre “güvenlikleştirme” referans nesnesine (referent object) karşı oluşturulmuş “hayati bir tehdit” algısıdır ve buna karşı alınacak acil ve hızlı önlemleri de meşrulaştırmaktadır (Brauch, 2008). Güvenlik dışılaştırma ise daha önce tehdit olarak algılan/gösterilen şeyin bir süre sonra bu kapsamdan çıkarılmasıdır (Şöhret 2014). Örneğin; Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ülkemizin ulusal çıkarları ve bekası için her anlamda bir tehdit olarak görülüyordu. Ancak Soğuk Savaş sonrası Rusya ile başta Turizm ve enerji sektörleri olmak üzere birçok alanda ilişkilerimiz artmış ve Rusya artık Türkiye’nin varlığına yönelik ciddi bir tehdit (işgal tehdidi) algısı oluşturmamaktadır. Ancak bu algının toplumdan silinmesi için özellikle iki ülke devlet adamlarının karşılıklı dostane söylemleri çok önemlidir.

AB’nin kurulmasından etkilen Kopenhag Okulu; bütünleşme sürecini bu bağlamda tarihsel, kuramsal ve etik-politik olarak açıklamakta ve kuramsal açıdan da AB’nin oluşumda kullanılan sosyal inşacılık yaklaşımdaki söz ediniminin (speech act) güvenliği siyasileştirebildiğini söyler (Şöfret 2014). Güvenlikleştirmenin aslında bir tür “konuşma eylemi” olduğunu iddia eden Waever, güvenlik tehdidi olarak sunulmak istenen şeyin aslında söylem yoluyla gerçekleştiğini ifade eder (Küçüksolak 2012). Söz eylem teorisi, söylem analizi ile benzer şekilde ortaya çıkmış ve sözcükleri salt gramer ve yapısıyla ele almak yerine kelimelerle ne söylenmek istendiğine yoğunlaşır (Şahin 2004: 88). Buzan ve Waever’a göre siyasi liderler söylem yoluyla bir meseleyi pekiştirirler ve hedef kitlede bir tehdit yaratırlar yani güvenlikleştirmeyi bir tür radikal

siyasallaştırma olarak kabul ederler (Çetinkaya 2012-2013). Yani gücü elinde tutanlar bir sorunu güvenlikleştirme ya da politikleştirilmeyle yoluyla her şeyi güvenlik meselesi yapabilmektedirler (Şahin 2004). Güvenlikleştirici Aktörlerin (securitizing Actors) gönderge nesneye (referent object) yükledikleri anlam ile nesne güvenlik için var olması gereken bir şeye dönüşmektedir (Şahin 2004:). Yeni öznel güvenlik söyleminin kamuoyu (alımlayıcı -audience) tarafından da kabul görmesiyle güvenlikleştirilme başarılı sayılır (Küçüksolak 2012).

Şekil 1.2: Güvenlikleştirme Süreci (Aras, Toktaş ve Kurt 2010: 19).

Aktörün (güvenlik eliti) başarılı olması demek güvenlikleştirilen nesnenin tehdit ya da hain olarak toplumda algılanmasını sağlayacak ve böylece uygulanmak istenen politikalar çok rahatlıkla hayata geçirilecek ve meşrulaştırılacaktır (Küçüksolak 2012). *ABD Başkanı Bush* 11 Eylül saldırılarından dört ay sonra 29 Ocak 2002’de yıllık Kongre’ye sunulan Birliğe Çağrı konuşmasında; “7000 mil uzakta, okyanusların ve kıtaların ötesinde, dağların zirvesinde ve mağaralarda bile olsanız, bu ulusun adaletinden kaçamayacaksınız” diyerek bu söyleminde nesne olarak “ulusun adaleti”ni işaret etmiş ve bunun da ancak ordu ile sağlanacağını ifade etmiştir (Şahin 2004: 95). Ancak bu söylem Irak Savaşı’nda başarısız olmuş ve toplumda kabul görmemiştir. Obama göreve geldiğinde askerleri geri çekeceğini söylemesi kendisine bu bakımdan toplumsal destek ve seçim avantajı sağlamıştır (Şahin 2004). Bu bağlamda Kopenhag Okulu, güvenlikleştirmenin hukuk dışı durumlara neden olabileceğini ileri sürerek olumsuz bir güvenlik tanımı ortaya koymaktadır (Küçüksolak 2012). Buzan’a göre;

terörizm, güvenlikleştirme ile güvenlik çemberine alınmakta ve böylece insan haklarının kısıtlanmasına kadar giden radikal tedbirler uygulanmaktadır (Sandıklı 2012).

Son olarak Kopenhag Okulu'na yönelik eleştirilere de kısaca değinmek gerekiyor. Sadece birkaç uzmanın dünya üzerindeki tüm ülkeler üzerinde genel geçer sistematik bir açıklama getiremeyeceği ve özellikle güvenlikleştirme konusunu demokratik devletler üzerinden açıklayarak otoriter devletleri kapsam dışı bırakması açısından Ekol eleştirilmektedir (Şöhret 2014). Örneğin, Esad gibi otoriter yöneticilerin olduğu kapalı rejim ülkelerindeki tehdit oluşumları, halkın rızası olmadan da alınabileceği yadsınmakta böylece güvenlikleştirmenin en büyük ölçümü olan halkın rızası için gereken kitle yok sayılmaktadır. Diğer taraftan da güvenlikleştirmenin başarısı, sadece halk tarafından kabul görmesiyle sınırlanamaz. Özellikle bu süreçte güvenlikleştirici aktörün uygun bir zamanı seçmesi ya da dıştan gelen nesnel tehditleri de dikkate alması önemli etkenlerdir (Şöhret 2014). Diğer bir eleştiri ise güvenlikleştirmenin sadece söylem üzerine dayandırılmasıdır. Mesela, ataerkil bir dünyada kadınlara yönelik cinsiyet ayrımı ve şiddet dillendirilmeyebilir ancak bu durum bu konunun bir güvensizlik unsuru olduğunu gizlemez (Aras, Toktaş ve Kurt 2010). Ayrıca “ters- güvenlikleştirme” yapılarak eskiden güvensizleştirilen bir şeyin şimdi güvenli addedilmesi aslında “Yeni Dünya Düzeni”nde liberal politikalara yani Batı'ya hizmet edebileceğini iddia edilmektedir (Aras, Toktaş ve Kurt 2010).

1.3.3. İngiliz (Aberystwyth) Güvenlik Okulu

Klasik güvenlik anlayışına eleştirel yaklaşan Aberystwyth Okulu, güvenliği “türetilmiş bir kavram” olarak nitelendirmektedir (Sandıklı 2012). Ekol'ün üç önemli varsayımı vardır: 1) güvenliği araç olmaktan ziyade kendi başına bir unsur/amaç olarak görür; 2) toplumsal bir çerçevede kurgulanan güvenliğin tek bir tanımı yoktur; 3) güvenlik söylemleri siyasal toplulukların kendine ait norm, değer ve çıkarları üzerinde oluşturularak siyasal olarak şekillenmektedir (Aras, Toktaş ve Kurt 2010). Okul'un en önemli temsilcisi olan Ken Booth realist bakış açısını; metodolojik olarak pozitivist, felsefi olarak realist, parametrelerini ise merkezietçi, erkek bakış açısıyla şekillenen ve askeri çözüme dayanmakla eleştirir ve bu yaklaşımın tamamıyla bir Anglo-Amerikancı görüş olduğunu ileri sürer (Şöhret 2014). Booth, daha çok Neo-Marksizm ve Frankfurt

Okulu'ndan etkilenmiş ve Eleştirel Kurama sekiz Post-Marksist unsuru ekleyerek Eleştirel Güvenlik Okulu'nun eksikliklerinin giderilebileceğini ileri sürer (Aras, Toktaş ve Kurt 2010: 26-27);

- 1) *Bilgi toplumsal bir süreçtir ve toplumsal olarak üretilir*
- 2) *Siyasi olarak bilginin çıkarları söz konusudur ve yani yararları ve dezavantajları vardır*
- 3) *Eleştirel teori siyasi ve sosyal gelişme için zemin hazırlar*
- 4) *Kuramın sağlaması özgürleşmedir*
- 5) *İnsan, toplumu kendisi icat eder*
- 6) *Uluslararası politikaları geliştirici kuralar eklenmiştir*
- 7) *Devlet ve diğer kurumlar doğalmış gibi gösterilmekten çıkarılmalıdır*
- 8) *Dünya güvenliğine katkıda bulunacak araç ve amaçları ortaya koyan ilerici dünya düzeni değerleri inşa edilir.*

Booth, devleti güvenliği sağlayan bir araç olarak görmekte ve devlet güvenliği yerine bireyin güvenliğini yani özgürlüğünün sağlanması gerektiğini belirtmiştir (Sandıklı 2012). Booth (2007: 114)'a göre güvenlik ve “özgürleştirme” “bir paranın iki yüzü gibidir” ve güvenlik ancak dünya güvenliği bağlamında özgürleştirici politikalarla sağlanabilir. Sandıklı (2012: 57), Booth'un “benim özgürlüğüm senin özgürlüğüne bağlı” ve “herkes özgür olana kadar ben de özgür değilim” söylemleriyle özgürlük ve güvenlik arasındaki ontolojik yaklaşımı ortaya koyduğunu söyler (Sandıklı 2012). Booth, güvenliği özgürlük ile özdeşleştirerek güvenlik anlayışını derinleştirmiş ve genişletmiştir. Latince kölelikten ya da vesayetten kurtulmak anlamına gelen “emancipare” (özgürleşme); Aydınlanma döneminde ise belli baskılara özellikle monarşi despotizmi, dinsel hoşgörüsüzlük, cehalet ve eşitsizliğe karşı direnme arzusu olduğunu ifade etmekteydi (Booth 2007). Günümüzde ise pozitif bir anlam kazanarak özgürleştirme, daha iyi bir dünya için (özgürlük, ilerleme, doğanın kontrolü, eşitliği sağlama ve insanlığın mükemmelleştirilmesi gibi değerler) politik düzenleme ile özdeşleşmiştir (Booth 2007). Aslında Booth için önemli olan özgürleştirilen bireyin hakları ve güvenliğidir ve böylece bireyin önündeki engeller de güvenliğin derinleştirilmesi ve genişlemesiyle kalkması mümkün olabilecektir (Şöhret 2014). Booth kısıtlamalara örnek olarak; savaş, savaş tehdidi, politik kısıtlamalar, yoksulluk,

eğitimde eşitsizliği vermekte ve bu bağlamda güvenlik ve özgürlüğü birbirinin tamamlayıcı olarak değerlendirmektedir (Şöhret 2014). Booth’a göre politik çerçevede özgürleştirme, insanların özgürce bir şeyi seçme özgürlüğünden onu alı koyacak engelin kaldırılması ve başkalarının özgürlüğü ile uyum içinde olabilecek güvenliği aramaktır (Booth 2007).

Özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan konvansiyonel silahların artması, etnik çatışmaların hız kazanması, göç hareketleri, doğal kaynakların azalması ve çevresel birçok tehdit unsuru ile güvenlik anlayışında genişleme yaşanmıştır (Şöhret 2014). Özellikle Soğuk Savaş dönemindeki gibi başka bir devletten gelen nesnel bir tehdidin var olmayışı, güvenliğin öznel olarak genişletilmesinde önemli etken olmuş ve böylece Soğuk Savaş dönemi boyunca geleneksel güvenlik anlayışı olarak “askeri güç” benimsenmiştir (Brauch 2008). İngiliz Okulu; öncelikle toplum ve çevre gibi güvenlik alanlarını devlet düzeyine çıkarmak isteyerek güvenlik anlayışını derinleştirmekte (deepening security) hem de güvenlik soruna yol açan ve güvenlileştirme yoluyla siyasileşen güvenliği ortadan kaldırmak için genişletilmiş güvenlik (broadening security) anlayışındadır (Sandıklı 2012). Güvenliğin dikey şekilde derinleşmesiyle devlet düzeyi üstünde görülen çevresel, ekonomik ve toplumsal tehditler/faktörler analiz konusu olmuş ve realist bakışı dışında kalan güvensizlikler de değerlendirilme imkânı bulmuştur (Şöhret 2014). Booth “Security and Emancipation” makalesinde; güvenlik ve özgürlüğü güvenlik çalışmalarının merkezine oturtarak, geleneksel realist bakış açısıyla şekillenen askeri güvenliği sorgular ve gündelik tehdit konusu olabilecek her konuyu da güvenliğin içine dâhil eder (Şöhret 2014). Bu bağlamda 90 sonrası genişletilmiş güvenlik (toplumsal, insan ve çevre) anlayışları önemli bir araştırma konusu haline dönüşmüştür (Brauch 2014).

Bu bağlamda BM’nin 1987’de gerçekleştirdiği “Kalkınma Konferansı”ndaki sonuç metni bu açıdan dikkat çekicidir (Şöhret 2014: 699-700):

“Güvenlik tüm milletler için egemen (overriding) bir önceliktir. Güvenlik ayrıca kalkınma ve silahsızlanma için de önem arz eder. Güvenlik yalnızca askeri değil, onun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal, insanlığa dair ve insan hakları ve çevresel yönleri içerir. Az

gelişmişlik ve kalkınma hızının düşmesi; yönetememe ve kaynak israfı kadar güvenliğe engel bir durum ortaya koyar.”

Okul temsilcileri Ken Booth ve Richard Wyn Johnes; Eleştirel Güvenlik Okulu kuramcıları Krause ve Williams’dan farklı bir çizgide durarak Eleştirel Okul’un tutarlı, bütünsel ve tek tip bir yaklaşım getirememekle eleştirir (Şöhret 2014). İngiliz Ekolü’nün Kopenhag Okulu’ndan farkı ise güvenlikleştirme ya da güvenlik dışılaştırma gibi politikleşen güvenlik anlayışını ivedilikle siyasi alanının dışına çıkarmak amacındadır (Sandıklı 2012). Kopenhag Okulu gibi sorunları, “güvenlik dışına” çıkararak çözmek yerine “güvenliğin siyasiliğini” ortaya koymaya çalışırlar ve Bilgin (2010: 85), bu durumu üç nedenle eleştirir;

- 1) Stratejik: güvenlik konularını çıkarmanın bu konuları zamanla elit kesimin eline bırakacağı anlamına geleceğine dikkat çeker.*
- 2) Elit-politik: güvenliğin sadece devletin meselesi gibi görülmesi yerine insanlığın temel meseleleri haline getirilmelidir.*
- 3) Analitik: AIDS gibi sorunun küresel bir tehdit olarak algılanmasının Afrika ülkelerinde olumlu katkılar sağladığının ampirik bulgularla ortaya konduğunu söylemektedir.*

Aberystwyth Ekolüne yönelik eleştiriler ise özellikle etnik farklılığın ve çatışmaların arttığı bir dönemde, özgürleştirme kavramından kaynaklanan ucu açık belirsiz anlamı ile ayrılıkçı hareketleri meşrulaştırdığını ve böylece bunun da daha fazla kaosa ve çatışmaya yol açabileceğidir (Şöhret 2014). Ayrıca İngiliz Okulu; realizm gibi anarşi ve sistem gibi kavramlar üzerinde yeterli yorum yapabilecek bir teori olmak yerine, politik olayları anlayabilmek için kullanılan bir metot olarak değerlendirilmektedir (Booth 2007).

1.3.4. Konstrüktivist (İnşacı) Güvenlik Yaklaşımı

90 sonrası uluslararası ilişkilerin daha çok sosyal taraflarına vurgu yapan ve pozitivism ile post-pozitivism arasında “üçüncü yol” olarak da adlandırılan konstrüktivizm; normatif yapıların maddi olanlardan daha üstün olduğunu ve söylem, kimlik, kültür, dil gibi pozitivist teorilerle yadsınan faktörlerin uluslararası ilişkilerde incelenmesi gerektiğini savunur (Kaya 2008). Konstrüktivizm bir taraftan devlet

merkezli yaklaşımla güvenliğin sağlanamayacağını kabul ederken diğer taraftan da güvenliğin ekonomik ve ekolojik yanlarını da kapsayacak şekilde kapsamlı bir güvenlik anlayışı ortaya koyar (Kaya 2008). Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist bakış açısı giderek önem kazanmaktadır. J. N. Rosenau'ya göre; sanayi sonrası yaşanan teknoloji döneminde devlet birey üzerindeki hâkimiyetini kaybetmeye başlamış ve bireyleri (yönetilenler) ilgilendiren göç, terör, çevre kirliliği, kaçakçılık gibi çeşitlenen meseleler artık devlet (yönetenler) tarafından çözümlenememektedir (Karakoçi 2013). Bundan dolayı toplumsal olgular olan göç, insan hakları, refah toplumu, cinsiyet ve kimlik güvenlikte incelenecek alanların içine dâhil olmuştur (Sandıklı 2012). Booth (2007)'a göre birçok varsayımın aksine konstrüktivizm; bir uluslararası ilişkiler teorisi değildir sadece toplumla ilgili norm, kimlik gibi yapısal fikirler ortaya koyar ve böylece aşırı materyalizm ve saf idealizmin aşırılıklarından bizi koruyarak belli tepki ve davranışları anlamamıza yardımcı olur.

Eric Hobsbawn'a göre, bugün insanları daha görünür kılan şey ise Soğuk savaş döneminde insana verilen salt siyasal anlamın artık geçerliliğini yitirmesidir (Kaya 2008). Soğuk Savaş döneminde dondurulmuş etnik sorunlar, Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte Doğu Avrupa'da etnik çatışmalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş boyunca hâkim olan nükleer savaş tehdidi, güç dengesi ve ekonomik meseller yanında kimliklere gerekene önem verilmemiş ve sistemin temel unsurları içinde devlet ön plana çıkarılırken etnisite gibi çatışmalara yol açabilecek haller göz ardı edilmiştir (Kaya 2008). Yani birey sistemte yok sayılmıştır. "Etnisite"; eski Yunancada millet anlamına gelen "ethos" kelimesinden türemiş ve "ethicos" sıfat haliyle de "diğerleri" anlamına gelen ırksal özelliklere sahip bir kullanım şeklinde 19. Yy'a kadar devam etmiş ancak "etnisite" kavramını ilk kez sosyolog David Riesman 1972 yılında kullanarak kavramsallaştırmıştır (Kaya 2008). Dil ve din birliğine dayanan bu gruplar farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır. Benzer şekilde ortak Avrupa güvenliği yaratma konusunda da ortak kimlik ve normlar yaratabilmek için inşacı yaklaşımlara ihtiyaç duyulur (Şatana ve Özpek 2010). AB'nin genişleme ve ortak Avrupa kimliği oluşturma sürecinde inşacı bakış açısı yadsınamaz (Şatana ve Özpek 2010). Kimlik algısı birleştirici bir unsur olduğu kadar da ayrıştırıcı da olabilir. Hungtinton da 1993'teki "Medeniyetler çatışması" tezinde "Batı ve diğerleri" (West and the Rest) (Sandıklı 2012) çatışması nedeni olarak ideolojik ve ekonomik unsurlar yerine kültürel olgulara önem vermiştir

(Kaya 2008). 11 Eylül saldırıları sonrası Batı’da Müslümanlara karşı artan ön yargı ve sert politikaların nedeni de saldırıların Müslüman kimlik adı altında lanse edilmesidir (Sandıklı 2012).

İnşacılık güvenlik yaklaşımı; kuramdan daha öte sosyal olgulara önem vererek, öznelerarasıcılık (intersubjectivity) yöntemiyle yapı ve amillerin (agent) birbirlerini karşılıklı olarak toplumsal bir inşa sürecinde etkilediğini savunmaktadır (Şatana ve Özpek 2010). “Kuzey Kore’nin 3 nükleer silahı ABD için İngiltere’nin 500 nükleer silahından çok daha fazla tehdit içerir” örneğiyle Konstrüktivist kuramcı Alexander Wendt, güvenlik anlayışını nicelden nitele doğru çekerek güvenlik-kimlik arasındaki ilişkiyi somutlaştırmaktadır (Sandıklı 2010). Azerbaycan Türkiye’nin askeri gücünü tehdit olarak görmez. Ancak çok daha az bir askeri ve ekonomik güce sahip olan Ermenistan, Azeriler için bir tehdit unsurudur. İşte bu güvenlik algısı devletlerarası oluşan kimliksel güven ilişkisi ile şekillenmektedir. Bu bakımdan konstrüktivist kuramcılar “dost-düşman” ayrımını kabul etmekte ancak bunu kimlik merkezli inşa etmektedir (Sandıklı 2010).. Wendt; neo-realistlerin iddia ettiği “bir devletin gücünü artırması diğerlerinin güvenliğini tehdit eder” güvenlik ikilemi yaklaşımını reddederek bunun devletlerarası çıkar, niyetler, tarihsel deneyimler ve inançlarla şekillendiğini belirtir (Sandıklı 2012: 43). Bir devletin gücünü artırmasının bağımsızlık ve güvenlik kaygısı yaşayan diğer devletlerce tehdit algılamasına yol açması ve buna uygun karşı güç artırımına gitmesi güvenlik ikilemi olarak da bilinmektedir (Posen 1993). Wendt, “Anarchy is What States make of It” çalışmasında da güvenlik ikilemlerini ve savaşları “mütekabiliyet mantığı” içinde ele alarak, diğer devletlere güven verme ya da güç kullanmanın yine bu devletlerde benzer koşullanmaya yol açtığını vurgulamaktadır (Baylis 2008). Sonuç olarak konstrüktivizm; salt klasik güvenlik anlayışının temeli olan askeri güç, teknolojik güç, ekonomi ya da siyasi yapı yerine mikro düzeyde analiz seviyesine giderek normlar, kültürler, kimlikler, fikirler, ön yargı ve algıyı ele almıştır (Sandıklı 2012).

1.3.5. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı

Eleştirel yaklaşım, 1920’lerde anti-Bolşevik radikalizmi, neo-Marksizim ya da Batı Marksizmi olarak da bilinen Frankfurt Okulu ile başladı (Çetinkaya 2012-2013). Frankfurt Okulu, Marx’ın ekonomik-politik eleştirisinin zamanla bir ideolojiye dönmesini ve Marksizmi bir tür toplumda sadece gözlenebilen olayları sosyolojik-

pozitivist yaklaşımla ele almasını eleştiriyordu (Çetinkaya 2012-2013). Okul'un bilinen önemli düşünürleri Max Horkheimer, Theodor Adorno ve Herbert Marcuse'tur. Frankfurt Okulu kurucusu Max Horkheimer 1937'de "Geleneksel ve Eleştirel Teori" adlı makalesinde eleştirel teoriyi; "sadece toplumu anlamaya ve açıklamaya odaklı geleneksel teorinin yerine, toplumu bir bütün olarak görüp eleştiren, değiştiren ve baskıdan kurtarıp özgürleştiren bir sosyal teoridir" olarak tanımlar (Çetinkaya 2012-2013: 250). İkinci kuşak ise; daha çok modernizmin rasyonalite ve ampirizm epistemolojilerini sorgulayan ve uluslararası ilişkilerin de gözlemlenerek ve test edilerek anlaşılacağını savunan Habermas ile başlar (Uzgel 2004). Habermas'a göre; modernitenin devlet-toplum-birey üçgeninde metalaştırıcı "araçsal ussalığı"nın yerine bireysel özgürlükleri ve birey güvenliğini sağlayacak "iletişimsel ussalığı" koymak gerekir (Sandıklı 2012). Bu bakımdan eleştirel kuram postmodernizme yakındır. Eleştirel kuram ayrıca var olan sisteme alternatif bir yol sunar ve bilginin öznenin yani toplumdan bağımsız olamayacağını savunur ve bu bağlamda bilginin tarihsel ve toplumsal ilişkiler üzerine inşa edildiğini söylerler (Uzgel 2004). Linklater, doğru olan yaklaşımın Marksizm ile realizmin bir sentezi olacağını söyleyerek Marksizmin bir birinden ayrı toplumların siyasal ve kültürel ilişkilerini ele almadığını ve bu boşlukları da realizmin doldurduğunu iddia etmiştir (Uzgel 2004). Sonuç olarak eleştirel kuram, geleneksel kuramları eleştirirken Marksizmi biraz daha yumuşatır ancak eleştirdiği noktalara karşılık bir alternatif sunamaz (Uzgel 2004).

Eleştirel güvenlik yaklaşımı da geleneksel yaklaşımları; baskıcı olmakla, bireyin güvenliği yerine devletin güvenliğini önemsemesini, güvenliği sadece devlete indirgeyerek devlet merkezli bir güvenlik yaratmasını ve aktörler arası ilişkileri, beklentileri yadsıyarak güvenlikte subjektifliği bertaraf etmekle eleştirmektedir (Ullian 2014). Robert Cox, Richard Ashley, Andrew Linklater, James Der Derian gibi diğer eleştirel kuramcılar da Habermasçı yaklaşımı uluslararası ilişkilere taşıyarak, ontolojik olarak uluslararası sistemi reddetmişler ve böylece alternatif ve daha özgür bir yaklaşımın önünü açmışlardır (Uzgel 2004). "Teoriler birileri içindir ve bir amaca hizmet eder" söyleminin sahibi eleştirel kuramcı Robert Cox; güvenliğin "kim için olduğu" ve "hangi çıkarlara göre tehdit algısıyla şekillendiği" sorularına cevap arar ve klasik güvenlik anlayışının belirli algılar, çıkarlar ve hedefler doğrultusunda geliştiğini ileri sürer (Sandıklı 2012: 28). Eleştirel kuramcılar; realistlerin güvenliği devlet

merkezine almasına, güç ve çıkarlara aşırı vurgu yapması karşı çıkmış ve bu düşüncelerin sadece güçlü ve zengin Batı dünyasına hizmet eden yaklaşımlar olarak görmüşlerdir (Uğrasız 2003). Robert Cox’a göre; hegemon devletler, neo/realizm ve neo-liberalizmi kullanarak Batı dünyasına ait değer ve çıkarların güç mücadelesi ve serbest pazar politikalarıyla dünyanın geri kalanında da değişmeyeceği algısı yaratmaktadır (Yılmaz 2008).

Devletin güvenliğinin ön planda tutulmasıyla askeri konulara daha fazla önem verilmesini ve böylece yurttaşların güvenliği yeterince sağlanamadığını ifade eden eleştirel kuramcılar, uluslararası ilişkilerde toplumun temel analiz düzeyi olarak alınmasını istemektedirler (Ultan 2014). Cox, güvensizlik alanlarının oluşmasına yol açan faktörleri ise dört nedenle açıklar (Sandıklı 2012: 30):

- 1) *Batı toplumlarının aşırı tüketimcilik modelinin ve endüstrileşmenin yarattığı çevresel felaketler*
- 2) *Sosyal çatışmalardaki ana faktörlerden eşitsizlik sorunsalı*
- 3) *Uluslararası finansal sistemdeki çöküntü*
- 4) *Güç ve bilgi ilişkisi çevresinde insanlığın tekil bir medeniyet olarak ele alınması riski ve buna bağlı olarak bireysel özgürlüklerin sınırlandırılması.*

Sonuç olarak eleştirel kuramcılar; güvenliğin insan merkezli bir yaklaşımla ele alınması, bireyin önündeki ekonomik, siyasi, fiziki kısıtlamaların kaldırılması, bireyin özgürleştirilmesi ve son olarak da insan hakları, farklı kimlik ve kültür haklarının sağlanması ile güvenliğin ve kalıcı barışın mümkün olacağını varsaymaktadırlar (Ultan 2014).

1.3.6. Postmodern Güvenlik Yaklaşımı

Postmodern eleştiri; modernitenin ötekileştirici, rasyonel ve Batı kimliğinde gelişen “savaş-barış”, “iç-dış politika”, “dost-düşman” “düzen-anarşi”, “yerli-yabancı”, “merkez-çevre”, “idealizm-realizm” gibi literatürdeki ikili açmazlara karşı çıkmakta ve böylece geleneksel güvenlik anlayışını ontolojik ve epistemolojik açıdan sorgulamaktadır (Sandıklı 2012). Postmodern kuramcılar yeni oluşan sistemin “belirsiz, çoğulcu, farklı, özgür, parçalanmış, çok kültürlü ve heterojen” bir yapıya sahip

olduğunu söylemekte ve klasik güvenlik anlayışının ve araçlarının günümüz güvenlik sorunlarını çözmekte yetersiz kalmakla eleştirmektedirler (Ultan 2014: 651).

İletişim ve ulaşımdaki devrimlerle küreselleşen dünyada zıtlıklar bir biri ile daha sık karşılaşmakta ve böylece günümüz sisteminde kim dost kim düşman ayırmak pek mümkün değildir (Sandıklı 2012). Bu da güvenlik zaafını artırmaktadır. Realizme ile epistemolojik farklılıklara sahip olan postmodernizm; kültürel, din, dil ve tarih farklılıkları göz önünde tutulduğunda, küresel tek bir gerçek ve doğru olamayacağını savunur (Ultan 2014). Realistlere yönelik diğer eleştirileri ise; realistlerin, küresel ve tarihsel değişimlere karşın durağan bir ideoloji kalması ve daha barışçıl bir dünya önünde engel teşkil etmesidir (Sandıklı 2012). Post-modernizm; modernizmin pratikte realizmin temelini oluşturduğu güç, rasyonel ve çıkar ilişkilerini eleştirerek devletlerarası ilişkilerin sadece güç ilişkisine dayanamayacağını ve uluslararası sistem içeresinde devlet dışı birçok aktörün rolü olduğunu ileri sürmektedir (Yılmaz 2008). Yani postmodernistler için “güç” bir sorun çözücü nitelikte değildir. Kısacası, postmodern yaklaşım yeni bir güvenlik yaklaşımı ortaya koymaz ancak güvenlik sorunsalı içindeki kalmış olguları tekrar yorumlamaya ve bu bağlamda çalışmalar yapılmasını sağlamıştır (Sandıklı 2012).

Ayrıca postmodern kuramcılar; güvenliğe psikolojik bir bakış açısı getirerek, içinde yaşadığımız teknoloji (dijital) dönemde savaşların birer bilgisayar oyunuymuş gibi algılandığını eleştirerek bunun birey ve toplum güvenliğini tehdit ettiğini söylerler (Sandıklı 2012). Böylece güvenlik çalışmalarına psikolojik etkileri ekleyen postmodernistler, bunun bireyden bağımsız düşünülmesinin mümkün olmadığını söylemektedirler (Ultan 2014). Bu bağlamda Der Derian, Körfez Savaşını bu dijital ortamın ilk örneği olarak vermektedir (Sandıklı 2012). Benzer şekilde Suriye’nin Kobani şehrinde yaşanan çatışmaları ya da Paris’de Ocak 2015’de yaşanan terörist eylemleri internetten ya da TV’den canlı yayında izleyebilmekteyiz. Artık savaşlar sıradan şeylermiş gibi algılanmaktadır.

1.3.7. Marksist Güvenlik yaklaşımı

Bağımlılık Okulu olarak da biline neo-Marksist kuram, kapitalist sistemin evrenselleştiği 70’li yıllarda plüralist kuramcılara benzer şekilde uluslararası düzene eleştiri getiren ancak onlardan da farklı olarak “karşılıklı bağımlılık” olgusunun

karşılıklı değil tekil olduğunu söylerler (Sandıklı 2012). Yani güvenlik yaklaşımı neo-Marksizmde bağımlılıkla ele alınmaktadır. Neo-Marksist güvenlik anlayışına göre, çatışmalar Doğu ve Batı arasında değil aslında Kuzey ve Güney arasında yaşanan gelir adaletsizliğindedir yani Kuzey ülkelerinin güvenliği Güney ülkelerinin güvensizliğine neden olmaktadır (Şöhret 2014). Marx’a göre devlet, “egemen sınıfın egemenliklerini devam ettirmelerinin bir aracı olmaktan başka bir şey değildir” (Birdişli, 2011: 164). Marksistler de realistler gibi, güç ile zenginlik arasında yakın ilişki kurmaktadırlar (ABD’nin hegemonik gücü özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalizmle artmış ve 1970’lerdeki ekonomik kriz ile sarsılmıştır) ve Marksist Wallerstein, kapitalizmin doğuşu olarak modern devlet sistemi üzerinde durmuş ve askeri gücün öneminden bahsetmiştir (İşyar 2008). Marksist teori analiz düzeyini alt yapıya yani ekonomiye dayandırmış ve ülkelerin modernleşme kuramlarınca açıklanan “merkez-çevre”, “gelişmiş, az gelişmiş ve üçüncü dünya ülkeleri” şeklindeki ayrımın ülkelerin içsel nedenlerinden değil evrensel kapitalist sistemin güvensizlik sarmalından kaynaklandığını ileri sürmektedirler (Sandıklı ve Emeklier 2012). Yani bazı ülkelerin güvenli ya da az güvenli/güvensiz olması kapitalist sistemden kaynaklanmaktadır (Sandıklı ve Emeklier 2012). Klasik Marksizmde güvenlik sorunsalı nasıl “burjuva-proleterya” üzerinden açıklanıyorsa, neo-Marksist yaklaşımda da benzer şekilde “merkez-çevre” ayrımındaki güvenlik endişesinin ekonomik temelli bir çatışma olduğu iddia edilmektedir (Sandıklı ve Emeklier 2012).

1.3.8. Feminist Güvenlik Yaklaşımı

Geleneksel güvenlik anlayışlarını epistemolojik olarak cinsiyet üzerinden açıklayan feminist güvenlik yaklaşımı, benzer şekilde realist bakış açısıyla uluslararası ilişkilerde ortaya konan “güç, otonomi ve rasyonalite” gibi kavramların erkek merkezli olmakla eleştirmektedir (Şöhret 2014). Feminist yaklaşım, devlet merkezli güvenlik anlayışına karşı çıkmaktadır. Benzer şekilde uluslararası ilişkilerdeki erkek hâkimiyetinin güvenliğe de benzer şekilde yansımış olmasını eleştirir. Demokrat ülke meclislerine ya da bakanlar kuruluna bakıldığında, erkek parlamenter üstünlüğü göze çarpmaktadır. Feminist güvenlik anlayışı bu şekilde oluşmuş erkek-egemen yapıyı reddetmekte ve güvenliğin kadınların da içine alacak şekilde yeniden ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Utan 2014).

Feministlerin temel savları, savaşların kadın ve çocuklar için yapıldığı iddiasının doğru olmadığı tam aksine savaşlarda en fazla zararı kadın ve çocukların zarar gördüğüdür (Aras, Toktaş ve Kurt 2010). Feminist Tickner, kadınların da savaşlarda erkekler kadar etkilendiğini fakat bunun fazla önemsenmediğinden yakınır ve çoğu mültecinin kadın ve çocuk olduğunu hatta çatışma ve savaşlarda tecavüze uğrayan çok sayıda kadın olduğunu ortaya koymaktadır (Aras, Toktaş ve Kurt 2010). 1994 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP-United Nations Development Program) raporuna göre, dünyadaki hiçbir toplumda kadınlar tamamen erkeklerle eşit değil ya da eşit şekilde davranılmamaktadır ve çocukluklarından yetişkinliklerine kadar kadınlar cinsiyetlerinden dolayı suiistimal edilmektedir (McKay 2004). Suriye’deki savaştan kaçıp Türkiye’de mülteci olan kadınların ve kızların para karşılığında evlendirilmesi ya da cinsel istismara uğramaları, kadınların erkeklere göre daha fazla acı yaşadıklarını ortaya koymaktadır (<http://www.milliyet.com.tr>, 10 Ocak 2015’te erişildi.)

Feministler, beklentilerini karşılamasa da bazı kazanımlar elde etmektedir. Güvenlik Konseyi’nin 2001 tarihli 1325 nolu “Kadınların Barış ve Güvenlik” konulu bir gündem içinde ele alınması kararlaştırış ve 31 Ekim 2002’de BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından İnsan Güvenliği Komisyonu’nda “Kadın, Barış ve Güvenlik” üzerine geniş kapsamlı bir araştırma yapılması kararlaştırıldı (McKay 2004). Kısaca; feministler, kadını güvenlik konusunun içine alarak güvenliği yeniden inşa etmeye çalıştığını da söylenebilir (Ultan 2014).

BÖLÜM II

2. ABD'NİN ASYA-PASİFİK GÜVENLİK ANLAYIŞI

2.1. Küresel İki Büyük Güç ABD ve Çin'in Dış Politika Kökenleri

Vestfalya Anlaşması (1648) ile birlikte ulusal kimliklerin belirginleşmesi kendini ilk olarak Almanya-Fransa arasındaki Alsace Lorraine sorununda göstermiş ve iç politik gelişmeler, dış politikaya yansımaya/yansıtılmaya neden olmaya başladı (Akçay ve Akbal 2013). Devletlerin dış politikadaki başarıları ya da başarısızlıkları seçmenler üzerinde çok fazla etki etmeyebilir ancak devletlerin hem bekası hem de uluslararası sistemdeki yeri açısından oldukça önemlidir (Çakmak 2011). Devletler, ulusal güvenlikleri uğruna birçok sert ya da yumuşak güç unsuruna başvurmakta ve bunların uygulanabilmesi için de devasa bütçeler tahsis etmektedir.

Dünyanın hali hazırdaki en büyük siyasal, ekonomik ve askeri gücü olan ABD ile dünyanın en kalabalık ve en hızlı büyüyen ülkesi Çin arasındaki çok yönlü ilişkiler, bu devletlerin dış politika stratejilerini de etkilemektedir. Hegemonyasını devam ettirmek isteyen Washington, askeri, siyasal ve ekonomik olarak yükselen Çin'i bir tehdit olarak algılamakta ve ulusal ve uluslararası çıkarlarını devam ettirebilmek için her türlü tedbiri almaya çalışmaktadır. Nüfus, toprak genişliği, ekonomik zenginlik, askeri güç, jeopolitik konum gibi bir devletin güç unsurları belirleyen nitelikler, dış politikada devletlerin etkinliğini artırmaktadır (Çakmak 2011). Bu iki devletin dış politika stratejilerinin daha net anlaşılması için, her iki ülkenin de dış politika kökenleri ve amaçları açıkça ifade edilecektir.

2.1.1. ABD Dış Politikasının Temel Parametreleri

4 yıllığına seçilen ABD başkanı; icranın ve ordunun başındadır, politikanın belirlenmesinde çok büyük ağırlığı vardır ve son sözü kendisi söyler (Lefebvre 2005). 1789'da Thomas Jefferson ile kurulan Dışişleri Bakanlığı (Departmen of State); dış politikanın yürütülmesinde, başkana gerekli tavsiyelerin sunulması yönünde önemli bir merkezdir ve dışişleri bakanı da başkanın temel danışmanı gibi hareket etmektedir (Arı 2009).

Küresel düzeni belirleyen en büyük güç konumundaki ABD'nin dış politika uygulamaları, aynı zamanda da birçok ülkenin dış politika stratejilerini belirlemesinde de etkili olmaktadır. ABD'nin coğrafyasının doğal savunulmaya imkân vermesi, az sayıdaki komşusu, geniş toraklar üzerindeki kaynakları ve nüfusu, ABD'nin önemli bir güç olmasında önemli etkenlerdir ancak ABD yönetimleri küresel bir vizyona sahip dış politika uygulayarak bu gücünü küresel bir güç haline çevirmeyi başarmıştır (Çakmak 2011). Analist M. R. Mead'e göre; Amerikan dış politikasını dört ekol belirlemektedir (Çakmak 2005: 105):

- 1) *Hamiltonyan Yaklaşımı: ABD yönetimi iş dünyası ile iç içe olmalıdır.*
- 2) *Wilsonyan Anlayışı: uluslararası hukukun tesis edilmeli ve tüm global problemlerin uluslararası örgütlerle çözüme kavuşturulmalıdır.*
- 3) *Jefferson Anlayışı: Dünya ile aktif bir şekilde entegre olmak yerine asıl amaç ulusal güvenliğin sağlanması olmalıdır.*
- 4) *Jacksonyan Yaklaşımı: İç güvenliğin sağlanması kadar Amerikan halkının ekonomik refahı bir dış politika hedefi olmalıdır.*

Amerikan dış politikası; Hamilton ile ekonomi ve ticaretin önceliğini, Thomas Jefferson ile ABD özgürlüğünün/bağımsızlığının savunulması, Andrew Jackson ile güç ve onur yaklaşımını ve Woodrow Wilson ile de evrensel hukuk ve ahlak esasları üzerine şekillenmiştir (Lefebvre 2005). Woodrow Wilson'a göre; uluslararası barış ortak çıkarlar üzerinden sağlanabilir ve iki okyanusla coğrafi olarak korunan Amerika, bu doğrultuda dünyaya barış getirmek için özel bir görev üstlenmiştir (Sümer 2008). 18. Yy'da Thomas Jefferson ve Alexander Hamilton arasında yaşanan idealizm-realizm

tartışması, günümüzde de Amerikan dış politikasını yönlendiren iki temel teoridir (Ataman ve Gökcan 2012). Jefferson'ın düşünceleri dış politikanın demokrasi ve uluslararası hukuk kuralları içinde geliştirilmesinden yanayken, Hamilton ise dış politikanın idealist barış düşüncesi yerine ulusal çıkarlar üzerinden geliştirilmesinden taraftı (Ataman ve Gökcan 2012).

Amerikan başkanlarının en önemli söylemlerinden birisi olan Amerikan liderliğindeki bir dünya düzeni, Amerikan dış politikasının en önemli esaslarından birisidir. Zaten ABD'yi diğer hegemonik güçlerden ayıran en büyük özelliği, dünyaya liderlik etme düşüncesi ve bu amaç ulaşmak için dış politikasındaki tüm unsurları bu doğrultuda geliştirmesidir (Sümer 2008). Amerikan yönetimleri, Anglo-Sakson genlerinden gelen Protestanlık iş ahlakıyla birlikte ABD'nin diğer toplumları da eğitebileceği anlayışına sahiptir (Akçay ve Akbal 2013). Örneğin ABD'nin kurucularından olan Thomas Jefferson'un Amerika'yı tanrının seçilmiş halkı olarak görmesi, zaman içinde Amerikan değerlerinin küresel olarak benimsetilmesini yolunda bir dış politika izlenmesine de yol açmıştır (Sümer 2008). Gazeteci John O. Sullivan'ın "Açık Yazgı" (manifest Destiny) felsefesine göre; Amerika Tanrı tarafından seçilmiş bir halktı ve Tanrı ABD'ye hem kendi kıtasında genişleme hakkı vermişti hem de dünyanın geri kalan bölgelerini özgürleştirmekle görevlendirmiştir (Sümer 2008). 1776'da Thomas Paine'in ABD'nin müdahaleci politikasına temel olacak "Dünya'yı yeni baştan yaratma gücünün Amerikalılara verildiği" söylemi de bu bakımdan önemlidir (BAUSAM 2009). Samuel Huntington; ABD'nin liderliği ve etkisi olmayan bir dünyanın çok daha fazla şiddet içereceğini, demokrasinin ilerlemeyeceğini ve de ekonomik büyümenin olmayacağını ileri sürerek bu tarihsel söylemleri günümüze taşımaktadır (Hook ve Spanier 2014). Bu görüşler doğrultusunda gelişen Washington'un tek yanlı dış politika görüşüne göre; ABD'nin dünya liderliğini kaybetmesi durumunda güç boşluğu oluşacak ve dünya hiçbir zaman ABD liderliğinde olduğu gibi yönetilemeyecektir (Sümer 2008).

Amerikan dış politikasındaki diğer öne çıkan bir unsur ise siyasal, ekonomik ve kültürel/dini özgürlüklere çok fazla atıfta bulunmasıdır. ABD'nin bağımsızlık savaşını İngiltere'ye karşı kazanmış olması, Amerikan halkına büyük bir özgüven kazandırmış ve bu da ülkenin kuruluş felsefesinde siyasal ve dinsel özgürlüklerin yerleşmesini sağlamıştır (Sümer 2008). İngiliz Protestan Kilisesi'nin tüm baskınlara direnen

Amerikalı Püriten ve Protestanlar, Birleşik Devletleri kurarken hem özgürlükleri hem de etik değerlerin ülkenin iç ve dış politikasında etkin olmasını sağlamışlardır (BAUSAM 2009). Amerika'ya gelen göçmenlerin de büyük çoğunluğunun İngiltere'den gelmiş olmasından dolayı bu halklar özgürlüklerine düşkündü ve demokratik yönetim kültürün yerleşmesine katkıda bulundular (Telatar 2012). Bu da çoksesliliğin ve özgür düşünebilmenin ve çoksesliliğin önünü açmıştır. Günümüzde görülen liberal demokrasiyi tüm dünyaya yayma misyonu, aslında Woodrow Wilson'un "dünyayı demokrasi için güvenli hale getirme" söylemiyle başladığı söylenebilir (Telatar 2012). Kissinger (2002)'a göre; ABD'nin kendine has çok benimsediği demokrasi, hukuka saygı ve serbest piyasa gibi değerlerini tüm dünyaya yayma düşüncesi, küresel düzeni normal bir düzenmiş gibi görmesine neden olmaktadır. Ancak ABD bir taraftan insan hakları ve demokrasiyi yaymak isterken diğer taraftan da diğer ülkelerin kimliklerin ve kültürlerini dikkate almaksızın güçlü askeri gücüne dayanan iki yüzlü bir düzenleyici politika geliştirmektedir (Xinbo 2001). ABD, özellikle askeri müdahalelerinde kuvvet kullanan güç olmaktan çok haksızlığa uğramış halkların yardımına koşan bir "Superman" algısı yaratmakta ve bundan dolayı ABD'den korkulmasına gerek olmadığı imajını vermektedir (Sümer 2008). Ancak ABD'nin son Irak ve Afganistan askeri müdahalelerinde gördüğümüz üzere, demokrasi getirileceği vaadiyle girilen topraklarda hala huzur ve barış tesis edilmiş değildir. Ayrıca uluslararası hukukun uygulanabileceği bir düzen de kurulmadığı gibi insan hakları ihlallerinin de çok fazla yaşandığını ortadadır.

Günümüzde ABD, hegemonyasını sadece bölgesel askeri müdahaleler ile kurmuyor. İnsan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerlerle hem ülkelerin iç işlerine karışmakta hem de bu ülkeleri kendi sistemine uymaya zorlamaktadır (Foot 2006). ABD yönetimleri; özellikle küreselleşme ile birlikte devletten devlete şeklindeki doğrudan bir dış politika izlemek yerine diğer ülkelerin kamuoylarını kendi istediği şekilde etkileyebilecek yumuşak güç unsurlarına başvurmakta ve kapalı rejimlerde de kendi düzenin bir gereği olan demokratik yönetimlerin oluşmasını sağlayacak adımlar atmaya çalışmaktadır (Sümer 2008). Demokrasiyi ve serbest ticareti geliştirmeyi hedef alan ülkeler, ekonomik kurumların güçlenmesine ve benzer toplumların inşa edilmesi sürecine katkıda bulunmakta ve tüm bunlar da ABD'nin uluslararası çıkarlarına hizmet etmektedir (Erhan 2001)

Amerikalılar yöneticiler, ulusal güvenliklerinin özellikle askeri ve ekonomik güçle ile sağlanabileceği kanısındadırlar. Özellikle 1861-1865 yıllarında yaşanan iç savaşın ardından; ülkedeki ikilik son bulmuş, güney eyaletlerindeki kölelik yasaklanmış, teknoloji tarım ve endüstride uygulanmaya başlamış ve ulusal demiryolları ile ulaşımı kolaylaşan Amerika, hızlı bir şekilde iç pazarını geliştirerek önemli bir ekonomik güç olabilmıştır (Ataman ve Gökcan 2012). 1886 yılında kapitalizmi Amerikan İngilizcesi'ne ödünç alan Amerika, 1898 yılında 1,2 milyar dolarlık ihracata kavuşmuş ve bu ekonomik kalkınması da ABD'nin dış politikada daha aktif olması açısından elini güçlendirmiştir (Sümer 2008). ABD, 1898'e gelindiğinde ticaret fazlası veren dünyanın en büyük ekonomik gücü haline geldi ve ekonomik gücünün de vermiş olduğu güven ile İspanya ile Büyük Okyanus'un batısında savaşmıştır (Ataman ve Gökcan 2012). Askeri stratejisyen Alfred T. Mahan'ın ortaya attığı "Deniz Hâkimiyet Teorisi" ile ABD yeni pazarlara açılmak istiyorsa, denizlerdeki gücünü artırmalıydı ve bu bağlamda 1898 ABD-İspanya savaşıyla İspanya'nın elindeki Porto Riko ve Filipinler alınmıştır (Sümer 2008). Bu zafer ABD'nin küresel anlamda siyasal ağırlığını da artırmıştır. Hegemon güç olma yolunda ilk önemli askeri mücadelesinden sonra Porto Riko, Küba, Guam ve Filipinler'i ele geçiren Birleşik Devletler, Pasifik bölgesindeki Çin pazarında da etkin olabilmek için bu ülkede çıkan Boxer Ayaklanması'na asker göndermiştir (Ataman ve Gökcan 2012).

2.1.1.1. ABD'nin Esnek ve İzolasyonist Dış Politikası

ABD'yi süper güç yapan başlıca unsurlar: tarihsel ideolojik saplantıları ve kalıcı dost ve düşmanlarının olmaması; bağlayıcı bir kimlik tanımlaması olmaması; coğrafi olarak güvenlik kaygısından uzak olmaları; dahi diplomatların dış politikadaki etkinliği ve çağın şartlarına göre önceliklerinin değiştirebilme esnekliğine sahip olması denilebilir (Çakmak 2011). Yani, Amerikan dış politikasının esnek ve dönemin şartlarına göre kendisini uyarlayabilen bir yapıda olması en belirgin farkıdır. İşte bu esnekliğin adı pragmatik ve fırsatçı olmaktır. Zaman zaman realist zaman zaman liberal gözüken ABD, bu esnek politikalar sayesinde hem dilini, kültürünü, mallarını tüm dünyaya yaydı hem de uluslararası finans ve ticaret pazarın da hâkimi oldu (Çakmak 2005). Dost/düşman tanımlamalarının ulusal çıkarlara göre değişebilmesi, değişen şartlara göre hareket etmesini de kolaylaştırmaktadır.

ABD'nin temel güvenlik anlayışı, kurulduğu 1776'dan beri hiç değişmedi: Avrupa ve Doğu Asya'daki güçlerin Batı yarımküreye doğru genişleme niyetlerini önlemektir (Ross 2013). ABD, ulusal güvenlik söylemini en fazla kullanan ülkelerin başında gelmiş ve önce bölgesinde güçlenmek için Monroe Doktrini ile yalnızcılık politikası geliştirmiş daha sonrasında I. Dünya savaşı sonrasında idealizm ve serbest piyasa ilkeleriyle savaşız genişleme stratejisi izlemiştir (Akçay ve Akbal 2013). 1823'te Monroe Doktrini ile amaçlanan; iç savaşların eksik olmadığı Avrupa'dan uzak durmak ve kendi bölgesinde özellikle Latin Amerika'daki sömürgeler üzerindeki nüfuzu artırmaktı (Sümer 2008). Avrupa'nın Amerika kıtasından uzak tutmayı başaran ABD, hem iç birliğini sağlama hem de tüm kıta üzerindeki nüfuzunu artırma şansı yakalamıştır. Birleşik Devletler; 1776'da bağımsızlıklarını kazanmasından, Japonya'nın Pearl Harbour baskını ve Nazi Almanyası'nın ABD'ye savaş ilan ettiği 1941'e kadar izolasyonist bir dış politikayı benimsemiş ve bu sürede kendi kıtasında askeri ve ekonomik açıdan başat güç olmayı başarmıştır (Ataman ve Gökcan 2012). I. Dünya savaşında tarafsızlığını ilan etmesine rağmen 1917'de Alman denizaltılarının Amerikan gemilerini bombalaması üzerine savaşa dâhil olan ABD, savaş sonrası kurulan Milletler Cemiyeti'ne senato kararıyla üye olmadı ve tekrar izolasyonist dış politikasına geri dönmüştür (Ataman ve Gökcan 2012). Her ne kadar yalnızlık politikası ile Milletler Cemiyeti ve Avrupa'daki iç karışıklıktan uzak kalınmaya çalışılsa da Briand-Kellogg Paktı'na ve Washington Deniz Silahsızlanma Konferansı'na katılarak, tamimiyle kendisini dış dünyadan soyutlamamıştır (Sümer 2008). II. Dünya Savaşı sonrası ABD dış politikada aktif olmaya başladı ve BM'nin New York'ta kurulması da küresel dengeleri artık Amerika'nın kendisinin yönlendirmek istediğini kanıtlamıştır (Sümer 2008). Hatta 100 yılı aşkın süren Monroe Doktrini, Soğuk Savaş boyunca etkisini daha da yitirdi ve Birleşik Devletler sadece bu dönem boyunca tam 45 kez sınırları dışında askeri müdahalelerde bulundu (Erhan 2001).

2.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası ve Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş boyunca (1945-1991) küresel düzen iki kutuplu bir hal almış ve devletlerin ulusal güvenlikleri ve dış politikaları da bu doğrultuda şekillenmiştir. 1941 Pearl Harbor baskınıyla kendini evinde bile güvende hissetmeyen ABD, askeri ve siyasi anlamda daha fazla rol oynamaya başladı ve savaş sonrası oluşan yeni düzende de en başta yerini aldı. Ulusal güvenliğine karşı en büyük tehdit komünizm ve hâkim gücü

Sovyetler Birliği'ydi. SSCB'nin Soğuk Savaş sonrasında komünizmi yayma ideolojisine karşı, George F. Kennan'ın Mr. X adı altında "Sovyet Tutumunun Kaynakları" makalesinde Sovyetlerin çevrenin fikrini ortaya atmış ve bu görüş 1950'de kabul edilen NSC-68 belgesiyle ABD'nin dış politikasında "anti-komünizm" ideolojisiyle hayata geçmiştir (Sümer 2008). Bundan sonra Washington, anti-komünist yayılmayı önlemek amacıyla Sovyetler Birliği'ni merkeze alan aktif bir dış politika izlemiştir (Ataman ve Gökcan 2012). Amerikan dış politikası değerlerine göre; Sovyetler yayılmacı ve saldırgan, ABD ise statükoyu ve evrensel değerleri koruyan ülkedir ve bundan dolayı ABD, Vietnam savaşı komünist ideolojiye karşı bu değerleri korumak isteyen halkın özgürlüğü için girmiştir (Sümer 2008). Ancak ABD'nin, II. Dünya savaşı sonrası Truman Doktrini ile birlikte komünist ülkelere karşı giriştiği mücadelenin, Asya'daki Kore ve Vietnam savaşlarında hedeflediği ölçüde başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir (Akçay ve Akbal 2013). ABD'nin Soğuk Savaş boyunca gerçekleştirdiği diğer önemli bir dış politika aracı ise nükleer ve büyük askeri gücüyle sağladığı "caydırma politikası" (deterrence policy) olmuş ve böylece Amerikan hegemonyasına karşı çıkan tüm ülkelerin bu politikadan vazgeçmesi amaçlanmıştır (Ataman ve Gökcan 2012).

Soğuk Savaş'ın diğer tarafındaki Sovyetler Birliği'nin yıkılması bir dönemin de sonunu getirdi. Aslında "tarihin sonu" tezine konu olan asıl iki unsur demokrasi ve serbest piyasa kapitalizmi zaten küresel bir kabul görmüştü ve SSCB üzerinde de er ya da geç etkili olacağı bekleniyordu (Hook ve Spanier 2014). Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonraki "yeni dünya düzeni" sisteminde, ilk başlarda güvenlik söyleminde bir boşluk oluşmuştur. Ancak daha sonra yaşanan 11 Eylül saldırıları ile birlikte "terörizm" adı altında yeni bir güvenlik anlayışı yerleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönem; karşılıklı ekonomik bağımlılığın üst seviyeye ulaştığı bir küresel ekonomik sistemi doğurmuş ancak bütünleşmenin aksine sınıfsal, dilsel, dinsel ve çevresel tehditlerle hem çevrede hem de merkezde parçalayıcı bir yapıyı beraberinde getirdi (Kurtbağ 2010). Nereden geleceği öngörülemeyen yeni dönem tehditleri, ABD dış politikasını da yansıtmıştır. Özellikle Sovyetlerin dağılmasıyla ülkedeki nükleer ve kitlesel silahların yayılmaya başlaması, gelişmiş ülkelere yönelik göç dalgası, çevresel felaketler, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, terörizm ve otoriter yönetimlerin artması

ABD'nin başlıca yeni güvenlik kaygılarını oluşturmaya başladı (Kurtbağ 2010). Soğuk Savaş sonrasındaki 1991 UGS'de dört önemli hedef öne çıkmaktadır (Erhan 2001: 81):

- a) *Askeri hedefler: ABD'nin ve müttefiklerinin ulusala güvenliklerini tehdit eden tüm unsurların caydırılması ya da yok edilmesi ve uluslararası güvenliği tesis edebilecek bölgesel askeri dengeler kurmak.*
- b) *Ekonomik hedefler: Amerikan ekonomisini güçlendirmek ve uluslararası ticaret ve ulaşım önündeki engelleri kaldırmak ve böylece küresel refahı ve sosyal kalkınmayı hızlandıracak yatırımları desteklemek.*
- c) *Siyasal hedefler: demokrasi ve bireysel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesi ile NATO, BM gibi uluslararası kurumların ve örgütlerin etkinliğini artırarak küresel barışa ve sosyal ilerlemelere destek olmak.*
- d) *Diğer hedefler: terörizm öncelikli olmak üzere, çevresel problemler, kaçakçılık gibi ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit edebilecek her unsurun önlenmesi için önlemlerin alınmasını sağlamak.*

Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin yeni dünya düzenini değiştirmede eşsiz bir fırsat yakaladığını ileri süren eski ABD Başkanı Nixon bile, 1994'te "yeni bir düzenin başlayacağına inananlar yanılmışlardı" diyerek (Öngün, 2007), ABD'nin küresel düzeni tesis etme ve sorunlarla baş edebilme kapasitesini sorgulamıştır. Kissinger (2002)'a göre; 21. yy dünya düzeni karşıtların sistemi olacak ve Avrupa, Çin, Rusya, Japonya ve Hindistan ile ABD'nin yer alacağı yeni dünya düzeniyle birlikte uluslararası ilişkilerde bir küreselleşme yaşayacağız.

2.1.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikada Yumuşak Güç (Soft Power)

Soğuk Savaş boyunca sert güce dayanan Amerikan hegemonyası, askeri gücünün sayesinde hem diğer devletlere karşı caydırıcılık unsuru olmuş hem de gerçekleştirdiği askeri operasyonlarla da küresel gücünü ve oyun kurucu rolünü devam ettirmesine yardımcı olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler ve komünist tehlikesiyle mücadele şeklinde şekillenen Amerikan güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş

sonrası ise sert ve yumuşak gücün birlikte kullanıldığı “akıllı güç” yaklaşımıyla şekillenmiş ve yeni dönemde tehdit “haydut devletler” (Rogue States) olarak belirlenmiştir (Akçay ve Akbal 2013). Ancak bu dönemde süper güç olmanın verdiği öz güvenle birlikte ABD, küreselleşmenin koruyuculuğunu üstlenmiş ve bu da ABD’nin tek taraflı politikalar uygulamasına yol açmıştır (Ataman ve Gökca, 2012). Koruyuculuk politikası gereği kendisini dünyanın jandarması olarak gören ABD, 1991’de Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi üzerine hemen Irak’a askeri müdahalede bulunmuştur (Ataman ve Gökcan 2012).

Clinton döneminde görev alan akademisyen kökenli Joseph Nye, gücün farklı yönlerine dikkat çekmiş ve ideoloji, kültür ve kurumlar gibi maddi güce dayanmayan unsurların ABD’nin küresel liderliğini devam ettirmesinde yardımcı olacağını ileri sürmüştür (Öngün 2007). ABD, dünyanın en büyük ekonomik ve askeri güçlerinden birisi olmasına rağmen; Irak ve Afganistan savaşlarındaki başarısızlığı ile Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerinde etkili olamaması, yüzyıllardır başarılı devam eden ABD dış politikası açısından oldukça olumsuz gelişmelerdir.

Özellikle yeni muhafazakârlarla birlikte ABD’nin dış politikada etkinliğinin azalmasını eleştiren Nye, ABD’nin eskisi gibi güçlü bir askeri güce sahip olmasına rağmen tüm dünyada kendisine karşı bir nefret söylemin oluştuğunu belirtmiş ve çözüm olarak da ABD’nin yumuşak gücünü de ortaya koyması fikrini ortaya atmıştır (Çakmak 2011). Samuel Huntington, daha 1999’da ABD’nin bir tür asi güce evirildiğini ve dış politikada sistemin ortak yararına olmaktan çok kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir hegemonia dönüşmüş olmasını eleştirmektedir (Dinç 2011). Kissinger (2002)’a göre; ABD süper güç olmasına rağmen dünyanın geri kalanına istediklerinin hepsini kabul ettirecek çok hukuki olan “Wilsonculuk” anlayışını terk etmeli ve onun yerine önceliklerini benimsetmelidir. New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırılar sonrasında, ulusalcı ve tek taraflı bir dış politika izleyen Washington, kendisine karşı oluşan küresel sempatiyi kaybetmeye başladı. Oysa 11 Eylül saldırılarını takiben Paris’teki tirajı yüksek gazetelerden birisi “Hepimiz Amerikalıyız” (we are all Americans) başlığıyla basıldı ve NATO ilk defa 5. maddesi gereği üyelerinin birisine yapılmış saldırıyı savaş nedeni sayarak karşılığının verileceği kararını almıştır (Haley 2006). Kissinger (2002)’a göre; Washington, istediklerini hemen hayata geçirecek bir

konumda artık değildir ve ABD'nin bir birine denk pek çok güç tarafından oluşan yeni dünya düzeni içine sindirmesi de pek kolay değildir.

Tek yanlı dış politika uygulamalarına rağmen, ABD hala yumuşak güç unsurunu en fazla kullanabilen ülkelerin başında gelmektedir. Bush sonrası iktidara gelen Obama'nın en büyük görevlerinden birisi de dünyada bozulan Amerika algısını yeniden düzeltmektir. Obama'nın Nisan 2009'daki Prag konuşmasındaki "nükleersiz dünya" söylemi, yumuşak güce önem verecek idealist bir başkan olacağının daha şimdiden işaretlerini veriyordu (Dimitrova 2011, <http://www.culturaldiplomacy.org>, 10 Şubat 2015'te erişildi). Buna ek olarak, Mısır'da İslam dünyasına verdiği sıcak mesajlar veren Obama, ABD'nin terörizm ile İslam'ın birbirinden ayırt ettiğini ve radikal olmayan tüm Müslümanlara saygı duyduğunu göstermiştir. Sert ve ayrımcı söylemlerden özenle uzak duran Obama yönetimi, mihver bölge olarak ilan ettiği Asya-pasifik politikasında da "akıllı güç" kullanmayı tercih etmektedir (Tow ve Loke 2009). Yani bir taraftan askeri tedbirleri ve ittifakları artırırken diğer taraftan da diplomatik, ekonomik ve sosyal ilişkilere hız kazandırmıştır. ABD'nin yumuşak güçlerinden birisi olan "Amerikalı gibi hissetmek" amacı bugün en büyük rakibi olarak kabul edilen Çin'de de kendisini göstermektedir. Son 10 yılda Çin'de açılan Starbucks şube sayısı 350'yi geçmiş durumda ve bu mekânlara gelen çoğu Çinli de mekânın havalı olduğunu düşünmektedir (Flamini 2010). Kendine has geleneksel bir kültüre sahip Çin, Hollywood gibi popüler kültürünü tüm dünyaya yayan ABD karşısında kültürel rekabet etmekte zorlanmakta ve bundan dolayı Amerikan'ın dünyayı yönlendirmesindeki yumuşak gücüne engel olamamaktadır (Örmeci 2013). Böylece ABD; bir taraftan popüler kültürü olan müziği, sanatı, sinemasıyla diğer taraftan da I-phone ya da Mc Donald's gibi markalarıyla küresel pazarlarda söz sahibi olmaktadır. Yumuşak gücün en önemli enstrümanlarından birisi olan kültürü kullanan ABD yönetimi; "Amerikan rüyası" (American dream) adı altında çekim gücünü kullanarak birçok ülkeden "beyinlerin" ülkesine gelmesini sağlamakta ve dünya patentlerinin yaklaşık yarısına sahip bilim-teknoloji alanında dünyada lider olmaya devam etmektedir (Lefebvre 2005). ABD'nin küresel etkisinin artması da ülkenin siyasi, askeri ve ekonomik gücüne doğrudan pozitif katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda ABD'yi süper güç yapan şey, ekonomik ve askeri gücüne ek olarak etkili şekilde kullandığı yumuşak gücüdür.

2.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Başkanlarının Dış Politika Uygulamaları

Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze dek, Amerika'yı dört farklı başkan yönetmiş ve sonuncusu olan Barack Obama da 2017'e kadar görevinin başında olacaktır. Amerika'nın ulusal ve uluslararası çıkarlarını korumak tüm başkanların ortak özelliği olmasına rağmen, bu amaçlar doğrultusunda zaman zaman farklı stratejiler ve yönetim metotlarını takip etmişlerdir. Bu bölümde, her bir başkanın uyguladığı politika anlayışına kısaca değinilecek ve ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki en büyük rakibi olan Çin'e karşı geliştirdikleri stratejilere de yer verilecektir.

2.1.2.1. George Walker Bush (1988-1992)

88'da göreve başlayan Bush, Soğuk Savaş sonrası yıllarında görevde olan ilk başkandır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla değişen uluslararası sistemi yeniden düzenleme görevi gibi büyük bir sorumlulukla yüz yüze kalmıştır. Bush, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası izleyeceği stratejileri daha Sovyetler yıkılmadan önce dile getirdi: lider olma, bölgesel krizle hızlı ve etkili şekilde müdahale etme kapasitesine sahip olmak ve SSCB'nin eski gücüne ulaşması durumunda rekabetçi bir kapasiteye sahip olmak (Öngün 2007). SSCB'nin yıkılmasıyla, iki kutuplu sistemin bir tarafı çöktü ve ABD yeni sistemde rakipsiz kaldı. Birçok analist Soğuk Savaş'ın bitişini, ABD'nin bir zaferi olarak yorumladı. Soğuk Savaş'ın bitişini “tarihin sonu” olarak yorumlayan Fukuyama'ya göre; liberal demokrasiler bu savaşın galibi olmuştur ve sistem artık alternatifsizdir (Dinç 2011). ABD'nin alternatifsiz kaldığı gibi yorumlar, ABD'nin daha fazla tek taraflı hareket etmesine ve daha fazla askeri gücüne atıfta bulunmasına neden oldu. Bush, Amerikan liderliğini çok fazla vurgulayan liderlerin başında gelmektedir. Baba Bush, 29 Ocak 1991'de Kongre'ye yaptığı konuşmada: “iki yüz yıldır özgürlük için çalışan ABD'nin, insanlığa tehdit oluşturan bu süreçte mücadeleye liderlik ettiğini” söylemiştir (Çakmak 2011: 86). Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte komünist tehdit algısının ortadan kalkması, yeni güvenlik stratejisini zorunlu kılıyordu. Baba Bush'un Eylül 90'da açıkladığı “Yeni Dünya Düzeni”ne (New World Order) göre; artık dünyada istikrarı bozabilecek tehditler özellikle hukuka saygısı olmayan orta ya da küçük otoriter (haydut) devletlerden gelecektir ve bu oluşacak global düzensizlik ve istikrarsızlığa karşı uluslararası toplum bir blok halinde karşı koyacaktır (Kurtbağ

2010). Aslında “yeni dünya düzeni” ile ABD’nin her istediğinin uluslararası arenada kabul ettirmek istediği fikri halen tartışılmaktadır. Nye, Baba Bush’un “yeni dünya düzeni” ile ne yapmaya çalıştığının açık olmadığını ve Bush’un realist Nixon gibi düşünüp hareket ettiğini ancak liberal Wilson ve Carter gibi söylemler geliştirerek kendi içinde çelişkili olmakla eleştirir (Çakmak 2011). İşte ABD, tehditlerin nereden geldiği belli olmayan yeni dönemin hem polisi yani koruyucusu ve düzenleyicisi (custodian) oluyordu hem de küresel Amerikan askeri müdahaleciliğinin meşrutiyeti sağlıyordu (Kurtbağ 2010). Yeni dönemin oyun kurucusu George H. W. Bush’un dış politikadaki başlıca varsayımları ise: güç dengesinin kırılğan olduğu; ABD’nin Asya’daki çıkarları doğrultusunda Çin ile çatışmak yerine Çin’in Sovyetler Birliği’ne karşı ABD’nin yanında olması için her alanda desteklenmesi; ve ABD askeri gücünün sadece ülke güvenliği ya da Amerikan halkının can güvenliği tehdit altında olması durumunda çekinmeden kullanılması üzerinedir (Haley 2006).

2.1.2.2. Bill Clinton (1992-2000)

Bill Clinton, 1992-2000 yılları arasında Amerikan başkanlık görevinde bulunmuştur. Clinton’un özellikle ekonomiye, insan haklarına ve küresel diğer güvenlik sorunlarına daha fazla değindiği görülmektedir. Bu bağlamda, 94 UGS’de ABD’nin yeni güvenlik anlayışını, “ABD’nin güvenliğini artırmak, refahını artırmak ve demokrasiyi geliştirmek” şeklinde belirtilmiştir (Çakmak 2011). Clinton’un Soğuk Savaş sonrası paradigması: ülkenin ekonomisini yeniden güçlendirmek; bilgi çağında demokrasinin ve serbest ticaretin daha hızlı yayılmasını sağlayacak bilgi gücünü sağlamak; ve Çin’in uluslararası hukuk ve anlaşmalara dâhil edilmesiyle birlikte kendi istedikleri doğrultuda reformlar gerçekleştirmesi sağlamak üzerineydi (Haley 2006). Ancak Yükselen Çin’in revizyonist hareketleri, Clinton’un dikkatini fazlasıyla çekiyordu. Özellikle 95-96 Tayvan Boğazı krizindeki Clinton’un etkin rolü, günümüzde Çin ile Tayvan arasındaki statükonun devam etmesini sağlamıştır. Clinton’un gösterdiği siyasi irade, Asya-Pasifik bölgesindeki Amerikan askeri gücünün ve ulusal çıkarlarının devam etmesinde önemli rol oynamıştır.

Clinton’un dış politikadaki başlıca amaçları: başta Çin’e olmak üzere giderek açık veren Amerikan ekonomisini istikrara kavuşturmak; Soğuk Savaş boyunca üstü örtülen ekoloji, nüfus gibi sorunlarla mücadele etmek ve BM, DB gibi kurumlarla ulusal

çıkarlarını maksimize etmekte (Hook ve Spanier 2014). Clinton; iç ve dış politika ayrımının sonlandığı, uluslararası göç, çevre, salgın hastalıklar gibi her sorunun ABD'yi etkilediği ya da en azından Amerikan liderliğinde bu sorunların aşınabileceği ümidinin olduğu bir dönemde göreve gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin, demokrasinin ve bilgi teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi, Clinton döneminde çok yanlılığı destekleyenlerin elini güçlendirmiş ve ABD'nin uluslararası kurumlardaki yapısalıcı rolünü devam ettirmesini sağlamıştır (Haley 2006). Clinton döneminde Soğuk Savaş boyunca uygulanan “çevreleme” yerine “genişleme” (enlargement) politikası benimsenmiş ve buna göre; demokrasiler güçlendirilecek, liberal ekonomiler desteklenecek, demokrasi ve liberal ekonomilere tehdit içeren unsurlar önlenerek ve son olarak liberal politikaların ve demokrasinin gelişmesinin bir gereği olarak insani krizlere müdahale edilecektir (Çakmak 2011). Amerikan başkanları, demokratik toplumlar yaratmak için rejim değişikliklerini desteklediği bilinmektedir. Ancak Clinton'un rejim değişiklikleri politikası, Arap ve İslam dünyasında değil daha önce Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla bağımsız olan devletler ile Çin üzerinde yoğunlaşmıştır (Haley 2006). Ancak uluslararası insani krizlere müdahalelerindeki başarısızlıklar, geliştirdiği uluslararası toplum yaratma söylemine oldukça zarar verdi. Clinton'un “Bağdat'tan Pekin'e kadar tüm diktatörleri yok edeceğim” söyleminin başarısız olmasının başlıca nedenleri: Amerikan askerilerinin gereksiz yere Somali'de ağır kayıplar vermesi; Rwanda ve Bosna'daki katliamların önlenememesi; Haiti politikasındaki yanlışlıklar; ve danışmanlarının tereddütlerinden dolayı, El-Kaide'nin ABD'nin Afrika'daki büyükelçiliklerine ve bir askeri gemisine yaptığı saldırılara cevap vermekte başarısız olmasıdır (Haley 2006).

Clinton yönetimi, özellikle SSCB'den ayrılan Doğu Avrupa ülkelerine önem verdi. Bu ülkelerin bir taraftan siyasal anlamda AB'ye yakınlaşmasını hatta AB'nin bir parçası olmasını hedeflerken diğer taraftan da ekonomik iyileştirmelerle bu devletlerin Sovyetler sonrası ayakta durmasına yardımcı olmak istemiştir. Bu bağlamda 1997'de Köln'de düzenlenen G-7 zirvesinde, küreselleşmeye ve demokratik rejimlere geçişte zorluk çeken başta Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin borçları 127 milyar dolardan 37 milyar dolara kadar çekilmiş; Uluslararası Para Fonu (IMF) ve DB kredi olanağı sağlanmış; ve böylece Amerikan küresel güvenlik stratejisinin önemli bir adımı da gerçekleştirilmiştir (Erhan 2001). Clinton döneminden 11 Eylül

saldırılarına kadar geçen sürede ABD dış politikası eğilimi; müttefiklerinin özellikle serbest ticaret ve açıklık stratejisinde kendisi gibi hareket etmesini sağlamak; rakipleri statükonun devam konusunda razı edebilmek; ve düşmanlarını da gerektiğinde zor kullanarak yola getirme şeklinde olmuştur (Kurtbağ 2010).

2.1.2.3. George Bush (2000-2008)

Bush, 2000 yılında koltuğa oturmuştur. Bush'un kabinesi ve yeni çalışma ekibi, ABD'nin dış politikada çok daha aktif olması gerektiğine inanan "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" (PNAC-Project for the New American Century) adındaki gruba üyeydiler (Çakmak 2011). 2000 seçimlerini kazan George W. Bush, seçim kampanyası boyunca realist bir dış politikayı savunmuş ve 8 yıl önceki babasının dış politika ve savunma kararların etkin olan üç tecrübeli isim olan Dick Cheney, Donal Rumsfeld ve Colin Powell ile yoluna devam etti (Haley 2006).

Bush'un izlediği dış politika anlayışı aslında keskin bir şekilde ikiye ayrılmaktadır: seçim öncesi propaganda sürecinden 11 Eylül'e kadar geçen zamandaki pragmatik ve realist söylemleri ve 11 Eylül saldırıları sonrası izlediği tek yanlı dış politika uygulamaları. Bush göreve geldikten sonraki ilk sekiz ayda sadece iç sorunlara yoğunlaştı ve terörizmle savaşmak dış politikasında bir öncelik değildi (Lindsay 2011). Bush, seçim kampanyası boyunca Clinton'un denizaşırı askeri müdahalelerini eleştirmiş ve ABD askerinin Kosova ve Bosna gibi insani müdahale içeren bölgelerden çekilmesi gerektiğini ve onun yerine Powell Doktrini'nin (Eski ABD Genelkurmay Başkanı / Dışişleri Bakanı Colin Powell) öngördüğü hayati derecede çıkarların söz konusu olduğu müdahalelere izin vereceğini söylemiştir (Kurtbağ 2010). Yükselen Çin'i tehdit olarak gören Bush, bu konuda aktif rol oynamadığı düşündüğü Clinton yönetimini de eleştirmektedir. Clinton'un Çin'e karşı etkisiz kalmakla eleştiren Bush; özellikle Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan barışı koruma, terörizm ve çevre ile mücadele yerine daha çok Çin ve Rusya gibi potansiyel tehditlerin yükselişini önlemeye dayalı bir dış politika anlayışı içindeydi (Kurtbağ 2010). 90'lı yılların sonlarına doğru, Çin ekonomisinin daha fazla büyüdüğü ve Amerikan ekonomisinin de giderek Çin'e daha fazla ticari açık verdiği görülmektedir. Bu yüzden Bush'un Çin'e karşı izlediği "stratejik rekabet" söylemi şaşırtıcı değildir. Ancak Nisan 2001'de Amerikan casus uçağının bir Çin jetiyle çarpışması sonucu esir düşen Amerikalı mürettebatın serbest bırakılması için ABD

yönetimi olağanüstü bir diplomasi yürüttü ve bu süreç sonunda da “stratejik rekabet” söyleminde yumuşama kararı aldı (Kurtbağ 2010).

Bush’un dış politika anlayışında keskin değişikliklere yol açan olay ise New York’taki DTM’ye yapılan saldırılar oldu. 11 Eylül saldırıları, Bush’un dış politikaya dönük söylemlerini sertleştirmesine ve tek yanlı Amerikan askeri müdahalelerine varan stratejiler benimsemesine neden olmuştur. 11 Eylül saldırılarına kadar başta Irak sorunu olmak üzere Clinton’a benzer bir dış politika uygulayan Bush; saldırılar sonrası 1 Haziran 2002 Westpoint Askeri Akademisi’nde: “Soğuk Savaş döneminde uygulanan caydırıcılık ve çevreleme politikalarının bazı alanlarda hala uygulanabilir” diyerek terör tehdidine vurgu yaptı (Çakmak 2011: 101). 11 Eylül saldırıları sonucunda Amerikan güvenlik yaklaşımı “Bush Doktrini” ile şekillenmiştir. Yani “tek taraflılık” (unilateralism) ilkesi ile hareket edilerek gerektiğinde “önleyici saldırılar” (pre-emptive strikes) yapılacak ve böylece barbar ülkelere “demokrasi yayma” (spreading democracy) girişimi ABD liderliğinde sağlanacaktır (Akçay ve Akbal 2013).

Terörizmle savaşın, savunma yapılarak değil önceden saldırarak yapılacağını (önleyici savaş) stratejisinin benimsenmesi ile Ekim 2001’de Afganistan’a ve 2003’te Irak’a askeri müdahaleler de bulunulmuştur. Askeri müdahaleler yapılırken, savaşı haklı gösterecek ve savaşlara meşrutiye kazandıracak tek olgunun “terörizmle savaş” mücadelesi olamayacağını farkında olan Washington, demokrasinin bu ülkelere kazandırılacağını da her fırsatta ilan etmiştir. Bush’un işgallere meşrutiye sağlamak için dış politikasında en fazla kullandığı söylem, “ABD’nin tiranlara karşı her ulus ve kültürde demokratik kurumları destekleyeceği” olmuştur (Lindsay 2011). Bush; 2002 ulusa sesleniş konuşmasında, devlet desteği olmaksızın terörizmin ayakta kalmayacağını söyleyerek “şer eksen” olarak ilan ettiği İran, Irak ve Kuzey Kore gibi haydut ülkelerdeki otoriter rejimlerin yok edilmesi gerektiğini söyledi (Lindsay 2011). ABD Dışişleri Bakanlığı yapan Condoleezza Rice’a göre; ABD’nin ulusal çıkarlarına engel olan haydut devletler vardı ve bu devletler, teröre ve kitle imha silahlarına ev sahipliği yaptığı için yok edilmeliydi (Çakmak 2005). Ancak Bush’un izlediği tek yanlı politikalar ve askeri müdahaleler Washington’un küresel imajına oldukça fazla zarar verdi. Bundan dolayı, 2006 UGS belgesinde “çatışma sonrası istikrar ve yeniden yapılanma”ya önem verileceği belirtilmiş ve yeni bir kamu diplomasisi geliştirilmesi gerektiğini itiraf edilmiştir (Çakmak 2011). Melvyn P. Leffler (2004)’a göre; Nixon’un

Vietnam Savaşı'nın yönetmesinden Bush dönemine kadar hiçbir Amerikan başkanı, dünyayı bu kadar kutuplaştırmamıştır. Bush'un tek yanlı politikalarıyla bozulan Amerikan imajını düzeltme görevi ve sorumluluğu da ilk siyahi Başkan Obama'ya kalıyordu.

2.1.2.4. Barack Obama (2008)

İlk Afro-Amerikalı başkan olan Barack Huseyin Obama, 2008 başkanlık seçimlerini kazanarak koltuğa oturdu. Kendisini bekleyen başlıca görevler; uluslararası arenada bozulan Amerikan imajını düzeltmek, Afganistan ve Irak'ta bataklığa saplanan askerlerini bu ülkelerden çekmek ve 2008 Mortgage krizi sonrası ekonomiyi yeniden düzene sokmaktı. Obama'nın seçim kampanyasındaki dış politika söylemi 4 başlık altında özetlenebilir: 1) demokrasi ve insan hakları önceliği; 2) Amerikan değerlerinin askeri yolla da savunulabileceği; 3) uluslararası örgütlerin uluslararası sorunların çözülmesinde yetersiz kaldığı ve güçlendirilmesi gerekliliği; 4) “toplum mühendisliği” yapılamayacağı, (BAUSAM, 2009: 4). Bush'un dayatmacı demokrasi yayma politikasının dünya genelinde rahatsızlık yarattığını gören Obama; söylemlerinde olumsuz algıya neden olan demokrasi kelimesi yerine özgürlüğü daha fazla kullandı, “şer eksen” gibi ifadeleri kullanmaktan özenle kaçındı (Telatar 2012).

Obama'nın öne çıkan diğer bir yönü ise dış politikada diyalog sürecine önem vermesidir. Obama, “şer eksen” olarak ilan edilen ülkelere İran ile savaşmak yerine diplomatik ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Obama'nın “ABD'nin İran'la karşılıklı çıkar ve karşılıklı saygıya dayalı temas arayışı içinde olduğu”nu söylemesi, Obama'nın dış politikada yara alan imajını düzeltmeye yönelik girişimlerden sadece birisidir (Çakmak 2011). Obama'nın İran ile müzakereleri geliştirmeye çalışması ve Suriye'de tek taraflı bir askeri müdahaleden kaçınmak istemesi, kendisinin “güç kullanımından diplomasiye geçiş” yolunda politika izlediğini göstermektedir (Harper 2014, <http://www.usakanalist.com>, 10 Şubat 2015'te erişildi). P5+1 (ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa + Almanya) ülkeleriyle İran arasında 12 yılı aşkın süren İran'ın nükleer program geliştirmesi görüşmeleri, 2 Nisan 2015'de Lozan'da varılan “siyasi çerçeve anlaşması” ile yeni bir boyut kazandı ve eğer İran kendisine düşün yükümlülüklerini yerine getirirse 30 Haziran 2015'de de nihai anlaşma imzalanacak (<http://www.newsweek.com>, 6 Nisan 2015'te erişildi).

Obama 2009’da göreve gelmesinden sonra ilk yurtdışı ziyaretlerini Mısır ve Türkiye’ye yaparak özellikle İslam dünyasında ABD’ye karşı artan karşıtlığı önlemeyi amaçlamış ve Arap Baharı’nın ortaya çıkmasıyla da bölgede daha akılcı politika izleyerek çıkarlarını fazla etkilemediği birçok olaylara/çatışmalara çekimser kalmak zorunda kalmıştır (Akçay ve Akbal 2013). Obama’nın “dünyayı patron gibi değil ancak ortak ruhuyla yönetmeliyiz” söylemi, yeni dönemde ABD liderliğinin “ortaklık” ilişkisi temelinde olacağını işaret ediyordu (Dimitrova 2011, <http://.culturaldiplomacy.org>, 10 Şubat 2015’te erişildi). İşte tüm bu politikalar kısa zamanda uluslararası toplumlarda bir karşılık buldu ve bozulan Amerikan imajı düzelmeye başladı. Böylece Amerika az da olsa yeniden yumuşak güç araçlarını kullanma şansı elde etti. Obama’nın dünyada yarattığı iyimser hava kendisine 2009 Nobel Barış Ödülü’nü kazandırdı. Bu ödülü kazanmasındaki diğer unsurlar: göreve geldikten kısa bir sonra Küba’daki Guantanamo üssünün kapatılma emirini vermesi, Afganistan’daki savaşın erken bitirilmesi için fazladan 17,000 asker göndermesi, Irak’taki askerlerin en geç 2011 yılı sonuna kadar çekileceği sözü, İran ile nükleer konusunda diplomatik yollara başvuracağını açıklaması, çevreye zararlı gazlarda azalmaya giden yasayı onaylaması ve İsrail’in Batı Şeria’daki yerleşimlerine son vermesidir (Lindsay 2011). Obama’ya verilen ödül, aslında Bush döneminde artan tek yönlü Amerikan politikalarının terk edilmesiyle oluşan güven ortamı ya da ona olan özlemdi.

Tablo 2.1: Irak Savaşı’nın Olumsuz Etkisi ve Obama’nın İlk Yılı (Dinç 2011: 166)

Avrupa’da ABD’ye olumlu bakanların oranları (seçilmiş Yıllar)			
	Yaz 2002	Mart 2003	Bahar 2010
Almanya	61	25	63
Fransa	63	31	73
İspanya	50	14	61
İtalya	70	34	-
Britanya	75	48	65
Rusya	61	28	57

Ancak Amerika'nın uluslararası sistemdeki liderlik görevi artık eskisi gibi kolay değildi. Brezilya ve Türkiye, İran ile Nükleer silahsızlanma anlaşması yoluna gitmeleri; Hindistan'ın kendisini Aden Körfezi'nden Malakka Boğazı'na kadar tek büyük güç ilan etmesi; ve Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde askeri hareketliliğini ve iddialarını artırması Amerikan liderliğini rahatsız eden gelişmelerden sadece birkaçıydı (Lindsay 2011). Özellikle yükselen Çin'in bağımsız dış politika uygulamaları ile Rusya'nın dış politikada yeniden aktif rol alması, ABD'yi zor durumda bırakmaya başladı. Aslında Obama, ABD'nin her istediğini kabul ettirdiği günlerin eskide kaldığını fark eden bir başkandı. Bu yüzden Obama, mevcut anarşik uluslararası düzende diğer devletleri yönlendirebilmek için onları daha fazla dinlemek ve onlarla birlikte hareket etmesi gerektiğine inanmaya başladı. İşte Obama'nın dış politikasını Bush'tan ayıran en önemli özellik, 28 Mart 2011 Libya saldırısında ABD'nin müttefikleriyle birlikte hareket etmesi ve son Irak Savaşı'ndaki tek yanlı politikasını bırakması olmuştur (Dimitrova 2011, <http://www.culturaldiplomacy.org>, 10 Şubat 2015'te erişildi). Müttefikleriyle birlikte hareket eden Obama, uluslararası sistemdeki sorumluluğunu hem paylaşmış oldu hem de uluslararası toplumun da desteğiyle amacına daha kolay ulaşmayı başardı. Kaddafi'ye yönelik düzenlenen hava saldırısı kısa sürede sonuç verdi ve Kaddafi muhaliflerce öldürüldü.

Obama'nın uluslararası terörizmle mücadele etme yönetimi de Bush'tan farklıydı. Obama'ya göre; Bush tek yanlı askeri gücünü kullanarak sınırları aşan terörizmi tek başına yok edebileceğinde yanıldı ve sadece diplomatik yollarla bu savaşta kazanılacak müttefikler yok sayıldı (Lindsay 2011). Obama ise bu Yy'da terörizm, nükleer silahların yayılması ve küresel ısınma gibi problemlerle Amerika'nın tek başına mücadele edemeyeceğinin farkındaydı ve ABD'nin müttefikleriyle birlikte diplomasi ve uluslararası hukuk yoluyla birçok sorunun üstesinden gelebileceğine inanıyordu (Lindsay 2011). Obama bir taraftan uluslararası terörizmi müttefikleriyle birlikte çözme yoluna giderken diğer taraftan da terör ve İslam kelimelerinin yan yana gelmesinden rahatsız olan Müslümanları hedef alan politikaları terk ederek, terörü herhangi bir dinle ilişkilendirmekten özenle kaçınmıştır. Bu bağlamda Obama; 2010 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde “terörle savaş” söylemine son vermiş ve bu savaşın İslam'a karşı olmadığını belirtmek için “savaşın herhangi bir taktiğe (terörizm) veya dine (İslam)

yönelik olmadığı” ve “Amerikan halkına ve küresel güvenliğe yönelik en büyük tehdidin hala nükleer silahlardan geldiği” belirtilmiştir (Çakmak 2011).

2.1.3. Çin’in Dış Politikasının Temel Dinamikleri

Özellikle 90 sonrası ekonomik, askeri ve siyasi gücünü muazzam şekilde artıran Çin, ABD’nin gelecekteki en büyük rakibi olarak görülmektedir. Yükselen Çin, ABD’nin bölgeye olan ilgisini artırmasına neden oldu ve ABD dış politikasında Pasifik bölgesi yeni mihver bölge ilan edildi. Washington’un bölgedeki uyguladığı stratejilerin, ne kadar sürdürülebilir olduğunun anlaşılması için Çin’in dış politikasındaki temel politikaların iyi bilinmesi gerekir. Her alanda büyüyen “ejdarha”nın ulusal ve bölgesel çıkarlarının kontrol edilmez bir güce evrilmesinin, tüm küresel sistemde öngörülemeyen değişikliklere yol açabilir. Bu bağlamda gelecekte ABD’ye en fazla rakip olacağı düşünülen Çin, iç ve dış dinamikleriyle analiz edilmesi gerekmektedir.

2.1.3.1. 21. Yüzyılda Yükselen Güç Çin

Bölgenin en büyük gücü şüphesiz kalabalık nüfusu ve son 30 yılda ortalama % 10 büyüyen ekonomisi ile Çin’dir. Çin, 1,341 milyon nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkesidir. Ancak ülke nüfusunun daha da kontrolsüz şekilde artmaması için tek çocuk politikası uygulanmaktadır. Bu politikadan kaynaklanan erkek-kadın nüfusundaki çarpıklık, hem nüfusun yaşlanmasına neden olmakta (2030’da 240 milyon yaşlı nüfus olacağı öngörülmekte) hem de gelecekteki devlet destekli sağlık gibi sosyal güvenlik harcamalarını ve ekonomik reformları oldukça zora sokacaktır (Dennis ve Hills 2007). Bölgenin lokomotif görevinde olan Çin’i bekleyen sorunlarla baş edebilme kapasitesi, bölgenin geleceğinin şekillenmesi adına da önemli olacaktır.

Tablo 2.2: 2014-2050 En Kalabalık Ülkeler (2014 World Population Data Sheet: <http://www.prb.org>, 22 Nisan 2015’te erişildi).

EN KALABALIK ÜLKELER, 2014 ve 2050			
2014		2050	
Ülkeler	Nüfus (Milyon)	Ülkeler	Nüfus (Milyon)
Çin	1,64	Hindistan	1,657
Hindistan	1,296	Çin	1,312
ABD	318	Nijerya	396
Endonezya	251	ABD	395
Brezilya	203	Endonezya	365
Pakistan	194	Pakistan	348
Nijerya	177	Brezilya	226
Bangladeş	158	Bangladeş	202
Rusya	144	Demokratik Kongo Cum.	194
Japonya	127	Etiyopya	165

56 milletten oluşan Çin, 5000 yıllık imparatorluğun 1911’de yıkılmasıyla siyasi iç savaş yaşamış ve Mao’nun 1949’da ÇHC’yi kurmasıyla kısmen siyasi istikrarını kazanmıştır (Yılmaz 2008). Çin idari açıdan: 22 vilayet; 4 belediye (Pekin, Şanghay, Tianjin ve Chongqing - bizdeki büyük şehir belediyesine benzer yapıda); 5 özerk bölge (Doğu Türkistan, Tibet, İç Moğolistan, Guangji ve Zhuang); ve “tek devlet iki sistem” altında 2 de özel idari bölgeden (Hong Kong ve Macau – Tayvan’ın da bu statüde olması beklenmekte) oluşmaktadır (Çolakoğlu 2011: 27). Çin Komünist partisi (ÇKP) yaklaşık 75 milyon üyesiyle (Çin nüfusun % 5’i) Çin’deki rejimin hem en büyük koruyucusu durumundadır hem de hükümetin tüm kurumlarında yer alarak merkezi yönetimin güçlü kalmasını sağlamaktadır (Çolakoğlu 2011). 1980’in başlarından itibaren ÇKP gücünü koruyabilmek ve artırabilmek için iki araç kullanmıştır: sürekli bir ekonomik kalkınma ve tek parti rejimi ile bu gelişmeyi kontrol altında tutabilecek siyasal bir baskı (Munro 2000). Milliyetçilere karşı iç savaşta mücadele eden Mao, komünizm ideolojisini benimsemiş ve 1949’da kurduğu ÇHC’yi komünizm ile yönetmeye başlamıştır. Mao, 1950’ler boyunca gerek ekonomik gerek askeri alanda var

olabilmek için Sovyetler ile ittifak kurma yolunu tercih etmiş ve ideolojik olarak komünizmi tamamıyla benimsemiştir (Foot 2006).

Çin, 50'lerin sonunda ortaya çıkan Sovyet-Çin çekişmesi sonrasında ise ABD ile daha uyumlu olma politikası izlemeye başlamıştır. Çin, ABD'nin Tayvan ile diplomatik ilişkileri devam ettirdiği 1971'e kadar da BM'deki koltuğunu alamamıştır. Ancak BM'de temsil hakkı kazanan Çin'in bölgesel ve küresel siyasi ağırlığı artmaya başladı. Bundan dolayı 1971'e kadar temsil hakkı olmayan Çin, uluslararası sistemde sadece bölgesel bir güç olarak kalabildi. Özellikle Mao'nun ölümü sonrası iktidara gelen Deng Şiaoping, ABD ile daha yakın ilişkiler kurdu. Deng döneminde, dışa açılan ekonomik reformlar gerçekleştirildi ve böylece günümüze kadar devam edecek "ejderha"nın yükselişinin temelleri de atılmış oldu. Bunda dolayı Çin, küreselleşmenin faydalarından yararlanabilmek ve ekonomisini geliştirebilmek için katı bir şekilde uyguladığı sosyalizmden ödün vermek zorunda kalmış ve ekonomisini dış yatırımcılara açmıştır (Yılmaz 2008). Bugün Çin; eski ve modern, komünist ve kapitalist, fakir ve zengin, reformist ve gelenekçi, müdahaleci ve kaygısız ve güçlü ve zayıf bir yapıya sahip oldukça karışık bir ülkedir (Dennis ve Hills 2007-12). Özellikle Soğuk Savaş sonrasında da devam eden ideolojisiz dış politika uygulama geleneğine, modernleşmeyi sağlayacak milliyetçilik ideolojisi de eklenerek, Çin ulusal çıkarları maksimize edilmeye çalışılmaktadır (Çakmak 2005).

90'larla birlikte hızlı bir şekilde kalkınmaya başlayan Çin, tek kutuplu sistemde ABD'ye rakip bir hegemonik güç olma yolunda ilerlemektedir. Birçok analist, Asya-Pasifik bölgesinin yeni başat gücü olarak Çin'i kabul etmektedir. Ekonomik kalkınma, devletlerin siyasal, ekonomik ve askeri güçlerini artırmasına olanak sağladığı gibi uluslararası sistem de bunu başaran güçleri önemli bir güç ya da süper güç olmaya zorlamaktadır (Cassetti 2003). Bundan dolayı yükselen Çin, Amerika için bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. 10-16. Yy'lar arasında dünya jeopolitiğinin merkezi olan Asya bölgesi, 5 Yy'lık Avrupa ve son Yy'da da ABD üstünlüğünden sonra yeniden dünyanın çekim gücü olma yönündedir (Dedekoca 2011). Brzezinski; "Çin pek çok Güneydoğu Asya devletinin ticaretini elinde tutmakta ve eskiden Rusya'nın hâkim olduğu Orta Asya bölgesinde siyasi ve ekonomik varlığını giderek artan ölçüde hissettirmektedir" (Peköz 2014) diyerek, Çin'in bölgesel ve küresel bağlamda artan hegemonik gücüne vurgu yapmaktadır. Çin teknoloji alanında ilerlemeler kaydetmekte

ve bu bağlamda süper güç olma yolunda ilerlemektedir. 70’de ilk uydusunu uzaya fırlattı, 98’de balistik füzeyi geliştirdi ve 2007’de de ABD ve Rusya’dan sonra uzaya insan gönderen üçüncü ülke oldu (Yılmaz 2008).

Siyasal, ekonomik, askeri ve kültürel alanda yükselen Çin, toplumsal bir özgüven yakalamıştır. Çin’de artan milliyetçilik duyguları eski şanlı tarihlerindeki günlere döneceklerine olan inançlarından. Çinliler; II. Dünya Savaş’ı öncesindeki 150 yıl boyunca yaşadığı işgaller dolayısıyla Batı dünyasına ve Japonya’ya karşı aşağılanma hissetmektedirler. Buna ek olarak Çin halkı, “Kültür Devrimi” ve “İleriye Büyük Sıçrayış” gibi reformların travmatik sonuçlar doğurmasından da olumsuz etkilenmişlerdir. Bundan dolayı Çinliler; ülkelerinin son 20 yılda gösterdiği gelişmeleri, aslında uluslararası sistemde hak ettikleri yeri geri alma psikolojisi olarak da değerlendirmektedirler (Pastor 2001). Çin’deki birçok kişi, 2008 Olimpiyatlarına ev sahipliği yapan Çin’in, artık efsanevi Orta Krallık (Middle Kingdom) gibi dünyadaki gerçek hak ettiği yeri alamaya başladığını ve Çin’e duyulan saygının artık Asya’nın da ötesine geçtiğine inanmaktadırlar (Dennis ve Hills 2007). Çin, artık uluslararası sistemde bağımsız hareket eden bir aktör haline geldi ve Çin’in alacağı inisiyatifler de Birleşik Devletler ile olan ikili ilişkileri etkileyecektir (Wanli 2009).

2.1.3.2. Çin Dış Politikasının Temel parametreleri

BM’de temsil hakkı bulunmayan ve ABD gibi birçok ülke ile resmi ilişkileri bulunmayan Çin, 1970 öncesi içine kapalı bir rejim olarak varlığını sürdürmekteydi. Ancak Nixon’un 1972 Pekin ziyareti sonrası tüm dünya ile çatışmadan iletişim kurmaya başlayan Çin, dış politikada uzlaşa ve iyi ilişkiler temelinde gücünü artırmak ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmayı hedeflemektedir (Dedekoca 2011). Mao’nun ölümünden sonra başkan olan Deng Xiapoing, ülke ekonomisini dışa açan reformları gerçekleştirdi. Deng’in “Dört Modernizasyon” adını verdiği tarım, sanayi, bilim-teknoloji ve askeri alanlardaki modernleşme hareketiyle, Çin’in hemen hemen her alanda daha esnek ve pragmatik politikalar uygulamaya başladı (Üngör 2005). Ekonomik kalkınma ve BM’deki temsil hakkıyla birlikte dış politikada daha fazla aktif olan Pekin, küresel gücünün farkında olarak stratejiler geliştirmeye özen göstermektedir. Bundan dolayı rasyonel hareket eden Çin’in dış politikasının pragmatik bir yaklaşım göstermesi şaşırtıcı değildir. Çin yönetimi, özellikle 80 sonrası çok

kutupluluğun küresel istikrarı getireceğini ve barış içindeki bir düzende Çin'in yükselmesini daha da kolaylaştıracağına inanmaktadırlar (Çakmak 2005). ABD'nin küresel hegemonyasının etkisini azaltabilecek çok kutuplu bir sistem, Çin'in en fazla arzu ettiği durumdur. Diğer bir ifadeyle Çin'in çok kutuplu sistemin oluşmasını sağlama düşüncesi, süper gücün uluslararası sistemde tek taraflı ve çifte standartlı hareket etme kabiliyetini engelleme stratejisini içermektedir (Chen 2003). Çin'in mevcut sistemde ABD'ye karşı tek başına ortaya çıkması mümkün değildir. Bundan dolayı Rusya, Hindistan gibi diğer güçlerle birlikte hareket etmesi daha akıllıca olacaktır. Her şeye rağmen Çin'in gelecekteki küresel düzenleyici olabilmesi ABD'ye bağlıdır yani ABD'nin ekonomik, askeri ve siyasi gücünün potansiyeline bağlıdır (Foot 2006).

Çin'in genişletilmiş dış politikası üç ayak üzerinde şekillenmektedir: 1) ABD ile ikili ilişkileri geliştirmek ve kendisine karşı bir ittifaka engel olmak; 2) diplomatik yollar ya da kurumlar vasıtasıyla çevresindeki ülkelerle barışı tesis etmek ve böylece iç birliğini ve ekonomisini güçlendirmek; 3) ekonomik kalkınmasını sürdürebilmek için enerji kaynaklarını ve enerji yollarını güvene almak (Dennis ve Hills 2007). ABD'nin gerek ekonomik gerek askeri gücünün şimdilik Çin'e oranla çok daha fazla olmasından dolayı, Çinli yöneticilerin ABD ile doğrudan çatışmaya girmeden kalkınmaya odaklanmaları doğru bir yaklaşımdır. Zaten Çin'in Doğu Türkistan ve Tibet gibi ayrılıkçı bölgelerindeki insan hakları ihlalleri, ABD ile olan ikili ilişkilerinde oldukça sorun yaratmaktadır. Bu durumun ABD tarafından siyasi bir baskı unsuru olarak kullanılması, Çin'in iç birliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamasında büyük engel olmaktadır. Bunun farkında olan Çin'in ABD'nin daha fazla iç işlerine karışmasını engel olmak için şimdilik Washington ile ciddi anlaşmazlıklara yol açacak unsurlardan uzak durmaya özen göstermektedir. Bu bağlamda Pekin, çıkarları doğrultusunda küresel istikrar ve barıştan yanadır. Çin ekonomik alanda yükselen gücünü siyasal anlamda da devam ettirebilmek için bazı hedefler koymuştur: ABD ile en az 20 yıl içinde sıcak bir çatışmadan kaçmak; ekonomik kalkınmayı sürdürmek; çok kutuplu bir düzen arayışında öncü olmak; artan enerji ihtiyacına yönelik bir enerji güvenliği politikası geliştirmek; ve küresel Çin tehdidi yerine Çin ile barışçıl yükselme söylemini kabul ettirebilmek (Örmeci 2013).

Yükselen Çin, ekonomisinin sürdürülebilir kılmak için, daha fazla enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Enerjiye olan bağımlılığı her geçen gün daha da artan Çin, daha

aktif bir dış politika yürütmek zorundadır (Dedekoca, 2011). Bununla birlikte, büyüme oranlarında da süreklilik kazanabilmesi için Çin'in yeni pazarlara ihtiyacı vardır. Çin; ulusal güvenliğinin sağlanmasında savunma endüstrisini ve teknolojisini geliştirebilmek için en önemli araç olarak, sağlıklı ilerleyen bir ekonomi gerçekleştirmek olduğunun farkındadır (Chen 2003). Gerek enerji gerek yeni pazarlara açılma zorunluluğu, Çin'in on yıllarca ihmal ettiği Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'ya açılmasına da neden olmuştur. Dünyanın ikinci ekonomisi olan Çin'in yeni lideri Şi Cinping'in ilk yurt dışı gezilerinin Rusya ve Afrika bölgesine olması, dış politikasında bağımsız olacağına ve kalkınmaktaki ülkelerle daha fazla ilişki kuracağı şeklinde yorumlanmaktadır (Cirlig 2013). Çin'in Ortadoğu ülkeleri ile ilişkileri de olumludur ve bölgeye yönelik politikaları Rusya ile benzerlik göstermektedir. Çin; İran'a ve Suriye'ye yönelik askeri bir operasyona karşı çıkmakta, Filistin devletinin kurulması desteklemekte ve bölgedeki diğer önemli ülke olan Mısır'da Cumhurbaşkanı seçilen Sisi ilk ziyaretini Çin'e gerçekleştirmesi de Çin'in bölgedeki artan etkinliğini göstermektedir (Dervişoğlu, Sandıklı, Tınmaz ve Kaya 2012). Soğuk Savaş boyunca Latin Amerika ülkelerinin dış politikaları ABD-SSCB ekseninde gelişti ancak bugün bu ülkeler çok daha esnek politikalar üretmekte, birbirleriyle olan ilişkilerine çok önem vermekte ve dahası ABD-Çin ekseninden (kutuplaşmasından) daha bağımsız stratejiler ortaya koyabilmektedir (Ellis 2012). NAFTA ile bu ülkelere mallarını daha rahat sokmayı hedefleyen Çin, hem Panama, Kolombiya ve Peru gibi ülkelerde yatırımlar yapmakta hem de birçok Latin Amerika ülkesine yönelik yatırımlar ve kredi verme olanaklarıyla ABD'nin bölgedeki nüfuzunu kırmaya çalışmaktadır (Ellis 2012). Yükselen Çin'in ulusal çıkarları doğrultusunda, herhangi bir çatışmaya girmeden ya da çatışmaya çok fazla taraftan olmadan küresel etkinliğini artırmaktadır. Çin, bölgesinde genişleyerek ve egemenliğini güçlendirerek bölgesel güç olmayı ve nihayetinde de küresel gelişmeleri etkileyecek küresel büyük bir güce ulaşmayı hedeflemektedir (Lee 2012). Bundan dolayı, ABD-Çin arasındaki karşılıklı ilişkilerin geleceği, ülkelerin ulusal çıkarları doğrultusunda günümüzde olduğu gibi gelecekte de devam etmesi muhtemeldir.

2.1.3.2.1. Çin'in Pasifik Bölgesi Güvenlik Anlayışı

Çin'in bölgedeki en büyük amacı ise; bölgesinde kendisine karşı gelebilecek ABD ve Japonya'ya karşı meydan okuyabilecek siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel güce ulaşmaktır. Özellikle Bush'un terörle mücadelesini fırsata çeviren Çin yönetimi,

ekonomik gücünü ve askeri modernizasyonunu artırarak Aysa-Pasifik bölgesindeki nüfuzunu genişletmeyi başardı (Tatar 2012). Pekin, ABD'nin tıpkı Avrupa'daki siyasi dengeyi AB'ye devrettiği gibi Doğu ve GÇD bölgelerindeki inisiyatifi de ASEAN ve Çin gibi birliklere ya da ülkelere bırakması gerektiği kanısındadır (Çolakoğlu 2014). Ancak çıkarları doğrultusunda hareket eden süper gücün bölgedeki inisiyatifi Çin'e kolay kolay bırakması da mümkün değildir.

1993'ten beri ekonomik olarak ciddi şekilde kalkınan Çin rejimi, sadece Doğu Asya kıtasında değil aynı zamanda da Japonya, Güney Kore, Tayvan, Endonezya, Filipinler ve Singapur'un bulduğu DÇD ile GÇD'de bölgesel hâkimiyet kurma isteği vardır (Munro 2000). Özellikle büyük petrol yataklarının olduğu varsayılan ve ticaret yollarının geçtiği Spratley adaları bölgesinde, Çin'in son yıllarda artan bir hareketliliği vardır. Hem DÇD hem de GÇD üzerindeki adalar üzerinde birden çok devletin hak iddia etmesi, çatışma olasılığını da beraberinde getirmektedir. Özellikle ABD'nin garantör olarak görüldüğü Pasifik'teki artan Çin askeri ve siyasi faaliyetleri, ABD-Çin ilişkilerinin geleceği açısından oldukça önemlidir. Bölgenin önemli güçlerinden birisi de büyük ekonomik gücüyle ortaya çıkan Japonya'dır. ABD'nin bölgedeki en güçlü müttefiki konumunda olan Japonya, Çin'in ulusal güvenliği için önemli bir tehdittir. Çin ve Japonya arasında Senkaku/Diaoyu adaları üzerindeki karşılıklı hak iddialarının sürmesi de tarihten gelen olumsuz ikili ilişkilerin daha da kötüye gitmesine neden olmaktadır. Ancak artan ticaret hacmi ve karşılıklı ekonomik bağımlılık, bu süreçte iki ülke arasında ciddi askeri müdahalelerinin olmasını engellemektedir. Japonya, bir taraftan Çin'de 25.000'den daha fazla yatırımcı şirket bulundurarak ekonomisinin gelişmesini arzularken diğer taratan da Çin'in artan askeri harcamalarından ve modernizasyonundan kaygılanarak, yükselen Çin'i milli egemenliğine karşı bir tehdit olarak algılamaktadır (Dennis ve Hills 2007).

2.1.3.2.2. Çin'in Barışçıl Yükselme (Barışçıl Kalkınma) Politikası

Çin'in dış politikadaki en büyük unsurlarından birisi de barışçıl yükselme (barışçıl kalkınma) stratejisidir. Yükselen Çin'in küresel düzene bir tehdit olmadığı anlamında kullanılan bu doktrin, Pekin'in kendisine karşı oluşabilecek bir ittifakı engelleme yaklaşımıdır. Çin'in hem Tayvan hem de DÇD ve GÇD üzerinde hakları olduğu iddiasını 90'larla birlikte yüksek sesle dile getirmesi, bölgesinde ve ABD'de bir

“Çin tehdidi” algısı yaratmıştır (Foot 2006). Özellikle bu tehdit algısı son yıllarda artarak devam etmektedir. 2012’deki 18. ÇKP Ulusal Kongresinde, denizlerdeki Çin hak ve çıkarlarının korunması gerektiği hususu özellikle dış dünyada Çin’in müdahaleci bir dış politika benimseyeceği algısı yarattı (Çolakoğlu 2014). Pekin’in DÇD’de Kasım 2013’te ilan ettiği “Hava Savunma Tanımlama Sahası (HSTS)” ile bölgedeki tüm uçuşların önceden Çin’e bildirilmesini istemesi, sadece Japonya ve Çin arasındaki gerginliği artırmadı aynı zamanda HSTS’nin Güney Kore’nin hak iddia ettiği alanları da kapsamı nedeniyle Çin-Güney Kore arasında da gerginliği artırmaktadır (Çolakoğlu 2014).

Çin’in yükselmeye başladığı 90’larla birlikte artan küresel Çin tehdidi algısını yok etmeyi amaçlayan Çinli politikacılar, ekonomik kalkınmasının küresel barış ve istikrara katkıda bulunacağını her fırsatta belirtmektedirler. Bu bağlamda Çin, dış politikada çok fazla müdahaleci gözükmekten de kaçınmaktadır. Aslında Çin, “barışçıl yükselme” sloganıyla dış politikada şimdilik savunmada kalan bir yaklaşım izleyerek uluslararası sitemin iyi bir üyesi rolünü oynamakta ve sabırla ABD liderliğindeki küresel sistemi ortadan kaldıracak revizyonist politikalardan kaçınmakta ve statükodan yana gözükmektedir (Yılmaz 2008). Mearsheimer (2006)’a göre; Çin’in “barışçıl yükselmesi” parolası bir yalandır ve Çin bu şekilde ekonomik ve askeri şekilde güçlenmeye devam ederse bölgedeki Japonya, Güney Kore, Vietnam, Singapur ve Rusya gibi diğer ülkeler ABD ile ittifak kurup Çin’e karşı çevreleme ittifakı kuracaktır.

Çin’in 6. devlet başkanı olan Hu Jianto, Çin’in dış politikadaki “barışçıl yükselme” (china’s peaceful rising) politikasındaki “yükselme”nin de diğer devletlerde hegemonik olma yolunda kaygılar yaratabileceği endişesiyle, “yükselme” yerine “barışçıl kalkınma” (peaceful development) sloganı kullandı (Çakmak 2005). Çin dış politikasındaki temel argüman olan “barışçıl yükselme” yerine “barışçıl kalkınma” kullanılmaya başlanmıştır. Bu doktrinin temelini atan Hu Jintao; uluslararası işbirliğini geliştirmek ve olası savaşımlardan kaçınmak için 2004’te “dört hayır” beyanında: hegemonyaya hayır, güç kullanmaya hayır, bloklara hayır ve silahlanmaya hayır demiştir (Arrighi 2009). Bu çerçevede barışçıl bir dış politika izlenimi veren Çin, resmi açıklama ya da yayınlarında küresel barışa atıfta bulunmaya özen göstermektedir. Örneğin Çin; 2011 UGS belgesinde, nasıl bir dış politika izleyeceğini açıkça ortaya koyuyor; (Arslan 2011).

“Gelişme yolunda savunma odaklı bir dış politika izleyen Çin, barışı sağlamak için diğer ülkelerle dostane ilişkilerini ‘barış içinde bir arada yaşama’ anlayışıyla sürdürmektedir. Buna paralel olarak Çin’in askeri olarak yayılma düşüncesi yoktur.”

Yakalamış olduğu ekonomik gücünü sürdürülebilir kılmak isteyen Pekin, savaşa yol açabilecek ciddi sorunlardan uzak durmaktadır. Artan siyasi, ekonomik ve askeri gücüyle birlikte, başta bölgesinde olmak üzere uluslararası sistemdeki nüfuzunu da artırmaya çalışmaktadır. Çin’in sabırlı ve uzun yıllara yaydığı hegemon olma politikasını en iyi özetleyen sözler Deng Şiaoping’e aittir; *“Sakince izle, reaksiyon için hazırlıklı ol, sıkı dur, kabiliyetlerini sakla, zamanı iyi kullan, asla lider olmayı deneme ve başarmak için yeterli ol.”* (Yılmaz 2008). Sabırla ve kararlılıkla hareket eden Pekin, barışçıl kalkınma doktrininin altını doldurabilmek için yumuşak gücünü daha fazla kullanması gerektiğinin de farkındadır.

2.1.3.2.3. Çin’in Yumuşak Güç Politikası

Yükselen güç Çin’in ABD ile küresel hegemonya mücadelesinde ben de varım diyebilmesi için yumuşak güce önem vermesi gerekiyor. Özellikle Joshua Kurlantzick’in “Charm Offensive: How China’s Soft Power is Transforming the World” eserinde dile getirdiği gibi; Pekin, dünyada kendisiyle ilişki kurulması zor, saldırgan ve bölgesel sorunlarla ilgilenmeyen bir ülke imajından kurtulması için yumuşak güç unsurlarına ağırlık vermelidir (Demirtepe ve Özertem 2013). Yüzyıllardır başat güç olamayan Çin, kendi kültürünü ve yaşam biçimini dünyanın geri kalanına pek fazla tanıtamamıştır. Oysa Çin’in küresel rakibi olan ABD’nin müziği, sineması ve yaşam şekli dünyadaki birçok kişi tarafından bilinmekte ve Amerikan ürünleri küresel beğeni ve alıcı bulmaktadır. Bu sayede Amerika, dünyanın hemen hemen her yerine ulaşabilmekte ve çoğu toplumlarda bir tür Amerikan sempatisi yaratmayı başarabilmektedir. Amerikan değerlerinin bile Çin’in etrafındaki ülkelerde hayat bulması son derece önemlidir. ABD’nin özellikle Pasifik bölgesindeki güçlü ülkeler olan Japonya, Güney Kore ve Endonezya’daki demokratik rejimleri hayata geçirmesi ve bu ülkelerde liberal ekonomi ve siyasal sistemleri başarması önemli bir yumuşak güç unsurudur. Etrafında demokratik rejimlerle çevrelenme korkusu rejimi yaşayan Pekin, son zamanlarda Asya-Pasifik bölgesindeki etkisini artırmak istemektedir. Pekin, bölge

lkelerle ticari diplomasi, ğrenci değişimi ve turizm gibi yumuşak güç enstrümanlarını kullanarak etkinliğini artırmak istemekte ve böylece artan ekonomik gücüyle de askeri modernleşmesini bütünleştirerek bölgede rakipsiz bir güç olma hedefindedir (Dedekoca, 2011). Nye’ın gücün ikinci yüzü olarak tanımladığı yumuşak güç; “Konfçyanizmin” in özellikle ahlaki değerleri/gücü vurguladığı gerekçesiyle, Çin yönetimi tarafından son zamanlarda etkin olarak birkaç sektörde kullanılmaktadır (Demirtepe ve Özertem 2013: 101):

- a) *Kültürel bağlamda:* 2006 “Kültürel Gelişim Ulusal Planı” kapsamında Çin değerlerinin dünyaya tanıtılması kararı alınmış ve 2008 Pekin Olimpiyatları ile 2010 şanghai World Expo fuarına ev sahipliği yaparak Çin’in dünya tarafından daha yakından tanınması sağlanmıştır. Dünya genelinde 358 Konfüçyüs Enstitüsü aan Pekin, Çin dili ve kültürünün yaygınlaşmasını amaçlamakta ve akademik/diplomat değişim programlarıyla (2010’da Çin’de okuyan yabancı ğrenci sayısı 260 Bin) da kamu diplomasisini etkin şekilde kullanmaktadır. Ayrıca ihracatı 400 milyon doları aşan Çin sinema endüstrisi, Çin kültürünün yaymasına yönelik hükümet tarafından maddi olarak desteklenmektedir.
- b) *Dış politika bağlamında:* Pekin; “uyumlu bir dünya inşa etmek” parolasıyla barış ve istikrardan yana olduğunu vurgulamakta ve bunu da gerçekleştirmek adına ye olduğu bölgesel ve uluslararası örgütlerdeki ağrılığını her geçen gün güçlendirmektedir. Özellikle ABD’nin siyasi açıdan problemler yaşadığı Asya, Latin Amerika ve Afrika lkeleriyle diplomatik ilişkilerini geliştirmek ve bu ülkelere olan yatırımlarını ve insani yardımlarını artırmaktadır.
- c) *Siyasi değerler bağlamında:* Çin’in özellikle insan hakları ve demokrasi alanındaki kötü sicili, basın özgürlüğünün yeterince olmaması ve azınlık bölgelerindeki baskıların her geçen gün artmasından dolayı, Çin’in batı toplumlarındaki algısı oldukça kötüdür ve bunun giderilmesi de yukarıdaki durumların tersine çevrilmesiyle mümkün olabilecektir.

Çin’in yumuşak güç unsurunu kullandığı diğer alanlar ise insani yardımlar, düşük faizli krediler, ticari ilişkilerin artırılması ile “barışçıl kalkınma” sloganıyla emperyalist hedefleri olmadığına dair verdiği izlenimlerdir (Azer 2012). Özellikle

ticaret fazlası veren güçlü ekonomi sayesinde Çin, geri kalmış ve kalkınmakta olan ülkeler için bir cazibe merkezi haline dönüşmektedir. 15 Ekim 2007’de 17. ÇKP toplantısında konuşan devlet başkan Hu Jintao, “ülkesinin yumuşak gücünün bir parçası olarak kültürünü güçlendirmeli” diyerek, ülkesinin çekici gelen geleneksel kültürünün popüler kültür olması için çalışacağını işaret etmiştir (Nye 2010). ABD ile küresel rekabetini devam ettirmek zorunda olan Çin, bu yarışta sadece sert gücünü değil yumuşak gücünü de artık etkin şekilde kullanmaya başlayacağını göstermiştir. Pekin, sadece 2009-2010 yıllarında ülkesinin dış reklamlarına 8,9 milyar dolar harcadı ve İngilizce olarak 24 saat yayın yapan “China Radio International” ile “Xinhua” ve “China Central Television” adında kablolu TV yayımına başladı (Nye 2010). Mart 2013’de Çin Ulusal halk Kongresi, dış politikada hususunda uluslararası toplumla daha fazla ilişki içinde olunmasını ve Çin’in öncelikli çıkarları doğrultusunda güvenlik dışı meselelerinde de daha fazla gayret gösterilmesini onayladı (Cirlig 2013). Küresel etkisini de insani yardımlarla da artırmak isteyen Pekin, Çin Özgürlük Ordusu’nu (ÇÖÖ) da yumuşak güç aracı olarak insani faaliyetlerde kullanmaya başlamıştır. Bu bağlamda ÇÖÖ, 2015’de Yemen’de ortaya çıkan iç savaş sonrasında ülkeden ayrılmak isteyen İngiliz, İtalyan, Alman ve Kanadalı dâhil 10 ülkenin vatandaşlarını Yemen’den tahliye ederek, gemilerin ilk defa bir insani yardım amacıyla kullanmış oldu (Panda 2015, <http://thediplomat.com>, 4 Nisan 2015’te erişildi).

2.1.3.2.4. “Tek ülke, İki Sistem” politikası

1982 Anayasasıyla kabul edilen “tek ülke, iki sistem” politikası, Çin’in ulusal politikasını olduğu kadar aynı zamanda uluslararası ilişkilerine de yön vermektedir çünkü Çin yönetimi; diğer devletlerin, Hong Kong, Tayvan, Doğu Türkistan ve Tibet bölgelerinde yaşanan sorunların Çin’in bir içi sorun olması gerektiğini kabul etmelerini istemektedir (Üngör 2005). Pekin; “Bir devlet, iki sistem” modeliyle 97’de Hong Kong’u ve 99’da Macau’yu ülkesine katarak, “Asya’nın hasta adamı” imajından kurtulup yükselen Çin’in imajına katkıda bulundu (Çolakoğlu 2011). Pratikte de uygulanabilir olduğu görülen bu sistem, Pekin’in küresel bir güç olabilmesi için gerçekleştirmek zorunda olduğu bir politikadır. Ekonomik kalkınmasına paralel şekilde inşa edilecek toprak bütünlüğü, Çin’in insan hakları altında maruz kaldığı birçok baskı unsurundan da kurtulması anlamına gelebilir. Çin yönetimi; Tayvan, Doğu Türkistan ve Tibet bölgelerindeki çıkarlarını, ulusal güvenliğinin kalbi olarak görmekte ve bundan

dolayı ABD'nin Çin'e yönelik bu bölgelerindeki çevreleme amacı taşıyan politikalarını ulusal çıkarlarına aykırı bulmaktadır (Xinbo 2001). Çin, ABD'nin barışçıl Çin'in kendi ulusal birliğini kurma yolundaki meşru hakkını yok saymakla suçlarken, ABD ise kendini barıştan yana görmekte ve Çin'i asi ve yayılmacı olarak değerlendirmektedir (Pastor 2001). Karşılıklı güvensizlik ve şüpheler üzerine şekillen ilişkilerden dolayı, Çin yönetimi bu bölgelerdeki ayrılıkçı hareketleri bitirmek adına daha baskılarını artırmaktadır. Bu bölgelere Han Çinlilerinin taşınması teşvik edilerek, demografik yapılar değiştirilmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrasında Doğu Türkistan bölgesindeki Müslümanlara yapılan baskı ve şiddet, radikal İslam adı altında meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Çin'in ulusal bütünlüğü konusundaki diğer bir yumuşak karnı da Tibet bölgesidir. Himalayalar'a açılan bir pencere olan Tibet bölgesi hem artan Hint nüfusuyla hem de liderleri Dalai Lama'nın Hindistan'da sürgünde olması nedeniyle, Pekin jeo-stratejik öneme sahip bu bölgenin kaybedilmesini asla arzulamamaktadır (Yılmaz 2008). Zaten ayrılıkçı bölgelerden birinin kaybedilmesi, Batılı güçlerin destekleriyle de diğer bölgeler için domino etkisi yaratabilir. Tibet liderinin de Hindistan'da yaşıyor olması da iki ülke arasındaki güvensizliği de artırıcı bir unsurdur.

Ancak Çin'in "tek ülke, iki sistem" politikasını başarıyla gerçekleştirmesinin önündeki en büyük engel, kara sınırı bulunmayan Tayvan'dır. Özellikle Amerika ve Japonya garantörlüğü altında olan bu ülke, Çin'in Tayvan'a karşı uyguladığı politikalarda daha ihtiyatlı davranmasına neden olmaktadır. Çin, eskiden olduğu gibi Tayvan sorununda acele etmiyor tam aksine Tayvan'ın bağımsızlığına engel olmak ve tam birleşme sağlanana dek sabır içinde beklemektedir (Rigger 2009). ABD ile Çin arasındaki en büyük sorunlardan birisi de Tayvan'ın geleceği hususudur. Truman yönetiminin 1950'de yedinci askeri filosunu bölgeye göndermesinden beri ana kıta ile Tayvan adasını ayıran ABD, bölgedeki çıkarlarını korumak için bu politikasını yıllardır devam ettirmektedir (Chen 2003). ABD Başkanı Carter döneminde ÇHC'nin Çin'in tek temsilci olarak kabul edilmesinden sonra ABD'nin Tayvan politikası statükoyu korumak üzerine şekillenmiştir (Üngör 2005). ABD'nin Tayvan'a yönelik silah satışlarını devam ettirmesi, Çin'i rahatsız etse de statüko şimdilik ABD'nin istediği şekilde devam etmektedir. Ancak Mearsheimer (2006)'a göre; yükselen Çin öncelikle Tayvan'ı geri alarak bölgeden ABD askeri varlığına çıkarmak isteyecek ve ABD'nin bir zamanlar kendi bölgesi için uyguladığı Monroe doktrinini uygulayacaktır. 95-96

Tayvan Boğazı krizinde bölgeye Yedinci Filosunu gönderen Clinton, ABD'nin Tayvan için sert gücünü kullanabileceğini de göstermiştir. Kendisinden sonra göreve gelen George W. Bush, 24 Nisan 2001'de ABC'ye verdiği röportajda; hem Tayvan'ın bağımsızlığını ilan etmesine hem de Çin'in Tayvan'ı topraklarına katmasına karşı olduğunu ve olası bir Çin saldırısı durumunda Tayvan'ı korumaya yönelik anlaşmaya sadık kalacağını dolayısıyla da Tayvan'ın kendini koruması için silah satışına devam edeceğini açıkça söylemiştir (Wanli 2009). Tayvan sorunun ABD ile bir çatışmaya dönüşme olasılığı, küresel bir savaş riskini de beraberinde getirmektedir. Ancak Çin'in Tayvan sorunun barışçıl yollarla çözmesi; Tayvan'ın ya tam bağımsız ya da tamimiyle Çin'e bağlanması şeklinde olacağı için, bu çözüm ABD-Çin ilişkilerinin güçlenmesini sağlayacak ve Çin'in bölgede status quo güç olduğunu da gösterecektir (Xinbo 2000).

2.2. ABD'nin Yeni Güvenlik Algısı Asya-Pasifik

Bu başlık altında; ABD'nin Asya-Pasifik bölgesi güvenlik anlayışı ve bu bağlamda yükselen rakip Çin ile yaşadığı karşılıklı siyasal, ekonomik ve askeri ilişkiler ele alınacaktır. Soğuk Savaş sonrasındaki küresel tehditler çeşitlense de ABD, Soğuk Savaş döneminde Rusya'ya yönelik uyguladığı çevreleme politikasının daha yumuşatılmış şeklini şimdi Çin'e karşı uygulamak istemektedir. 11 Eylül saldırıları sonrası, Çin ile yaşanan "stratejik rekabet" ilk başlarda azalmış gibi görünse de özellikle Obama döneminde, mihver bölge ilan edilen Asya-Pasifik'te Amerikan gücünün güçlendirildiği görülmektedir. Güney Asya ülkelerindeki Müslüman nüfusunun fazla olması ve bölgede el-kaidenin güçlenmesi, ABD'nin terörle mücadelesine yönelik bölgedeki müttefikleriyle olan askeri ve siyasal ilişkilerini artırmayı zorunlu kılmaktadır.

Askeri silahlanmanın en fazla yaşandığı Asya-Pasifik bölgesinde nükleer güce sahip olan güçlü ülkelerin fazla olması ve el-kaide gibi terör örgütlerinin de bölgede aktif olması, ABD'nin güvenliğini tehdit eden önemli bir meseledir. Çin'in elindeki nükleer güce bir de ve Kuzey Kore ve diğer terörist grupların eklenmesi ABD'nin bölgesel ve uluslararası çıkarlarını tehdit edecektir. ABD'nin ulusal çıkarlarını ve

bölgesel güvenliğini tehdit eden diğerk bir unsur ise; yükselen Çin'in giderek bölgesindeki denizlerde uyguladığı revizyonist politkalardır. Yükselen Çin'in sürdürülebilir bir kalkınma için, bölgedeki olası petrol ve doğal gaz kaynakları ve yolları üzerindeki adalar ve hava yolu üzerinde hak iddia etmesi, ABD'yi ve müttefiklerini endişelendirmektedir. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında kurduğu bölgesel statükonun değişmesi, ABD'nin bölgesel güvenliğine zarar verecektir. Bunu kaybetmek istemeyen ABD, Çin'e karşı müttefiklerinin yanında olduğunu her fırsatta dile getirmektedir ve bu doğrultuda da bölgedeki gerilim her geçen gün artmaktadır. Bu yüzden ABD, Çin'in bölgede artan askeri tedbirlerini engelleyebilmek için bölgedeki müttefikleriyle olan askeri anlaşmalarını güçlendirmekte ve bölgedeki üslerini ve askeri kapasitesini de artırmaktadır. Bu konuda realist bir güvenlik anlayışı izleyen Washington, bölgedeki statükoyu koruma niyetindedir.

Kopehang Okulu'nun "bölgesel güvenlik kompleksi"nde de belirtildiği üzere; yükselen Çin'e karşı ABD, Japonya, Güney Kore, Avustralya gibi bölgedeki diğerk güçlü müttefikleriyle dengeleyeci bir güvenlik kompleksi kurmaktadır. Bu güvenlik kompleksi de karşılıklı olarak da ŞİÖ kapsamında Rus-Çin askeri işbirliğinin güçlendiği görülmektedir. İşte bu karşılıklı güvenlik komplekslerinin de kurulması, zorunlu işbirliğini güçlendirmekte ve devletlerin çatışmalardan kaçınmasını sağlamaktır (Şöhret 2014). Bu bağlamda ABD ve Çin arasındaki karşılıklı tehdit anlayışına rağmen; çevresel kirlilik, terörizm ve bulaşıcı hastalıkların yayılması ve kitle imha silahlarının azaltılması gibi birçok sektörde karşılıklı yeni güvenlik işbirlikleri de görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde göz ardı edilen bu meseleler, yeni eleştirel güvenlik yaklaşımlarının da bir sonucu olarak daha fazla yer bulmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında din, dil, kültür ve kimlik hareketlerinin ortaya çıkmıştır. Çin yönetimi, iç birliğini ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek için özellikle özerk bölgelerde artan ayaklanmaları ve ayrılıkçı hareketleri azaltabilmek için oldukça sert tedbirler kullanmaktadır. ABD, ayrılıkçı bölgelerde artan konstrüktivist yaklaşımlara destek vermekte ve bu bölgelerdeki insan hakları uygulamalarını eleştirmektedir. Çin'in ulusal güvenliğine aykırı gelişen bu durum karşısında Pekin, bir taraftan bölgedeki ekonomik koşulları düzelterek ayrılıkçı hareketleri zayıflatmak isterken diğerk taraftan da başta dini gruplarla mücadele ederek merkezi yönetimi daha güçlü kılacak adımlar atmaktadır.

Sonuç olarak; iki devlet arasındaki karşılıklı güvenlik anlayışını çok yönlü geliştirmek ve atılan her bir adım strateji oyunundaki her bir hamle kadar önem taşımaktadır. Henüz bölgesel bir güce ulaşan Çin, şimdiden ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde başını oldukça ağrıtmaktadır. Bunun farkında olan ABD, Çin'in yükselişini önlemeye çalışmakta ve böylece dünyanın her bölgesinde kendisinin karşısına çıkacak küresel bir rakip olmasını engellemek istemektedir.

2.2.1. Hegemonik Tehdit - Çin

Küresel sermayenin ve ticaretin yeni çekim gücü Asya-Pasifik bölgesidir. Dünyanın en büyük dört ekonomisinden üçünün yer aldığı bölge, askeri büyümeyle de dikkat çekmektedir. ABD'nin birçok müttefikinin olduğu ve yükselen Çin'e karşı bölgede denge unsuru olması, ABD-Çin ilişkilerinin de çok yönlü gelişmesine neden olmaktadır. Asya-Pasifik bölgesi sınırlarının en çok kabul gören tanımı; Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasında kalan bölgedir (Ertuğral 2013). Kıta sahanlığı daha çok Çin ile sınırlı olan bu bölgedeki ülkelerin çoğu, Pasifik Okyanusu'na sınırları vardır. Bölgenin gerisinde Rusya, Hindistan ve Orta Asya ülkeleri gibi jeo-ekonomik ya da jeo-politik konuma sahip birçok devletin yer alması, Asya-pasifik bölgesini daha da önemli kılmaktadır. Rusya ve Hindistan'ı dâhil etmediğimizde, Asya-Pasifik bölgesindeki toprakların ile toplam nüfusun yaklaşık % 65'i Çin'e aittir (Friedberg 2000).

ABD'nin Asya-Pasifik'e olan ilgisinde bölgenin demografik ve coğrafi yapısı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Muazzam bir nüfusuyla geniş topraklar üzerinde zengin bir pazar ekonomisine sahip bölgede artan sermaye hareketliliği ve teknolojik ilerlemeler, ABD'nin küresel gücünü devam ettirebilmesi için bölgeye özel önem vermesini gerektiriyor. Kalkınma oranları, ticari faaliyetler, askeri güç, nükleer silaha sahip ülke sayısı ve nüfus büyüklükleri açısından Doğu Asya, dünyadaki en dinamik ve en tehlikeli bölgedir (Fingar ve Jishe 2013).

Tablo 2.3: Kıtaların Yüzölçümü ve Nüfusu (Peköz 2014: 110)

Bölgeler	Yüzölçümü km2	Nüfus (milyon)-2008
Asya	44.075.501 (%30)	3.786.432.000
Kuzey Amerika	24.230.000	355.208.202
Afrika	23.286.956	702.698.429
Güney Amerika	17.806.335	499.687.690
Ortadoğu	11.986.706	402.936.000
Avrupa ve Balkanlar	10.075.501	525.326.900

ABD'nin Pasifik ilgisi ise özellikle 1898'de İspanya ile yaptığı savaşı kazanması üzerine Filipinler'i alması üzerine başladı (Erhan 2001). Özellikle Soğuk Savaş boyunca bölgede çok etkin bir güç olması sayesinde, Amerika bölgedeki ekonomik ve askeri gücünü oldukça artırmıştır. ABD ile resmi ilişkiler kuran ve ekonomisini gittikçe güçlendiren Çin ise henüz bir tehdit görünümünde değildi. 1980'lerde birçok Amerikalı uzman ve karar alıcılara göre; yükselen Çin'in hem bölgedeki istikrarı ve Amerikan çıkarlarını sağlayacak hem de SSCB'yi çevrelemede etkili bir güç olacaktı (Xinbo 2001). Ancak Soğuk Savaş sonrasında Çin'in ekonomik ve askeri alanda oldukça hızlı büyümesi, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını da tehdit etmeye başlamıştır. Bu nedenle Amerika'nın aldığı çok yönlü tedbirler, Çin'i çevreleme politikası olarak da algılanmaktadır. Özellikle Çin'in DÇD ve GÇD üzerindeki hak iddialarını, münhasır ekonomik bölge kapsamında meşrulaştırmak istemesi ve buna dayanarak bölgede serbest hareket etme ve deniz üzerinde kontrol sağlamaya yönelik faaliyetleri de ABD'yi kaygılandırmaktadır (Dobbins, Gompert, Shlapak ve Scobell 2011). 2010'da Dışişleri Bakanı Hilary Clinton'un "Güney Çin Denizi'ndeki tartışmaların Amerikan ulusal çıkarlarını ilgilendirmektedir" sözlerine sert tepki veren dönemin Çin Dışişleri Bakanı, "ABD'nin Soğuk Savaş mantığıyla hareket etmesinin Çin'in güvenliğine bir tehdit" olarak görüldüğünü belirtmiştir (Tatar 2012).

Çin'in elinde bulundurduğu kapasitelere bakıldığında, eğer bu süreç ABD tarafından engellenemezse, Çin yakın gelecekte bölgesel güç olacağı kesin görünmektedir (Ross 2013). Bu durum ABD'nin temel güvenlik taşlarından birisi olan

Pasifik bölgesindeki hâkimiyetinin azalması anlamına gelecektir. Güvenlik bağlamında Washington, Asya-Pasifik bölgesinin garantörü olarak hareket etmekte ve bölgedeki çıkarlarını korumak adına ikili ve çok taraflı bölgesel güvenlik anlaşmaları uygulamaktadır. Yükselen Çin ile birlikte Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırması, diğer küçük devletler üzerinde büyük bir tehdit yaratacağı için bu da ABD'nin bölgedeki garantör rolündeki güvenlik ilişkilerini ve etkisini daha da artırması anlamına gelecektir (Tow ve Loke 2009). 2002 UGS belgesinde; ABD, özellikle bölgedeki güçlü devletler olan Japonya, Güney Kore ve Avustralya ile birlikte özgürlükleri destekleyen bir güç dengesi oluşturacağı ve bu dinamik bölgede ortak bölgesel stratejiler geliştirmesi gerektiğine yer vermektedir (Twining 2007). ABD, Asya-Pasifik bölgesinde çoğulcu bir yaklaşımla güvenliğin tesis edilebileceğine inanmaktadır. Amerika, komünist rejimle yönetilen Çin'e karşı, bölgede demokrasiyi inşa etmeye çalışmakta ve böylece de demokrat müttefikler yardımıyla bölgedeki varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Bu politikaya oldukça fazla önem veren George W. Bush yönetimi, Amerikan değerlerini paylaşan müttefiklerle güçlü ve yakın ilişkiler geliştirmeyi dış politikadaki başlıca önceliklerinden birisi yaptı (Tow ve Loke 2009). Çin'in hızla büyüyen ekonomisi ve bunun da askeri ve siyasi gücüne yansımalarıyla hemen hemen her alanda ABD'ye rakip olmaya başlamasından dolayı, Obama yönetime gelir gelmez önceliğini Asya-Pasifik bölgesine kaydıracağını ilan etti. 17 Kasım 2011'de Obama Avustralya Meclisi'nde "Bize, kan ve servet olarak, pahalıya patlayan iki savaş yaptığımız bir on yıldan sonra, ABD dikkatini Asya-Pasifik bölgesinin engin potansiyeline çeviriyor" diyerek Obama Amerikan dış politikasındaki jeo-stratejik değişimi açıkça ifade etti (Hook ve Spanier 2014: 362). Obama'nın özellikle ikinci döneminde Asya-Pasifik bölgesinde artırdığı askeri, ekonomik ve diplomatik ilişkiler, bölgenin istikrarı için çevre ülkeler tarafından memnuniyetle karşılanırken, bu gelişmeler yükselen Çin'i tedirgin etmektedir. Çin'in de yükselmesiyle birlikte Asya-pasifik bölgesindeki siyasi ağırlığı giderek azaldığını fark eden Obama, dengeleme stratejisine önem vermekte ve 5 Ocak 2012'de Savunma Bakanlığı'nın yayınladığı "ABD'nin küresel liderliğini devam ettirmek: 21. Yüzyıl Güvenlik Öncelikleri" raporunda, Amerikan'ın Asya-Pasifik bölgesindeki hâkim gücünü koruması gerektiği özellikle vurgulanmıştır (Cheng 2013). Obama'nın Asya-Pasifik'e yönelik politikaları, Clinton ve Bush ile karşılaştırıldığında,

Obama'nın Japonya ve Güney Kore gibi müttefiklerine ve bölgesel anlaşmalara diğer başkanlara göre daha fazla önem verdiği gözlenmektedir (Tatar 2012).

2.2.2. ABD'nin Asya-Pasifik'teki Güç Dengesi Arayışları

Karşılıklı bağımlılığın arttığı ve Çin'in hemen hemen birçok alanda bölgesel gücünü ispatladığı bir dönemde, ABD'nin Çin'in yükselişini önlemek amacıyla askeri bir müdahalede bulunması çok fazla mümkün değildir. Bunun farkında olan Washington, buna uygun politikalar geliştirmek istemektedir. Bu çerçevede; ABD doğrudan Çin'i sınırlandırmak yerine, bölgedeki müttefiklerini ekonomik ve askeri açıdan güçlendirerek, yükselen Çin'in bölgedeki etkisini sınırlandırmayı amaçlamaktadır (Twining 2007). ABD, Çin'in saldırgan dış politikasındaki uygulamalara anında cevap verebilecek bir dış politika geliştirmeyi geliştirmek istemekte ve bunun için de bölgedeki müttefiklerine güven verici ve onların bölgedeki rolünü de güçlendirici adımlar atmaktadır. Washington, başta Japonya olmak üzere bölgedeki diğer demokrat müttefikleriyle birlikte ortak hareket etmeye çalışmaktadır. 2011'in sonlarına doğru Asya-Pasifik bölgesini "mihver" bölge ilan eden Obama yönetimi; herhangi bir ülkeyi doğrudan hedef almayan, müttefikleriyle birlikte oluşturacağı bir dengeleme stratejisi geliştirdi ve bu bağlamda Avustralya, Japonya, Güney Kore, Filipinler ve Tayland gibi eski müttefikleriyle ilişkilerini güçlendirirken; Hindistan, Endonezya, Singapur, Burma ve Vietnam gibi diğer bölge ülkeleriyle de Doğu Asya Zirvesi (the East Asia Summit) gibi birliklere katılarak bu ülkelerle ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerini geliştirmeye çalıştı (Lawrence ve MacDonald 2012).

2.2.2.1. Pasifik bağlamında ABD-Japonya İlişkileri

Japonya, ekonomik, askeri ve teknolojik potansiyeliyle ABD'nin bölgedeki en güçlü müttefiki durumundadır. Japonya'nın hem demokrasiyle yönetilmesi hem de ülkenin Çin'e ve Rusya'ya olan yakınlığından kaynaklanan jeo-stratejik konumu, Japonya'yı daha da cazip kılmaktadır. ABD'nin II. Dünya savaşı öncesi Pasifik bölgesi güvenlik algısı, Japonya'nın genişlemesini diplomatik yollarla engellemek ve bölgedeki çıkarlarını korumak üzerineydi (Erhan 2001). Ancak savaş sonrası ikili ilişkiler düzelmiş ve şimdi Japonya, Çin'e karşı bölgede bir denge unsuru olarak görülmektedir. İki ülke arasındaki ortak çıkarlar ve bölgesel güvenlik yaklaşımları, iki ülkeyi Çin'e

karşı askeri ve siyasal bağlamda ortak hareket etmeye zorlamaktadır. Nisan 2014'te Tokyo'yu ziyaret eden Obama, Çin'in Senakaku/Diayo adalarına saldırması durumunda, ABD ile Japonya arasında imzalanan güvenlik anlaşması gereğince, Japonya'yı koruyacağını teyit etmiştir (Adamson, Brown ve Sutter 2014). İkinci Dünya Savaşı sonrası birçok alanda etkisizleştirilen Japonya, ekonomik gücünü artırarak küresel güç olmayı başarsa da askeri alanda ABD ile paralel hareket etmektedir. 1975'te BM üyesi yapılan ancak nükleer güç elde etmesi ve başka ülkeye asker göndermesi Sovyetlerin dağılmasına kadar yasaklanan Japonya, askeri alanda Amerika'ya bağımlı bırakılarak ABD'nin Pasifik'teki öncü kuvveti olması sağlanmıştır (Peköz 2014). Yine de 800 tonluk nükleer yakıya sahip olan Japonya, "de facto" nükleer güç olarak algılanmakta ve bundan dolayı ABD, Asya-Pasifik bölgesindeki askeri ve politik gücünü devam ettirebilmek için Japonya'yı denetim altında tutmak istemektedir (Peköz 2014).

Bölge ülkeler arasındaki ikili ilişkiler, tarihsel yargılar sonucu şüpheli yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, Clinton'un 1998'teki bölgeye yaptığı ziyareti sadece Çin ile sınırlaması ve Hindistan'ın nükleer geliştirme faaliyetlerine karşı ortak tutum benimseneceğinin ilan edilmesi, hem Japonya hem de Hindistan gibi ABD'ye müttefik bölge ülkelerde hayal kırıklığına neden oldu (Munro 2000). Ziyaret, bölgede Çin'i dengeleyebilecek bu iki büyük güce sahip ülkede olumsuz etki yaratmıştır. Bundan dolayı, Japon karar alıcılar, ülkelerinin kendi ulusal güvenliğini sağlayabilmeleri için hem nükleer hem de askeri alanda kendisini geliştirmesi gerektiği fikrine kapılmışlardır (Yılmaz 2008). Bu durum meşhur Johnson mektubu sonrasında, Türkiye'nin bir daha askeri yaptırımlardan etkilenmemesi amacıyla milli silahlar üretme düşüncesine hız vermesine benzemektedir. Benzer şekilde, Japonya ile ABD arasında artan askeri ittifaka rağmen, 2005 yılında Seul yönetiminin Irak'taki askerlerinin üçte birini çekeceğini söylemesi ABD açısından kaygıyla karşılanmıştır (Arrighi 2009). Ayrıca ABD-Çin ve Çin-Japonya arasında artan ekonomik bağımlılık da hem Japonya hem de ABD'nin politikalarını ne derece etkileyebileceği her iki ülke tarafından da yakından takip edilmektedir. Bundan dolayı ABD-Japonya ilişkileri, Asya-Pasifik bölgesi güvenliğinin mihenk taşlarından olmuş ancak diğer taraftan da bu ittifak hiçbir şekilde rakip Çin ile olan ticari ilişkileri olumsuz etkileyecek mahiyette de gelişmemektedir (Carter ve Perry 1999).

Bölgenin iki büyük gücü Çin ve Japonya arasındaki ilişkiler, hem bölge güvenliği hem de Amerikan'ın ulusal ve uluslararası çıkarlarını yakından ilgilendirmektedir. Japonya ile Çin arasındaki ikili ilişkiler bölge güvenliğinin en önemli unsurudur çünkü olası bir ilişkilerdeki gerilme, hem ABD'nin her iki ülke ile geliştirdiği ilişkileri zora sokacak hem de tüm bölgenin güvenliği ciddi tehdit altına girecektir (Carter ve Perry 1999). Bu bağlamda ABD, yükselen Çin'in gerek bölgesel gerek uluslararası güvenlik meselelerinde daha yapıcı olması için cesaretlendirmesi gerekmektedir. Kissinger (2002)'a göre; ABD'nin hem Çin hem de Japonya ile iyi ilişkiler içinde bulunması, Japonya ile Çin arasındaki kuşkuya dayanan ilişkilerin en azından olumlu seyretmesi açısından önemlidir çünkü bu üçgenden ayrılmak isteyen devlet büyük bir tehlikeyi de göze alabilmelidir. Olası bir Japon-Çin yakınlaşması ABD'nin bölgedeki çıkarlarını olumsuz etkileyebileceği gibi bağımsız hareket edecek Çin ve Japonya'nın birbirlerine karşı geliştireceği saldırgan politikalar, ABD'yi de içine çekebilecek bölgesel bir çatışmaya dönüşebilir (Friedberg 2000). Dahası bölge liderliği için yarışan Japonya ve Çin'in özellikle büyük miktarda doğal gaz ve petrol kaynakları olduğuna inanıldığı Senkaku/Diayo adaları üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesi, ABD'yi de içine alan küresel bir krize dönüşebilir (BAUSAM 2009). Ancak Çin'in Pasifik'te artan askeri uygulamaları ve etkinliği ABD'yi de rahatsız etmekte ve ABD, Japonya'nın dengeleyici bir unsur olarak en azından daha aktif rol oynamasını istemektedir.

2.2.2.2. Pasifik'teki Diğer Güç Merkezleriyle Olan İlişkiler

Amerika'nın bölgedeki diğer müttefikleri olan Avustralya, Güney Kore, Filipinler, Vietnam, Singapur, Vietnam, Endonezya gibi ülkelerle ikili ilişkilerini geliştirmesi hem bölgedeki varlığını hem de rol kurucu özelliğini devam ettirebilmesi açısından hayati derecede öneme sahiptir. Amerikan başkanları zaman zaman bölge turuna çıkarak, çeşitli anlaşmalarla hem ikili ilişkilerini güçlendirmekte hem de yükselen Çin'e karşı aldığı tedbirleri hayata geçirmeye çalışmaktadır. Örneğin, Obama yönetiminde görev alan Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, ilk yurtdışı gezisini Çin, Güney Kore, Hindistan ve Endonezya'ya gerçekleştirmiştir. Yine aynı yıl içinde Obama, daha görevindeki ilk yılında hem Japonya, Güney Kore ve Singapur gibi müttefiklerini ziyaret ederken, diğer taraftan da rakip olarak gördüğü Çin'e de uğramıştır. Nisan 2014'te Obama'nın beşinci kez çıktığı bölge seyahatinde sırasıyla

Japonya, Güney Kore, Malezya ve Filipinler'i ziyaret etmesi, mihver bölge olarak ilan ettiği Asya-Pasifik bölgesindeki Amerikan güvenliğinin ve etkinliğin devam ettirilmesi hedefini taşıyordu (Adamson, Brown ve Sutter 2014). Ancak Japonya, Güney Kore, Hindistan, Vietnam, Filipinler, Tayvan, Brunei, Malezya ve Endonezya gibi Amerikan müttefikleri ülkelerinin de birbirleriyle kara ve deniz anlaşmazlıkları sürdüğünden, ABD'nin bölgedeki parçalanmış görüntüyü Çin'e karşı bir denge unsuru olarak tutmakta oldukça zorlanmaktadır (Dedekoca 2011). Bundan dolayı olası bir çatışmanın tarafı olmak istemeyen Washington, devletlerle imzaladığı anlaşmaları ulusal çıkarlarını doğrudan tehdit etmeyen durumlar haricinde, genelde ikili anlaşmalarla sınırlandırmaktadır.

Obama (2008)'a göre; ABD'nin müttefikleri olan Japonya, Güney Kore, Filipinler, Avustralya ve Tayland bölgenin istikrarına hizmet etmekte ve başka hiçbir ülkeyi tehdit etmemektedirler. Tarihsel olarak ideolojik ve kültürel ilişkilere sahip olan ABD ve Avustralya arasındaki stratejik işbirliği, Avustralya'nın GÇD ve Hindistan Okyanusu'na yakın olmasından dolayı, ABD'nin yükselen Çin'e karşı deniz ve hava gücünün bir kısmını bu ülkede konuşlandırmasına neden olmaktadır (Friedberg 2005). Hali hazırda ABD-Japonya-Avustralya arasında olan üçlü güvenlik mekanizmasına, Hindistan'ın da dâhil edilmesiyle Çin'in daha kolay dengelenebileceği iddia edilmektedir (BAUSAM 2009). Samuel Huntington'a göre; Endonezya'nın denizlerdeki bağımsız bir krallık olması, Vietnam'ın 5000 yıldır Çin'e karşı ulusal kimliğini koruması ve bunlara Hindistan'ın da eklenmesiyle birlikte, ABD aslında bölgede Çin'i dengelemek adına Japonya'dan daha büyük bir güç kazanmış olur (Twining 2007). Hindistan'ın Çin ile tarihten gelen sınır ve kültürel anlaşmazlıkları vardır. Bölgenin hatta dünyanın en kalabalık nüfusuna ve yükselen ekonomilerine sahip iki ülkenin, olası bir çatışma durumunda birlikte hareket etmemesi ABD'nin çıkarına olacaktır. İşte bu amaç doğrultusunda; ABD Başkan yardımcısı Dick Cheney ve Japon Başbakanı Shinzo Abe'nin "Dörtlü Girişimi" (Quadilateral Initiative) olarak bilinen ABD-Avustralya ve ABD-Japonya ittifakına Hindistan'ı da dâhil edilmesi düşüncesi kısa sürede etkisini gösterdi ve Malabar katılımcıları (ABD, Hindistan, Japonya, Avustralya ve Singapur) ilk defa Hint Okyanusu dışında Japonya'nın Okinawa adaları çevresinde askeri tatbikat yaptılar (Tow ve Loke 2009).

Bölge'nin en sıcak noktalarından birisi de Kore yarımadasıdır. Çin ile ABD'yi zamanında karşı karşıya getiren bu yarım adanın farklı rejimlerle yönetiliyor olması, olası bir çatışma riskini de beraberinde getirmektedir. Kuzey Kore-Çin ve Güney Kore-ABD kutuplaşması, tüm bu ülkelerin siyasi ve askeri politikalarına doğrudan etkilemekte ve olası bir olumsuz gelişmenin, süper iki gücü de içine alabilecek bölgesel hatta küresel bir çatışmaya dönüşmesinden korkulmaktadır. Ayrıca ABD'nin iki müttefiki Japonya- Güney Kore arasında devam eden adalar gerginliği de ABD'nin Çin'e karşı bölgedeki denge arayışını daha da zorlaştırmaktadır (Krepinevich 2015, <http://www.foreignaffairs.com/articles>, 17 Şubat 2015'te erişildi). Obama, Nisan 2014'teki Güney Kore gezisinde Japonya ve Güney Kore'nin arasındaki anlaşmazlıkların son bulmasını ve Kuzey Kore gibi ortak çıkarlar üzerinden ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini söyledi (Adamson, Brown ve Sutter, 2014). Nükleer güce sahip olduğu düşünülen Kuzey Kore, rakipleri için ciddi bir tehdit unsurudur. Kuzey Kore, 98 yılında gerçekleştirdiği bir füze denemesinde Japonya'yı da aşan 1500 km menzilli füzelere sahip olduğunu göstermiştir (Lefebvre 2005). Nükleer bir tehdit olan Kuzey Kore'nin çevrenin ve ABD-Güney Kore askeri ittifakının daha kapsamlı şekilde geliştirilmesi, özellikle Clinton'un en önemli bölgesel önceliklerindendi (Haley 2006).

ABD'nin yarımadaya olan ilgisinin bir diğer unsuru da iki ülke arasındaki olası bir birleşme olasılığıdır. Gelecekte daha da fazla rekabet içinde olacağı Çin'e karşı güçlü bir müttefik Kore, ABD'nin bölgedeki güç dengesini korumasına yardımcı olacaktır (Friedberg 2000). Washington; Kore'nin olası birleşmesi ve Japonya'nın askeri ve güvenlik alanında eski gücüne kavuşması durumunda, bölgedeki mevcut varlığını sürdüremeyeceğinin de farkındadır (Xinbo 2001). Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin bölgedeki gizli niyetleri, Çin ve Rusya'yı şüphelendirmiştir. Bundan dolayı ABD'nin bölgede toplum güvenliği (çoğulcu güvenlik) inşa etmesi, her bakımdan ikili güvenlik ya da kolektif güvenlikten daha fazla barışa hizmet edecek ve böylece ABD, politik gücünü kullanarak bölgedeki etkinliğini devam ettirebilecektir (Xinbo 2001).

ABD, bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerini daha da geliştirme yoluna gitmekte ve demokratik rejimlerin güç kazanmasını istemektedir. Serbest piyasa ekonomisine ve Amerikan değerlerine sahip müttefik ülkeler ABD'nin bölgedeki faaliyetlerini

kolaylaştıracaktır. Çin'e "Tek ülke iki sistem" politikasıyla bağılı olan Tayvan, ABD için stratejik bir üs konumundadır. Çin'e olan coğrafi yakınlığı ve demokratik yönetim sistemiyle Tayvan, Amerika için vazgeçilmez durumdadır. Tayvan'ın bağımsız yönetiminin sonlanması, ABD'nin çıkarlarına ve varlığına en büyük darbeyi vuracak gelişmelerin başında gelmektedir. Bunun farkında olan Washington, ABD yönetimi 96 Tayvan krizinde bölgeye uçak gemilerini yollayarak, Tayvan'ın egemenliğinin koruyucu olduğunu göstermiştir (Munro 2000). Aksi takdirde yetersiz ya da gecikecek bir Amerikan müdahalesi, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını olumsuz etkilerdi. Bu durum da bölgedeki diğer Amerikan müttefiklerinin Çin'e karşı uyguladıkları politikaları ve gösterdikleri direnci olumsuz etkileyebilirdi. Dünyanın en büyük dördüncü nüfusuna ve önemli yeraltı ve enerji kaynaklarına sahip Endonezya, hem ABD için büyük bir pazar konumundadır hem de bölgede Japonya ve Hindistan ile birlikte yükselen Çin'i dengelemek için GÇD de ABD'nin en büyük müttefiki olacaktır (Friedberg 2000). Çin'in özellikle GÇD üzerinde etkinliğini artırmaması ve enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü sağlamaması için ABD'nin özellikle Singapur, Filipinler, Tayland ve Endonezya ile askeri ve siyasal ilişkilerini daha da geliştirmesi gerekmektedir (Friedberg 2000). Bu ülkelerle olan iyi ilişkiler şimdilik ABD'nin bölgeye kolay ulaşmasında yardımcı olurken bölgedeki gücünü de sürdürmesini sağlamaktadır (Friedberg 2000).

Vietnam, tarihten gelen kimliksel ve sınır sorunları yaşadığı Çin'e karşı ABD'yi bölgede bir denge unsuru olarak görmektedir. Vietnam'ın GÇD'eki varlığı ve tarihsel hak iddiaları Çin ile yaşadığı diğer bir sorundur. Bundan dolayı Vietnam ile ABD ortak çıkarlar üzerinden ikili ilişkileri daha da fazla geliştirebilir. Ancak ileride çıkabilecek olası bir Çin-Vietnam çatışmasında, ABD'yi de taraf olmaya zorlayabilecek kapsamlı bir savaş riskine sahiptir (Friedberg 2000). Bu bağlamda ABD-Vietnam ilişkilerinin diğer ülkelere kıyasla daha ihtiyatlı olması doğaldır. Son olarak, Myanmar içinde son yıllarda yaşanan iç çatışma Çin ile ABD'yi sık sık karşı karşıya getirmektedir. Çin, kendisine sınır bölgesi olan Myanmar'da sözde insan hakları ve demokrasi üzerinden şekillenen Amerikan varlığından rahatsızdır ve buradaki eylemlerini kendisine yönelik bir çevreleme politikasının bir aracı olarak görmektedir. Bu yüzden 22 Ocak 2014'deki "5. ABD-Çin Asya-Pasifik Görüşmelerin'de, iki ülke

karşılıklı ilişkilere zarar vermemesi amacıyla Myanmar’ın istikrarı ve kalkınması adına birlikte çalışacaklarını taahhüt etmişlerdir (Sun 2014).

2.3. ABD-Çin Arasındaki Çok Yönlü İlişkiler

Dünyanın en büyük iki gücü arasındaki ilişkiler, bu bölümde çok taraflı olarak ele alınacaktır. İkili ilişkiler zaman zaman “stratejik rekabet”, zaman zaman ise “stratejik ortaklık” çerçevesinde ele alınmasına rağmen, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel rekabet kıyasıya görülmektedir. İki ülke, bölgedeki ulusal ve bölgesel çıkarlarını gözeterek, dış politikalarını bu doğrultuda geliştirmektedir. Yaklaşık 30-35 yıl sonra eşit güçlere sahip olacak iki büyük gücün arasındaki diplomatik, askeri ve ekonomik ilişkiler, tüm küresel sistemi de etkileyebilecek potansiyel sahip. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki ilişkiler incelenirken, diğer büyük güçlerin politika uygulamalarına da yer verilmiştir.

2.3.1. ABD-Çin Arasındaki Siyasal İlişkiler

ABD ile Çin arasındaki siyasi ilişkilerin başlaması, son 50 yıllık dünya tarihindeki en önemli tarihsel gelişmelerden birisidir. Zengin, güçlü ve kalabalık iki ülke olan ABD ve Çin, küresel ilişkilerdeki en önemli iki aktör olarak ortaya çıkmaktadır (Turner 2011). Bundan dolayı, başta akademi dünyası olmak üzere birçok alanda Çin-Amerikan ilişkilerine özel önem verilmeye başlanmıştır. İki ülke arasındaki çok yönlü ilişkilerin başlaması, diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla mümkün olabilmektedir. Karşılıklı yanlış anlama ve şüphelerin çok fazla olduğu iki süper güç arasındaki ekonomik bağımlılık, politik ilişkilerin devam etmesindeki en büyük itici güç durumundadır. Yine de karşılıklı tehdit algısı halen devam etmektedir. Örneğin; Amerikalılar, Çin’in otoriter yönetim şeklinden huzursuzlar ve ÇKP’nin hala iş başında olmasını, Soğuk Savaş yıllarından kalan tarihi bir yanılgı olarak görmektedirler ancak diğer taraftan da çoğu Çinliler de ABD’nin çok partili yönetim sistemini teşvik etmesini, Çin’in istikrarını bozmaya yönelik bir girişim olarak düşünmektedirler (Lawrence ve MacDonald 2012). Çin’in II. Dünya Savaşı’nda Japonya’ya karşı ABD’nin yanında olmasına karşın, 1949’da kurulan komünist ÇHC’nin 1950’deki Kore

Savaşı'nda ABD'ye karşı mücadele etmesi, Çin'in Amerikan kamuoyundaki algısını olumsuz etkiledi ve bu algı günümüze dek devam etmektedir (Turner, 2011). Benzer şekilde birçok Çinli uzman, ABD'nin gerek dünyadaki gerek bölgesindeki askeri ve siyasi varlığını artırmasını şüpheyle izlediklerini ve ABD'ye tam olarak güvenilmeyeceğine inanmaktadırlar (Chen 2003). Çin'in artan askeri harcamaları ve denizlerdeki faaliyetleri, dünya rezervlerinin yaklaşık % 29'una sahip olması, teknolojik ilerlemeleri, nükleer silahlardaki çıkışları, kapalı rejim olarak insan hakları ihlallerine devam etmesi, Rusya ve Afrika ile artan ilişkileri ve Çinli firmaların dünya üzerinde satın almalarının artması ABD'yi kaygılandıran diğer hususlardır (Dedekoca 2011). Bu durum ABD'nin Çin'i bir tehdit olarak algılamasına neden olmaktadır.

Aslında farklı ekonomik ve siyasal modellerin olması, iki ülkede karşılıklı yanlış anlamaları artırmaktadır (Lawrence ve MacDonald 2012). Bundan dolayı iki ülke arasında artırılacak diplomatik ilişkiler ve doğrudan görüşmelerle, en azından birçok yanlış anlamının önüne geçilebilir. Özellikle ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası işgal ettiği ülkelerde beklediğini bulamaması, Suriye ve Kırım krizinde istediğini alamaması, ŞİÖ'nün Orta Asya'da güçlenmesiyle birlikte üslerini kaybetmesi, Çin'in GÇD ile DÇD üzerindeki artan faaliyetlerini kısıtlayamaması gibi faktörlerden dolayı, ABD'nin Çin'e yönelik daha yumuşak politikalar ve söylemler geliştirmek zorunda kalmıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, ikili ve küresel ortak çıkarlar üzerinden geliştirilmesi amaçlanmaktadır çünkü dünyanın en büyük iki gücü arasındaki olası bir siyasal kriz, yer küreyi daha önce hiç olmadığı kadar daha büyük bir yıkıma götürebilir. İşte hem güvenlik dışı uluslararası problemlerin çözümü de hem de ikili anlaşmazlık hususlarının giderilmesi için iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin sürdürülebilir kılınması çok önemlidir.

2.3.1.1. Tarihsel Bağlamda ABD-Çin İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin desteklediği milliyetçiler iç savaşı kaybetti ve liderleri Çan Kay Şek, askerleriyle birlikte ana kıtayı terk ettiler. Böylece Mao, komünist rejimle idare edeceği ÇHC'yi kurdu. Yeni rejim ideolojik olarak SSCB'ye daha yakındı ve ABD'nin Japonya'yı Çin'den uzaklaştırmış olması, Çin'deki siyasal beklentilerine cevap vermedi. 14 Şubat 1950'de SSCB ile Çin arasında imzalanan "Dostluk, İttifak ve karşılıklı yardım Anlaşması" ile ABD-Çin ilişkileri, daha

da düşmanca bir hal aldı (Çakmak 2005). Bu nedenle ABD, Çin'in resmi temsilcisi olarak Tayvan'ı kabul etmeye devam etti ve BM'deki Çin koltuğu da tüm Çin adına Tayvan tarafından temsil edilmeye başlandı.

Ancak 1969'da Rus-Çin ilişkilerin sıcak çatışmaya dönmesinden sonra ABD yönetimindeki başkan Nixon ve ulusal güvenlik danışmanı Kissenger, Çin'den yana politikalar uygulayarak Çin'i uluslararası sisteme uygun şekilde entegre edebilecekleri fikrine kapıldılar (Çakmak 2005). İki devlet arasındaki yakınlaşma mesajlarının artmasıyla birlikte; Japonya'da bulunan Amerikan masa tenisi takımını 6 Nisan 1971'de ülkesine davet eden Çin Devlet Başkanı, sporcuları da ağırlamış ve bu jسته karşılık Nixon aynı gün Çin'e yönelik 20 yıllık ticaret ambargosunu kaldırmıştır (Çakmak 2005). İşte ikili ilişkileri başlatan bu stratejiye de "ping-pong diplomasisi" adı verilmiştir. İki ilişkilerin artarak devam edilmesin önündeki en büyük engel Tayvan'ın BM'de temsil ediliyor olmasıydı. 1971'de 35'e karşı 76 oyla ihraç edilen Tayvan yerine BM üyesi olan Çin'e yönelik sert eleştiriler getirmeyen Nixon, 21-28 Şubat 1972'de Çin'i ziyaret etti ve burada Tayvan'ın Çin'e ait olduğunu ancak bunun barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini bile söyledi (Çakmak 2005). Çin'in uluslararası sistemde temsil hakkı kazanmasıyla birlikte, ABD-Çin ilişkileri de de-facto şekilde çok yönlü gelişmeye başlamıştır. Çin'in "Brezhnev Doktrini" adı altında Sovyetler tarafından işgal etmesi korkusu ile ABD'nin Vietnam bataklığından kurtulmak için Çin'in yardımına ve işbirliğine ihtiyaç duyması, ABD-Çin ilişkilerinin karşılıklı çıkarlar üzerinden gelişmesini sağlayıcı faktörler oldu (Haley 2006). Henry Kissinger'ın 1971'deki gizli Çin gezisi ve 1 yıl sonra 1972'deki Nixon'un ziyareti ile ilerleyen Çin-ABD ilişkileri, Deng'in 1978'de "Reform ve Dışa Açılma Politikası"nı ilan etmesinden hemen sonra, 1979'da iki ülke arasında stratejik işbirliği oluşturuldu (Fingar ve Jishe 2013). Böylece ilk resmi diplomatik ilişkiler de başlamış oluyordu. 1 Ocak 1979'da Çin'i resmen tanıyan Washington'u aynı ay içinde ziyaret eden Deng, burada kovboy şapkası giyerek ilişkilerin oldukça geliştiği mesajını verse de ABD'nin "Tayvan ile İlişkiler Kanunu (Taiwanese relations Act)" anlaşmasını imzalaması, ikili ilişkilerdeki şüpheleri ortadan kaldırmadı (Dedekoca 2011). ABD'nin Tayvan'ı gözden çıkaramayan politikası, günümüzde de ABD-Çin ilişkilerindeki en büyük kırılma noktalarından birisini oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sonlarında meydana gelen Tiananmen olayları, ABD ile Çin arasında yaklaşık dört yıl sürecektir büyük bir siyasi krize yol açmıştır. 3-4 Haziran 1989'da Tiananmen Meydanı'nda reform yanlısı öğrencilerin kanlı şekilde bastırılması üzerine başta ABD olmak üzere birçok devletten tepkiler gelse de ABD haricindeki devletler Çin'e yönelik uyguladığı ambargoları 1993'te kaldırınca, ABD'nin Çin'de elde etmek istediği demokratikleşme çabaları da başarısızlıkla sonuçlandı (Çakmak 2005). Washington'ın Çin'e yönelik uyguladığı yaptırımlar, Amerikan değerleri üzerinden inşa edilerek insan hakları ve demokrasi bağlamında, Çin'i baskı altında tutacak bir araç olarak kullanılmıştır. Kriz, George H. W. Bush'un göreve ilk geldiği yılda ortaya çıktı. ABD'nin uyguladığı politikalar; Çin'e yönelik askeri ambargo, yüksek düzeyli görüşmelerin sonlanması ve ABD'de okuyan öğrencilerin vizelerini uzatmayı kapsıyordu (Kurtbağ 2010). 1989 sonbaharına doğru dış politikasındaki uzun vadeli çıkarlarını düşünerek daha fazla ileri gitmek istemeyen Washington; 1990'da Çin ile çalışan firmalara borç vermeye tekrar başladı, Çin'e uydu satışını onayladı ve öğrencilerin oturma izinlerinin uzatılmasına izin veren yasayı veto etti (Kurtbağ 2010). 1979'dan bu yana iyi devam eden ilişkiler böylece ilk defa ciddi bir kriz ile bozulmuştu. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, ABD'nin hedef tahtasına artık ideolojik olarak altı doldurulabilecek bir Çin yerleşmiş oluyordu.

Kanlı sonuçlanan Tiananmen olaylarından ders çıkaran Pekin; ekonomik kalkınmaya daha fazla ağırlık verdi, DTÖ üyeliği için girişimler başlattı, parti ile hükümet işlerini birbirinden ayırdı, yolsuzlukla mücadeleye hız verdi ve devletin ekonomi üstündeki etkisini azaltmaya başladı (Çolakoğlu 2011). SSCB gibi bir parçalanma yaşamak istemeyen Pekin, çeşitli önlemler almak zorunda kaldı. Çakmak (2005: 115)'a göre; Çin 1989 Tiananmen olayları sonrasında alttaki dış politika prensiplerini uygulamıştır:

- *Soğukkanlı bir şekilde seyret ve analiz et*
- *Kendi pozisyonunu güvence altına al*
- *Kapasite ve yeteneklerini gizle*
- *Değişimlere kendine güvenerek karşılık ver*
- *Hiçbir zaman lider olma*
- *Düşük bir profil tutturmada başarılı ol*

- *Batı güçleri ile karşı karşıya gelecek girişimlerden uzak dur*
- *Kendine düşman edinme*
- *İdeolojik önceliklerin çok daha ötesine git*
- *Sosyalizm bayrağını taşıma.*

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ikili ilişkileri seyrine bakıldığında; Çin, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve ekonomik kalkınmasının verdiği güvenle, daha bağımsız ve rahat etme imkânı sağlamıştır. Bu dönemde ABD'nin en büyük amaçlarından birisi; kendi gücünü artırmak yerine sistemin istikrarsızlığını korumak üzerine inşa etmesinden dolayı, Çin ile ilişkilerin artırılmasına önem vermiş ancak sisteme güçlü şekilde entegre olabilecek Çin'in bu girişimin sorunsuz olabilmesi için de Çin'in DTÖ üyeliğine girmesinde en fazla zorluk çıkaran ülke de yine kendisi olmuştur (Çakmak 2005). ABD-Çin ilişkileri, Clinton ile Bush döneminin başlarında “stratejik rekabet” kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak her iki başkan da mevcut koşullar altında, Çin ile “stratejik işbirliği” devam ettirmek zorunda kalmıştır. 1994-1999 yılları için 1992’de yayınlanan “Güvenlik Politikası Kılavuzu” raporunda; Çin, Sovyetlerden daha büyük bir tehdit olarak gösterilmekte ve ABD’nin ilk amacının hem kendisine karşı yeni bir rakip çıkmasını hem de SSCB’den kalan alanda yeni bir tehdidin ortaya çıkmasını önlemek olduğu raporda yer almıştır (Haley 2006). Japonya’nın düşüşüyle birlikte bölgedeki başka bir güç, gelecekte Çin’i dengeleyecek konumda değildir (Ross 2013). Dolayısıyla Amerikan çıkarları, doğrudan bölgenin içinde olmayı gerektirmektedir.

2.3.1.2. ABD-Çin İlişkilerinde Karşılıklı Rekabet ve İşbirliği

ABD; teknolojik, ekonomik, askeri ve kültürel gücü ile öne çıkarken, Çin ise insan gücü, ihracat oranı, elinde tuttuğu rezervler ve yatırım olanaklarıyla ABD’ye karşı bir güç olarak ortaya çıkmaktadır (Dedekoca 2011). Henüz iç birliğini sağlayamayan ve yeterli askeri ve ekonomik güce ulaşamayan Çin, ABD’nin karşısına yakın gelecekte bir hegemon güç olarak çıkması beklenmemektedir. Amerika, sert ve yumuşak güç unsurlarıyla birlikte küresel bir oyun kurucu durumundadır. Bundan dolayı Washington, Çin’in kendi çıkarları üzerinde aşırılığa kaçmasına şimdilik izin vermeyecek bir güce sahiptir. ABD’yi Çin ile karşılaştırdığımızda, ABD’nin göreceli olarak üstün olduğu birçok alan vardır (Dedekoca 2011: 70):

- a) *Dünyanın en büyük, güçlü ve muharip ordusuna sahip olması; deniz ve hava gücü olarak Doğu ve Güneydoğu Asya’da; özellikle kara gücü olarak, başta Afganistan olmak üzere Orta Asya’daki mevcudiyeti,*
- b) *Münhasıran üniversite eğitiminde, dünyanın en iyi kadro ve müfredatına sahip olması,*
- c) *Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayırdığı bütçe ve teşvik; bu faaliyetlerin sonucu olarak eriştiği teknolojik seviye ve know-how,*
- d) *Yarattığı ulusal hâsıla ve fert başı ulusal gelir ile dünya lideri olmasının yarattığı özgüven; dinamik ve çok geniş boyutlu bir iç talep,*
- e) *Dünyanın tüm coğrafyalarında diğer devletlerle, çeşitli seviyelerde kurduğu stratejik ilişki ve işbirlikleri; lideri veya etkin üyesi olduğu çeşitli uluslararası siyasi, güvenlik ve ekonomik kuruluş ve birlikler,*
- f) *Stratejik sektörlerde faaliyet gösteren ve uluslararası siyasi – ekonomik etkinliği olan çok sayıda Amerikan şirketinin varlığı.*

Diğer taraftan da küresel büyümenin lokomotif durumundaki Pekin’in uluslararası sistemde artan politik ve ekonomik gücü yadsınamaz. Başta Amerika ve Avrupa’ya büyük yatırımlar yaparak diğer küresel güçlerin nefes almasına yardımcı olan Çin’e karşı izlenecek stratejiler, başta ekonomik kaygılar temelinde daha bütünleştirici olmasını gerekli kılmamaktadır (Peköz 2014). Ancak Çin’in etkinliğinin kabul edilmesinin sınırları nereye kadar olabilir işte bu sorulara yönelik geliştirilecek politikalar da iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini belirleyecektir. Ancak gelecekte küresel sistemin en güçlü iki aktörü ve belirleyici güçleri Washington ve Pekin olacağı açıktır. Tarihçi Niall Ferguson’a ait “Chimerica” deyimiyse, dünya artık Çin ve ABD’nin “düopol”üne doğru gitmektedir (Dedekoca 2011).

2.3.1.3. İki Ülke Arasındaki İşbirliği Alanları

Çin’i işgal etmeyen tek Batı devleti olan ABD ile Çin arasındaki ilişkiler, karşılıklı tehdit ve çatışmaya fırsat vermeden kendi aralarındaki farklılıkları çözebilecek potansiyele sahiptir (Pastor 2001). ABD ile Çin arasındaki 50 ve 60’lı yıllardaki ideolojik çatışma 70’lerde yerini yumuşamaya bırakırken, Soğuk Savaş sonrasında

komünizmin katı kurallarından sıyrılan Çin, kapitalist sisteme adapte olmaya başlayınca ABD ile arasındaki ilişkiler de çok yönlü gelişmeye başlamıştır (Çakmak 2005). Bundan dolayı iki ülke arasındaki ilişkileri “sıfır toplamli oyun” yerine, birlikte kalkınabilecekleri “kazan kazan” politikası şeklinde devam etmesi iki ülkenin de yararınadır. Aslında dünyanın en büyük gücü ABD ile yükselen güç Çin arasındaki ilişkiler, tüm dünyadaki barış ve istikrarı da etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Xinbo (2001)’a göre; uluslararası ilişkilerde önemli olan, ülkelerin ideolojileri ve politik sistemleri değil aslında devletlerin dış davranışlarıdır. Bu yüzden Çin-ABD arasındaki ortak çıkarlar, hem küresel ve bölgesel düzeyde hem de ikili ilişkililerde olumlu bir etki yaratacaktır. Bu bağlamda uluslararası sistemdeki birçok devlet, ticari, askeri ve siyasi açıdan ABD-Çin ilişkilerindeki istikrardan yanadır çünkü olası bir çatışma ortamı, sistemden faydalanan tüm ülkelerin çıkarlarını da tehlikeye sokacaktır (Fingar ve Jishe 2013).

Soğuk Savaş sonrası dönemde görev yapan ABD’li başkanlar ve siyasi aktörler, Çin ile ikili ilişkilerin artması ve karşılıklı yanlış anlaşılmanın düzeltilmesine yönelik hem yapıcı söylemleri oldu hem de buna uygun çeşitli politikalar geliştirdiler. ABD’nin küresel düzeni yeniden şekillendirebilmek için Çin’i düşman olarak göstereceğini gibi düşüncelere karşı çıkan Colin Powell, “Çin’i düşman ülkeye çevirmek için çalışmıyoruz yani Sovyetler Birliği gibi belirli bir düşman istemiyoruz” demiştir (Roberts 2001). Tiananmen olayları ile bozulan Amerikan-Çin ilişkileri, karşılıklı yanlış anlamaların ve şüphelerin artmasına neden oldu. Çin ile ilişkilerin 4 yıl boyunca bozulmasını doğru bulmayan Clinton yönetimi, Amerikan-Çin ilişkilerini düzeltme yoluna gitti (Kissinger 2002). Bu bağlamda 29 Ekim 1997’de Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin ve Birleşik Devletler Başkanı Clinton, “Çin-Amerikan Ortak Bildirgesi”ni imzaladılar ve iki lider “karşılıklı ilişkilerin yapıcı stratejik ortaklık çerçevesinde gelişebileceğini” beyan ettiler (Wanli 2009). Ancak Clinton’un Çin ile ilişkileri stratejik işbirliği seviyesine taşıması, ABD’nin yükselen Çin’i engellemesi gerektiğini düşünenler tarafından doğru bir strateji olarak benimsenmedi. Ross H. Burton (2000)’a göre; Clinton yönetimi, Asya’da demokratik müttefiklerine gereken desteği vermediği için hem Pekin yönetimini rahatlattı hem de Amerikan değerlerine ihanet ederek, seçimsiz iş başına gelen Pekin diktatörleriyle ilişkilerini güçlendirmiştir. Aslında Clinton’un Çin ile stratejik işbirliği yürütmesindeki temel amaç, Çin’deki

özgürlükleri artırabileceği düşüncesi idi (Munro 2000). Ancak Çin’de demokrasi ve insan hakları konusunda ciddi bir gelişme bu dönemde ve sonrasında yaşanmamıştır.

2001’de yönetime gelen Bush; Çin’i insan haklarına aykırı davranmakla, İran gibi ülkeleri desteklemekle ve ABD dış ticaretinde dengesizliğe neden olmakla suçlayarak Çin’i “stratejik rakip” olarak ilan etti (Hook ve Spanier 2014). Ancak yaşanan iki olay Bush döneminde gerilen ABD-Çin diplomatik ilişkilerinin yeniden hayat bulmasına yardımcı oldu. İlki; Nisan 2001’de GÇD’de Amerikan-Çin jetlerin çarpışması sonucu, iki taraf da soğukkanlı politika izleyerek sorunun diplomatik yollarla çözülmesi için uğraşmışlar ve Çin’i rahatlatmak isteyen Bush, Çin’in DTÖ’ye girişini ve Olimpiyatlara ev sahipliği yapmasını destekleyeceklerini belirtmiştir (Wanli 2009). Diğeri ise; 11 Eylül saldırıları sonrasında, küresel düzeni yeniden tesis etme amacını daha kolay uygulayabilmek için BM’nin daimi üyesi Çin’den beklediği politik destektir. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Zirvesi sonrası 15-21 Kasım 2005’de Çin’i ziyaret eden Bush, ikili ilişkileri tanımlarken “samimi, yapıcı, kapsamlı işbirliği” sözcüklerini özenle seçmiş ve ABD-Çin arasındaki bağların en önemli ikili ilişkiler arasında olduğunu belirtmiştir (Wanli 2009).

2009’da göreve gelen Obama; Bush dönemindeki gibi insan hakları ve demokrasi konusunda sert tutumdan kaçınmakta ve böylece Çin, Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerle işbirliğini ve uzlaşmayı gerçekleştirebilmeyi hedeflemekteydi (Telatar 2012). Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Şubat 2009 Çin ziyaretinde daha çok işbirliği mesajları verdi ve insan hakları gibi tartışmalı konulara fazla değinmedi (Delisle 2009). Bu ziyaret, Obama yönetiminin Çin ile ilişkilerde iyimser olduğunu ya da en azından ikili ilişkilerde daha çok diplomasiye öncelik vereceğini göstermiştir. Nisan 2009’daki ilk Çin ziyaretinde Obama, insan haklarına hiç değinmezken sadece Çin’in adını anmadan internet yasağı uygulamasını eleştirdi ve Başkan Hu Jintao ile yaptığı kısa basın açıklamasında da hiç soru alınmadı (Flamini 2010). Obama’nın Çin’e yönelik yapıcı açılımındaki diğer bir husus da ilişkilerde güveni tesis etmek üzerine olmuştur. Obama’nın Dalai Lama’yı Çin ziyaretinin önüne almaması, özellikle Çin’e karşı iyi niyet mesajı olarak yorumlandı (Yen 2009). Özellikle 2008 krizinden sonra Çin’in öyle ya da böyle küresel düzende ikinci önemli oyuncu olduğunun daha net anlaşılmasından dolayı, Amerikan yönetimi şimdi uluslararası ilişkilerde ABD ve Çin’in karşılıklı

rollerini hesaplamakta ve bu zaman dilimi içinde de karşılıklı ilişkileri “stratejik güvence” içerisinde ele almayı tercih etmektedir (Wei 2009). Obama’nın jeo-ekonomik ve jeo-stratejik kaygılarla mihver bölge ilan ettiği Pasifik’te daha fazla sorun çıkarabilecek insan hakları ve demokrasi gibi konuları ikincil seviyeye düşürmesi, ABD’nin çıkarları doğrultusunda şekillenen öncelik sıralamasıdır. Benzer şekilde Çinli yöneticiler de karşılıklı gelişen ilişkilerin daha da yapıcı olmasına katkı vermektedir. Mayıs 2012’de ABD’yi ziyaret eden Hu Jintao, 4. ABD-Çin Stratejik ve Ekonomik Diyalogu toplantısında yaptığı konuşmada, ikili ilişkilerin geliştirilmesini vurgulamıştır (Cheng 2013: 6):

“iki ülke arasındaki iyi ilişkiler, iki ülkeye ve tüm dünyaya yeni fırsatlar getirecek ancak iki devlet arasındaki huzursuzlukların da yine tüm dünyaya zarar verecektir. Bundan dolayı iki yeni bir ilişki düzeyi oluşturmalı ve karşılıklı ilişkileri geliştirmelidir”.

Soğuk Savaş dönemindeki ABD-SSCB arasındaki nükleer caydırıcılık ile sağlanan stratejik istikrar; bugün ABD-Çin arasında sadece nükleer caydırıcılık ile değil aynı zamanda ekonomik bağımlılık gibi daha genişletilmiş alanlarda da kendini gösterdiğinden, bu iki büyük güç arasındaki savaş olasılığı bir öncekine göre daha azdır (Fingar ve Jishe 2013). Çin, Soğuk Savaş sonrası ekonomik alanda büyüyerek, sistem dışına atılacak bir ülke olmaktan çıktı ve bu nedenle ABD ile diyalog sürecini artırmak zorunda kaldı. Artan ekonomik bağımlılık ve ortak güvenlik meseleleri, iki ülkenin ideolojik ve geleneksel jeopolitik çıkarları üzerinde uyuşmasa da küresel denetim, dengeli ekonomik kalkınma ve uluslararası barış için iki ülkenin yanlış anlamları gidererek, ortak çıkarlar üzerinden ilişkilerini geliştirmesini zorunlu kılmaktadır (Xinbo 2001). Kuzey Kore nükleer krizindeki Çin’in yapıcı rolü, ABD-Çin ilişkilerinde önemli ortak çıkarlar doğrultusunda karşılıklı işbirliğinin gelişebileceğini göstermiştir (Yuan 2003). Çin’in Altılı Görüşmeler’e (Six Party Talks) verdiği destek, aslında Çin’in de bölgesel istikrardan yana olduğunu göstermektedir. 11 Eylül sonrası başlayan küresel terörizmle savaş mücadelesine Çin’in destek vermesi, iki ülke arasındaki stratejik işbirliği kurulmasına da yardımcı olmuştur. Çin, Irak Savaşı’nı desteklemese bile, ABD’nin Irak’a yönelik BMGK’da onaylanmasını istediği 1471, 1472, 1783, 1500, 1511 ve 1546 nolu yasalara destek verdi (Wenzao 2004). Obama (2008)’a göre; artan terör, kaçakçılık, bulaşıcı hastalıklar ve denizlerdeki korsanlık gibi geleneksel olmayan

güvenlik tehditlerine yönelik uzlaşan ABD ve Çin, bu ortak yaklaşımı benzer şekilde İran ve Kuzey Kore'deki nükleer faaliyetlerin önlenmesi konusunda da geliştirebilir. İki ülke arasındaki diyalog, ticaret ve iletişim mekanizmalarının gelişmesi, hükümetlerin birbirilerini daha iyi anlamasını sağlayacak ve bu da iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesine katkıda bulunacaktır. Küresel iki büyük gücün aralarındaki ikili ilişkilerin artması, uluslararası sistemin istikrarı için de hayatidir. İki ülke arasında artan ilişkiler, zaman içinde de toplumsal olarak da karşılık bulacaktır. 2012'de Çin'de okuyan öğrenci sayısı 200 milyonu aştı ve ABD'ye seyahat eden Çinli turistlerin sayısı da 2015 sonunda 2 milyonu bulması öngörülmektedir (Cheng 2013).

2.3.1.4. İki Ülke Arasındaki Siyasal Problemler

Küresel iki güç ABD ve Çin arasındaki ilişkiler çok karışıktır. George W. Bush'a Çin ile ilişkiler nasıl diye sorulduğunda “çok karışık” (they are complex) cevabını vermiş ve yine aynı soru Obama'ya sorulduğunda, Obama da cevaben “gerçekten çok karışık” (Indeed, they are complex) demiştir (Cheng 2013). İki ülke arasında “stratejik ortak” söylemi mevcut olmasına rağmen, birçok konuda ulusal ve bölgesel çıkarları uyuşmadığı için anlaşmazlıklar yaşamaktadırlar. ABD'nin Çin'in bir parçası olarak kabul ettiği Tayvan'a silah satması anlaşmazlıkların en büyük olanıdır. Yine ABD'nin Çin'in ayrılıkçı bölgelerindeki demokrasi ve insan hakları faaliyetleri diğer bir sorun yaratan faktördür. ABD'nin Çin'in etrafındaki ülkelerle birlikte askeri ve diplomatik ilişkilerini artırması ve Çin'in çevrelendiği düşüncesi ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Çin'in DÇD ile GÇD bölgelerinde artan faaliyetleri, ABD'yi ve ABD'nin bölgedeki müttefiklerini kaygılandırmaktadır.

Doğu Türkistan ve Tibet Özerk bölgeleri, Çin'in dış politikada en hassas olduğu konuların başında gelmektedir. Başta ABD olmak üzere, Batı dünyasının bu bölgelerdeki insan haklarıyla ilgilenmesini ve bu konuyla ilişkili raporlar yayınlamasını, iç ilişkilerine bir müdahale olarak görmektedir. Pekin, Amerika ile olan ilişkilerinde, Washington'un insan hakları ve demokrasi unsurlarını bir baskı aracı olarak kullanmasına karşıdır (Kissinger 2002). Ancak ABD, Çin'i insan hakları konusunda eleştirmekte ve özellikle ifade özgürlüğü, internet kullanımının sınırlandırılması, dinsel ve etnik azınlıklara yönelik baskılarla ve işçi haklarının genişletilmesi konusundaki yıllık raporlarını bir baskı aracı olarak yayınlamaya devam etmektedir (Cirlig 2013).

ABD'nin bölgeye yönelik yayınladığı insan hakları raporları, karşılıklı ilişkilerdeki şüphenin girdirilmesini engellemektedir. Çin yönetimi; insan hakları ve demokratikleşme gibi meseleleri ikincil plana atarak, daha çok merkezi yönetimi zor durumda bırakabilecek işsizlik ve gelir adaletsizliğini gibi ekonomiyi ilgilendiren sorunlara öncelik vermektedir (Dedekoca 2011).

Çin ile ABD arasındaki en önemli siyasi krizlerden birisi de Tayvan'ın statüsüdür. Toprak bütünlüğünü sağlamayı hedefleyen Pekin, Tayvan'ın kendisinden bağımsız hareket etmesini istememektedir. Daha önce de “Tek ülke iki sistem” politikasıyla değinilen Tayvan meselesi, son bölümde de çok daha kapsamlı şekilde ele alınacaktır. Tayvan sorunu, Amerikan başkanlarının değişmesinden fazla etkilenmemektedir. Amerikan başkanlarının Çin ile ilişkilerin düzeldiği 1979'dan beri kullandıkları ortak söylem, Tayvan ile Çin arasındaki ilişkilerin barışçıl şekilde devam etmesi ya da çözüme kavuşmasıdır (Rigger 2009). Ancak ABD'nin Tayvan'a silah satmaya devam etmesi, iki ülke arasındaki güvensizliği hem devam ettirmekte hem de siyasi çözüme olan umutları da azaltmaktadır. Özellikle dönemin Tayvan lideri Lee Teng-Hui'nin 1995 yılında Amerika'daki Cornell Üniversitesi ziyareti, siyasal krizin bir anda az kalsın çatışmaya dönüşmesine neden oluyordu (Carter ve Perry 1999). Sıcak bir nokta olarak ikili ilişkilerin üstünde gölge gibi duran bu sorunun, barışçıl yollardan çözülmesi başta Pasifik olmak üzere küresel barış ve istikrara katkısı olacağı aşîkârdır.

2.3.1.5. ABD'nin Çin'i Çevreleme Siyaseti

George Modelski'nin başat güç (dominat power) kavramına göre; okyanuslarda yani ticarete egemen olan devlet başat güç olarak ortaya çıkmakta ve belirli bir süre sonra da bu devlete karşı başka bir güç (challenger) meydan okumakta ve böylece iki büyük güç arasındaki çarpışmadan sonra ya galip olan devlet ya da üçüncü yeni bir güç, dünya egemenliğini ele geçirmektedir (Örmeci 2013). Bu teoriye benimseyenlere göre; 21. Yy'nin hâkim gücünü belirleyecek olan şey, ABD-Çin arasındaki mücadeleden galip çıkacak devlet olacaktır. George Kennan'ın kavramsallaştırdığı “çevreleme” politikasında ABD'nin rakipleri o zamanlar Kuzey Amerika, Britanya, Almanya, SSCB ve Japonya olarak belirtilmişken, şimdi bu listenin en başına Çin eklenmiştir (Haley, 2006). Soğuk Savaş sonrası yıkılan Sovyetler Birliği'nin yerine gelen Çin, yeni düşman olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda Pentagon'daki 21. yy askeri savaş stratejileri,

Çin'i çevrelemek ve dünyanın tek süper gücü olduğunu ilan etmek üzerinedir (Peköz 2014). Mearsheimer (2006)'a göre; Soğuk savaş boyunca Sovyetler Birliği'nin egemenliği sınırlamak için mücadele eden ve bunu başaran ABD, şimdi de Çin'in kendisine karşı rakip olarak çıkmasını ve Asya-Pasifik'i kontrol etmesini asla izin vermek istemeyecektir. 2000'deki seçim öncesi California'daki Reagan Kütüphanesi'nde konuşan George Bush, Çin'in bir ortak değil rakip olarak görülmesi gerektiğini belirtmiş ve seçim bildirgesinde de Çin'i "ABD'nin Asya'daki başlıca rakibi" göstermiştir (Wanli 2009).

11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika'nın terörizmle savaştığı ülkelerden kolay kolay çıkamayacağının anlaşılması üzerine, Çin'e karşı sert söylemleri yumuşamaya başlatılmıştır. Çin doğrudan bir tehdit yerine daha çok potansiyel bir tehdit olarak gösterilmeye başlanmıştır. Yani, yeni tehdit anlayışı konvansiyonel olamayanlar üzerineydi. Uzmanlara göre; Bush'un Çin'e yönelik politikasında değişikliğe gitmesini, Amerika'nın Çin'i durduramayacağını anlaması ve bu yüzden en azından Çin'in uluslararası sistemde daha sorumlu rol almasını teşvik etmek amacı taşımaktadır (Wanli 2009). Hem Bush'un ikinci döneminde hem de Obama yönetiminde, bu rakip söyleminden vazgeçildiğini daha net görmekteyiz. Ayrıca Amerikalı siyasiler, bir zamanlar SSCB'ye karşı dile getirilen çevreleme politikası söyleminden özenle kaçınmaktadırlar. Ancak yine de yükselen Çin'e karşı stratejiler geliştirilmekte ve Amerikan'ın bölgesel çıkarları korunmaya çalışılmaktadır.

2.3.1.6. ABD-Çin Rekabetinde Bölgesel Örgütlerin Önemi

Küreselleşmenin en önemli unsurlarından birisi de uluslararası yapıya sahip olan global örgütlere üye olmak ve bu kurumlarda aktif rol alabilmektir. Bölge ülkelerinin geliştirmiş olduğu ilerlemeler, ülkelerin bölgesel ve uluslararası örgütlere katılmasını zorunlu kılmaktadır (Sandıklı ve Güllü 2005). ABD ve Çin, Asya-Pasifik bölgesindeki başlıca örgütlere üyelik ya da diyalog ortağı gerçekleştirerek bölgesel karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmak istemektedirler. Bu bağlamda ABD; Doğu Asya Zirvesi (DAZ), Kuzeydoğu Asya Barış ve Güvenlik Mekanizması, ASEAN, ASEAN Bölgesel Forumu (ARF) ve APEC gibi örgütlerle ikili ilişkilerini geliştirerek, bölgedeki stratejik etkisini devam ettirmek niyetindedir (Tow ve Loke 2009).

Filipinler’de 1996 yılında başta ABD, İngiltere, Almanya, Japonya, İtalya, Güney Kore gibi önemli ülkeler tarafından Rusya ve Çin’in ekonomik bağlamda kısıpaca almak için kurulan Asya Kalkınma Bankası (AKB); uzun bir süre IMF ve DB’nin bölgedeki taşeronluğunu üstelenmiştir (Peköz 2014). ASEAN, ABD destekli diğier bir bölgesel örgüttür. Dünya gayri safi millî hâsılanın (GSMH) %33’ünü elinde tutan ASEAN; 1967’de Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayvan arasında kuruldu ve zamanla yeni üyelerin de katılımıyla gelişerek, Sosyalist Çin’e karşı bir güç olarak bölgede ABD destekli bir yapı olarak varlığını sürdürdü (Peköz 2014). AB ve ABD; ASEAN ile ilişkilerin artırılması ve Çin’in GÇD gibi tartışmalı bölgelerde ve hususlarda daha barışçıl çözümler geliştirmesinin cesaretlendirilmesi hususunda hemfikirdirler (Casarini 2012). Geleceğinin olası AB olacağı beklenen ASEAN’nın başlıca amacı; üye ülkeler arasında siyasi ve ekonomik işbirliği geliştirerek, Güneydoğu Asya bölgesinde kalıcı bir barışı ve güvenliği tesis etmektir (Sandıklı ve Güllü 2005). Başlarda Japonya ve Çin gibi büyük bölgesel ekonomilere karşı bir denge sağlayamaya çalışan ASEAN, şimdi ise Çin’in yükselmesiyle birlikte karşılıklı bağımlılık esasına göre ticaret hacmini artırabilmektedir. Çin’in ekonomik büyümesinin yavaşlaması, Çin’e ihracat yapan ASEAN ülkelerini de olumsuz etkileyecektir. İşte Pekin ile ekonomik bağımlılıkla siyasi ve askeri rekabet arasında kalan ASEAN üyeleri, ABD-Çin arasında dengeli bir politika izlemek zorunda kalmaktadır. Çin, ASEAN ile ilişkilerini güçlendirerek hem kendisine karşı GÇD’eki bir güvenlik ittifakını hem de Tayvan’ın bölgede daha bağımsız hareket etmesini engellemeyi hedeflemektedir. ABD ise Çin ile ASEAN üyeleri arasında gerçekleşen yüksek düzeyli görüşmelerde, bölgesel sorunların çözüme kavuşturulmasını sağlayarak bölgenin daha güvenli ve istikrarlı olmasını istemektedir (Adamson, Brown ve Sutter 2014). ARF; 94’de Güneydoğu Asya bölgesinin ekonomik yönden kalkınması, üye ülkelere arasındaki diyalogun artması, anlaşmazlıklara karşı barışçıl çözümler bulmak ve barışın bölgede tesis edilmesi için ASEAN tarafından kurulmuş önemli diğier bir örgüttür (Sandıklı ve Güllü 2005).

1989’da kurulan APEC, bölgesel öneme sahip başka bir örgüttür. Dünya nüfusunun % 40’ını oluşturan APEC; başta Asya-Pasifik ülkeleri olmak üzere güçlü devletler olan ABD, Çin, Rusya ve Japonya’nın da dâhil olduğu 21 üyeden oluşmaktadır ve dünya ticaretinin yaklaşık % 48’ini oluşturmaktadır (Peköz 2014). Küresel güçlerin bir araya geldiği APEC zirveleri, karşılıklı fikir alışverişinin yapılması

ve ikili ya da küresel yanlış anlamaların önüne geçebilecek diplomatik öneme sahiptir. APEC'in başlıca amaçları: bölge ülkelerinin büyümesini sağlayarak dünya ekonomisinin de kalkınmasına katkıda bulunmak; çok taraflı ticaret anlaşmaları yapmak; ticaret ve yatırımı artırmak; refah seviyesinin ülkelere adil şekilde yansımaları sağlamak; AIDS'e karşı birlikte çalışmak ve bölgesel ve küresel güvenliğe katkıda bulunmak (Sandıklı ve Güllü 2005).

1996'da Rusya, Çin, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan ile birlikte sınır bölgelerindeki anlaşmazlıkları gidermek için kurulan “Şanghay Beşlisi”; 2001'de Özbekistan'ın da katılımıyla ŞİÖ ismini alarak, Asya'da önemli bir askeri ve politik birlik haline geldi (Peköz 2014). ŞİÖ; Francis Fukuyama'nın “Tarihin Sonu” teziyle liberal politikaların ve ABD'nin tek kutuplu zaferini ilan etmesine benzer “tek kutuplu dünya düzeni”ne muhalif olarak ortaya çıkmış önemli kurumlardan birisidir (Özdaşlı 2012). Rusya Çeçenistan'daki, Çin de Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketlerin özellikle Müslüman ve Türk cumhuriyetleri tarafından desteklenmemesi için ŞİÖ'yü bir araç olarak kullanmaktadır. ABD liderliğindeki Batı'ya karşı oluşan Rus-Çin işbirliği, bölgede dengeleyici bir unsur sağlamaktadır. 2005'de ŞİÖ, ABD'nin Özbekistan ve Kırgızistan'daki askeri üslerini kapatacak bir takvim açıklamasını istemesi (Foot, 2006) ve 2007 Bişkek Zirvesi'nde “tek kutuplu dünya kabul edilemez” açıklaması, NATO'ya karşı dengeleyici olacağının işaretini veriyordu (Peköz 2014).

ŞİÖ ile Çin'in hedeflediği diğer şeyler: Batı dünyasına karşında yer alan Rusya ile askeri çatışmayı önlemek; Doğu Türkistan bölgesindeki Uygurların ayaklanmasını önlemek için Kırgızistan ve Kazakistan ile iyi ilişkilerin geliştirilmek; petrol ithal ettiği İran ve Orta Asya bölgelerindeki Amerikan varlığının çıkarlarına engel olmak; ve ekonomik kalkınma ve ulusal güvenliği için bölgedeki nüfuzunu artırmaktır (Arslan 2011). Tarih boyunca Çin'e yapılan toplam 187 askeri saldırının 100'ü batıdan gelmiştir (Dervişoğlu, Sandıklı, Tınmaz ve Kaya 2012). Bundan dolayı Çin, Orta Asya'ya yönelik güvenlik endişesini gidermek için hem ayrılıkçı bölgelerdeki hareketleri bitirmeyi amaçlamakta hem de ŞİÖ kapsamında bölgede etkin bir güvenlik ağı kurmak istemektedir. Ancak ŞİÖ'yü oluşturan iki büyük güç Çin ve Rusya, her ne kadar ABD'nin Orta Asya üzerindeki nüfuzunu kırmaya çalışsa da diğer taraftan kendi aralarında da benzer bir rekabet yaşamaktadır. Çin'in her geçen gün artan yeni petrol boru hatlarıyla birlikte Orta Asya'daki nüfuzunun çok daha fazla artmasını istemeyen

Moskova, ŞİÖ'nün derinleşmesi ve genişlemesine pek sıcak bakmamaktadır (Çolakoglu 2014).

2.3.2. ABD–Çin Arasındaki Ekonomik İlişkiler

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası, kendi kurduğu kurumlarla liderliğini üstlendiği serbest piyasa ekonomisi sayesinde olağanüstü büyük bir sermayenin ve dolayısıyla da ekonomik gücün sahibi oldu. NATO gibi askeri gücüyle birlikte çok daha kolay tesis ettiği ekonomi modelleri, ABD'yi zaman içerisinde rakipsiz bıraktı ve bu süreç SSCB'nin yıkılmasıyla yeni bir boyut kazandı. Küresel liderliğini ilan eden ABD'nin henüz bir rakibi yoktur. Ancak Çin, özellikle 90'larla birlikte büyüyen ekonomisiyle birlikte ekonomik büyüklükte ABD'yi yakalamayı başarmıştır. Ekonomik güç, siyasal ve askeri güce de yansımaktadır. Bu çerçevede, hem ABD ile Çin ekonomileri ayrı ayrı hem de karşılıklı ilişkileri detaylı olarak bu bölümde ele alınacaktır. Özellikle rakip olarak görülen Çin'in tarihsel yükselişi ve günümüzdeki ticaret hacmi de incelenecektir. Son olarak, büyüyen ekonomilerin sürdürülebilir kılınması için gerekli olan enerji kaynaklarına değinilecek ve enerji güvenliği bağlamında ikili ilişkiler değerlendirilecektir.

2.3.2.1. Amerikan Ekonomisinin Genel Durumu

“Monroe Doktrini” ile ulusal birliğini kuran, iç pazarını, sanayisini ve ulaşımını güçlendiren Amerika, tüm Amerikan kıtasını da sömürmeye başladı. Sonuç olarak büyük bir sermaye birikimine ulaştı ve yeni bir güç dünya sahnesine çıktı. Küreselleşen dünya ekonomisindeki çıkar çatışmaları, iki büyük dünya savaşına neden oldu. II. Dünya savaşı sonrası sistem, realizm “sopa” ve liberalizm “havuç” yaklaşımlarıyla önce kısıp alını ve daha sonra IMF, DB, DTM, NATO ve BM gibi kurumlarla ulus devletlerin yetkileri daha da kısıtlandı (Altuntaş 2009). Hegemonik güçler, yerküreyi geniş bir pazara dönüştürebilmek adına liberal serbest piyasa modelleri uygulamaya başladı, devletleri küçülttü ve çıkarları doğrultusunda gelişen bir demokrasi ve insan hakları hukuku oluşturdu. 1970'lere gelindiğinde ekonomik açıdan doğal sınırlara ulaşılması, kar sıkışması ve bunun sonucunda da sermayenin değersizleşmesiyle ortaya büyük bir kriz çıktı ki bu da Bretton Woods sisteminin çökmesine ve dolayısıyla ABD hegemonyasının zayıflatmasına neden oldu (Altuntaş 2009). ABD bütçe açığı 1980'de 74 milyar dolarken, 1986 yılına gelindiğinde 221

milyar dolara kadar yükseldi (<http://www.usemb-ankara.org.tr>, 12 Nisan 2015'te erişildi). 1982'ye kadar süren ekonomik durgunluğu sonlandırabilmek için Reagan ve Thatcher'ın "serbest piyasa dışında başka alternatif yok" politikasıyla, 1985'te Japonya ile imzalanan "Plaza Anlaşması" gibi yeni ekonomik dayatmalar, anlaşmalar ve askeri müdahaleler görmeye başladık (Altuntaş 2012). ABD, her ne kadar dünya finans kurumlarının, kapitalizmin ve finansın merkezi olsa da 1971'den beri sürekli dış ticaret açığı vermekte ve 1984'den beri de başta Çin ve Japonya olmak üzere sürekli dış borç almaktadır (Lefebvre 2005-95). Bütçesini dengelemek isteyen ABD, böylece daha saldırgan ve müdahaleci olmaya başlamıştır (Lefebvre 2005). Bu bağlamda Bill Clinton'un 94'te Kongre'de yaptığı konuşmada "dış siyasetimizin merkezine iktisadi rekabeti yerleştirdik" demesi, ABD'nin ekonomik temelli bir dış politika yürüteceğinin açıkça bir ilanıdır (Lefebvre 2005).

90'ların başındaki telekomünikasyon ve yazılım endüstrisindeki gelişmelerle gelen büyük karlar, sonrasında kıymetler borsasında büyük artışlar sağladı (<http://www.usemb-ankara.org.tr>, 12 Nisan 2015'te erişildi). Ancak daha sonra sırasıyla 1997, 2001 ve 2008 krizlerinin yaşanması, başta Amerika olmak üzere hemen hemen tüm dünya ülkelerini olumsuz etkilemiştir. Vergilerdeki düşüşe rağmen harcamalardaki artış ile sürekli bütçe açığı veren ABD ekonomisi, ekonomide daralma ve durgunluğa girdi (Dedekoca 2011). Dünyanın en büyük tahvil yatırım fonu Pimco'nun yöneticisi Bill Gross'un, "*Son 20 yılda daha fazla refaha kavuşmak için sadece borçlandık. Bunun istikrarlı ve güvenli yolunun bir şeyler üretmek olduğunu unuttuk. Şimdi de bedelini ödüyoruz*" (<http://ekonomi.haberturk.com>, 22 Nisan 2015'te erişildi) söylemi, aslında ABD ekonomisinin içinde bulunduğu kötü durumu özetliyor.

Amerika, dünyada en fazla bütçe açığı veren ülkedir. Obama (2008)'a göre; dünyanın en büyük gücü olan ABD'nin ekonomik gücünü koruması için birkaç düzenlemeye ihtiyaç vardır: son yıllarda yüksek bütçe açığına neden olan mali problemlerin giderilmesi; altyapıya, eğitime, sağlığa, bilim ve teknolojiye daha fazla yatırım yapılması; ve enerjiye olan bağımlılığın azaltılmasıdır. ABD ekonomisini daha rekabetçi ve güçlü yapacak başlıca tedbirler ise; tüketim yerine yatırıma harcamalarına ağırlık vermek, daha gerçekçi bir bütçe, dış ticaret açığının azaltılması ve daha yapısalcı bir vergilendirmedir (Öngün 2007). Birçok ekonomist; yüksek ticaret açığının küresel ticarete ve istikrara zarar verdiğini belirtmekte ve bundan dolayı ABD'nin daha fazla

tasarruf edip daha az harcamasını, Çin'in de ihracata olan bağımlılığını daha aza indirmesini ve tüketim ve altyapı yatırımlarına daha fazla önem vermesi gerektiği kanısındalar (Lawrence ve MacDonald 2012). Özellikle dünyanın en büyük iki ekonomisinin içinde bulunduğu durum, küresel ekonomilerde de domino etkisi yapacaktır.

2.3.2.2. Soğuk Savaş Öncesi Çin Ekonomisinin Durumu ve Yapılan Reformlar

Dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip Çin, son yıllardaki reformlarla birlikte ekonomisini önce dışa açmış ve küresel piyasalarla birlikte hareket ederek ekonomisini de giderek güçlendirmektedir. Aslında Çin ekonomisi; 13. Yy'a kadar Avrupa'dan çok daha iyi bir konumdayken, 13-16. Yy'lar arasında ekonomisinde duraklama gözlenmiş ve Batı'nın yükselmesiyle birlikte de ekonomisi gerilemeye başlamıştır (Şimşek 2005). Gerileyen Çin ekonomisinin en büyük nedenlerinden birisi de kendini dış dünyaya kapatmasıdır. 1912'de Çin Cumhuriyeti kurulduğundan sonraki yıllarda yaşanan işgaller, Çin'in gayrisafi yurt içi hâsıla (GSYH) rakamlarını 2000 yıl öncesine kadar geriletmiştir (Şimşek 2005). İç savaş sonrası Mao liderliğinde, ÇHC kuruldu. Mao döneminde ülke ekonomisi tamamen içe kapanıktı ve kalabalık nüfusuna rağmen dış yatırım alamayan fakir bir ülkeydi. Mao'nun önceliği de ekonomi yerine, ulusal birliği ve yeni devlet ideolojisini inşa etmek üzerineydi. Çin iç savaşı bitene kadar tipik bir feodal tarım ülkesi olan Çin, Mao ile birlikte kısmi sanayileşme atılımı yaptı ve Deng Şiaoping döneminde de ülke ekonomisi dışa açıldı (Arslan 2011).

1978'de iktidara gelen Deng, gerçekleştirdiği ekonomik reformlarla bugün Çin'deki ekonomik kalkınmanın mimarı olarak kabul edilmektedir. Deng'in "Dört Modernleşme" adını verdiği sanayi, tarım, savunma sanayi ve bilim ve teknoloji alanlarındaki ilerleme ile amaçladığı, kendi kendine yetebilen bir Çin ve bu doğrultuda Japonya ve Batı ülkelerinden ileri teknoloji ürünleri transfer ederek, ülke ekonomisini geliştirmektir (Çolakoğlu 2011). Deng'in ekonomi politikasındaki iki raylı yaklaşımı (dual-track approach); bir taraftan piyasa ekonomisine geçişi öngörürken diğer taraftan da bunun kademeli olarak hızlandırılmasını sağlıyordu (Yılmaz 2012). Deng'in komünizmle yönetilen bir ülkeyi kapitalist sistemin olmazsa olmaz iki unsuru olan serbest piyasa ve dışa açma girişimleri, Çin ekonomisinin kalkınmasını olumlu etkilemiştir. Ekonomik reform kapsamında Çin'de 1979'da dört Özel Ekonomik Bölge

(ÖEB) kuruldu (Yılmaz 2012). Bunlarla amaçlanan: pilot ekonomik bölgedeki gelişmeler başarılı olması durumunda bu uygulamaları ülkenin iç bölgelerine de götürmek; ekonominin daha da dışa açılmasını sağlamak; yerli ve yabancı firmaların eğitim, kültür ve eğlence açısından da bir arada nasıl yaşadığı izlenmesi; teknoloji transferinde önemli birer merkez olmaları; ve bu bölgede sağlanan üretimin ihraç edilmesiyle daha az dış ticaret açığı vermesidir. (Yılmaz 2012).

Çin'in yükselişini sağlayan en önemli unsurlardan birisi de işgücü ucuzluğu değil bu işgücünü en etkin şekilde kullanacak sağlık, eğitim ve özyönetim sisteminin ülke içinde üretken bir yapıya dönüştürülebilmesidir (Arrighi 2009). Deng'in getirdiği ekonomik reformlar, aşırı nüfus ve ucuz iş gücüyle bütünleşmesi, ekonomide dış yatırımın önündeki engelleri kaldırmış oldu. Çin'in ekonomisini dışa açma politikası kısa sürede meyve vermeye başladı. 1991'de Çin'e yapılan doğrudan yatırım 5 milyar dolar iken, 2010'da bu rakam 106 milyara dolara kadar yükseldi ve toplam dış yatırım stoku da 575 milyar dolar oldu (Çolakoğlu 2011). Deng ile birlikte “sosyal piyasa ekonomisi”ne geçen ve devlet kontrolünde de olsa bankacılık sistemini oturtan Çin'in dünya üretimdeki payı 1976-1995 arasında % 5'ten % 11'e yükselmiştir (Örmeci 2013). Çin'in “merkezi ekonomi” modelinden uluslararası pazar sistemine geçmesiyle, büyüme oranları ciddi şekilde yükselmiş ve dış ticarete AB ve Japonya'nın payına ortak olmuştur (Caşın 2005). Böylece Çin'in gösterdiği ekonomik kalkınma, diğer ülkeler tarafından bir “tehdit” algısı yaratmaya başladı.

2.3.2.2.1. Soğuk Savaş Sonrası Çin Ekonomisi

Günümüzde iletişim, bilişim, ulaşım, sanayi, gıda ve madencilik sektörlerine baktığımızda, Çin şirketlerinin kar oranlarının küresel şirket değerlerinin en başlarında olduğu ve küresel sermayenin de AB ve Amerika'dan Çin'e doğru kaydığı göze çarpmaktadır (Peköz 2014). Bunun farkında olan ancak 11 Eylül saldırıları sonrasında Ortadoğu ve Afganistan'dan çıkmakta zorlanan Obama, yükselen Çin'i işaret ederek Asya-Pasifik yeni mihver bölge ilan etti. Singapur'un eski Başbakanlarından Lee Kuan Yew'nın 1993'te dediği gibi; tarihin en güçlü ülkesi olan Çin'in yükselişini önlemek mümkün değildir ve bundan dolayı Çin'i sınırlamak için 30-40 yıl içinde yeni bir denge kurulması gereklidir (Twining 2007). Obama'nın da aslında yapmak istediği de tam budur. 90 sonrası Çin'in gösterdiği ekonomik performans artık Çin'in çok daha fazla

dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Çin'in gösterdiği kalkınma, Yew'in 93'te söylediklerini doğrular niteliktedir.

Pasifik bölgesi ülkeleri, sürdürülebilir olağanüstü büyüme oranlarıyla dikkat çekmektedir. Ancak Çin ekonomisi hem bölgedeki hem de dünyadaki en büyük büyüme rakamlarına sahiptir. Çin'in ekonomisinin diğer gelişmekte olan ekonomilerden ayıran başlıca nitelikleri (Athı ve Ünay 2014: 8):

- a) GSYH'nin yüzde % 10'una denk gelen ticaret fazlası vermesi ve 3,82 trilyon doları aşan rezervi (Şubat 2014).*
- b) Asya pazarlı ile olan doğrudan ilişkileri*
- c) Asya-pasifik bölgesinin en fazla üreten ülkesi olması*
- d) 1979 sonrası ekonomik krizlere karşın ekonomik istikrarını devam ettirmesidir.*

Çin ekonomisinin büyümesindeki siyasi iradeyi yok sayamayız. Özellikle Deng döneminde başlayan reformlar, yeni politikalarla birlikte ekonomide sürekli bir kalkınmanın önünü açtı. Ekim 1992'de ÇKP'nin 14. Kongresinde; Çin ekonomisinde devletin daha fazla küçültülmesi ve özel sektörlerin hızla güçlendirilmesi kararına varıldı ve böylece "Çinli özelliklileriyle sosyalist piyasa ekonomisi"ni kurma temelleri atılmış oldu (Hart ve Burkett 2006). Hükümetin özelleştirmeye izin vermesi, özel sektörün yapacağı yatırımlar önündeki engellerin kaldırması, teknolojiyi artırması ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirmesi Çin ekonomisinin kalkınmasında dinamo etkisi yapmıştır (Yılmaz 2012). 1994 yılında "büyüğü elinde tut, küçüğü canlandır" sloganıyla özelleştirme teşvik edildi ve sadece 2 yıl içinde 4.300 devlet işletmesi özelleştirilmişti (Hart ve Burkett 2006). Pekin yönetimi, değişen dünya ve pazar koşullarına göre hareket edebilen esnek bir ekonomi oluşturmayı başarmışlardır. Özellikle gelişen ekonomisiyle enerjiye olan bağımlılığın her geçen gün artması, yeni düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Mart 2011'de Çin Ulusal Kongresi'nde onaylanan 2011-2015 yıllarını kapsayan 12. Beş Yıllık Planı (BYP), yedi sektörde kalkınmaya öncelik vermektedir: nükleer, güneş ve rüzgar gibi yeni enerjiler; enerji tasarrufu ve çevre güvenliği; daha az toprak elementleri içeren malzemelerin kullanımı; internet güvenliği ve yeni teknoloji gelişimi yatırımları; havacılık ve iletişimde ileri teknoloji kullanımı;

ve son olarak temiz enerji araçlarının yaygınlaştırılmasıdır (Lawrence ve MacDonald 2012).

Pekin, yükselen ekonomisiyle ABD tarafından açıkça ifade edilmese de “stratejik rakip” olarak görülmektedir. Ancak ABD’nin Soğuk Savaş boyunca Çin’in nüfuz alanını engellemek için Japonya, Güney Kore ve Filipinler ile geliştirdiği ilişkiler, Çin’in kapitalist sistemi kabul edip bölge ülkeleri pazarlarına açılmasıyla geçerliliğini yitirdi (Hook ve Spanier 2014). Çünkü siyasal bağımsızlığıyla orantılı olarak Çin, ekonomik bağımsızlığa da kavuşmuştur. ABD’nin küresel sermaye düzenini kontrol ettiği kurumlara karşı Çin, kendi küresel oyun kurucu rolünü yerleştirme hedefindedir. ABD, Çin’in yükselmesiyle birlikte dünyanın farklı bölgelerinde kendisine uygun ticari ve finansal kurullar getirmesinden endişe etmektedir. Çin, ana kredi sağlayıcısı olacağı Asya Altyapı Yatırım Bankası’nı (Asian Infrastructure Investment Bank - AAYB) kısa sürede hayata geçirme gayesindedir. Çin öncülüğünde kurulacak AAYB’ye, Nisan 2015 itibariyle Türkiye de dâhil kurucu üye sayısı 38’e yükselmiştir ("Çin, Fransa, Almanya, Bangladeş, Brunei, Kamboçya, Hindistan, Endonezya, İtalya, Ürdün, Kazakistan, Kuveyt, Kırgızistan, Laos, Lüksemburg, Malezya, Maldivler, Malta, Moğolistan, Myanmar, Nepal, Yeni Zelanda, Umman, Pakistan, Filipinler, Katar, Suudi Arabistan, Singapur, Sri Lanka, İsviçre, Tacikistan, Tayland, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Özbekistan, Vietnam, İran ve Türkiye") (<http://www.haberturk.com>, 12 Nisan 2015’te erişildi). Hatta Tayvan, “Tek Çin” politikası altında, Çin destekli AAYB’ye üyelik başvurusu yaptı (Jackson 2015 <http://shanghaiist.com>, 6 Nisan 2015’te erişildi). Özetle Çin’in son yıllardaki ekonomik başarısının başlıca nedenleri (Yılmaz 2008: 85):

“Büyük ölçüde istikrarlı siyasi yapısına; yüksek tasarruf ve yatırım oranlarına; dinamik ve devlet destekli ticaret, yatırım ve sanayi politikalarına; stratejik planlamaya; disiplinli bol işgücüne; enflasyonun ve kamu açıklarının kontrolüne ağırlık ve önem veren makroekonomik politikalardır.”

2.3.2.2.2 Çin’in Ticaret Hacmi

Ekonomik reformlarla ekonomide büyük bir sıçrayış gerçekleştiren Pekin, ihracat alandaki başarısıyla dünyanın en büyük ekonomisi olmuştur. Yüksek teknolojiye sahip olamayan Çin’in başlıca ithalat alanları; elektrikli aletler % 22,5, diğer makineler

% 7,6 ve üretimiyle artan enerji ithalatı % 16,1'dir (Atlı ve Ünay, 2014). Eğer Çin ucuz ihracat mallarını yüksek teknolojiyle bütünleştirebilirse, Çin'in gelecekte de sürdürülebilir bir büyüme oranı yakalaması çok kolay olacaktır. Çin; 2009'da ihracatta Almanya'yı 2010'da ise ekonomik büyüklükte Japonya'yı geçerek, ABD kadar büyük bir ekonomik güce dönüştü ve ortalama 1990 sonrası %10'luk bir büyüme ortalamasıyla süper güç olma yolunda büyük mesafe katetti (Çolakoğlu 2011). Çin'in büyümesinde lokomotif görevi olan dış ticareti artıran başlıca faktörler: 2001'de DTÖ'ye üye olması ve böylece sermaye güçlerine hukuksal güvence vermesi; ucuz işgücü sayesinde Çin mallarının rekabet gücünün artması; teknoloji girişinde sağlanan kolaylık ile Çin mallarındaki kalitenin artması; yabancı şirketlerin doğrudan yatırımlarının artması; ve 2005 yılında DTÖ'nün Çin'e uyguladığı tekstil kotasını kaldırması ve gümrük tarifelerini düşürmesidir (Sandıklı ve Güllü 2005).

Dünya ekonomilerinin yaşadığı en büyük problemlerden birisi de Çin'e verilen dış ticaret açığıdır. 450.000'den fazla yabancı şirketin yer aldığı Çin, 260 milyar dolar ticaret fazlası vermektedir (Örmeci 2013). Ülke piyasalarına giren ucuz Çin malları, ülke ekonomilerini zor durumda bırakmaktadır. Çeşitli tedbirler alınmaya çalışılsa da DTÖ üyesi Çin'e karşı getirilecek yaptırımlarla bunun önünü almak çok da kolay değildir. Bu nedenle Türkiye gibi birçok ülke, her sene giderek Çin'e daha fazla ticaret açığı vermektedir.

Tablo 2.4: Türkiye-Çin arasındaki Ticaret Hacmi (Çolakoğlu 2014- USAK Report/21).

Yıl	İhracat (milyon \$)	İthalat (milyon \$)	Toplam (milyon \$)	Denge (milyon \$)
1990	37	246	283	-289
1995	67	539	606	-472
2000	96	1.345	1.441	-1.249
2005	550	6.885	7.435	-6.336
2010	2.269	17.181	19.450	-14.912
2013	3.602	24.686	28.288	-21.084

Benzer şekilde Çin-ABD ticari ilişkilerinde de ibre Çin'den yanadır ve ABD'nin Çin'e verdiği ticaret açığı ciddi oranlara ulaşmıştır.

Tablo 2.5: ABD-Çin Arasındaki Ticaret Hacmi (<https://www.census.gov/foreign>, 12 Nisan 2015'te erişildi).

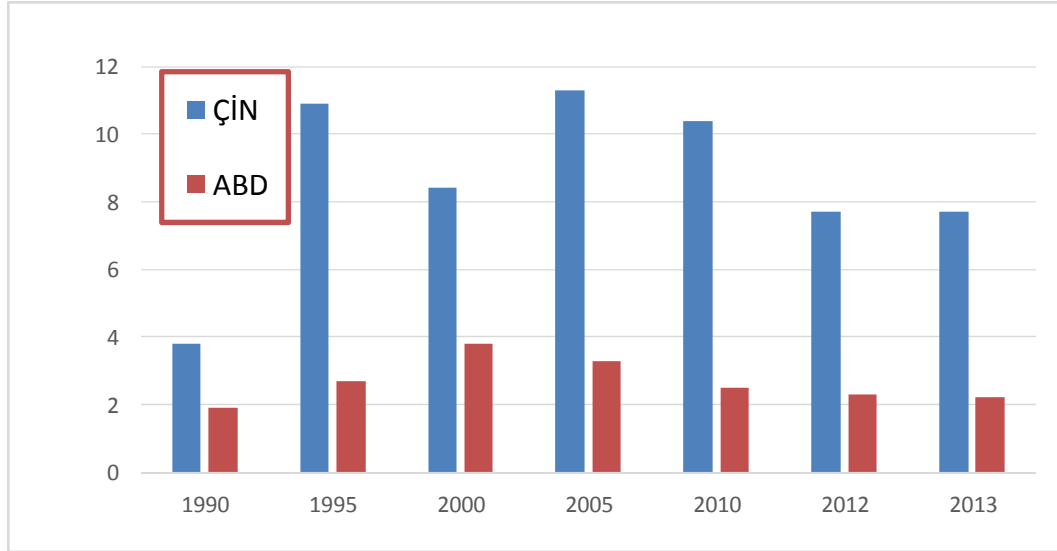
Yıl	İhracat (milyar \$)	İthalat (milyar \$)	Denge (milyar dolar)
2011	104,121.5	399,371.2	-295,249.7
2012	110,515.6	425,626.2	-315,110.6
2013	121,736.4	440,447.7	-318,711.3
2014	124,024.0	466,656.5	-342,632.5
2015 (Ocak-Şubat)	18,251.8	69,398.5	-51,146.6

2010 verilerine göre; dünya ihracat oranının % 9,4'ünü gerçekleştiren Çin, global GSYH'nin 31,36'sını da elinde tutarak küresel bir güç olduğunu göstermektedir (Dedekoca 2011). Ayrıca 97'de Çin'e dâhil olan Hong Kong, Çin ekonomisi üzerinde hayati öneme sahiptir çünkü yabancı sermayenin yaklaşık % 60'ı Hong Kong üzerinden olmakta ve yine ihracatın büyük bir kısmı da Hong Kong aracılığıyla gerçekleşmektedir (Yılmaz 2008). Asya ekonomileri arasında en fazla büyüyen Çin, bölgesinde gerçekleştirdiği ticari anlaşmalar yoluyla da hem ticaret hacmini sağlamlaştırmakta hem de ekonomik gücünün verdiği güvenle siyasi nüfuzunu güçlendirmeye çalışmaktadır. 2010'da kurulan Çin-NAFTA ile ASEAN ve Çin arasında 400 milyar doları geçen ticaret hacmi oluştu ve böylece ülkeler arasındaki artan ekonomik ilişkileri iyi değerlendiren Çin, dış politikasında ASEAN ülkeleri üzerindeki Amerikan etkisini azaltmayı hedeflemektedir (Binzat 2013 <http://www.21yyte.org/tr>, 10 Şubat 2015'te erişildi).

2.3.2.2.3. Çin'in Ekonomisindeki Büyüme Oranları

Ekonomik verilerdeki en güçlü göstergelerden birisi de büyüme oranlarıdır. Sürdürülebilir bir büyüme ülke ekonomilerinin en büyük hedeflerinden birisidir. Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonrası kalkınmasına benzer şekilde gelişen Çin, son 30 yılda yaklaşık % 9,5'lik büyüme oranıyla geleceğin yükselen gücü olacağını da göstermektedir (Dedekoca 2011). Çin ekonomisi, ABD'ye oranla üç kat daha fazla büyümektedir. IMF verilerine göre; 2014 itibariyle Çin ekonomisi 17,632 trilyon \$ ile

17,416 trilyon \$ büyüklüğündeki Amerika'yı geçerek, dünyanın en büyük ekonomisine sahip oldu (<http://www.foxnews.com/world>, 28 Nisan 2015'te erişildi).

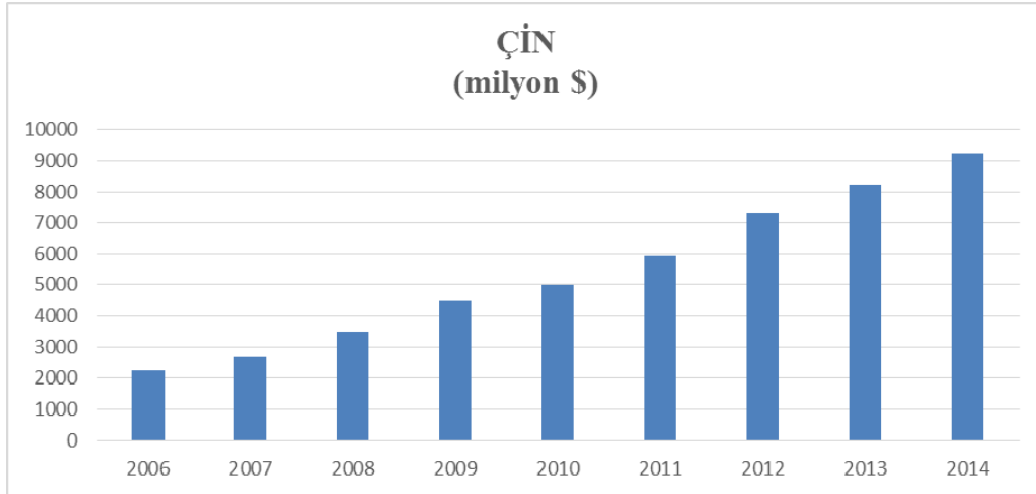
Şekil 2.1: Çin ve ABD'nin Büyüme Rakamları (<http://data.worldbank.org>, 10 Mart 2015'te erişildi)

“Şok terapi” olarak da adlandırılan Rusya'nın hızlı ideolojik ve yapısal dönüşümlerinden farklı olarak Çin; aşamalı reformalar uygulayarak hem Asya Krizi sonrasında bile % 7 oranında sürekli büyüyen bir ekonomiyi/piyasa sosyalizmini gerçekleştirdi hem de Sovyetler gibi parçalanmaktan kurtuldu (Hart ve Burkett 2006). Parçalanmadan ve ideolojik bir yönetsel değişikliğe gitmeden büyük bir ekonomik güce dönüşen Çin, son yıllardaki büyüme oranlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Çin'in özellikle küreselleşme ile birlikte yüksek büyüme oranları yakalamasındaki başlıca izlediği stratejiler (Sandıklı ve Güllü 2005: 293):

- *Stratejilerin dışa dönük olması*
- *Liberalleşmeyi kabul etmek*
- *Serbest piyasa geçiş ve serbest piyasa mekanizmasına bağlılık*
- *Ekonomide büyümek için ihracatta artış.*

Çin'in önündeki en büyük hedef, büyüyen ekonomisini milli gelir oranında artırabilmektir. Çin, dünyanın en büyük ekonomisine sahip olmasına rağmen, aşırı nüfusu kişisel refah düzeyinin daha fazla yukarı taşınmasına engel olmaktadır. Özellikle büyük şehirler dışında yaşayan halklar, hala çok zor şartlar altında hayatlarını devam

ettirmek zorundadırlar. 2013 verilerine göre; Çin ekonomisi, 12,3 trilyon dolar ile ABD'nin 16,2 trilyon dolar ekonomik büyüklüğün hemen ardından dünyada ikinci sırada yer almaktaydı (2014'te Çin ilk sıraya yükseldi) ancak milli gelir sıralamasında, Çin 92. sıradadır (Atlı ve Ünay 2014).

Şekil 2.2: 2006-2014 arası Kişi Başına Düşen GSYH (ABD Doları)
(<http://www.tradingeconomics.com/china/gdp>, 25 Nisan 2015'te erişildi)

Demokratikleşemeyen Çin; ulusal gelirleri artırmasına rağmen, kişi başına düşen milli geliri buna uygun şekilde yansıtmayacak ve bölgesel eşitsizlikleri yok edecek bir politika henüz bulmuş değildir (Nye 2010). Çin, 30 yıllık hızlı kalkınmadan sonra 2010'da Japonya'yı geçerek dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olduğunda bile Çin'de kişi başına düşen gelir, 1960 Japonya'sı oranlarının bile yarısına denk gelmemekteydi (Curran 2015 <http://www.bloomberg.com>, 18 Nisan 2015'te erişildi). Her yıl 7-8 milyon oranında artan Çin nüfusunun önündeki en büyük problem, her yıl iş gücüne katılması beklenen 3-4 milyon kişiye istihdam yaratacak ekonomik büyüklüğü sağlamaktır (Çolakoğlu 2011). Obama (2008)'a göre; son 30 yılda inanılmaz büyük ekonomik kalkınma gösteren Çin'in yükselişinin devam edebilmesi için birkaç düzenleme hayatidir: daha az enerji tüketime dayalı üretim; iç tüketimin kalkınmanın lokomotif olması; sosyal güvenlik programlarının geliştirilmesi ve teknolojik yenilik. Son 30 yıldır inanılmaz büyüyen Çin ekonomisinde, son yıllardaki büyüme oranlarındaki düşüş trendi de devam etmektedir. 2014 IMF verilerine göre; Çin'in son % 7,4 büyüme oranı, 1980'den beri en düşük olanıydı ve daha da kötüsü IMF, 2019'a kadar Çin'deki büyüme oranların % 6,4'e kadar düşebileceğini öngörmektedir (Krepinevich 2015 <http://www.foreignaffairs.com>, 17 Şubat 2015'te erişildi). 2014'te

son çeyrek yüzyıldaki en düşük büyümesini yaşayan Çin, kamu ve dış borcunun milli gelire oranı da 2000’de % 121 iken 2014’de % 232’ye çıktı (Curran 2015 <http://www.bloomberg.com>, 18 Nisan 2015’te erişildi). Son 30 yılın en fazla büyüyen ülkesi Çin’deki yükselişin durması ve hatta aşağı doğru dönmesi, Çin ekonomisi için kaygı verici bir durumdur.

2.3.2.2.4. DTÖ üyeliğinin Çin Ekonomisindeki Etkisi

ABD, Batı tipi demokratik toplumlar geliştirmek amacıyla IMF ve DB kurumları aracılığıyla, Amerikan dolarını temel alan serbest piyasa düzeni kurdu. Devletlerarası gümrük vergilerini ve sınırlandırmaları kaldırabilmek için Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması’nı (GATT) kurdu ve 1995’te de bunu daha kapsamlı uygulanacak bir kurum olan DTÖ’ye dönüştürdü (Hook ve Spanier 2014 -50). Serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi hem devletlerin DTÖ gibi uluslararası kurallarla kısıtlanması hem de Amerikan ekonomik gücünün devamı sağlaması açısından önemlidir. Clinton, çok uluslu şirketlere hiçbir şekilde engel konulamayacak DTÖ’nün varlığını çok önemsiyordu çünkü bu sayede ticaret ihtilafları çözülecek ve ulusal ve bölgesel ekonomilerle entegre olmuş bir küreselleşme gerçekleşecekti (Hook ve Spanier 2014). ABD’nin Çin’i DTÖ üyeliğine cesaretlendirmekteki amaçları, hem ekonomik kalkınma ile Çin içindeki insan haklarını genişletmek hem de Çin’i uluslararası ticaret kuralları ile küresel düzene uyumlu hale getirmektir (Dedekoca 2011). Clinton seçim kampanyasında, Çin ile daha fazla ticari ilişkiler geliştirilerek Pekin’in insan hakları konusunda reformlar gerçekleştireceğini iddia etse de DTÖ üyesi olan Çin’de demokrasinin hala olmaması bu umutları boşa çıkartmıştır (Haley 2006). Özellikle SSCB yıkıldıktan sonra bölgede daha fazla hareket özgürlüğü kazanan Çin, 11 Eylül saldırıları sonrasında daha bağımsız hareket etmeye başladı ve böylece ekonomik kalkınmasıyla birlikte, ABD’nin korumasına ihtiyaç duymadan politikalar geliştirebilmektedir.

1989’da IMF’ye üye olan Çin, 1986’da DTÖ’ye¹ üye olmak istemiş ancak 15 yıl süren pazarlıklar sonunda, özellikle dış yatırımcı şirketlerin önündeki engellerin ve ithalattaki vergilerin kaldırılması taahhüdüyle ancak Kasım 2001’de DTÖ üyeliği gerçekleştirmiştir (Şimşek 2005). 16 yıllık bir sürecin sonunda DTÖ’ye üye olan Çin;

¹ DTÖ’nün o yıldaki ismi, Ticaret ve Gümrük Tarifeleri genel Anlaşması’ydı.

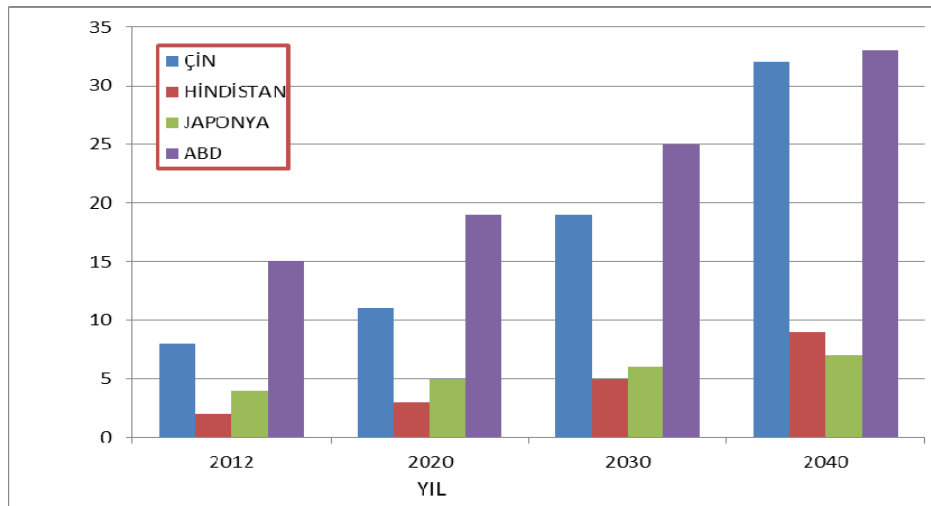
gümrük vergilerini 15,3'ten 9,8'e indirdi, 36 ülkeyi 4700'ün üzerinde üründe gümrük vergisinden muaf bıraktı, idari engelleri azalttı, ticari uygulamalarda şeffaflaşmayı artırdı ve 3000'in üzerinde yasa çıkararak ekonomik kalkınmaya ağırlık verdi (<http://www.mgk.gov.tr>, 10 Şubat 2015'te erişildi). DTÖ'ye üye olan Çin; yasal gerekliliklerin hepsini kısa bir süre içerisinde yerine getirerek, aslında büyüyen ekonomisini dünya ile entegre etmeye çalışmakta ve küresel ekonominin merkezinde yer almaya çalışmaktadır (Arrighi 2009). Bugün Çin yönetimi, DTÖ'yü olumlu görmektedir çünkü özellikle ticaretteki artan payına karşı hem diğer ülkelerin koymak istedikleri engelleri rahatlıkla aşabilmekte hem de daha fazla pazara girebilmek için avantaj sağlamaktadır (Munro 2000). Sadece 2001-2014 yılları arasındaki dünya ithalat artışının 1/3'ünü sağlayan Çin, bölgesindeki Japonya gibi birçok ülkeye de nefes aldırması ve jeopolitik gücün Çin'e doğru kaymasını sağlamıştır (Arrighi 2009). 2013 verilerine göre; Çin'in küresel ticaretteki oranı da DTÖ üyeliğinden sonra % 3'ten % 10'a yükselmiştir (Atlı ve Ünay 2014). Kültür Devrimi sonrasında 900 milyonluk nüfusuna rağmen 200 milyar \$ GSYH'si olan Çin, bugün 1.344 milyonluk nüfusuna karşılık 10,3 trilyon dolar GSYH ile tarım ülkesinden endüstriyel bir güce dönüşmüştür (Dedekoca 2011).

Dünyanın iki büyük ekonomik gücü ABD ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler, özellikle ABD'nin Çin'in DTÖ'ye girmesini kabul etmesiyle daha da artmıştır. Obama yönetimi, Çin ile özellikle G-20 bünyesinde küresel ekonomik düzenin istikrar kazanması için ikili ilişkilerin geliştirilmesine önem vermekte ve Çin'in daha fazla iç tüketime olanak sağlayarak, ticarete DTÖ kuralları çerçevesinde hareket etmesini istemektedir (Lawrence ve MacDonald 2012). İki ülke arasındaki ticaret açığından kaygılan Obama yönetimi, eski devlet başkanı Hu Jiantao'nun 2011 ABD ziyaretinde; iki lider, ABD'nin Çin'e ek olarak 45 milyar dolardan daha fazla ihracat yapmasını onaylayan bir yasayı imzaladılar (Lawrence ve MacDonald 2012- 26). Çin, uluslararası pazarlara daha fazla ihraç mal gönderebilsin diye parasını bilerek değersizleştirmekle suçlanmaktadır. Çin para birimi Renminbi 2005-2001 yılları arasında yaklaşık % 40 oranında değer kazansa da ABD'li ekonomistler; Çin'in para biriminin değerini bilerek düşük gösterdiğini, bu sayede daha fazla ihracat gerçekleştirdiğini ve bunun da ABD dâhil birçok ülkede aşırı ticaret açığına neden olduğunu vurgulamaktadır (Lawrence ve MacDonald 2012). İki büyük ekonomi arasında ticari anlaşmazlıklar da yaşanmaktadır.

Özellikle Obama, Çin'e teknoloji ve araba parçaları ihracatında çeşitli sınırlandırmalar getirilmesini istemekte ve DTÖ kapsamında bugüne kadar ABD, Çin'e karşı 14 dava açarken, Çin de ABD'ye karşı 7 dava açmıştır (Lawrence ve MacDonald 2012). Çin ile ABD arasında 2001-2014 yılları boyunca, DTÖ kapsamında karşılıklı açılan davaların on ikisi sonuçlanmış ve bu davaların 9'unu ABD kazanırken, 3'ünü de Çin kazanmıştır (Malawer 2014). Ticaret artıkça anlaşmazlıkların artması da kaçınılmazdır ancak dünyanın en büyük iki ekonomisi arasındaki davaların bile DTÖ hukuk sistemi içinde çözülmesi, hem DTÖ'nün meşrutiyetini güçlendirmekte hem de diplomatik ilişkilerin devamını sağlamaktadır.

2.3.2.3.1. ABD ve Çin Arasındaki Karşılıklı Ekonomik Bağımlılık

60'larda nükleer alanda, 71'de BM üyeliğiyle birlikte siyasal alanda güç kazanan Pekin, 90 sonrası gösterdiği ekonomik performansı ile da uluslararası sistemde önemli bir güç merkezi olarak ortaya çıkmıştır (Atlı ve Ünay 2014). Pekin'in de içinde bulunduğu Asya-Pasifik bölgesi, yükselen ekonomik gücüyle dünyanın ilgisini çekmektedir. Asya-pasifik bölgesi; küresel nüfusun % 48'ini, GSYH'nin % 27'sini (sadece Japonya ve Çin % 20'sini) ve ticaretin de % 37'sini oluşturmakta ve bölge ülkeleri dış ticaret fazlası vermektedir (Dedekoca 2011). Geleceğin en büyük dört ekonomisinden üçünün yine bu bölgede olması öngörülmektedir.

Şekil 2.3: Çin, Hindistan, Japonya ve ABD'nin 2012-2040 GSYH Rakamları (Kelly vd, 2014: 6)

Dedekoca (2011: 45)'ya göre; Asya ekonomilerin üç önemli özelliği vardır: "1) hacim ve bolluk olarak çeşitli olması; 2) hızlı büyüme göstermeleri ve 3) bölge içi

bağlantı/zincir'inin güçlü olmasıdır". Özellikle 90 sonrası Asya-Pasifik bölgesinde artan inanılmaz ekonomik gelişmelerden dolayı, ABD'nin bölgeye olan ilgisi artmış ve ABD'nin bölgedeki ülkelerle olan ticareti Avrupa'yı geçmiştir (Carter ve Perry 1999-101). ABD'nin bölgede ekonomik, siyasi ve güvenlik amaçları vardır ancak özellikle ekonomik istikrarını devam ettirebilmek ve işsizliği azaltmak için Asya-pasifik bölgesindeki pazarlar, Washington için muazzam bir kaynak ve potansiyel durumundadır (Tatar 2012).

Dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip Çin'in ortalama 10 üzerindeki büyüme rakamları, ABD'nin Çin'e daha özel bir önem vermesini zorunlu kılmıştır. Çin'in ekonomisindeki kalkınmanın siyasi ve askeri alanlarda da etkisini göstermeye başlaması, ABD'nin hem bölgesel hem de küresel çıkarlarıyla uyuşmamaktadır. Ancak iki ülke ekonomisinin içi içe geçmesi ve karşılıklı bağımlılığa dönüşmesi, alınacak tedbirlerin ölçülü ya da sınırlı olmasına neden olmaktadır. Örneğin, Obama'nın da "Tek Çin Politikası"na bağlı kalmasının en büyük nedenlerinden birisi, küresel krizlerde Çin'in finansal desteğine duyduğu ihtiyaç, diğer ise Çin'in Birleşik Devletler'de yatırım yapan en büyük ikinci ülke olmasıdır (BAUSAM 2009). ABD ile Çin arasında simbiyotik bir ilişki vardır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 600 milyara ulaşmıştır. 2011 verilerine göre; Çin'in elindeki toplam ABD rezervi 3,18 trilyon Amerikan doları iken, 1,17 trilyon Amerikan devlet tahviline de sahiptir (Azer 2012). Amerika, Çin'den aldığı ucuz ürünlerle enflasyonunu düşük tutma ve böylece hayat standartlarını, ülke refahını ve askeri gücünü sürdürebilmekteyken; Çin de ABD'ye yaptığı ihracat ile kalkınmasını devam ettirebilmektedir (Dedekoca 2011). ABD-Çin arasındaki ticaret açığının Çin lehine 200 milyar doların üstünde olması, hem Çin'in ekonomik büyümesine katkıda bulunmakta hem de yabancı dış yatırım ile Çin'e ek istihdam sağlamaktadır (Delisle 2009). Amerikalı işletmelerin Çin'e olan doğrudan yatırımları, sadece 2010'da bir önceki yıla göre % 21,4 artarak, 2011'de toplam 60,5 milyon dolar olmuştur (Lawrence ve MacDonald 2012).

Yıllardır açık ara dünyanın en fazla büyüme rakamlarından birine sahip olan Çin, giderek artan ekonomik gücüyle yeni küresel başat güç olma yolundadır. Bugün Çin-ABD arasında yaşanan simbiyotik ilişkinin bir benzeri de 80'lerde ABD-Japonya arasında yaşanmıştı. Reagan'ın vergileri kesmesi ve harcamaları artırmasıyla birlikte ABD, bütçesini dengeleyebilmek için Japon ithal mallarına bağımlı olurken, Japonya da

ihracatını devam ettirebilmek için Amerikalılara ödünç para vermek zorunda kaldı (Nye 2010). Pekin'in elindeki Amerikan doları hisselerini satması, Amerikan ekonomisini zor durumda bırakacaktır ancak diğer taraftan da bu durum Çin'in ABD'ye daha az ihracat yapacağı anlamına gelir ki iki ülke de bu durumdan zararlı çıkar ve ekonomik istikrarları bozulur. Yani, iki ülke ekonomileri göbekten birbirlerine öyle bağımlı ki olası bir siyasal kriz karşılıklı bir savaş gibi iki ülkeye üstesinden gelemeyecekleri bir fatura çıkartabilir. Bundan dolayı iki ülkenin siyasal ve askeri anlamda olduğu kadar, ekonomik ilişkilerde doğrudan görüşmeleri hızlandırması ve karşılıklı yanlış anlamaların önüne geçmesi gerekiyor. Analistlere göre; 2009'da "ABD-Çin Stratejik ve Ekonomik Diyalogu" kapsamında Washington'da başlayan görüşmelerin, iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasal ilişkilerin gelişmesi için olumlu bir etkisi olacaktır (Shi ve Wen 2009). Doğrudan diyalog sürecinin geliştirilmesi, ABD ve Çin arasında bir tür "kazan-kazan" politikası oluşmasının da önünü açmaktadır.

Aralarındaki karşılıklı bağımlılığa rağmen, her iki ülke de ulusal çıkarları için küresel ekonomik rekabeti devam ettirmek zorundadırlar. Örneğin yükselen Çin'in Ulusal Denizaşırı Petrol Şirketi'nin (ÇUDPS) ABD'ye ait Unocal petrol şirketi satın alma girişimi, 30 Haziran 2005'teki Temsilciler Meclisi'nde ulusal çıkarlara aykırı olduğu gerekçesiyle 15'e karşı 398 oyla reddedildi (Arrighi 2009). Serbest piyasa ekonomisinin oyun kurucusu durumundaki ABD'nin kendi değerleriyle çelişen böylesine bir karar alması, iki ülke arasındaki yaşanan rekabetin hangi boyutlara vardığını göstermesi bakımından önemlidir. Karşılıklı bağımlılıkla birlikte ticaret yollarının ve mesafesinin öneminin daha da artmasının farkında olan Çin yönetimi, 1914'te ABD'nin Büyük Okyanus ile Atlas Okyanusu'nu birleştirmesi için açtığı Panama kanalına alternatif olarak, Nikaragua Kanalı'nı 2020'de bitirmeyi hedeflemektedir (Akçadağ 2015). Enerji ve ticari malların ulaşım noktasındaki jeostratejik kanallardaki hâkimiyet, devletlere önemli avantajlar sağlamaktadır. Küresel güç olma yolundaki Çin'in bu gibi adımlar atması da rekabet şartlarını devam ettirebilmesi için hayatidir. Artık ABD tarafından ticari rekabette Japonya'nın yerini Çin'in aldığı anlaşılmaktadır.

2.3.2.4. Enerji Güvenliği

Gelişmiş sanayi ülkeleri, güçlerini devam ettirebilmek ya da rakiplerinin yükselmesini engelleyebilmek için, enerji kaynaklarını ve yollarını kontrol altında tutmak istemektedirler. Ayrıca makul fiyatlarda, güvenilir ve yeterli enerji kaynakları, sürdürülebilir bir ekonomi ve ulusal çıkarların sağlanması için de hayatidir. Özellikle 1973 petrol ambargosunun bir silah gibi kullanılmasından sonra, enerji kaynaklarının fiyatının belirlenmesi, üretimi, dağıtımı ve sürekli ulaşılması ABD dış politikasını belirlemede önemli bir unsur haline geldi (Öztürk 2011). Washington, enerjiye yönelik dış politikasını belirlerken ulusal çıkarlarını göz önünde bulundurmaktadır. Hazar petrolünün batı ülkelerine taşıyacak boru hatlarını desteklemekte, Ortadoğu petrolü üzerindeki kontrolünü özellikle askeri gücüyle devam ettirmekte ve GÇD gibi olası petrol kaynakları için de müttefikleri adına garantör hakkını kullanmaktadır. Benzer şekilde Çin'in giderek petrole olan bağımlılığı dış politikasını da şüphesiz etkilemekte ve bu bağlamda ülkenin ulusal güvenliğine zarar vermeyecek şekilde petrole olan ihtiyacının karşılanması temin edilmeye çalışılmaktadır. Sürdürülebilir bir büyüme için hammadde ve enerji kaynağına ihtiyaç duyan Çin yönetimi ise, enerji kaynaklarına ulaşmayı öncelikli bir güvenlik meselesi olarak görmekte ve ŞİÖ'yü ekonomik hedeflere ulaşma noktasında önemli bir araç olarak görmektedir (Arslan 2011). Çin, ABD denetimi altındaki Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığını azaltmak için Rusya ile 5000 km boyunca uzanan bir boru hattı anlaşması yaparak, bir taraftan ucuz ve sürekli bir gaza ulaşmak diğer taraftan da Orta Asya'daki etkinliğini artırmak hedefindedir (Peköz 2014).

Ayrıca Pekin, ithal ettiği petrolün yaklaşık % 70'nin geçiş noktasının Malakka Boğazı olması nedeniyle denizlerdeki varlığını artırmaya çalışmakta ve uluslararası deniz haklarını milli güvenlik meselesi olarak görmektedir (Yılmaz 2008). Pekin, özellikle GÇD'deki Spratly adaları üzerinde olduğu düşünülen büyük petrol rezervlerinden dolayı, bu bölgedeki etkinliğini her geçen gün artırmak istemektedir. Pekin; 1948'deki "Güney Çin Denizi'ndeki Adaların Mevkileri" adlı haritaya dayandığı GÇD'deki sınırlarını, "Dokuz Tireli Harita" ile göstermekte ve petrol yatakları olduğu düşünülen Paracel ve Spratley adalarını da karasuları içinde olduğunu iddia etmektedir (Binzat 2013 <http://www.21yyte.org>, 10 Şubat 2015'te erişildi). Bazı dış politika analistleri; Çin'in giderek petrole olan ihtiyacının artmasından dolayı,

bölgedeki statükonun devam etmesi durumunda Çin'in bir gün uluslararası sistemle ve taraf devletlerle uzlaşmaya mecbur kalacağı düşünülmektedirler (Downs 2004). Ancak bazı analistler de petrol faturalarının artık katlanılamaz bir seviyeye ulaştığı noktada, Çin'in hak iddia ettiği potansiyel petrol bölgelerine ulusal güvenlik çıkarılarının bir gereği olarak müdahale edebileceğini iddia etmektedirler (Downs 2004). Şu bir gerçek ki gaza olan talebin artacak olması, özellikle 15,763 trilyon m³ rezerve sahip olduğu düşünülen Asya-Pasifik bölgesini stratejik açıdan daha da önemli kılmaktadır (Peköz, 2014). Küreselleşen ve devletlerarası ekonomik bağımlılığın arttığı bu çağda, eskisi gibi askeri yayılcılıkla kaynaklara ulaşmak ve onları kontrol etmek çok fazla mümkün olmadığı için, Çin ve ABD gibi ülkeler artık enerji kaynaklarına daha çok ekonomik araçları kullanarak ulaşmaya çalışmaktadırlar (Arslan 2011). Bu bağlamda, Çin enerji güvenliğinin diğer önemli bir stratejisi de Afrika gibi önemli enerji kaynakları olan ülkelere yatırımlar yaparak, ucuz ve sürekli enerji akışını temin etmektir.

Büyüyen bir ekonomi daha fazla enerji tüketimi demektir. Çin, yıllık tükettiği 483,7 milyon ton petrolün ancak % 42,9'unu kendisini üretebilmektedir ve bundan dolayı dünyadaki toplam petrol ithalatının % 11,7'sini tek başına yapmaktadır (Atlı ve Ünay 2014). Gelişen ekonomisiyle 1993'te petrol ithal eden ülkeler arasına giren Çin, Nisan 2014'te 7,4 milyon varil/gün petrol ithalatı ile ABD'nin günlük 7,4 milyon varil ithalatına geçti ve bu alanda dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısı oldu (Perdersen ve Gloystein 2015 <http://www.reuters.com/article>, 11 Mayıs 2015'te erişildi). Enerji kaynakları küresel rekabetin yaşandığı en büyük alandır. Çünkü dünya üzerinde petrol ihtiyacındaki artış yıllık yüzde 1,7 oranındadır (Ural 2009). Büyük güçlerin yıllar geçtikçe petrole daha da bağımlı olacağını düşünürsek, bu ülkelerin neden enerji kaynaklarının olduğu bölgeleri ve yolları kontrol altına almak istediğini daha iyi anlayabiliriz. Aşağıdaki tablolar, büyük güçlerin enerjiye olan bağımlılıklarını ve küresel enerji tüketimini göstermektedir.

Tablo 2.6: Petrol Talebi ve Olası Tüketim Senaryosu (Mton) (World Energy Outlook (WEO) 2008: 81)

	1980	2000	2006	2015	2030
ABD	1 809	2 300	2 319	2 396	2 566
ÇİN	604	1 122	1 898	2 906	3 885
Avrupa	1 504	1 775	1 884	1 980	2 005
Asya	1 072	2 191	3 227	4 598	6 325
Dünya	7 723	10 034	11 730	14 121	17 014

Tablo 2.7: Enerji Türleri Talebi ve Olası Tüketim Senaryosu (Mton) (World Energy Outlook (WEO) 2008: 84)

	1980	2000	2006	2015	2030
Endüstri	1 779	1 879	2 181	2 735	3 222
Kömür	421	405	550	713	838
Petrol	422	422	434	508	604
Gaz	422	422	434	508	604
Elektrik	297	10,034	11,730	14,121	17,014
Diğer	165	272	307	359	436
Tüm Sektörler	5 378	7 048	8 086	9 560	11 405

Enerji tüketimindeki artışın en olumsuz sonuçlarından birisi de çevresel kirliliğin artmasıdır. Özellikle aşırı kömür kullanımının çevreye verdiği zarardan dolayı uluslararası kurum kuruluşlardan tepki alan ve çevresel baskı altında tutulan Çin yönetimi, bundan dolayı kömür yerine daha çok doğal gaz ve temiz yakıt türlerinin kullanımına gideceğini taahhüt etmektedir. Kasım 2014'te Obama ile Şi Cinping arasında varılan anlaşmaya göre; Çin, 2030'a kadar büyük hava kirliliğine yol açan kömür gibi fosil yakıtları % 20 oranında azaltacak ve bu doğrultuda Pekin, 2020'ye de

kadar nükleer santral sayısını 75'e çıkartmayı hedeflediğini açıkladı (Lieggi ve Pomper 2015 <http://www.worldpoliticsreview.com/articles>, 8 Nisan 2015'te erişildi).

2.3.3. ABD-Çin Arasındaki Askeri İlişkiler

Savunma bütçesine en fazla pay ayıran iki büyük gücün aralarındaki askeri ilişkiler, başta Asya-Pasifik olmak üzere küresel dengeleri etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Özellikle Çin'in ekonomisinin kalkınmasıyla birlikte, askeri bütçesini her yıl % 10 oranında artırması, ABD ve ABD'nin bölgedeki müttefiklerini kaygılandırmaktadır. ABD'nin buna karşılık almaya çalıştığı tedbirler, Çin yönetiminde çevrelenme algısı yaratmakta ve karşılıklı şüphelerle devam eden ilişkiler, daha fazla silahlanma yarışına dönmektedir. Özellikle bölgedeki diğer güçlü ülkelerin de bütçeleri oranında bu yarışa katılması, bölgeyi tamamen bir ateş çemberine çevirmiş durumdadır. Tayvan sorunu ile doğrudan ve GÇD ve DÇD adalarının hâkimiyeti sorunu, ABD ile Çin'i karşı karşıya getirebilir. Diplomatik ilişkilerin ve artan ekonomik bağımlılık, şimdilik savaş olasılığını azaltsa da masada savaş olasılığı her zaman vardır. Bu baskından, iki büyük aktör ABD ve Çin'in askeri bütçeleri ve kapasiteleri bu bölümde detaylı şekilde ele alınacaktır.

2.3.3.1. ABD ve Çin'in Askeri Stratejileri ve Bölgesel Hedefleri

Savunma harcamalarına en fazla bütçe ayıran iki büyük güç ABD ve Çin arasındaki askeri ilişkilerin boyutu sadece Asya-Pasifik bölgesini değil, kurulan ittifaklarla aslında tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Yükselen Çin'in bölgesinde artırdığı askeri faaliyetler, ABD ve müttefiklerinin çıkarlarını olumsuz etkilemektedir. Tüm ekonomik bağımlılık ve siyasal ilişkilere rağmen olası bir sert güç randevusuna karşı taraflar gerekli hazırlıklarını da sürdürmektedir. Yükselen Çin'in "yeni dünya düzeni"ndeki etkisinin olumsuz olacağını düşünenler; Çin değerlerinin ABD ile uyuşmadığını ve yeni ortaya çıkacak bir gücün kırılmaya hatta savaşa dönüşebileceğine inanmaktadırlar (Delisle 2009). Zbigniew Brzezinski'ye göre; Çin'in "barışçıl yükselişi" eğer önümüzdeki on yıllar boyunca da devam ederse, ABD ile Çin arasındaki olası bir savaş kaçınılmaz olacak ve böylece bölgedeki diğer önemli ülkeler olan Japonya, Hindistan, Güney Kore ve Rusya da bu savaşta ABD'nin yanında yer alacaktır (Arrighi 2009). Benzer şekilde düşünen Çin analisti Amerikalı Arthur Waldron; günümüzde Çin'in ABD'yi Doğu Asya'da korkutmak istemesini, Birinci Dünya Savaşı

öncesi Almanya'nın Britanya'yı tehdit etmesine benzetmekte ve bölgede gelecekte bir savaşın kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir (Peköz 2014). 2014 Davos Ekonomik formunda konuşan Japon lider Abe, Almanya ile Britanya arasındaki Birinci Dünya Savaşı öncesi yaşananların şimdi Çin'in hava sahasını genişletme kararı ve deniz hukukuna uymadığı gerekçesiyle, Çin-Japonya arasında yaşandığını ileri sürdü (<http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/japonya>, 20 Nisan 2015'te erişildi). Asya-Pasifik bölgesinde yükselen Çin tehdit algısı, bölgenin sıcak bir noktaya dönüşmesine neden olmaktadır. Ticaret hareketliliği ile nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu bölgedeki olası bir çatışma ortamı, diğer yaşanan dünya savaşlarından çok daha vahim sonuçlara yol açabilir.

Tehdit olarak gösterilen Çin, ŞİÖ kapsamında Rusya ve Orta Asya ülkeleri ile olan ittifaklarını geliştirmekte ve bu çok yönlü ilişkilerini askeri alanda da genişletmek istemektedir. Özellikle Çin ve Rusya arasında artan askeri ticari anlaşmalar ve tatbikatlar da NATO'ya karşı bir denge politikası amacı taşımaktadır (Peköz 2014). Özellikle ŞİÖ'nün kurulmasıyla birlikte, askeri ilişkiler noktasında Rusya, Çin'e 2004 yılı içinde 2 milyar doları aşan silah satışı gerçekleştirdi ve 1958'den sonra ilk defa 2005 yılında da ortak tatbikat yapma kararı aldılar (Telatar 2005). Çin, Kuzey Kore ile olan ilişkilerini de geliştirerek, "Kuzey Kore ile her zaman – her yerde" diyalog politikasıyla hareket etmekte ve böylece ABD-Güney Kore bloğuna karşı bir denge sağlamaktadır (Caşın 2005). Çin'in kıtadaki artan gücü gelecekte Moğolistan, Kuzey Kore, Laos, Myanmar üzerinde tamamen ve Kırgızistan ile Tacikistan üzerinde de kısmen etkili olması oldukça muhtemeldir (Lee 2012). Kıtasında gücünü ve etkinliğini belirgin şekilde artıran Çin'in, ulusal güvenliğini en fazla tehdit eden yer ise Pasifik bölgesidir. Başta Japonya olmak üzere Tayvan, Filipinler, Singapur, Avustralya ve Güney Kore gibi müttefikleriyle ortak hareket eden ABD, Çin'in denizlerde de etkinliğini artırmasına engel olmaya çalışmaktadır.

Çin, "şer eksen" denilen ülkelerle karşılaştırıldığında, öyle çok kolay şekilde yok edilecek bir güç değildir. Bundan dolayı Çin'i gerek Asya kıtasında gerek denizler bölgesinde kuşatmak, ABD için önemli bir güvenlik stratejisidir. Özellikle ABD, Irak Savaşı sonrasında Çin'in bölgesinde gücünü daha da artırdığını fark etmesi üzerine, Çin'e karşı daha gerçekçi politikalar oluşturmaya başlamıştır. Dışişleri Bakanı Powell'ın yerine Rice gelmesiyle birlikte, Washington'un Pekin'e karşı söylemleri

sertleşti ve 19 Şubat 2005’de ABD-Japonya arasında Tayvan Boğazı’nın ortak güvenliğini ilk kez kapsayacak şekilde askeri bir anlaşma imzalandı (Arrighi, 2009). Japonya’nın 60 yıl aradan sonra ilk kez Tayvan konusunda askeri bir anlaşmayla taraf olması, Çin’de tepki uyandırdı ve resmi Yeni Çin haber Ajansı bu ortak deklarasyonu “emsali görülmemiş” bir anlaşma olarak bildirdi (Arrighi 2009). 95-96 Tayvan Boğazı krizlerinde, Washington ve Pekin donanmalarının savaşın eşiğinden dönmesi, ABD-Japonya güvenlik ittifakının önemini daha da artırmıştır. Benzer şekilde ABD ve Japonya’nın; Çin’in Kasım 2013’teki DÇD’deki Hava Savunma Sahası Tanımlama (Air-Defense Identification Zone) deklarasyonunu reddederek, ilan edilen bölgelerde uçaklarını uçurması önemli bir askeri dengeleme politikasıydı (Adamson, Brown ve Sutter 2014). Yükselen Çin’in ABD’de oluşturduğu diğer güvenlik kaygıları ise (Lawrence ve MacDonald 2012: 8):

- a) *Çin’in askeri modernizasyonunu artırma girişimleri:* Pentagon’un Kongre’ye sunduğu 2012 raporuna göre; Çin, 2000-2011 arasında askeri harcamalarını yıllık % 11 oranında artırmaktadır ancak gerçekte yaptığı harcamalar resmi olarak bildirdiğinin çok daha yukarisındadır.
- b) *Güney ve Doğu Çin Denizlerindeki Karasuları ve Münhasır Ekonomik Bölge:* Çin, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kapsamında kendisinin münhasır ekonomik bölge içerisinde 200 mile kadar her türlü askeri tatbikat düzenleme hakkına sahip olduğunu iddia etmektedir. ABD ise bu denizlerin birçok ülke tarafından paylaşıldığını ve Çin’in ekonomik ve askeri anlamda tek başına hareket edemeyeceğini belirtmektedir. GÇD ve DÇD’de, Çin ile birçok devlet arasında bölgesel hak iddiaları devam etmektedir.
- c) *Siber casusluk:* Amerikan Milli İstihbarat Yürütme Ofisi’nin Ekim 2011 raporunda, özellikle Rusya ve Çin’in Amerikan teknoloji ve bilgilerini casusluk yoluyla ele geçirmek istediklerini ve Çinli aktörlerin ise dünyadaki ekonomik casusluğun en aktif olanları olduğunu belirtmiştir.

Çin, 1992’de kabul ettiği “Karasuları ve Bitişik Bölge” kanunuyla DÇD ve GÇD üzerinde hâkimiyet iddialarını artırmıştır (Caşın 2005). Özellikle Çin’in Japonya kontrolünde olan Senkaku/Diaoyu adaları ile GÇD’deki Spratley ve Paracel adaları üzerindeki hak iddiaları yüzünden, bölgedeki birçok ülke ile karşı karşıya gelmektedir.

Washington, bir taraftan bölge devletlerinin Pekin ile yaşadığı hak iddialarından dolayı müttefiklerini Çin'e karşı bir araya getirmeye çalışırken, diğer taraftan da müttefiklerinin kendi aralarında yaşadığı hak iddialarını da ekonomik ve siyasal işbirliği ile aşmayı hedeflemektedir. Özellikle Bush'un ikinci dönemiyle birlikte, ABD'nin bölge devletleriyle askeri anlaşmaları ve ortak tatbikatlarını artırdığını görmekteyiz. 2006 NATO Rica zirvesi'nde; NATO'nun bölgedeki "demokratik güvenlik sağlayıcı ülkeler" olarak nitelendirdiği Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda ile birlikte çalışma kararı aldıktan sonra, 2006 sonunda Japonya ile Hindistan ve 2007 başında da Japonya ile Avustralya arasında stratejik ortaklık ve güvenlik paktı imzalandı (Twining 2007). ABD'nin askeri ittifaklarda Hindistan'ı da dâhil etmesinde stratejik hedefler vardır. ABD; Hindistan'ın özellikle iki açıdan güçlenmesini istemektedir: sınırlarındaki İslami terörist faaliyetleri kontrol altında tutabilecek bir müttefik olması ve yükselen Çin'e karşı özellikle askeri, ekonomik ve teknolojik açıdan dengeleyici olabileceğidir (Twining 2007).

Obama'nın 2014 Filipinler ziyaretinde; iki ülke arasında 92'de kapatılan Subik askeri deniz üssünün 10 yılına yeniden açılmasına karar verildi ve böylece Çin'e yakın olan GÇD'de, ABD önemli bir deniz üssü kazanmıştır (Adamson, Brown ve Sutter 2014). Bu bakımdan Filipinler'de bir Amerikan deniz üssünün açılması, Çin'in çevrelenmesi tartışmalarını da yeniden başlatmıştır. ABD'nin Filipinlerdeki deniz üssü açması hem Çin'e karşı bölge ülkelerine güven vermiş hem de Çin'i dengelemek adına ABD'nin attığı ciddi bir adım olarak bölgesel güvenliğe/dengeye katkıda bulunmaktadır. Obama'nın "şerif yardımcı" Avustralya'yı da daha etkin gösterecek girişimlere öncelik vermekte ve bu bağlamda Avustralya kıyılarına konuşlandığı askeri birlik ile GÇD'de, Pekin'e karşı bölgedeki ortak çıkarlarını korumada birlikte çalışacaklarını göstermiştir (Hook ve Spanier 2014). Ayrıca Washington, 2005 sonrası demokratik gelişimini devam ettirebilmesi için Endonezya'ya askeri yardımlarda bulunmakta ve 97'de ABD Pasifik Kuvvetler komutanının Vietnam'ı ziyaret etmesiyle birlikte Vietnam'ın askeri kapasitesini artırmaya yönelik desteklerini de hızlandırmaktadır (Twining 2007). Obama yönetimi; Vietnam savaşıdan sonraki Hindeçin'e karşı tutumunu değiştirerek, 2010'da Savunma Bakanı bir kez Dışişleri Bakanı Clinton da iki kez Hanoi'yi ziyaret etti ve gelişen ilişkilere paralel olarak, ABD

ve Vietnam donanmaları 2010, 2011 ve 2012’de ortak askeri tatbikatlar düzenledi (Ross 2013).

2.3.3.2. ABD ve Çin Askeri Güçlerinin Kıyaslanması

Süper güç ABD’nin hegemonyasını devam ettirebilmesi için, özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki askeri gücünü koruması ya da artırması zorunludur. Birleşik Devletler, müttefikleriyle kurduğu askeri ilişkileri daha anlamlı hale dönüştürebilmesi için, bölgedeki askeri varlığını artırmaya çalışmaktadır. Obama’nın 2012’de Pentagon’da yaptığı yeni güvenlik stratejisinde; Ortadoğu’nun yerine önceliği Asya-Pasifik bölgesinin aldığını ve yükselen Çin’e karşı Japonya ve Hindistan gibi güçlerin dengeleyici ülkeler olacağını vurgulamıştır (Örmeci 2013). 1998 ABD Savunma Bakanlığı Asya-Pasifik Raporu (1998: 10)’na göre; ABD’nin Asya-Pasifik bölgesindeki askeri varlığının başlıca nedenleri:

- a) *Tarihten gelen bölgesel gerilimleri azaltmak*
- b) *Bölgedeki müttefiklerine güven vermek*
- c) *ABD’nin bölgedeki sorunları anlamasına imkân sağlamak*
- d) *Bölgedeki potansiyel tehditleri/çatışmaları önlemek ve barışı tesis etmek*
- e) *Siyasi liderlerin, krizlere daha çabuk cevap verebilmesini ve esnek şekilde davranabilmesini sağlamak*
- f) *Müttefiklerle askeri tatbikatlar yaparak onların da sorunlarda inisiyatif alabilmesinde katkıda bulunmak.*

ABD’nin Pasifik bölgesindeki askeri varlığı 1943’te kurulan Hawaii merkezli Yedinci Filo’dur ve Güney Kore, Japonya, Tayvan ve Filipinler gibi birçok ülkede askeri üslere sahiptir (Lefebvre 2005). Pentagon, bölgesindeki filoya her yıl iki adet destroyer ve iki saldırı denizaltısını kazandırmayı planlamaktadır (Adamson, Brown ve Sutter, 2014). Özellikle Pasifik sularında Çin ile yapılacak olası bir savaşta, donanması kadar hava kuvvetlerine de ihtiyacı olacak ABD’nin bölge ülkelerindeki üslerini koruması, en önemli silahı olacaktır. Savunmasının geleceğini Çin üzerine planlayan Amerikan askeri gücü, dünya üzerinde yaklaşık 800 üssüyle, kendisinden sonra gelen 20 ülkenin toplam askeri harcamalarından daha fazla askeri bütçeye sahip dev bir güçtür (Örmeci 2013). ABD, 2020’ye kadar deniz ve hava gücünün en azından % 60’ını Asya-Pasifik bölgesinde konuşlandırmak istiyor çünkü Pekin’in deniz ve hava sahasını

genişletme iddiaları, ABD'nin müttefikleri olan Japonya, Tayvan ve Filipinler gibi devletleri korumasını zorunlu kılıyor (Krepinevich 2015 <http://www.foreignaffairs.com>, 17 Şubat 2015'te erişildi).

Yükselen Çin, ABD tarafından tehdit olarak algılandığının farkındadır ve bundan dolayı da olası bir savaşa karşı hazırlık yapmakta ve askeri modernizasyonunu geliştirmektedir. Dünyanın en büyük ikinci savunma bütçesine sahip Çin'i, askeri modernizasyonunu hızlandırmaya teşvik eden diğer başlıca hususlar ise şunlardır (Chase vd, 2015: 21):

- *Hızlı ekonomik kalkınma sonrasında bütçeden askeri harcamalara daha fazla kaynak aktarılabilmesi*
- *Sosyal istikrarın daha da kötüye gitmesiyle terörist eylemlerin hızlanması*
- *Tibet ve Doğu Türkistan bölgelerindeki huzursuzluk ve şiddet ortamının artması*
- *Çin'in ABD tarafından çevrelendiği düşüncesinin hâkim olması*
- *Hindistan ile artan stratejik rekabetin Hint Okyanusu ve sınırlarda kendisini gösterme ihtimali*
- *Komşu ülkelere karşı olası güç kullanımında, Çin askeri üstünlüğünün ve görevi yerine getirebilme yeterliliğinin gösterilmesi*
- *Kuzey Kore'nin çökmesi ihtimaline yönelik inisiyatif alabilme hızına ve gücüne sahip olmak*
- *Tayvan ile barışçıl birleşmeyi gerçekleştirmek için ÇÖÖ'nun etkisini artırmak*
- *Rusya'nın olası stratejik eğilimlerinin değişmesine ayak uydurabilecek potansiyel sahip bir ÇÖÖ yaratmak*
- *Artan teknolojinin askeri modernizasyonda kullanılması ve böylece ÇÖÖ'nun kampanyasında bunun da kullanılmasıdır.*

Çin ordusu, ABD'nin Irak müdahalesinden esinlenerek geliştirdiği “Sürpriz Taarruz” doktriniyle; Okinawa adası ve Tayvan'ı menzili içine alan kısa füze üretimini yılda 50'ye çıkarmayı, düşmanı hazırlıksız vuracak ÇÖÖ kapsamında özel bir “Şok Kuvvetler” kurulmasını, taarruzda Stealth Uçaklar ve helikopterlerin kullanılmasını, savunmada elektronik harp ve hassas darbe eğitimlerini geliştirmeyi, kıtalararası balistik

CSS-4 füzelerin modernizasyonunu, Su-27/30 ve A-50 sınıfı AWACS serisi uçakların ve lazer güdümlü füzelerin envantere katılmasını ve nükleer gücüne katkıda bulunacak DF-31 ve DF-41 serisi mobil kıtalararası füzelerinin geliştirilmesini amaçlanmaktadır (Caşın 2005). ABD'ye karşılık nükleer caydırıcılık sağlamayı düşünen Çin; 2004'de ICBM (Type 094) nükleer füzeleri ateşleyebilecek ilk denizaltısını, uzun menzilli JL2 füzelerini ve başkent Washington'u vurabilecek kapasiteye sahip Dong Feng 31A ICBM füzelerini üretti (Yılmaz 2008). Ancak Çin'in Pasifik bölgesindeki askeri gücü ABD'ninkinin çok gerisindedir. ABD'nin pasifikteki nükleer güçle donatılmış beş nükleer uçak gemisi ve altı taarruz gemisine karşılık, Çin'in eski Sovyet yapımı Varyag gemisini Eylül 2012'de yeniden modifiye ederek, Şi Lang adını verdiği tek bir uçak gemisi vardır (Örmeci 2013). Herhangi bir dış donanma üssü olmayan Çin'in ABD'ye karşı denizlerde mücadele etmesi şimdilik yeterli değildir ve hatta aynı kıta üzerindeki Rusya ve Hindistan'a karşı da gösterebileceği bir askeri üstünlüğü yoktur (Lee 2012). ÇÖÖ'nun başlıca zayıf noktaları (Chase vd, 2015: 60):

- 1) *Askeri gücün bir silahlı güçler olmasından daha çok hükümetin ve rejimin de garantör yönetici sınıfı olmasından dolayı, alanında çok fazla uzmanlaşamaması ve siyasi kararlar alabilmesi*
- 2) *Askeri yöneticilerin halk ile çok iç içe olması ve bunun da ÇÖÖ'nun iç ve dış güvenlik politikası uygulamalarında aksaklıklara neden olması*
- 3) *ÇÖÖ'nun karar alma sürecinde sivillerin etkisi ve katkısı yok denecek kadar azdır çünkü yönetimdeki tek sivil kişi Başkan Şi Cinping'tir.*
- 4) *Kurumsal açıdan ÇÖÖ'nun düşük ücretler vermesi, ordu içindeki yolsuzlukların artması, yetersiz gerçekçi askeri eğitim ve savaş tecrübesizlikleri*
- 5) *2.3 milyon askerin ülke ekonomisindeki yükünden dolayı, gerekli askeri donanımın sağlanamaması.*

Özellikle 95-96 Tayvan Boğazı krizinde askeri kapasitesinin yetersizliği anlayan Pekin, olası bir Amerikan müdahalesine karşı koymak ya da caydırıcılık unsuru kazanabilmek için askeri modernizasyonunu hızlandırmaya başlamıştır. Her yıl % 10 oranında artırdığı askeri bütçesiyle gelecekte ABD'ye karşı koyabilecek bir gücün peşindedir. Çin özellikle açık denizlerdeki askeri gücünü geliştirerek, ABD'nin donanma güçlerini tehdit etmek ya da en azından olası Amerikan donanmasının Çin'e

karşı artan caydırıcılığını engellemek istemektedir. 1990'lardan başlayarak büyük bir modernizasyon gerçekleştirmesine rağmen, büyük askeri operasyon gerçekleştirme zafiyeti ve yetersizliği içinde olduğunu fark eden ÇÖO, 2025 askeri hedefi olarak iç ve dış ulusal güvenliğindeki tüm bu zayıf yönlerinin giderilmesini amaçlamaktadır (Chase vd, 2015).

ÇÖO, Çin'in çevrelenmesine karşı caydırıcı bir unsur olarak gördüğü nükleer güce özel bir önem vermektedir. Nükleer güç, bir ülkenin uluslararası rolünü ve askeri gücünü çok daha fazla güçlendirmektedir. Ayrıca nükleer silahlara sahip olmak, güçlü ülkeler arasına katılabilmenin bir gereği olarak kabul edilmektedir. Çin'in nükleer silahları, ÇÖO'nun İkinci Topçu Kolordu'su tarafından kontrol edilmekte ve Çin'in yaklaşık 240 nükleer savaş başlığı ile 180 kadar nükleer donanımlı füze ve savaş uçağına sahip olduğu düşünülmektedir (Colby ve Denmark 2013). 1964'de ilk nükleer testini gerçekleştiren Çin, nükleer silahlar konusundaki politikasını ve stratejisini 2006'da yayınladığı Beyaz Evrak'ta şu şekilde belirtmektedir (Colby ve Denmark 2013: 29):

“Çin'in nükleer silahlar stratejisinin başlıca amacı; Çin'e yönelik olası nükleer saldırı ya da tehditlere karşı koyabilmek için her ne şart ve zaman altında olursa olsun ilk nükleer silahı atmamama politikasına kesinlikle bağlı kalacaktır. Çin'in nükleer gücü İkinci Topçu Kolordusu altındadır. Çin, nükleer gücünü geliştirmeye özen göstermemektedir ve bugüne kadar da hiçbir ülkeyle nükleer savaşa girmemiştir.”

Nükleer silahların caydırıcılık ve savunma amaçlı kullanacağını altını çizen Pekin, olası bir nükleer savaşta nükleer güçle donatılmış silahlarını kullanabileceğini de açıkça belirtmektedir.

2.3.3.3. ABD ve Çin'in Savunma Bütçeleri ve Askeri Harcamaları

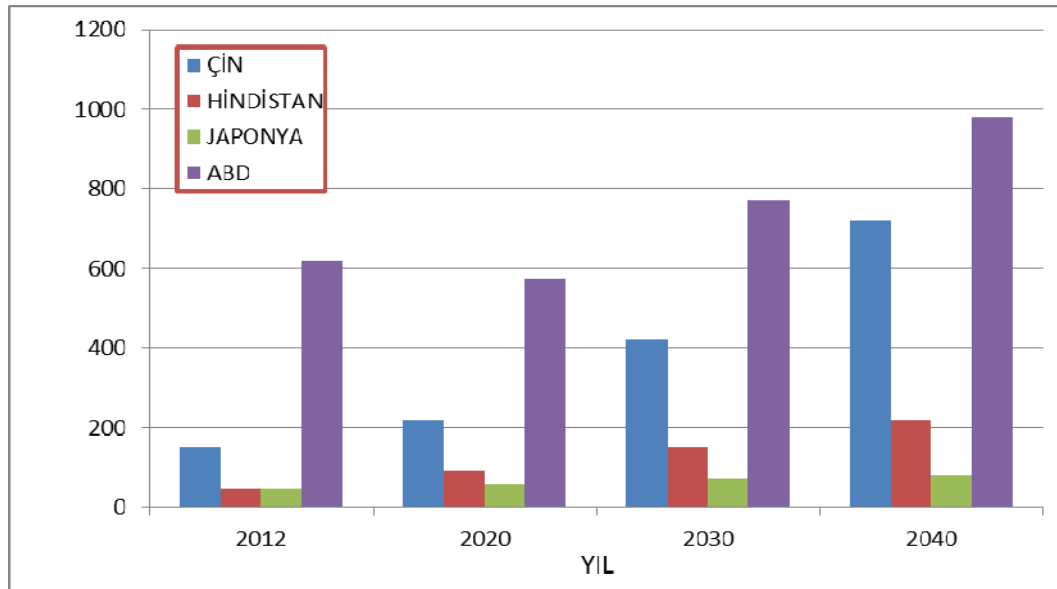
2008'de askeri harcamalarda İngiltere'yi geçerek dünyada ikinci sıraya yükselen Pekin, 2015'de de askeri harcamalarını yine % 10,1 oranında artırarak toplam yıllık askeri harcamasını 145 milyar dolara (Fransa, İngiltere ve Japonya'nın toplam askeri harcamalarının 3 katı, bölgesel rakibi Hindistan'ın 4 katı) çıkaracağını ilan etti (Bitzinger 2015 <http://www.foreignaffairs.com/articles>, 6 Nisan 2015'te erişildi). Çin,

son 13 yıldaki (2000-2013) askeri harcamalarını 22.1 milyar dolardan 145 milyar dolara çıkartırken, Japonya 48.6 milyar \$, Hindistan 47.6 milyar \$ ve Güney Kore 33.9 milyar \$ değerinde askeri harcama yapmaktadır (Dedekoca 2011). Çin büyüyen ekonomisi sayesinde askeri bütçesini her yıl daha da artırabilmektedir.

Özellikle ticaret sayesinde artan ekonomik gücüyle Çin; hem daha fazla silah satın alabilmekte hem de askeri teknolojiye daha fazla yatırım yapabilmektedir. Çin, güçlü bir donanma ve hava gücü yaratarak bölgesindeki en büyük askeri güç olmayı hedeflemektedir. Çin'in ekonomik büyümesinin bu hızla devam etmesi durumunda, Sovyetler ya da Nazi Almanyası'ndan çok daha büyük bir rakip olarak ABD'nin karşısına çıkabilir (Dobbins, Gompert, Shlapak ve Scobell 2011). Çin sadece silah alımında değil aynı zamanda da silah satışında da küresel bir güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Gelişen teknolojiyle askeri savunmasını güçlendirmeye başaran Çin, bu alanda da ABD için bir tehdit olacağını göstermektedir. Stockholm uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü (SIPRI) verilerine göre; 2010-2014 yılları arasında Çin silah ihracatında, Almanya'yı geçerek küresel satışta % 5 payla 3. sıraya yükseldi ancak bu rakam yine de ABD (% 31) ve Rusya'nın (% 27) toplam % 58'lik satış oranının yanında çok azdır (<http://www.haberturk.com>, 22 Nisan 2015'te erişildi). Pakistan'ın Çin'in en fazla silah satışı yaptığı ülkelerin başında gelmesi ise ayrı bir güvelik sorundur. ABD; Çin'in batısında sınır komşusu olan Pakistan'a toplam silah satışının % 36'sını gerçekleştirmesinden kaygılanmaktadır çünkü bu silahlar kontrolsüz bir şekilde Amerikan karşıtı grupların eline geçebilir (Flamini 2010). Özellikle Afganistan'da terörizme karşı büyük bir savaş başlatan ABD, El-Kaide gibi terörist grupların doğrudan ya da dolaylı şekilde güçlenmesini önlemek için her türlü askeri ve diplomatik tedbiri aldığı bilinmektedir.

ABD, dünyadaki en büyük askeri savunma bütçesine sahip ülkedir. Birleşik Devletler, Soğuk Savaş öncesi (1986) yaptığı askeri harcamaların toplam dünyadaki askeri harcamalara oranı sadece % 28 iken, bu oran 2010 yılına gelindiğinde 700 milyar doları geçerek % 46'sına ulaşmıştır (Hurmi 2010). Ancak Amerikan ekonomisindeki daralma savunma bütçesine de yansımaktadır. ABD ekonomisindeki gerileme ve kişi başı milli gelir parametrelerindeki gelirler göz önüne alındığında, gelecekte yapılacak tasarruflardan ilk beklenti askeri bütçenin aşağıya doğru çekilmesi olacaktır (Dedekoca 2011). Bu bağlamda ABD yönetimi, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'daki güçlerini

2000.000'den 100.000'e indirmiş, Afganistan ve Irak'tan kısmen çekilmiş ancak mihver bölge ilan ettiği Pasifik bölgesindeki askeri etkinliğini artırmaktadır (Caşın 2005). Zaten Savunma Bakanı Chuck Hagel de 2016'da savunma bütçesinin 75 milyar dolar azaltılacak olmasının, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki planlarını etkilemeyeceğini söyledi (Adamson, Brown ve Sutter 2014). ABD'nin savunma bütçesinde azalmaya gideceğini söylerken, Çin'in her yıl savunma bütçesini % 10 oranında artıracak olması, iki gücün on yıllar sonra benzer askeri bütçelere sahip olacağını göstermektedir. RAND'a göre; 2040'da ABD yaklaşık 1 trilyon dolar askeri bütçeye sahip olacakken, Çin'in 2040 askeri bütçesi ise yaklaşık 800 milyar dolar olacaktır (Kelly vd, 2014).

Şekil 2.4: Çin, Hindistan, Japonya ve ABD'nin 2012-2040 Savunma Bütçeleri (Kelly vd, 2014: 7)

İki ülkenin askeri kapasiteleri kıyaslandığında önümüzdeki 15-20 yıl içinde, Çin'in ABD'ye karşı rakip olması pek muhtemel değildir. Bunun farkında olan Çin, ABD'ye karşı ciddi manada meydan okumakta isteksiz davranmakta ve sıcak çatışmaya yol açacak durumlarda ihtiyatlı davranmayı tercih etmektedir. Askeri gücünü her geçen yıl daha da fazla artıran Çin; eğer bir gün ABD'yi bölgesinde caydırabileceğine inanırsa, ABD'nin müttefiklerine karşı güç kullanabilir (Ross 2013). Realist kadercilik anlayışına göre; askeri alanda yükselen Çin, elbet bir şekilde önce kendi bölgesinde sonra da dünyada Amerikan hegemonyasına son vermek isteyecektir (Fingar ve Jishe

2013). İşte bu olasılığı göz ardı etmeyen Birleşik Devletler, dünyadaki askeri gücünü azaltmasına rağmen Pasifik'teki askeri gücünü artırmaya çalışmaktadır. Aslında Çin'in son zamanlardaki DÇD ve GÇD'deki saldırgan tutumları ve savunma bütçesini her yıl artırması, bölgedeki tüm ülkelerin silah yarışına girmesine neden olmaktadır. Ekonomik rekabetin güm geçtikçe arttığı bölgede, askeri rekabet de kendini hissettirmektedir.

2.3.3.4. ABD-Çin Arasındaki Askeri İşbirliği

ABD-Çin arasındaki ekonomik bağımlık ve artan politik ilişkilerin zamanla askeri işbirliğine de yansıyacağına dair umutlar da vardır. Özellikle Çin'in uluslararası anlaşmalara giderek daha fazla taraf olması, çatışma ortamını biraz olsun azaltabilecektir. Mao döneminin ideolojik olarak benimsediği uluslararası anlaşmalarından kendini soyutlayan politikasından sıyrılan Çin yönetimi, 1984'de Biyolojik Silahların Toplanması ile 1992'de Nükleer Silahların yayılmasının Önlenmesi Antlaşması gibi zaman içinde uluslararası güvenliği ihlal eden birçok anlaşamaya imza attı (Carter ve Perry 1999).

Washington ve Pekin, Kore yarımadasının nükleer silahlardan arındırılmasının hem barış hem de bölge istikrarı açısından önemli olduğuna inanmaktadırlar. Bu bağlamda ABD, Pyongyang'ın müttefiki olan Çin'in BMG'de Kuzey Kore'ye karşı uygulanmak isteyen yaptırımların daha fazla desteklenmesini beklemektedir. Çin, BM'nin Kuzey Kore'yi kınayan ve sınırlı yaptırım kararları öngören 1718 nolu yasayı (2006), 1874 nolu yasayı (2009) ve 2012'deki Kuzey Kore'nin nükleer faaliyetlerini kınayan yasayı onayladı (Lawrence ve MacDonald 2012). İran ile "P5+1" ülkeleri arasında görüşülen nükleer müzakerelerde Çin'in aktif bir rol oynaması ve diyalogun daha fazla geliştirilmesi söylemi, iki ülke ilişkileri açısından önemlidir. Washington, Çin ile uluslararası arenada askeri ilişkilerini geliştirdiği gibi doğrudan da karşılıklı görüşmeleri artırma niyetindedir. 2011'de Amerikan ve Çin liderler yaptıkları ortak açıklamasında; her iki ülkenin "sağlıklı, istikrarlı ve güvenilir karşılıklı askeri ilişkilere" sahip olması gerektiğini belirttiler ve bu kapsamda 2012'de iki ülkenin askeri ve siyasi yetkilileri arasında hassas konuların konuşulacağı ABD-Çin Stratejik Güvenlik Diyalogu (Strategic Security Dialogue) kurulmasına karar verildi (Lawrence ve MacDonald 2012). Özellikle iki güçlü devlet arasındaki askeri açıdan yanlış anlamaların önüne geçilmesi son derece önemlidir. ÇÖÖ'nun Çin ulusal güvelliği karar alma

mekanizmasındaki güçlü rolünün farkında olan ABD yönetimi, Çin ile karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde denizaşırı bazı amaçları vardır. Bu amaçlar (Yuan 2003: 57):

- *Kıdemli subaylar arasındaki iletişimi güçlendirerek, yanlış anlama ve yanlış hesaplamalarının önüne geçmek*
- *Amerikan-Çin güçleri arasındaki olası kaza ve çatışmaları azaltmak için karşılıklı güveni tesis edecek önlemler almak*
- *ÇÖÖ'nun uluslararası çok uluslu askeri aktivitelere katılmasını sağlamak*
- *ÇÖÖ'nun Asya-Pasifik bölgesindeki bölgesel güvenlik meselelerinde cesaretlendirmek*
- *Ortak faydası olabilecek hususlarda karşılıklı fonksiyonel ve profesyonel değişimler yapmak*
- *Çin'in yaptığı savunma harcamalarının ve ÇÖÖ'nun modernizasyonunun daha şeffaf şekilde ilan edilmesini sağlamak*
- *Nükleer silahlar, silahların kontrolü ve fisyon maddesi güvenliği konusunda ABD Stratejik Komutanlığı ve ÇÖÖ arasında işbirliği geliştirmek.*

2.3.3.5. ABD-Çin Askeri İlişkilerinde 11 Eylül Faktörü

Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan en dramatik olaylardan birisi de 11 Eylül saldırılarıdır. 11 Eylül saldırıları sonrası, küresel terörizme ve bu radikal gruplara yardımcı olduğunu söylediği “haydut devletlere” savaş ilan eden ABD, ulusal güvenliğini sağlayabilmek için artık “önleyici savaş” stratejisini kullanacağını tüm dünyaya ilan etmiştir. Artık ABD'nin tehdit algısı değişmiş ve küçük grupların bile bir devletin güvenliğine zarar verebileceği, UGS belgesinde yerini almıştır (Çalık 2013). Bu bağlamda Wahsington, Afganistan ve Irak'a askeri müdahalelerde bulunmuştur. ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonucu Asya bölgesine girmesinde iki temel amaç vardır: ilki bölgedeki enerji kaynaklarına ve yollarına hâkim olabilmek, diğeri ise Çin ve Hindistan gibi yükselen güçlerin olduğu Güney Asya'daki gelişmeleri çok daha yakından takip edebilmektir (Yom 2005).

11 Eylül saldırıları sonrası, terörle kürese savaş başlatan ABD yönetimi, bölgedeki İslam ülkelerindeki El Kaide hareketliliğinden de kaygı duymaktadır.

Filipinler'deki Ebu Seyyaf Grubu ve Cemaat-i İslam adındaki El Kaide bağlantılı radikal gruplar olmak üzere, Endonezya ve Tayland'da da birçok terörist grup rahat bir şekilde teşkilatlanabilmektedir (Çalık 2013). 11 Eylül saldırılarının suçlusu olarak ilan edilen El-Kaide'nin bölgede aktif bir şekilde var olması, ABD'nin Asya-Pasifik güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlardan birisidir. Bölgedeki nükleer ve biyolojik silahların bu radikal grupların eline geçme olasılığı, ABD'nin bölgedeki askeri, siyasi ve ekonomik nüfuzunu olumsuz etkileyecektir. Bölge ayrıca; uluslararası insan ve uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklama gibi sayısız küresel suç olaylarının önemli bir ayağı haline dönüşmüştür (Çalık 2013). Bölgesel ve küresel barışı tehdit eden bu unsurlar, ABD'nin de ulusal ve küresel çıkarlarına da zarar vermektedir. Bush sonrası yönetime gelen Obama da ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki sert ve yumuşak gücünü artırmak için bölgeye özel önem vermektedir. Ancak Bush'tan farklı olarak, terörün sadece salt Amerikan askeri müdahalesi ile değil diğer müttefikleriyle işbirliği içinde çözüleceği bir yaklaşımı savunmaktadır.

Ancak ABD'nin askeri müdahalede bulunduğu ülkelerde ilk başlarda askeri başarılar sağlasa da, zamanla bu durum kaosa dönüştü. Dahası Orta Asya'da Çin ve Rusya, eskisinden daha fazla hareket özgürlüğü kazandı. Afganistan üzerinden bölgeye giren ABD'nin hedeflerinden birisi de yükselen Çin'i doğudan çevrelemek ve bölgede Hanabad, Manas, Kulyad ve Alma-Ata gibi askeri üsler kurarak enerji kaynakları ve yolları üzerinde söz sahibi olmayı amaçlıyordu (Dedekoca 2011). ABD'nin bölgede güvenliği tesis edemediği gibi zamanla bölge ülkeleri rejimlerini değiştirme amacı gütmesi, Çin yönetimini endişelendirmiş ve bundan dolayı başta Orta Asya liderleriyle birlikte Çin de ABD'ye verdikleri desteği sorgulamaya başlamışlardır (Telatar 2005). Çin'in 11 Eylül saldırıları sonrası "Bush Doktrini"ne (önleyici savaş) ilk başta destek vermesi, Doğu Türkistan gibi ayrılıkçı bölgelerde elini güçlendirmek içindi ancak daha sonra ABD'nin tek taraflı bir düzeni inşa etmek istediğini fark edince, ASEAN, ŞİÖ ve Ortadoğu'daki aktörle ilişkilerini artırarak, karşılıklı çıkarlar üzerinden Çin'in "barışçıl yükseliş"ini sağlamaya çalıştı (Öngün 2007).

ABD'nin bölgeye üçüncü bir ortak olarak yerleşme gayesi, Rusya ile Çin'in askeri ve ekonomik kaygılarından dolayı birbirlerine yaklaşmasına neden oldu. Bu bakımdan ŞİÖ, ABD'nin bölgedeki nüfuzunu artırma girişimlerine karşı önemli bir güvenlik kurumu olarak işlev görmektedir. Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik

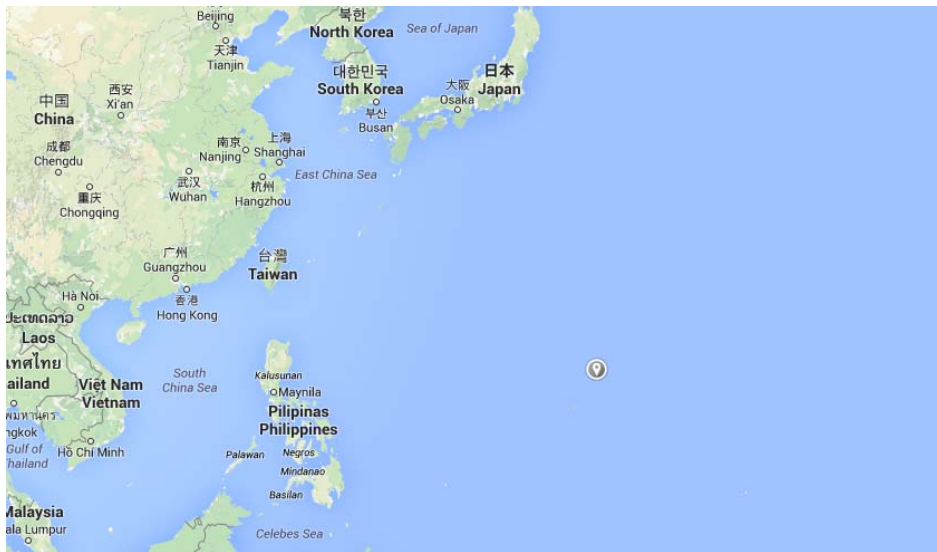
saldırılarının Batı tarafından terörist eylemler yerine Rusya'nın bir iç meselesi olarak değerlendirilmesi de ABD için diğer bir olumsuz sonuçtur (Telatar 2005). Netice olarak 11 Eylül saldırıları sonrası hedeflediği amaçlara çok fazla ulaşamayan Washington, değişen koşulların da farkına vardı. Asya'da kalıcı olabilmek için Çin'e karşı daha ihtiyatlı bir strateji izlenmeye başlayan ABD, küresel düşman olarak daha çok terörizmi ön plana çıkarttı (Peköz 2014). Ancak ŞİÖ bünyesindeki ülkeler arasındaki diplomatik ve askeri anlaşmaların artması ve hedeflediği rejim değişikliklerine ulaşamaması, ABD'nin bölgedeki hegemonyasını yayma stratejisinde başarısız olduğunu göstermektedir. Rekabetçi küresel düzeni yeniden dizayn etmek isteyen ABD, bölgede istediklerine ulaşabilmek için çok daha rasyonel, dengeli ve pragmatik şekilde hareket etmek zorundadır.

BÖLÜM III

3. TAYVAN SORUNU

3.1. Tayvan'ın Konumu ve Demografik Yapısı

Tayvan, Pasifik Okyanusu'nu GÇD'ye bağlayan Tayvan Boğaz üzerinde yer alan önemli bir jeo-stratejik konuma sahiptir. 38.188 km karelik yüzölçümü ile Tayvan; ÇHC, Japonya ve Filipinler'e yakın olmasının yanı sıra, Vietnam ile Kore'ye eşit mesafede yer alan eşsiz bir konuma sahiptir (Çolakoglu ve Güler 2011). 23 milyonluk nüfusuna rağmen dünyanın en güçlü 20 ekonomisinden birine sahip olan Tayvan, başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere, dünya çapında Vatikan da dâhil sadece 22 küçük devlet tarafından resmi olarak tanınmaktadır.

Harita 3.1: Tayvan'ın Pasifik'teki Konumu

(<https://www.google.com/maps/place/Tayvan>, 4 Mayıs 2015'te erişildi)

Tayvan'ın etnik yapısından da anlaşılacağı üzere tarihte iki büyük göçe tanıklık etmiş bir ülkedir. 23 milyonluk Tayvan nüfusunun % 98'i Han Çinliyen, sadece % 2'si daha önce Güney Asya'dan göçmüş olan aborjinlerden oluşmaktadır (Dittmer 2014). Han Çinlilerinin; % 69'unu 1644 yılında Ming hanedanlığı yıkılınca Kıta Çin'inden kaçan Fukyen asıllı Tayvanlılar; %14'ünü Çin iç savaşı (1946-1949) sonrası yine kıta Çin'inden kaçan milliyetçi Çinliler ve %15'ini adaya ilk yerleşimcileri olan Hakkalılar oluşmaktadır (Çolakoğlu ve Güler 2011). Ming ve Çing dönemlerinde Fujian'dan adaya göç etmiş Çinliler Tayvanca (minnan yu) konuşurken, Kuomintang döneminde adaya göç edenler ise Mandarin aksanıyla konuşmaktadırlar (Dittmer, 2014). Tayvan'da halkın % 93'ü Budist ya da Taoist'tir ve geri kalan nüfusun da % 4.5'i Hristiyan, % 0.2'i Müslüman ve % 2.3'ü de diğer dinlere inanmaktadırlar (Çolakoğlu ve Güler 2011).

3.2. Tarihsel Bir Perspektiften Tayvan Adasının Birleşme Sorununun Siyasi Arka Planı

Soğuk Savaş döneminde yapılan “Karşılıklı Savunma Antlaşması” ve “Tayvan’la İlişkiler Yasası” kapsamında, egemenliğini ABD koruması altında sürdürebilen Taipei'nin statüsü, ABD-ÇHC karşılıklı ilişkilerindeki en büyük sorunlardan birisidir. Pekin, ABD'nin de kabul ettiği “tek Çin” politikası altında, Tayvan'ın “bir devlet iki sistem” çerçevesinde Çin'e bağlanmasını arzulamaktadır. Washinton ise, bölgedeki çıkarlarını düşünerek statükonun devam etmesini istemektedir. Bu bölümde; Tayvan'nın anakıta Çin'inden ayıran olaylar tarihsel bir perspektifle verilecek ve soruna taraf olan devletlerle birlikte çok taraflı bir yaklaşım getirilecektir.

Tayvan adasının son 500 yıllık yönetimine baktığımızda, sadece 250 yıl kadar Kıta Çin'i tarafından yönetildiğini, dolayısıyla ada ile Kıta Çin'i arasında zaten yüz yılların getirmiş olduğu bir kimlik farklılığı ve yaşam kültürü olduğu kolayca anlaşılmaktadır (Adıbelli 2006). Diğer taraftan da Tayvan'da yaşayan halkın çoğunun Çinli olması ve tarihsel olarak da Çin'in bir parçası olması münasebetiyle, geçmişten günümüze kadar gelen birleşme sorunu vardır. Çin, sorunun barışçıl yollardan çözümlenerek Tayvan'ın anakaraya bağlanmasını arzulamaktadır. Ancak ABD ve Japonya ise, statükonun devamından yanadırlar (Kasım 2011, <http://www.usak.org.tr/>, 7

Nisan 2015'te erişildi). Bölgenin özellikle son yüz yılı aşkın süredir birçok savaşa tanık olması ve silahlanmanın da her geçen gün artarak devam etmesi, Tayvan sorunun daha da önemli hale getirmektedir. Bu bağlamda Kıta Çin'inde yaşanan tüm olayların bir şekilde adada hissedilmemesi neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Tarihsel akrabalıklara ve ortak bir tarihe sahip olmasına rağmen, Tayvan'ı ayrılıkçı yapan süreci iyi okumak ve analiz etmek gerekmektedir. Ancak bu yapıldığı taktirde, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan ve günümüze kadar da devam eden statüko çok daha iyi anlaşılabilir.

3.2.1. Çin İç Savaşına Kadar Tayvan'ın Statüsü

Tayvan adası; 12. Yy'da Japonya, 13. ve 14. Yy'larda ise Moğol kökenli Yüan hanedanlığı egemenliği altına girmiştir (Çolakoğlu 2009 <http://www.usakgundem.com>, 1 Nisan 2015'te erişildi). 1517'de bir Portekiz gemisi adayı keşfederek adaya "İhla Formasa" (güzel ada) adını verir ve Hollanda da 1624'te adada ilk sömürgesini kuran devlet olur (Akçadağ 2010 <http://www.bilgesam.org>, 5 Mayıs 2015'te erişildi). Ancak Hollanda'nın ada egemenliği de çok uzun sürmeyecektir. 1644'de Moğol kökenli Mançular ülkeyi yöneten Ming hanedanlığına (1368-1644) saldırarak Çing² (Qin) Hanedanlığını (1644-1911) kurdular ve Koşinga³ liderliğindeki Ming Hanedanlığı da Mançulara karşı direnişi yeniden toparlamak için 1662'de Tayvan adasını elinde bulunduran Hollanda'ya savaş açar ve savaşı kazanarak buraya yerleşirler (Adıbelli 2006). Tayvan adasına ilk büyük göç de bu tarihte gerçekleşir. Diğer büyük göç dalgasını da yine benzer şekilde, II. Dünya Savaşı sonrasında Kıta Çin'ini yeniden ele geçirmek amacıyla direnişi toparlamak için adaya göç eden Milliyetçi Çinlilerle görürüz. Mançular, 1684'te adayı kıta Çin'ine bağlayana kadar, adada olası bir örgütlenmeye engel olmak için adaya göçü yasakladı ve bu nedenle Tayvan adası kaçakçıların, afyon ticareti yapanların ve anakara Çin'inin sürgün yeri haline dönüşerek, yıllar içinde birbirine yabancı iki farklı toplumun oluşmasına neden oldu (Adıbelli 2006). Japonya'daki feodal yapıya son vererek sömürge yarışına katılan Japon İmparatoru Meiji (1868-1912), 1895'te adayı Japon topraklarına kattı ve Tayvan'ın 210 yıllık kıta Çin'inden yönetilmesine son verdi (Ekrem 2012 <http://www.uiportal.net>, 28 Nisan 2015'te erişildi).

² Saf" anlamına gelen "Qing" (Çing), saygın unvan anlamlarına sahip "Yuan (orijinal) ve Ming (parlak)" kelimeler ile aynı kökenden geliyordu (Keay, 2011: 415).

³ Çeng Cilong'un yerine oğlu geçer ve askeri başarıyı simgeleyen "Koşinga" ünvanı alır ve "Çing'e diren Ming'i yeniden kur" sloganıyla mücadelelerine devam ederler.

Batı ile Çin arasındaki ticaret, 15. Yy'dan beri devam etmesine rağmen, 18. Yy boyunca bile Çin'in İngiliz mallarına ihtiyaç duymamasından dolayı ticaret Çin'den yanaydı ve Batılı ülkeler bu durumdan hoşnut değillerdi (Keay 2011). Sömürgeci devletlerin özellikle Çin gibi içine kapalı Doğu toplumlarını Batı sermayesine ve pazarına açabilmek için 19. Yy'da büyük mücadeleler vermiştir. Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı (1854-56) sonrası dış borçlarla ve Islahat Fermanıyla; Japonya limanları 1853'te Amerikan askeri gücüyle; Hindistan, İngiliz işgaliyle ve son olarak yine en büyük doğu medeniyetlerinden bir olan Çin limanları da 1842'deki Afyon savaşlarıyla Batı ticaretine açılmıştır (Sander 2011). Meiji liderliğindeki Japonya'nın sömürgeciliğe yönelmesiyle, Tayvan adası II. Dünya Savaşı'na kadar Japon egemenliği altında kaldı. Japonya, 1885 yılında Kore'yi, Çin-Japon savaşı sonunda 17 Nisan 1895 tarihli Şimonoseki Antlaşmasıyla da Tayvan'ı sömürgelerine katar (Adıbelli 2006). Çin limanlarının sömürgeci devletler tarafından Batı ticaretine açılması ülke içinde zaten var olan Mançu (Çing) ve Çeng (Çang) anlaşmazlıklarını daha da artırdı. Aynı zamanda sömürgeci güçlere karşı ülke içindeki milliyetçiler arasında başlayan huzursuzluklar, kendisini Taping (1850-1864) ve 20. Yy'nın başındaki Boxer ayaklanmaları ile gösterdi. Tüm bu yaşanan işgaller, Mançu Hanedanlığının zayıflığını ortaya çıkartmaktaydı. Diğer taraftan 1895 yılında Batılı fikirlere sahip olan Dr. Sun Yat-Sen, eski Ming hanedanlığına sadık olan "Çin Toplumunun Dirilişi Örgütü"nü Kanton ve Hong Kong bölgesinde kurdu ve 10 Ekim 1911'de başlayan askeri isyan sonunda ABD ve Japonya'nın desteğiyle de ABD'den dönerek, 12 Şubat 1912 yılında 2000 yıllık imparatorluğa son verip Çin Cumhuriyeti'ni ilan etti (Adıbelli 2006). Çin'de 20. Yy ile birlikte milliyetçilik, liberalizm, Marksizm ve anarşizmin aynı anda yandaşlar bulması, artık imparatorluğun ya da despotizmin halkın isteklerine cevap vermediği anlamına geliyordu (Keay 2011).

Tayvan'da devletin kurucu lideri olarak kabul edilen Dr. Sun Yat-Sen, 1912'de Sun Ciao-Cen ile Guandong bölgesinde Guomindang adında Milliyetçi Parti'yi kurdu ve 1925'de kanserden ölene kadar aralıklarla da olsa ülkeyi yönetmeyi başardı (Adıbelli 2006). Sun Yat-Sen, bugün Tayvan'da saygıyla anılmakta ve hala ülkenin ilk kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Ming'in kurucusu Zhu Yuanzhang; imparatorluğu ilk güneyden (Nanjing eyaleti) yöneten hükümdar olmuştur ve zamanla

“Çin milliyetçiliğin kâbesi” gibi görülmeye başladığı bu şehirdeki mezarının yanına, cumhuriyeti kuran Dr. Sun Yat-Sen de gömülmüştür (Keay 2011).

Dr. Sun Yat-Sen’in ölümü üzerine 1926’da askeri bir hükümet kuran Milliyetçi Chiang (Çang) Kay-Şek, lideri Dr. Sun Yat-Sen gibi “Konfüçyen” değerlerle ülkeyi yönetmek ister. Günümüzde “Konfüçyen Kapitalizm” olarak da bilinen bu öğreti, *“çalışma prensibi ve iş ahlakını makro düzeyde mali ve iktisadi başarıları hedeflerken, mikro düzeyde de bireylere ‘disiplin, kolektivizm ve sosyal hümanizm’ gibi değerleri”* kazandırmaktadır (Sayın 2013). Çang Kay-Şek, Komünistleri destekleyen sendikacılar dâhil ülkedeki birçok ÇKP (1921’de Şanghay’da kuruldu) yanlısını, sermaye sahiplerinin maddi olarak desteklediği Yeşil Çete gibi yeraltı çeteleriyle öldürtmeye başladı (Keay 2011). Konfüçyüslüğe karşı olarak Marksist yaklaşımlara daha eğilimli olan Mao liderliğinde, 4 Mayıs 1919’da sömürgeci Almanya ve Japonya’ya karşı başlayan ayaklanmalar, Çang Kay-Şek’in Komünist SSCB’yi bir tehdit olarak algılamasından sonra daha da hızlanır (Sander, 2011). 16 Ekim 1934’de milliyetçilerin ablukasından kurtulup, batıya doğru kaçan 80.000 savaşçının güneydeki Jiangxi’den kuzeydeki Shaanxi’ye kadar yaklaşık 5.000 km’lik “Uzun Yürüyüş”ü başladı (Keay 2011). Ancak bu kaçış, Mao’nun mitleştirilmesini sağlayarak ülkedeki ikinci büyük siyasi gücün doğmasını da katkısı oldu.

Ming ve Mançu hanedanlığı yıllarındaki ülkeyi yönetebilme rekabeti, modern çağda yeni ideolojilerle şekillenerek Çang Kay-Şek ile Mao arasında devam etmiştir. Mao, Komünist sistemi desteklediğinden Sovyetlere yakın bir dış politika isterken, Çang Kay-Şek ise zaten ülkedeki ordudan sorumlu Amerikalı General Stilwell ile çalışmasından da anlaşılacağı üzere Batı yanlısı bir yönetimden yanaydı (Adıbelli 2006). Bu tarihte Japonlar, Tayvan’ın egemenliğini zaten hala ellerinde tutmaktaydı ve sömürgeci devlet anlayışıyla da 1937 yılında Çin’e karşı savaş açtılar. Japonya’nın Tayvan adasına sahip olmasındaki en büyük amacı ise, mevsimsel şartlar dolayısıyla yılda üç defa hasat veren verimli topraklarıyla tam bir tahıl ambarı olmasıydı (Adıbelli 2006). II. Dünya Savaşı devam ettiği Kasım 1943 Kahire Konferansı ve sonrasındaki Temmuz 1945 Potsdam Konferansıyla, Tayvan’ın anakara Çin’ine bırakılacağı kararlaştırıldı (Çolakoğlu ve Güler 2011). Ancak Tayvan halkı yaklaşık yarım asırlık Japon egemenliği altında anakara Çin’inden oldukça farklılaşmış ve ekonomik ve hayat standartları bakımından da daha iyi konuma gelmişti. Bundan dolayı Tayvanlılar çok

istemese de 19 Ağustos 1945'te Japonya'nın Tayvan'dan çekilmesiyle ada yeniden Çin'e bağlandı ancak Japonya hükümeti ancak 1952'de resmi olarak Tayvan'daki egemenlik hakkından vazgeçmiştir (Çolakoğlu ve Güler 2011).

3.2.2. İç Savaş ile Başlayan Ayrılık (1946-1949)

Japon işgali sırasında ağır sanayi bölgesine dönen Mançurya, Japonların II. Dünya Savaşı sonrası bölgeden çekilmesiyle burası SSCB'ye kaldı (Keay 2011). Bu da Milliyetçilerle girişilecek iç savaşta Komünistler için çok avantajlı bir durumdu çünkü Japonların arkasında bıraktığı ağır silahlar, iç savaşta Komünistlerin elini güçlendirdi. Soğuk Savaş sonrası Asya'da SSCB'ye karşı güçlü bir müttefik Çin arayışları içinde olan ABD başkanı Truman, George Marshall'ı bölgeye göndererek 10 Ocak 1946'da Mao ve Çang arasında bir uzlaş sağlasa da 30 Haziran 1947'de Komünistler bu ateşkesi de ihlal etti (Adıbelli 2006). George Marshall, "her ikisi de bizden (karşılıklı) korkularının giderilmesini bekliyordu" sözüyle, arabuluculuğunun neden başarısız olduğunu açıkça belirtiyordu (Keay 2011).

ABD'nin Kay-Şek'i, SSCB'nin de Mao'yu desteklediği bu savaşta; iki güçlü devletin Çin içinde yürüttükleri çıkar faaliyetleri, iki grup arasındaki farklılıkları daha da derinleşmiştir oldu. ABD her ne kadar SSCB'ye karşı kendisine yakın bir hükümetin çıkması için arabuluculuk faaliyetlerinde bulunsa da başarılı olamadı. Böylece Soğuk Savaş sonrası iki grup arasında başlayan savaş tam 3 yıl sürdü. Çin Halk Kurtuluş Ordusu (ÇHKO) altında örgütlenen Komünistler, Mançurya'da milliyetçileri yenerek 1948 sonuna kadar kuzeydeki çoğu bölgeyi ele geçirdiler (Keay 2011). ÇHKO, Güneyde de 22 Ocak 1949'ta Çang Kay-Şek'i yenilgiye uğrattı ve Çang Kay-Şek yarım milyon askeriyle birlikte direnişi yeniden toparlayabilmek için Tayvan adasına kaçtı (Adıbelli 2006). Milliyetçilerin iç savaşı kaybetmesinin diğer nedenleri ise; bu dönemdeki enflasyonun % 500'ü geçmesi, salgın hastalıklar, gelir adaletsizliği ve kırsal bölgedeki karışıklıklardır (Keay 2011). Sonuç olarak, Tayvan'a tarihteki ikinci büyük göç dalgası da gerçekleşmiş oluyordu. İlkine benzer şekilde bu göç dalgası da yenilen tarafın direnişi tekrar toparlama amacı taşıyordu. Çang Kay-Şek de Tayvan adasında 1 Mayıs 1949'dan 1987'e kadar 38 yıl sürecek bir sıkıyönetim ilan etti ve Kıta Çin'ine göçü yasakladı (Adıbelli 2006). Diğer taraftan Mao Tse-Tung, 1 Ekim 1949 yılında Kıta Çin'inde ÇHC'yi ilan etti. Böylece iki farklı Çin iki farklı liderle

yönetilmeye başladı. İki ülkenin liderleri, kendilerini tüm Çinlilerin lideri olarak kabul etmeye devam etti.

3.2.3. Soğuk Savaş Döneminde ABD'nin Tayvan'ın Egemenliğini Koruma Politikası

Çin ve Tayvan'da oluşan iki farklı yönetim üzerinde daha bir uzlaşma sağlanamadan, 1950 yılında Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması bölgede büyük bir savaşa yol açtı (Sander 2011). Haziran 1950'de Kuzey Kore, sınır olarak kabul edilen 38. enlemden güneye saldırmasıyla ABD, BMGK'yı topladı. ÇHC'nin temsil edilmemesi ve SSCB'nin de bu durumu protesto ettiği zirvedeki oylamada, Yugoslavya karşı çıkarken Mısır ve Hindistan ise çekimser kaldı ve böylece BMGK, Kore'ye askeri müdahaleyi yedi oyla kabul etti (Sander 2011). Kore Savaşı'nın patlak vermesinden kısa bir süre sonra, ÇHC yönetimi Kuzey Kore'ye yardım etme kararı aldı. 1950'de daha bir yaşında olan ÇHC'nin Kore Savaşı'na dâhil olma nedenleri: ABD donanmasına ait Yedinci Filo'nun Tayvan'ın korunması amacıyla Tayvan Boğazı'na konuşlanması; Amerikan güçlerinin Yalu Nehri boyunca tarihi düşmanları Japonların da desteğiyle ilerlemesi; yetersiz silah ve teçhizata rağmen, Mao'nun Marksist inancıyla güçlü emperyalist ABD'ye karşı koyabileceği inancı; ve müttefik SSCB'nin nükleer güç dengesi sayesinde ABD'nin Çin'e karşı nükleer silah kullanamayacağını öngörmesidir (Schneider 2010). Çin'in bu savaşa dâhil olmasında Çin iç savaşında yaşanan gelişmelerin de etkisi olmuştur. Emperyalist ABD'nin ÇKP'yi bir tehdit olarak algılanmasından dolayı, Mao'nun ABD Başkanı Roosevelt'i Washington'da ziyaret etme teklifine cevap verilmeyişinin Çin'de yarattığı aşağılanma duygusu ve Truman yönetiminin Çin iç savaşında rakipleri milliyetçilere iki milyar dolardan fazla yardım yapmasının etkileri olmuştur (Yufan ve Zhihai 1990). SSCB'nin Kore savaşında ABD'ye destek vermeme nedenleri ise; ABD'yi Formosa ve Kore'den atmak, Japonya'nın etkinliğini yeniden artırmasına engel olmak, ABD ve Japonya karşı güçlü bir Çin'in olmasıyla BMGK'da Komünist bir ittifak sahibi olmak ve Almanya'nın yeniden silahlanmasına engel olmaktı (Sander 2011).

Çin'in Kuzey Kore'den yana tavır alması, safların daha belirginleşmesine neden oldu ve boğazın her iki tarafındaki ayrılığı daha da derinleştirdi (Sander 2011). Türkiye'nin de katıldığı savaş Temmuz 1953'e kadar sürdü. Savaş yine başladığı gibi

bitti ancak savaş sonunda Çin, SSCB'ye mali ve askeri açıdan daha bağımlı hale gelirken, ABD yanında savaşa katılan Türkiye, Yunanistan ve Batı Almanya da NATO üyesi oldular (Sander 2011). Ayrıca Kore Savaşı sırasında Amerika'nın Tayvan'a olan askeri ve diplomatik desteği sayesinde, Tayvan'ın Çin tarafından yutulması engellendi (Huang 1999). Kore Savaşı, Tayvan sorununa doğrudan etkisi olmuştur çünkü savaş başlamadan önce ABD'deki resmi Tayvan açıklamaları Çin'den yanaydı. Yani Kore Savaşı olmasaydı, muhtemelen 1950'de Çin Tayvan'ı istila edecekti. 5 Ocak 1950'de Başkan Harry S. Truman, halka açık bir konuşmasında, "ABD'nin Çin iç savaşı sonrasındaki duruma müdahil olmayacaklarını ve dahası Tayvan'ı korumak için Çin'e askeri yardım ya da telkinde bulunmayacağını" ilan etmişti (Martray 2011). Ancak 25 Haziran'da Çin'in savaşa dâhil olmasıyla, ABD'nin Tayvan'a yönelik politikaları belirginleştirdi ve Truman 1951'de Tayvan'a 29 milyon dolar askeri yardım yaptı (Martray 2011).

Demokrat Başkan Truman'ın 1952 seçimlerine katılmadı. 1953 yılında ABD devlet başkanı seçilen Eisenhower, 6 Kasım 1953 yılında Ulusal Güvenlik Konseyinin 146/2 kararı ile ABD'nin her şekilde Tayvan'ı koruyacağını ilan etti (Adıbelli 2006). Eylül 1954'de Pekin, 2.5 milyon askeri Fujian bölgesine konuşlandırdı ve Tayvan kontrolü altındaki Dachen, Kuemoy ve Matsu adalarını bombalamaya başlamadı (Martray 2011). Tayvan'ı işgal etmeye yönelik saldırılar, Eisenhower yönetimini harekete geçirdi. ABD, kararlı olduğunu göstermek için Aralık 1954'te Tayvan ile "Karşılıklı Savunma Antlaşması"nı (KSA) imzaladı ve 31 Ocak 1955'te de bu sorunu BMGK gündemine taşıyarak, Çin'i daha da kısıpaca almak istedi (Martray 2011). Böylece ABD, Tayvan'ı askeri güvenliğini sağlayacağını resmileştirmiş oldu. Aslında ABD'nin bu anlaşmayı imzalaması, Çin ile doğrudan bir savaş başlatabilecek bir riske sahipti. Ancak ABD, bu anlaşmaya imza atarken büyük bir ikilem içerisindeydi: ya Çin ile gerekirse savaşmayı göze alacaktı ya da Japon adalarından Tayvan'a, Güney Kore'den Avustralya'ya kadar Komünist yapıya dönüşebilecek ülkeleri izlemekle yetinecekti (Matsumoto 2010). ABD'nin nükleer silah kullanmakla tehdit ettiği Çin, sonunda 1 Mayıs 1955'teki Bandung Konferansı ile saldırılarına son vererek Birinci Tayvan Boğazı Krizi'ni sonlandırmış oldu (Adıbelli 2006). ABD'nin askeri desteği altındaki kriz, de facto "iki Çin"ın devam etmesini neden oldu. Böylece Kore Savaşı'na

katılarak bu süreci başlatan Çin'in karşılaştığı en büyük yaptırım, 20 yılı aşkın sürecek ekonomik ve politik tecrit oldu.

İkinci Tayvan Boğazı Krizi ise, Mao'nun Kültür Devrimi'ni daha da ileriye taşıyacağını düşündüğü "İleriye Büyük Hamle" projesi doğrultusunda, 23 Ağustos 1958'de Tayvan'a yeniden saldırıya geçmesiyle yaşandı (Adıbelli 2006). SSCB yönetimi; yaklaşık bin askerin öldüğü ve 44 gün süren saldırıların, Çin'i bölecek bir Amerikan oyunu olarak değerlendirmesinden dolayı, anakara Çin'i üzerinde baskıyı artırarak saldırıya son vermesini sağladı (Wertz 1998 <http://www.ibiblio.org>, 20 Nisan 2015'te erişildi). 1959 yılında Camp David'de Amerikan Başkanı Eisenhower ile görüşükten sonra Pekin'e geçen Rus lider Kruşçev, Mao'nun Tayvan ilgisine son vermesini ve olası bir SSCB-ABD savaşına neden olmaması istemesi üzerine, Moskova ile Pekin arasındaki ilişkiler de bozulmaya başlayacaktır (Adıbelli 2006). Böylece Çin'in Tayvan ısrarı, iki kutuplu dünyanın iki hâkim gücüyle arasının açılmasına neden oldu.

Ancak ABD'nin Tayvan politikasında değişikliğe gitmesine neden olay ise, Vietnam Savaşı'nda başarı sağlanmayacağının anlaşılmasıyla gerçekleşti. SSCB ile ABD arasındaki çatışmanın Vietnam üzerinde vekalet savaşına dönüşmesi, Komünist Çin'in de güvenlik kaygılarıyla SSCB'nin tarafında olmaya zorladı. Çin, ABD ile yeniden savaşmayı göze almak istemese de bölgedeki Amerikan varlığının da artmasını istemiyordu. 17 Mart 1964 Amerikan Ulusal Güvenlik Belgesi'ne göre; eğer ABD, bağımsız Komünist olmayan ülkeleri Güney Asya'da inşa edemezse, Truman'ın "domino etkisi teorisi" altında bu bölge zamanla Komünist yapılara dönüşecek ve Japonya, Kore, Tayvan, Avustralya gibi Pasifik ülkelerindeki Amerikan etkisi bile zaman içerisinde azalacaktır (Rogers 1976). 10 yıl süren savaş, Kore Savaşı'ndan farklı olarak ABD ile Çin'i zorunlu olarak birbirine yaklaştırdı. Vietnam savaşı, Tayvan için BM'deki temsilinin sonlanmasına giden yolun da başlangıcı oldu. 5000 yıllık bir kültür geçmişine ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip Kıta Çin'inin (Yılmaz 2008), BM'de temsil edilmiyor olması da değişen koşullarda artık pek mümkün gözüküyordu. 1950 ve 60'lar boyunca Tayvan, Amerikan askeri güçleri KSA sayesinde Sovyet-Çin ittifakının Asya'daki ilerleyişine karşı ileri bir üs olarak kullanıldı ancak Nixon'un Çin açılımıyla birlikte, SSCB'ye karşı stratejik konum Tayvan Boğazı yerine anakara Çin'ine çevrilmeye başlandı (Dumbaugh 2009). 1963 yılında başlayan

Vietnam Savaşı'nda ABD'nin yıllar geçmesine rağmen bir türlü başarı sağlayamaması, Çin'in Eylül 1964'de nükleer silaha ulaşması ve 1961'de kurulan “Bağlantısızlar” hareketi ülkeleri arasında Çin'in giderek artan popülaritesi dolayısıyla, ABD Başkanı Nixon da yeni şartlara göre hareket etmeye başlamıştır (Adıbelli 2006). Çin ile ABD'yi birbirine yaklaştıran en önemli gelişmelerden birisi de, 1968 Brezhnev Doktrini altında SSCB'nin sosyalizmi korumak uğruna gerekirse Çin'i ilhak etme hakkına sahip olduklarını ilan etmesiydi (Tucker 2005 -121).

Nixon'un Pekin ziyareti öncesinde, ikili ilişkilerdeki yumuşamanın etkisiyle ÇHC'nin Tayvan yerine BMGK üyesi olma yolu da açıldı. İlk adım Arnavutluk'tan geldi ve Ekim 1970'de Kıta Çin'inin Tayvan'ın yerine BM üyesi olmasını teklif etti ancak üçte iki çoğunluk sağlanmadığı gerekçesiyle teklif reddedildi (Adıbelli 2006). Kanada'nın aynı ay içinde Kıta Çin'ini tanıması ise şaşkınlık yaratırken ABD, çifte temsili (Kıta Çin'i ve Tayvan) BM'de oylamaya sundu ancak Türkiye'nin çekimser kaldığı oylamada kabul 59, ret 55 ve çekimser 15 oy alarak 4 farkla reddedildi (Adıbelli 2006). ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, gelecekte büyük bir güç olacağını düşündüğü Çin'i durdurma modeli olarak, Çin'le anlaşmayı ve ticareti geliştirmeyi önerdi (Yılmaz, 2008). 9 Temmuz ve 20 Ekim 1971'de Kıta Çin'i iki kez ziyaret eden Kissinger, Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu sözlü olarak ifade etmeye başladı (Adıbelli 2006). Yine Ekim 1971'deki BM 26. Genel Kurulu'nda kabul edilen 2758 sayılı kararla da Tayvan, BM üyeliğinden ihraç edildi ve yerine ise ÇHC alındı (Çolakoğlu, 2009, <http://www.usakgundem.com>, 1 Nisan 2015'te erişildi). 28 Şubat 1972'de ABD Başkanı Richard Nixon, Çin'i ziyaret etti. Bu ziyaret, hem ABD ile Çin arasındaki iletişim, ticaret ve kültürel ilişkilerinin başlamasını hem de Amerikalıların Çin'e yönelik ideolojik düşüncelerinin yumuşamışını sağladı (Overholt 1973). Amerika'nın on yıllarca süren Çin'i inkâr politikasını terk etmesi, sonunda dış politikada gerçeklerle yüzleşildiğini gösteren bir dönüm noktasıydı.

1972'de ABD ile ÇHC arasında Shanghai'de “Ortak Bildiri” (Joint Communiqué of the United States of America and the People's Republic of China) imzalandı. 1972 Shanghai Ortak Bildirisi ile ABD, gelecekteki muhtemel rakibi olarak gördüğü Çin'in küresel sisteme sorumlu bir paydaş “stakeholder” olarak katılmasını amaçlıyordu (Dixon 2006). Ancak ABD diplomaside önemli bir kelime oyunu oynayarak “ABD, Tayvan'ın bir parçası olduğunu ‘tanır’ yerine ‘kabul eder’

kelimesini” tercih etmiştir (Adıbelli 2006: 205). Yani, ABD sadece Tayvan’ın Çin’in bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Bu anlaşmada ABD, “*The United States acknowledges that all Chinese on either side of the Taiwan Strait maintain that there is but one China and that Taiwan is a part of China*” metninde tanımak anlamına gelen “acknowledge” kelimesini kullanmıştır (Kan 2013). Ancak “kesinlikle tanımak” (recognize) ya da “kabul etmek” (accept) anlamlarına gelen kelimelerini tercih etmemiştir (Akçadağ 2010, <http://www.bilgesam.org>, 5 Mayıs 2015’te erişildi). Bu diplomasi oyunu sayesinde ABD, Tayvan ile 1954’de imzalanan güvenlik anlaşmasının iptal edilmesini önledi ve Tayvan’ın hamisi olmaya devam etti. Zaten Washington ve Taipei, Mayıs 1973 ile Mayıs 1978 arasında her yıl düzenli olarak ortak askeri tatbikatlar da düzenlenmiştir (Adıbelli 2006).

Bu arada gerek sanayi gerekse tarımda beklenen atılımları gerçekleştiremeyen Mao, 1976’da öldü ve yerine 1977’de Deng geçti. 1976’da Amerika’da Başkan seçilen Carter ile Ulusal Güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski, SSCB’nin bölgedeki etkisini azaltabilmek için dengeleyici olacağı düşündükleri Çin’i güçlendirme konusunda hemfikir diler (Adıbelli 2006). Bu doğrultuda Washington ve Pekin arasında 15 Aralık 1978’de iki tarafın da imza attığı bildiriyle; a) 1 Ocak 1979 itibariyle iki ülke arasında diplomatik ilişkiler resmen başladı; b) ABD yönetimi Çin’in üç ilkesini: Tayvan ile resmi ilişkileri kesmeyi, 1954’de imzalanan “Ortak Savunma Antlaşmasını” iptal etmesini ve Tayvan’dan askerlerini çekmesini kabul ederek ÇHC’nin “Tek Çin”in yasal hükümeti olduğunu kabul ediyordu (Ekrem 2012 <http://www.uiportal.net>, 28 Nisan 2015’te erişildi). 1979’da Washington ile resmi ilişkiler başlayan Çin’in en büyük hedefi, “bir devlet, iki sistem” politikasını ile Çin’in tek temsilcisi olarak Tayvan yerine ÇHC’nin tüm dünya ülkelerince kabul edilmesini sağlamaktı (Dittmer 2014). Çin’le diplomatik ilişkilere başlayan ABD, bu antlaşmadan sadece 3 ay sonra ABD Kongresi’nde “Tayvan’la İlişkiler Yasası” (TİY-Taiwan Relations Act)” kabul etti ve bu kanuna dayanarak, hem Tayvan’a silah satmaya hem de Çin’in iç işlerine karışmaya devam etti (Kan 2013). ABD, aynı yıl içinde iki yarı yönetimle farklı antlaşmalar imzalayarak, Boğazın iki kesiminin birleşmesine engel olmaya devam eden akıllı bir diplomasi yolu izledi.

Bu arada 70’li yıllarda ÇHC’de olduğu gibi Tayvan’da da devlet başkanı değişti. Mao’dan bir yıl önce ölen Tayvan lideri Çang Kay-Şek’in yerine oğlu Çang

Ching Kuo geçti ve 1979 yılında Tayvan'ın 'üç hayır' politikasını ilan etti: “*Görüşmeye hayır, müzakereye hayır ve uzlaşmaya hayır*” (Çolakoğlu 2009 <http://www.usakgundem.com>, 1 Nisan 2015'te erişildi). 30 Haziran 1998'te Şanghay'da “üç hayır” politikası üzerine konuşan Bill Clinton; ABD'nin Tayvan'ın bağımsızlığını, “iki Çin”i ya da “tek Çin tek Tayvan” yaklaşımlarını kabul etmediğini ve ABD'nin her zaman olduğu gibi bu sorunun barışçıl yollardan çözümünden yana olduğunu belirtmiştir (Dumbaugh 2009). Bu en üst düzeyde yapılan resmi açıklama, ABD'nin statükodan yana olan günümüz politikasını da göstermektedir.

17 Ağustos 1982 yılında ABD yönetimi ÇHC yönetimi ile ilişkilerinde üçüncü Ortak Bildiri'yi yayınlayarak, Tayvan'a silah satışını zamanla azaltmayı ve bir süre sonra tamamen son verme niyetini belirtti (Kan 2013). Arıca Reagan, Tayvan'la İlişkiler Yasası'nı yeniden gözden geçirmeyeceğini ve bunu ÇHC ile yürütülen ilişkilerde bir baskı unsuru olarak kullanmayacağına dair Çin'e güvence verdi (Dixon 2006). Ancak Tayvan'a silah satmaya devam eden ABD, TİY'e sadık kalmayı tercih etti. Hatta ABD, Tayvan'ın egemenliğini korumak amacıyla, Tayvan'a vermiş olduğu TİY'e benzer bir güvenceye daha imza attı. ABD ile ÇHC arasındaki antlaşma imzalanmadan hemen önce; Reagan, bu durumun Tayvan'ı Çin ile müzakere masasına oturtma baskısı içermediğini belirterek, Tayvan'a yönelik “Altı Güvenceyi” (Six Assurances to Taiwan) açıkladı (Adıbelli 2006: 230):

1. ABD'nin Tayvan'a silah satışına son vermek için bir tarih belirlemeyeceği,
2. ABD'nin Tayvan İlişkileri Yasası'nın maddelerini değiştirmeyeceği,
3. ABD'nin Tayvan'a silah satışı konusunda karar alırken Çin'e danışmayacağı
4. ABD, Çin ile Tayvan arasında arabuluculuk yapmayacağını
5. ABD, Tayvan'ın egemenliği konusunda tutumunu değiştirmeyeceği ve Tayvan'a Çin'le görüşmelerde bulunması için baskı yapmayacağı
6. ABD, Çin'in Tayvan üzerindeki egemenliğini resmen tanımayacağıdır.

Bu güvencenin somut bir örneği olarak, Eylül 1992’de ABD, Tayvan’a 150 adet F-16 adet savaş uçağı satma kararı aldı (<http://turkish.cri.cn/>, 10 Nisan 2015’te erişildi). Bu silah satışı, ABD’nin statükoyu devam ettireceği yönünde bir girişimi olarak da yorumlanabilir.

Ayrılıkçı kapitalist Tayvan, Hong Kong ve Macau’yu Komünist Çin sınırlarına katmak için, Deng 1981’de Çin Ulusal Halk Meclisi Daimi Komitesi’nde kabul edilen dokuz maddelik yol haritasını, 1984’de güncelleyerek “Bir Devlet-İki Sistem” (One Country-Two Systems) ilan etti (Adıbelli 2006). Bu sisteme göre; bu ülkeler çok geniş özerk yönetimlere sahip olacak, kapitalist sistem aynen devam edecek ancak bu yönetimler kesinlikle ÇHC egemenliği altında kalacaklardır (Akçadağ 2010 <http://www.bilgesam.org>, 5 Mayıs 2015’te erişildi). 1997 yılında Hong Kong ve 1999’da da Macau bu yaklaşımı kabul ederek Çin’e bağlandılar. Kıta Çin’inde, Tayvan’ın da egemenlik altına alınması iddiaları yükseldikçe, Tayvan tarafında siyasi dönüşüme hız verilmeye başlandı.

3.3. Tayvan’da Demokrasiye Geçiş Süreci ve Siyasal İlişkiler

Daly City gazetesindeki köşesinde Tayvan lideri Chiang Ching-kuo’yu eleştiren Amerikan vatandaşı Henry Liu’nun Ekim 1984’te öldürülmesinden etkilen Devlet Başkanı Chiang; hem bu saldırının utancını hem de ABD’nin siyasi ve askeri desteğini sürdürülebilir kılmak için, demokratikleşme reformlarına 1985’te başladı (Kan 2010). 1986’da muhalif Batı eğilimli, liberallerden oluşan bağımsızlık yanlısı Demokratik İlerleme Partisi (DİP) kuruldu ve iktidar tarafından herhangi bir cezaya çaptırılmadılar (Rigger 2011). Zaten bir sene sonra 1987’de de sıkıyönetim kaldırıldı. 87’de sıkıyönetim kalktıktan bir yıl sonra Tayvan asıllı olan Lee Teng-hui, seçim yapılmadan Tayvan’ın yeni devlet başkanı oldu. Lee Teng-Hui (1988-2000) ile demokratikleşme süreci daha da hızlandı. 1990’ların başında Lee, liberal demokrasiden yana taraf aldı ve Tayvan’daki demokrasi geçişini gerçekleştirdi (Fell 2010). Demokrasiyi yeniden inşa edebilmek için ilk amaç askeriyenin siyasetten

uzaklaştırılması gerekiyordu çünkü tek partili KMT sisteminde, eğitim, ordu ve hukuk tamamen yandaştı ve siyasallaştırılmıştı (Rigger 2011).

Bu arada 1992 yılında önemli bir gelişme oldu. Devlet Başkanı Lee, ÇHC ile işbirliğini geliştirmek için daha önce 21 Eylül 1990'da kurulan ajansı, 23 Şubat 1991'de "Ulusal Birleşme Konseyi" (UBK) adına çevirerek, 3 aşamalı bir birleşmeyi "*halklar arasında iletişim; karşılıklı ticaret, posta ve ulaşımı; ve demokratik, özgür ve zengin bir Çin*" yaratmayı hedefliyordu (Adıbelli 2006). Bu birleşme adımına günümüzde "92 Konsensüsü" ya da "Ortak Fikir" de denilmektedir. Çin-Tayvan arasında, Singapur ve Hong Kong'da yapılan birçok görüşme sonrasında varılan "92 Konsensüsü"ne göre; iki taraf da "tek Çin"i kabul ediyordu ancak iki taraf da bunu kendine göre yorumlama hakkına sahipti (Dittmer 2014). Ancak günümüzde DİP yönetimi, 1992 yılında Hong Kong'da gerçekleşen birleşme çalışmalarının hem imzalı bir belgeye yansımadığını hem de kendilerinin temsil edilmediği gerekçesiyle, birleşmeyi amaç edinen bu görüşmeleri tanımadığını belirtmektedir (Karlova 2008 <http://turksam.org>, 9 Aralık 2014'te erişildi).

Bu arada 1995'te Tayvan lideri Lee Teng-hui'nin Amerika'daki Cornell Üniversitesi'ndeki "diploma diplomasisi" yeni bir krize yol açtı ve Çin yönetimi bunun "kırmızı çizgileri" dışında olduğunu söyleyerek Fujian bölgesinde askeri gücünü artırdı (Dittmer 2014). 15-25 Ağustos'ta Tayvan'ı ablukaya alan bir tatbikat düzenledi ardından da 15 Kasım'da Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in katıldığı bir tatbikat yapıldı (Adıbelli 2006). Bu tatbikatların diğer bir amacı da sene sonunda Tayvan'da yapılacak Parlamento seçimlerinde DİP'in kazanma olasılığına karşı Tayvan halkına gözdağı vermektir. Ancak 2 Aralık 1995'teki Parlamento seçimlerinde, DİP sandalye sayısını artırdı ve yine 23 Mart 1996'da ilk devlet başkanlığı seçiminde Lee, Milliyetçi aday Peng Ming-Min'yi yendi (Adıbelli 2006). Çok geçmeden bir yıl sonra yine bir vize krizi daha çıktı. Tayvan devlet başkan yardımcısı Li Yuan-Zu'nun 1996'ta Guatemala ve Haiti'ye gitmek için Los Angeles'a gelmesine, Çin yine büyük bir tepki gösterdi ve Tayvan'ın 10 mil açığındaki Pingtan adası çevresinde DF-15 balistik füze denemesi yaptı (Adıbelli 2006). Bu füze tatbikasıyla Çin, teknolojiye geldiği noktayı da bir meydan okumaya dönüştürmüştü.

1989 Tiananmen olayları sonrasında, Çin'in demokratik çizgiye çok fazla yönelmeyeceğini anlayan ABD, yükselen Çin'e karşı yeniden askeri ve siyasi açıdan Tayvan'a yönelik ilgisini ve desteğini artırmaya başladı. Sıkıyönetimin kalkmasıyla birlikte demokrasi yolunda emin adımlarla ilerleyen Tayvan'da, 2000'li yıllarda farklı bir siyasi düşünce iktidara geldi.

2000 seçimlerini, DİP'in adayı Chen Shui-bian % 39 ile kazandı ve adada II. Dünya Savaşı'ndan beri süren Kuomintang (KMT) yönetimine son verdi (Fell 2010). Siyasi açıdan bu seçimin en önemli tarafı, 1949'dan 2000 yılına kadar yöneten milliyetçi KMT'nin devlet başkanlığı seçimini kaybetmesidir. 2004 seçimleri oldukça gergin bir ortamda gerçekleşti. KMT'li siyasiler; DİP döneminde "demokrasi öldü" diyerek, ülkenin ekonomik açıdan kötü yönetildiğini ve 19 Mart 2004'de Başkan Chen Shui-bian'ın sahte bir şekilde suikast girişimine uğradığını iddia ettiler (Fell, 2007). KMT'in ikinci kez seçimleri üst üste kaybetmesi ve bağımsızlık söylemlerinin artması, adadaki gerginliğin daha da artmasına neden oldu. 2004 seçimlerini kazanan DİP'in adayı Chen Shui-bian'ın da aralarında olduğu birçok üst düzey yöneticinin yolsuzlukla suçlanmaması üzerine, sokaklarda "Kırmızı Gömlek" (Red Shirt) gösterileri düzenlendi (Fell 2010).

DİP'den Chen Shui-Bian, Mart 2000 ve 2004 yılında yapılan başkanlık seçimlerini kazanarak ülkeyi 8 yıl boyunca yönetti. Chen görevde olduğu süre boyunca 1992 Konsensüsü'nü reddetmiş ve özellikle Çin ile Tayvan arasındaki kimlik farklılığına büyük önem vererek bağımsızlıkçı bir politika izlemiştir (Çolakoğlu 2009, <http://www.usakgundem.com> , 1 Nisan 2015'te erişildi). Ayrıca 2004 başkanlık seçimleri ile aynı anda Çin Cumhuriyeti olan ülke isminin Tayvan olarak değiştirilmesi referandumu yapıldı. Eski Başkan Lee ile başlatılan bu süreç sonunda referandumda %80 evet çıkmasına rağmen oylamaya katılım % 50'nin altında kaldığı için öneri kabul edilmedi (Adıbelli 2006). Chen'in tüm bu bağımsızlıkçı politikaları sonunda Çin parlamentosu, 14 Mart 2005'de 2896 oyla bağımsızlık hareketlerine karşı askeri gücü kullanmaya onay veren yasayı kabul etti ve ÇHC Devlet Başkanı Hu Jianto da ilginç bir diplomasi stratejisi izleyerek, DİP 'in ezeli rakibi Guomindang lideri Lee'yi Nisan 2005'de ülkesine davet etti (Adıbelli 2006). Davet üzerine 2005'de DİP haricindeki

diğer partiler (Pan-Blue⁴) anakara Çin'i ziyaret ettiler ve burada Tayvan'daki demokrasiyi ve bağımsızlık ülküsünü övecek açıklamalardan özenle kaçındılar (Fell 2007). Lee, Çin'deki konuşmalarında kendisinin 1992 Konsensüsü'ne bağlı olduğunu dile getirdi. ABD ve Japonya arasında 10 Aralık 2004'te imzalanan “yeni Savunma programı” ile Çin ve Kuzey Kore üstü kapalı tehdit ilan edilmesi üzerine Temmuz 2005'te ŞİÖ de ABD'nin Afganistan ve Orta Asya'dan çekilmesini istedi ve 18 Ağustos'ta da Rus-Çin askeri tatbikatı gerçekleşti (Adıbelli 2006). Bu gelişmeler üzerine APEC toplantısına katılmak için Asya ülkeleri turuna çıkan George Bush, Japonya ziyaretinde ilk kez bağımsız bir Tayvan'dan bahsetti ve Tayvan Başkanı Chen de 27 Şubat 2006'da Tek Çin politikası için kurulmuş olan Ulusal Birleşme Konseyi'ne son verdi (Adıbelli 2006).

Kötüye giden ekonomi ve yolsuzluk suçlamaları sonrasında yapılan 2008 seçimleri, KMT'nin geri dönüşü oldu. 22 Mart 2008'te yapılan seçimleri ise Milliyetçi Çin Partisi'nden (KMT) Ma Ying-Jeou %59,45 oyla kazanarak, Chen yönetimine son verdi (Karlova 2008 <http://turksam.org>, 9 Aralık 2014'te erişildi). 2008 Seçimlerinde KMT oyların % 50'sinden biraz fazlasını DİP ise oyların % 40'ını almasına rağmen, 2008'de üçüncü partilerin koltuk kazanmasını oldukça zorlaştıran yeni seçim bölgesi sistemine göre; KMT parlamentodaki koltukların yaklaşık % 75'ine sahip oldu ve diğer DİP haricindeki partiler ise, ancak toplamda 4 koltuk kazanabildiler (Fell 2010). ABD ve Çin destekli adayların seçim hesaplaşması, yeni boyut alarak adliyeye taşındı. Eski devlet başkanı Chen yolsuzluk iddialarına karıştığı gerekçesiyle, 2011'de 20 yıl hapse mahkûm edildi ancak sağlık sorunları nedeniyle 2015'de tahliye edildi (<http://www.abc.net.au/news>, 4 Mayıs 2015'te erişildi).

KMT'nin adayı Ma Ying-jeou's (Ma Yingjiu)'nun seçilmesi anakara Çin'de de olumlu karşılandı ve ÇKP yönetimi de Lee ve Chen dönemlerinden farklı olarak, Tayvan'a yönelik sert söylemlerini azaltmaya başladı. Ma'nın önceki başkan Chen gibi bağımsızlık söylemleri içinde bulunmaması, en azından ikili ilişkilerde bir ivme kazandırmıştır. Ma'nın mesajları; Boğaz'ın her iki yakasında yakın ekonomik işbirliği, Tayvan kimliğinin korunması ve yolsuzluğun biteceği; sloganı ise, “Birleşmeye hayır, bağımsızlığa hayır ve savaşa hayır.” (“No unification, no independence and no war”)

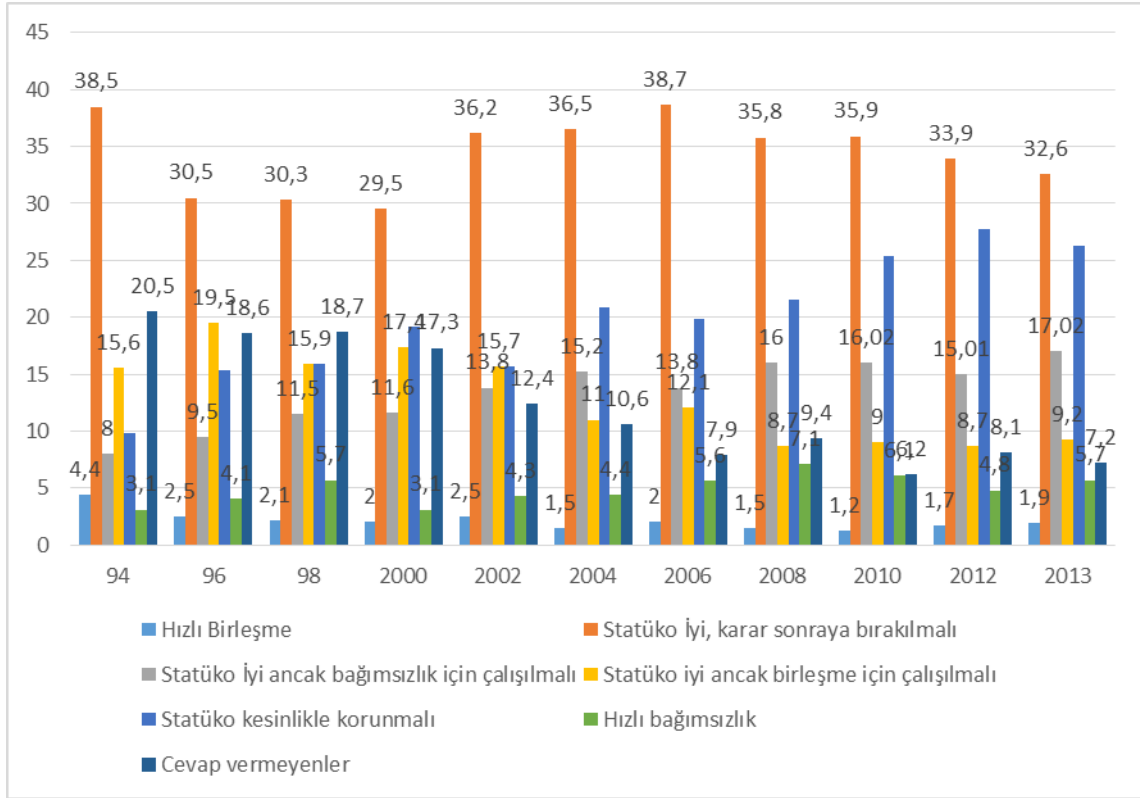
⁴ Pan-Blue = Kuomintang (KMT), “the People First Party” (PFP) ve de “the New Party” (CNP).

(Fell 2010: 190). Devlet Başkanı Ma, 1992'deki Konsensüs üzerinden Tayvan-Çin ilişkilerinin artarak devam ettirebileceğini belirtmiştir (Karlova 2008 <http://turksam.org>, 9 Aralık 2014'te erişildi). Ancak yeni Başkan Ma da, tamimiyle Çin egemenliğini kabul edecek bir yaklaşım içinde değildir. Zaten küresel liderliği elinde bulunduran ABD, Tayvan'ın Çin'le birleşmeye varacak bir yakınlaşmasına da müsaade etmemek için elinden geleni yapacaktır (Karlova 2010 <http://turksam.org>, 9 Aralık 2014'te erişildi). Herşeye rağmen, Ma'nın zaferini Pekin tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. İki taraf arasında yumuşayan ilişkiler kısa sürede meyve vermeye başladı. Tayvan işlerinden sorumlu diplomat Chen Yunlin, Haziran 2009'da Tayvan'ı ziyaret etti ve iki ülke arasında balıkçılık, endüstriyel standartlar ve tarım ürünlerinin karantinası olmak üzere üç önemli anlaşmaya imza attılar (Çolakoğlu ve Güler 2011). Böylece iki ülke arasında 1949'dan beri ilk defa diplomatik bir görüşme sağlanmış oldu. 15 Aralık 2008'de ilk uçak ve gemi seferleri başladı ve ticari ilişkilerin de artmasıyla 2009 yılına gelindiğinde haftalık 108 olan Çin-Tayvan arası direk uçuşları 270'e; yine Çin'den gelen turist sayısındaki üç bin kotası da on katına çıkarıldı (Roberge ve Lee 2009 <http://www.cfr.org>, 7 Aralık 2014'te erişildi).

İlk resmi görüşmeler ise 11 Şubat 2014'te Çin'in Nanjing şehrinde, Tayvan adına Wang Yu-chi Çin adına da Zhang Zhijun arasında gerçekleşti (Kasım 2014 <http://www.usak.org.tr>, 3 Mayıs 2015'te erişildi). İki ülke arasındaki en üst düzeydeki görüşme ise, 4 Mayıs 2015'te Pekin'de Çin Devlet Başkanı Şi Jinping ile Kuomintang Partisi Başkanı Zhu Lilun arasında gerçekleşti. Görüşmede birleşme sorunu hususunda çok önemli mesajlar verildi. Çin Devlet Başkanı Şi, “1992 Ortak Fikir'inde ısrar edilerek Taiwan'ın sözde bağımsızlığına karşı çıkılması, karşılıklı yararın yaratılması, temasların ilerletilmesi, iki parti ve iki yakanın siyasi güveni artırmaları, Çin milletinin kalkınması için birlikte çalışması” olmak üzere beş öneride bulunurken; KMT lideri Zhu Lilun de “iki yakanın Tek Çin'e ait olduğunu vurgulayan 1992 Ortak Fikir anlaşmasına varıldığını ve iki yaka arasındaki ilişkilerin anlaşmazlıktan işbirliği ve temas kurmaya dönüştüğünü” söyledi (<http://turkish.cri.cn/781/2015/05/>, 4 Mayıs 2015'te erişildi).

KMT'nin 2008 seçimlerinden zaferle ayrılmasına rağmen, halkın Çin ile birleşme düşüncesinde fazla bir değişiklik olmadı yani Tayvan halkının çoğu ne bağımsızlıktan ne de Çin ile birleşmeden yana (Dittmer 2014). Tayvan halkının 1994-

2003 yılları arasındaki birleşmeye nasıl baktıkları üzerine yapılan kamuoyu araştırması, halkın status quo'nun devamından yana olduğunu göstermektedir.

Şekil 3.1: 1994-2013 arası ÇHC ile Birleşmeye Yönelik Kamuoyu Yaklaşımı
(Elektronik Araştırma Merkezi (NCCU), Dittmer 2014: 6)

3.4. Tayvan'ın Güvenlik Politikasında ABD'nin Rolü

Tayvan'ın egemenliği sorunu, başlıca bir güvelik sorunudur. Çin'in artan askeri gücü karşısında, savunma kapasitesinin her geçen gün daha da zayıfladığı Tayvan, büyük bir güvenlik ikilemi yaşamaktadır. Soğuk Savaş dönemine benzer şekilde, tahdidin açık şekilde belli olması, Tayvan'ın realist bir güvenlik politikası yürütmesine neden olmaktadır. Her ne kadar Çin ile ticaret, eğitim, turizm gibi ikincil politika alanlarında ilişkiler geliştirilse de, ülke egemenliği hususunda ABD ve Japonya'nın

askeri dengeleme gücüne ihtiyaç duymaktadır. ABD'ye ait Yedinci Filo, Tayvan'ın egemenliğini devam ettirilebilmesi için hayatidir. Kore Savaş'ının başlangıcından beri Tayvan adası, Amerikan donanmasına ait Yedinci Filo ile korunmaktadır ve Tayvan'ın askeri alımının yine en büyük kısmı süper güç ABD'den karşılanmaktadır. Çin'in Tayvan ve adalar konusundaki revizyonist girişimleri, ABD'nin bölgede Japonya gibi güçlü müttefikleriyle ittifaklar kurmasına neden olmaktadır. Ancak ABD'nin bölgede askeri ittifaklarını artırması da Çin-Rus askeri işbirliğine neden olmaktadır. Bundan dolayı ÇHC-Tayvan arasındaki askeri rekabet, bölgedeki kamplaşmanın nedenlerinden de birisidir. Bölgedeki güçlü Amerikan varlığı, Tayvan'ın birleşme sorunundaki mevcut statükonun devam etmesini sağlamaktadır. Ancak diğer taraftan da yükselen Çin'in artan askeri gücü karşısında, “tek Çin” politikasına aykırı olan Tayvan'daki statükonun daha ne kadar devam edebileceği de büyük bir soru işaretidir.

3.4.1. 11 Eylül Saldırılarının Tayvan Sorununa Yansıması

Dünyada büyük bir yankı uyandıran 11 Eylül terör saldırıları, Çin Başkanı Zemin tarafından anında kınandı ve küresel terörle mücadeleye destek sözü verildi. Özellikle Çin, Afganistan'ın işgalinde ABD'ye BM nezdinde açık çek vermiştir. Ancak ÇHC'nin ABD'ye destek vermesi, kendi ulusal çıkarları doğrultusundadır. Pekin'in Taliban yönetimi altındaki Afganistan işgaline destek vermesinin altında yatan neden, Afganistan'da yaklaşık 1000 kadar Uygurluya silahlı eğitimin verilmesi ve ülkenin doğusundaki ayrılıkçı hareketleri desteklenmesiydi (Çolakoğlu 2006). ÇHC'nin “tek Çin” politikası altında, ülkedeki toprak birliğini ve ayrılıkçı hareketleri sonlandırmak için, 11 Eylül saldırıları Pekin yönetimi için kaçırılmaz bir fırsat olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası 2002'de üçüncü kez görüşen George Bush ve Jiang Zemin, terörle işbirliği konusunda birliktelik mesajları verdiler ve Bush, ABD'nin “tek Çin” politikasına bağlı olduğunu bir kez daha vurguladı (Dedekoca 2011). Özellikle Tayvan meselesinde ABD, Çin'i rahatlatmış gibi görünse de daha sonraki uyguladığı politikalar ile hem Tayvan'dan hem de Çin'i çevreleme politikasından vazgeçemeyeceğini göstermiştir. Bunun en önemli kanıtı ise, Çin Milli Güvenlik Bakanlığı'nın yıllık yayınladığı Mayıs 2002 “Çin'in Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Ortamı” raporunda görülmektedir. Rapora göre (Polat 2006: 143):

1. ABD'nin 2001' den itibaren yürütmekte olduğu tek dünya düzeni küresel stratejisi, Çin'in yükselişı ve çıkarlarıyla ters düşmektedir.
2. 11 Eylül sonrası terörizme karşı işbirliği yapılmasına rağmen ABD, Rusya ve Çin arasındaki kuşku ve mücadeleler giderilememiştir.
3. ABD'nin "Rusya' ya yakınlık, Çin'e uzaklık" politikasını yürütmesi ve gelecekte Çin'in ABD'ye tehdidinin Rusya'dan daha fazla olabileceğidir kanaatine varılmasından dolayı Çin ve ABD arasındaki stratejik mücadele, ABD-Rusya arasındaki stratejik mücadeleden daha sert olacağına benzemektedir.
4. ABD, terörizme karşı operasyondan dolayı Çin'e yönelik kuşatma ve tedbir alma politikasını değiştirmemiştir.
5. ABD'nin jeo-staretejik alanını Asya - Pasifik bölgesine kaydırması ve bölgede askeri gücünü arttırması, Çin'i askeri bir baskıyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Dolayısıyla ABD'nin bölgedeki artan askeri faaliyetleri, Çin'in daha ihtiyatlı politikalar uygulamaya sevk etmiştir. ABD'nin bölgeye yerleşmesi sadece dini grupları kontrol altına almak değil aynı zamanda da Rusya ve Pekin'i de sınırlamaktı (Çolakoğlu 2006). ABD yönetimin bu örtülü hedeflerinin, zaman içinde Moskova ve Pekin tarafından karşılıklı işbirliğine de dönüşmesi de kaçınılmazdı. NATO'nun Doğu Avrupa ve Karadeniz'de artan etkisi, Çin'in çevrelendiğini hissetmesi, Tayvan ile artan silah ticareti ve ABD-Japon güvenlik işbirliği gibi hususlar Rusya ile Çin'i işbirliğine zorlamıştır (Çolakoğlu 2006). Çin'in doğal gaz ve madenlerinin % 40'ından fazlasının azınlık bölgelerinden sağlaması ve ABD'nin bölgede Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ile hem İran ve Rusya'yı devre dışı bırakmak hem de petrol yollarının kontrolünü ele geçirmek istemesi, Çin-Rus işbirliğini artıran diğer faktörlerdir (Çolakoğlu 2006). İki ülke bölgedeki yeni güç ABD'nin bölgedeki nüfuzunu artırmasına karşı, ŞİÖ kapsamında da ortak hareket etme kararı almıştır. Çin ve Rusya'nın bölgedeki artan yakınlaşması da ABD'nin başta Japonya ile ittifakını güçlendirmesine neden olmuştur.

Ayrıca Çin ile Rusya arasında imzalanan “Stratejik Ortaklık İşbirliği”nden dolayı, ABD; artan Çin-Rus askeri ittifakının gelecekte Pasifik ve Güney Asya’daki çıkarlarını tehdit edebileceği düşüncesiyle, Tayvan ile olan askeri işbirliğini artırma niyetindedir (Huang 1999). Bu bağlamda Şubat 2005’te ABD ve Japonya arasında; Tayvan, her iki ülke tarafından “ortak stratejik amaç” olarak nitelendirilmiş ve iki ülkenin Tayvan’ın güvenliğini birlikte sağlayacaklarının ilan etmişlerdir (Dixon 2006). Böylece Tayvan’ın güvenlik sorunu, ABD-Japonya, Rus-Çin ittifakı arasındaki yeni bir güç gösterisine dönmüş durumdadır.

ABD’nin “tek Çin” politikasını kabul etmesine rağmen, Çin içindeki ayrılıkçı sorunlara karşı yaklaşımı Çin’i rahatsız etmektedir. Çin’in küresel teröre karşı işbirliği konusunda ABD’ye açık çek vermesine rağmen; ABD’nin Tayvan’da Çin’e karşı silahlanmasına yardım etmesi, Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki ayrılıkçılara terörist nitelemesinden kaçınması ve Tibet konusunda da destek vermemesi, Çin’in askeri gücünü artırma politikasını benimsemesine neden olmaktadır (Dedekoca 2011). Çin’de yer alan ayrılıkçı unsurların da sınır bölgelerinde olması, güvenlik kaygısını daha da artırmaktadır.

3.4.2. ABD’nin Tayvan’a Yönelik Silah Satışı Politikası

1972’de ABD’nin ÇHC ile ilişkilerini normalleştirmeye başlamasıyla birlikte, “tek Çin” kuralı altında ABD’nin Tayvan’a yaptığı askeri yardım ve silah satışı oldukça hassas ve zor bir mesele halini almıştır. ABD, 82’de Çin ile imzalanan Ortak Bildiri’ye rağmen, 79’da imzalan Tayvan’la İlişkiler Yasası’na dayanarak Tayvan’a silah satışı yapmaya devam etmektedir. Hatta 2011’de Tayvan, ABD’nin en fazla silah sattığı ülke oldu (Hickey 2013). ABD, Tayvan’ın mevcut durumundan dolayı ÇHC ile Soğuk Savaş yıllarının başından beri sık sık karşı karşıya gelmektedir. Bu durumu düzeltmek isteyen Bill Clinton, Tayvan’a yapılan askeri satışı askıya aldığını açıklasa da; George Bush 2002 yılında Tayvan’ın kendisini savunması için yardıma ihtiyacı olduğunu ve Çin’in de bunu anlaması gerektiğini ifade ederek, 2003-2006 arası 4,1 milyar dolar askeri satışa onay verdi (Roberge ve Lee 2009 <http://www.cfr.org>, 7 Aralık 2014’te erişildi).

Obama, Bush’un başkanlıktan ayrılmadan hemen önce Tayvan’a 6,4 milyar dolarlık satış isteğini kabul eden Kongre kararını 29 Ocak 2010’da onayladı ve Eylül 2011’de de Tayvan’ın elinde bulunan F-16A/B uçaklarının modernizasyonu için 5,9

milyar dolarlık ikinci bir kararı da onayladı (Kan ve Morrison 2014). Obama, 2010'da İlişkiler Yasası kapsamında, Tayvan'a 6,4 milyar dolarlık yeni bir askeri satışa da imza attı (Kan 2013). Uzmanlara göre; Obama döneminde Tayvan'a yapılan toplam Amerikan silah satışı, 1979-2009 döneminin en az 1/3'ü kadardır (Hickey 2013). Obama'nın Tayvan'a yönelik askeri satışlarını artırmasında, Asya-Pasifik bölgesine verdiği önemin bir yansıması olarak da görülebilir.

ABD Savunma Bakanlığı 2012'de yaptığı açıklamada; Çin'in 2011 askeri bütçesinin normalde açıklandığı gibi 116.2 milyar dolar olmadığını, gerçekte 180 milyar doları bulunduğunu ilan etti ve bu kapsamda Savunma Bakanı Robert Gates de Tayvan'ı askeri açıdan desteklemeye devam edeceklerini söyledi (Hickey 2013). Obama dönemi, ABD'nin uzun yıllar sonra Tayvan'da açık taraf aldığı bir dönem olarak da görülmektedir. Ancak ABD'nin artan askeri desteğine rağmen, yükselen Çin karışığında Tayvan'ın askeri gücü yıldan yıla zayıflamaktadır. ÇHC'nin her yıl % 10 oranında artan savunma bütçesine rağmen, Tayvan'ın tam aksine savunma bütçesinde azalmaya gitmesi aradaki güç uçurumu belirginleştirmektedir. Tayvan'ın silah harcamalarının GSYH'ye oranı 1994'te % 3.8 iken, 2013'te bu oran 2.1'e düşmüştür (Hickey 2013).

Tablo 3.1: 17.02.15 İtibariyle ÇHC-Tayvan Askeri Güçlerinin Karşılaştırılması (<http://www.globalfirepower.com>, 5 Mayıs 2015'te erişildi).

ÜLKE	ÇHC	TAYVAN
Erkek askeri gücü	749,610.775	12,190.243
Aktif asker Sayısı	2,333.000	290.000
Uçak Sayısı	2.860	804
Helikopter sayısı	908	299
Tank	9,150	2.005
Liman sayısı	15	4
Uçak Gemisi	1	0
Denizaltı	67	4
Firkateyn	47	22
Destroyer	25	4
Savunma Bütçesi	145 milyar \$	10,725 milyar \$

Tablodadan da anlaşılacağı üzere, Çin'in Tayvan üzerindeki askeri baskısı her geçen gün artmaktadır. ABD, Tayvan'ın Çin tarafından egemenliğinin yok edilemsine karşı, Tayvan'a silah satışı yapmaya devam etmektedir. Ancak yapılan savunma desteğinin, Çin ile ilişkileri de tamamen koparmayacak nitelikte olmasına özen gösterilmektedir. Dünyadaki en büyük ikinci savunma bütçesine sahip olan Çin, Amerikan askeri varlığına rağmen Tayvan'a yönelik askeri tehdidini de giderek hissettirmektedir.

ÇHC, Tayvan sorunun ulusal güvenlik sorunu olarak görmeye devam etmekte ve bölgeye yönelik sadece siyasi değil askeri açıdan da özel önem vermektedir. ÇÖÖ, 1.25 milyon askeri personelinin yaklaşık 400.000 kadarını Tayvan'ın karşısındaki Fijuen bölgesinde konuşlandırmakta ve bu bölgede olası bir saldırıya karşılık da 490 savaş uçağını hava üstünde hazır tutmaktadır (Islam 2011). Ayrıca Aralık 2009'da ÇÖÖ, Tayvan'ın tam karşısına 1050 ile 1150 arasında kısa menzilli balistik füzeyi de konuşlandırdı (Islam 2011). Tayvan'ın askeri modernizasyonu ve teçhizat kapasitesinin ABD'ye bağımlı olması, Tayvan'ın uzun süreli askeri savunma planlaması yapmasını da engellemektedir. Tayvan'ın askeri rekabette Çin'e karşı daha güçsüz kalması, siyasi bağımsızlık hedeflerinin de yok olmasına yol açabilir. Bu yüzden Tayvan'ın çok fazla tehdit unsuru gözükmeden statükoyu devam ettirmesi daha akıllıca olacaktır. Eğer Tayvan askeri modernizasyonuna gitmekteki amaçlarının (Huang 1999: 25);

- a) *Savaş açmak değil barışı korumak*
- b) *Askeri kapasitesini artırmak değil istikrarı korumak*
- c) *Silah yarışını hızlandırmak değil demokrasiyi güçlendirmek*
- d) *Çin'i bölmek değil barışçıl birleşmeyi sağlamak*

olduğu algısını yaratabilirse, hem Pasifik'teki Tayvan-ABD askeri güvenliğini güçlendirir hem de Çin'in revizyonist uygulamalarını azaltabilir.

3.5. Liberal Güvenlik Çerçevesinde Tayvan'ın Ekonomik Durumu

23 milyon nüfuslu Tayvan, 929 milyar \$ ticaret hacmi ve kişi başına düşen \$39.700 ile dünyanın en büyük 18. ekonomisidir (Kan ve Morrison 2014). Tayvan'ın

anakara Çin yerine BM’de temsil edilmesi, II. Dünya Savaş’ı sonrasında ekonomik açıdan da güçlenmesine yardımcı oldu. Özellikle Tayvan, 1950-1965 yılları arasında Amerikan’ının yaklaşık 100 milyon \$ yıllık maddi yardımıyla; altyapısını, tarım reformunu ve endüstrileşmesini gerçekleştirerek, anakara Çin’den oldukça farklı bir konuma yükseldi (Tucker 2005). Ancak Nixon döneminde başlayan Washington’nun Pekin açılımıyla bu durum tersine dönmeye başladı. Önce BMGK’de temsil hakkı kazanan Çin, daha sonra da Deng döneminde kısmi serbest piyasa ekonomisine geçerek ekonomisini güçlendirmeye başladı. Özellikle 20001 DTÖ üyeliğiyle ekonomik açıdan çok güçlenen Çin, 2008 sonrasında artan ÇHC-Tayvan ticari ilişkileriyle de Tayvan ekonomisini kendisine bağımlı bırakmayı başarabildi.

İki ülkenin DTÖ üyesi olmasıyla birlikte, aralarındaki ticaret hacmi daha ilk 6 yılın sonunda 102 milyar dolara ulaştı ve 2007’deki Tayvan ihracatının % 30’unu Çin’e yapıldı (Roberge ve Lee 2009 <http://www.cfr.org>, 7 Aralık 2014’te erişildi). 2008’de Tayvan ile ÇHC arasında karşılıklı boğaz diyalogu anlaşması imzalandığından bu yana, gerçekleşen 21’in üzerindeki SEF-ARATS⁵ görüşmeleri çerçevesinde; “Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması” (ECFA) dâhil 10’un üzerinde anlaşma imzalandı, 529 üründe karşılıklı olarak vergiler kaldırıldı ya da indirim sağlandı ve karşılıklı turist, öğrenci değişimi ve uçuş sayılarındaki kotalar artırıldı (Kan ve Morrison 2014). Tayvan menşeli bilişim ve iletişim teknolojilerinin % 83.3’ü Tayvan dışında özellikle Çin’de üretilmektedir ve ülke ekonomisi büyük oranda ihracata dayanmaktadır (Kan ve Morrison 2014). Son yıllarda ÇHC, Tayvan’ın en büyük ticaret ortağı olmuştur. 92 Konsensüsü çerçevesinde artan siyasi ilişkiler, karşılıklı ekonomik ticaret hacmini de artırdı. Ancak Tayvan özellikle ihracata dayalı büyümesinde Çin’e bağımlı kalması, Tayvan’ın Çin’den bağımsız hareket etmesini daha da zorlaştıracaktır.

⁵ SEF-ARATS görüşmeleri: Boğazlar Değişim Vakfı (Straits Exchange Foundation - SEF) ve Tayvan Boğazı İlişkileri Birliği (Association for Relations Across the Taiwan Straits- ARATS)

Tablo 3.2: Tayvan'ın İlk Beş Ticaret Ortağı (Kan ve Morrison 2014: 39).

	2013 Toplam (\$ milyar)	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi
Dünya	573.3	305.4	270.0	35.6.
ÇHC	124.4	81.8	42.6	39.2
Japonya	62.4	19.2	43.2	-24.0
ABD	57.8	32.6	25.2	7.4
Hong Kong	41.1	39.4	1.7	37.7
Singapur	28.1	19.5	8.5	11.0

Tablo 3.3: Tayvan-Çin Karşılaştırmalı Ekonomi Verileri (<http://ieconomics.com>, 6 Mayıs 2015'te erişildi)

TAYVAN	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>Birim</u>
GSYM	475	489	\$ milyar
GSYM Büyüme Oranı	1.17	0.27	Yüzde
Yıllık Büyüme Oranı	3.35	3.46	Yüzde
GSYM'nin Kamuya Borcu	35.7	40.89	Yüzde
ÇHC			
GSYM	8230	9240	\$ milyar
GSYM Büyüme Oranı	1.5	1.3	Yüzde
Yıllık Büyüme Oranı	7.3	7	Yüzde
GSYM'nin Kamuya Borcu	26	22.4	\$ milyar

Tayvan ekonomisinde son yıllarda ekonomik büyüme oranlarında aşağı doğru bir eğilim oluşmuş durumdadır. Tayvan'ın küresel ihracat oranı 2000'de % 2.3'den 2013'te % 1.6'ya kadar düştü (Kan ve Morrison 2014). Yükselen Çin'e ve artan rekabete karşı uluslararası piyasalardaki payını korumak isteyen Tayvan, Asya Kalkınma Bankası (AKB), Dünya Ticaret örgütü dışında bir de Asya Pasifik İşbirliği Örgütü'ndeki üyeliği ile bölgesel ve küresel gücünü artırmak niyetindedir. Bu bağlamda Tayvan bölgesindeki diğer güçlü ülke olan Japonya ile de ilişkilerine önem vermektedir. 2010'da Japonya ile Tayvan arasında on beş farklı alanda işbirliği antlaşması imzalandı

ve 31 yıllık aradan sonra iki ülke arasında direk uçuşlar başlamadı (Çolakoğlu ve Güler, 2011).

Tayvan, ABD ve Japonya ile ticaret dengesini Çin'e karşı dengelemeye çalışmaktadır. Ancak KMT yönetimin kıta Çin'i ile doğrudan siyasi ilişkileri başlatması, Çin'e olan ekonomik bağımlılığı daha da artıracakı öngörülmektedir. ABD'nin 23 milyonlu bir ülkeyle geliştirebileceği ekonomik ilişkiler de sınırlıdır. ABD'nin Tayvan ve Çin arasında devam eden siyasi ve ekonomik yakınlaşmayı engelleyememesi durumunda, Tayvan'ın uzun vadede Çin tarafından yutulmasını önlemesi de çok daha zor olacaktır. ABD'nin ekonomik gücüne dayanarak kurduğu küresel düzenleyici rolünü, şimdi Çin uygulamak istemektedir. Ekonomik yardımlara/kredilere ve ticarete dayanan Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika açılımları yapan Pekin, Tayvan'a yönelik de benzer politikalar geliştirmektedir. Çin, Tayvan'ın ekonomide kendisine giderek bağımlı kalmasını avantajını kullanmakta ve karşılıklı eğitim değişim programları, turizm ve ulaşım gibi yumuşak güç araçları ile de Tayvan üzerindeki etkisini daha da artırmaktadır. Sürecin bu şekilde devam etmesi durumunda, Tayvan egemenliğini koruyabilmek için ABD'nin askeri desteğinden çok daha fazlasına ihtiyaç duyabilir.

3.6. Pasifik Bölgesindeki Adalar Sorunu ve ABD'nin Soruna Yaklaşımı

Son yıllarda yükselen Çin'in GÇD ve DÇD'deki adalar üzerindeki egemenlik iddialarını daha yüksek sesle dile getirmesi, bölgedeki diğer ülkeleri ve ABD'yi oldukça fazla kaygılandırmaktadır. Bölgenin fazla miktarda petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olması ve bu bölgenin Çin himayesinde kalma ihtimali, ABD'nin ulusal ve küresel çıkarlarına zarar verecektir. Ayrıca bölgenin petrol ve ticaret yolu geçiş noktası olması, ABD'nin denizler üzerindeki küresel hâkimiyetini de olumsuz etkileyecektir. Soruna taraf olan tüm devletler ve ABD, bölgedeki artan tartışmalardan dolayı askeri güveliklerini artırma yoluna gitmektedirler. ABD'nin bölgedeki adalar sorununun resmi bir tarafı olmamasına rağmen, müttefiklerinin yanında yer alması gayet doğaldır. Çin'in güneyinin ve doğusunun denizlerle çevrili olması, askeri güvenliği açısından bölgede

söz sahibi olmasını zorunlu kılıyor. Çin'in bölge denizlerindeki revizyonist tutumu, hali hazırda çok taraflı olan hak iddiaları tartışmalarına bulunacak çözümü de zorlaştırmaktadır. Bu kaotik durumdan faydalanan Çin'in de tek yönlü politikalar geliştirmesine fırsat vermektedir. Bundan dolayı ABD, bölgedeki askeri etkinliğini artırmakta ve müttefikleriyle olan askeri, ekonomi ve politik ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmektedir. Washington, bölgesel güvenliği sağlamak adına bir taraftan realist bir politika uygularken diğer taraftan da müttefikleriyle olan karşılıklı ekonomik işbirliğini güçlendirerek, demokratik devletlerin Komünist Çin karşısında güçlü kalmasını arzulamaktadır.

3.6.1. Uluslararası Hukuk Açısından Tartışmalı Adaların Statüsü

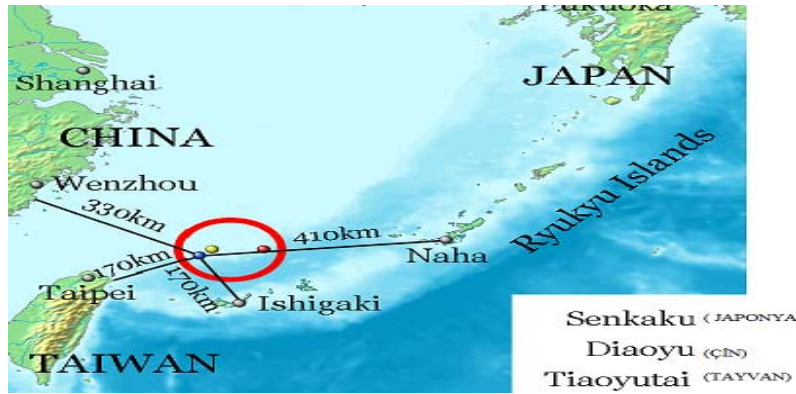
GÇD ve DÇD'ye kıyısı olan ülkelerin hemen hemen hepsi bölgedeki adalar üzerinde tarihsel hak iddiaları vardır. Ancak 1982 BMDHS'inde bu iddianın hukuki bir karşılığı yoktur. Buna rağmen; Çin'in tarihsel “11 çizgili hat” haritasına dayandığı hak iddiaları ve bu doğrultuda da bölge denizlerindeki yayılmacı politikalar izlemesi, sorunun uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesini zorlaştırmaktadır. Bölgedeki statükonun Çin askeri gücü gölgesinde giderek Çin lehine de bozulması, ABD'yi ve müttefiklerini oldukça kaygılandırmaktadır.

Adalar sorunun bir de uluslararası hukuk boyutu vardır. Bu bağlamda BMDHS, tüm okyanusların kullanım hakkını belirleyen yasal bir çerçeve sunmaktadır. GÇD'deki sorunlara taraf olan tüm ülkelerin onaylayıp imzaladığı bu sözleşme, adalar egemenliği sorununu aslında daha da artırdı. 1982'de sonuçlanan ancak 10 yıllık görüşmeler ve ilavelerle 1994'de yürürlüğe giren BMDHS'ye göre; 1) devletlere ait denizlerde üzerinde insan yaşayan bir ada yoksa 12 deniz mili yani 22 km'ye kadar denizlerde egemenlik hakları olabilir, 2) Münhasır Ekonomik Bölge kapsamında, devletlerin bölgede başka bir adaya sahip olması durumunda hem 12 deniz mili kıta sahanlığı hem de 200 deniz mili (370.4 km) alan içinde denizlerdeki doğal haklardan ortak faydalanma hakkına sahiptirler (Ring 2012: 11). Filipinler, Malezya, Brunei ve Endonezya gibi ülkeler; bölge ülkelerinin kıta sahanlığı içerisindeki denizlerde münhasır ekonomik hakları olmasına izin veren 1982 BMDHS gereğince, yarı kapalı olarak kabul edilen GÇD'de 200 deniz mili münhasır ekonomik bölgeye sahip olduklarını iddia etmektedirler (Denk 1999- 82).

Ancak Çin'in GÇD üzerinde egemenlik ilan ettiği "U" şeklindeki alan içinde, bölgede hak iddia eden diğer devletler de başta balıkçılık olmak üzere bölgenin tüm doğal kaynaklarından faydalanmak istemektedir. Bu bağlamda bölgede en sık yaşanan sıcak çatışmalar balıkçı teknelerine yöneliktir. Vietnam hükümetine göre; sadece Ocak 2009 - Mayıs 2010 arasında, en az 36 balıkçı teknesi ile 468 mürettebatı, Çinliler tarafından alı konuldu (Bellacqua 2012). Münhasır Ekonomik Bölge kapsamında Balıkçılık sorunu, ayrıca Tayvan ve Filipinler arasında da sıklıkla yaşanmaktadır. ABD yönetimi bölgedeki üç güçlü müttefiki olan Japonya, Tayvan ve Filipinler arasında bırakınız çatışmayı, herhangi bir gerginliği bile istememektedir. ABD yönetimi, Mavi Marmara sonrası Türkiye-İsrail arasında Akdeniz'de izlediği uzlaştırma politikasının bir benzerini de Pasifik'teki müttefik ülkeler arasında uygulamaya çalışmaktadır (Kasım 2011 <http://www.usak.org.tr/>, 7 Nisan 2015'te erişildi). Balık paylaşımının bile bu kadar ciddi sorunlara yol açtığı bölgede, olası yeraltı kaynaklarının çıkarılması ve paylaşılması durumunun çok daha ciddi boyutlara varacağı beklenmektedir.

3.6.2. Doğu Çin Denizi

Senkaku/ Diaoyu adaları üzerinde Japonya, Tayvan ve Çin arasında egemenlik iddiası tartışmaları yaşanmaktadır. Çin'in bölgedeki statüden memnun olmaması, bölgedeki gerilimi tırmandırmaktadır. Dolayısıyla bölgede statükoyu korumayı hedefleyen Japonya, "tek-Çin" politikasını sürdürmekle birlikte ABD ve Tayvan ile de güvenlik konusunda işbirliğini arttırmaktadır (Çolakoğlu ve Güler 2011). Toplam 7 km karelik alanda 5 küçük volkanik ada ve üç kayalıktan oluşan Senkaku/Diaoyu adaları; Japonya'ya ait Okinawa adaları ile Tayvan'a 170 km, Çin'in Wenhua şehrine de yaklaşık 330 km uzaklıkta yer almaktadır (Drifte 2013).

Harita 3.2: Senkaku/Diaoyu Adaları (http://en.wikipedia.org/wiki/1_Mayıs_2015'te_erişildi)

Pekin ve Taipei, adaların 1895 Japon işgaliyle Tayvan'ın bir parçası olarak Japonya'ya bırakıldığını ve II. Dünya Savaşı sonrası Tayvan işgalin bitmesiyle burasının kendilerine kaldığını iddia etmekte ancak Japonya ise Tayvan'dan çekilirken imzaladıkları San Fransisco Antlaşması'nın 2. maddesiyle bu adaların egemenliğinin kendinde kaldığını iddia etmektedir (Denk 1999). 1969 BM raporunda adaların yer aldığı DÇD'nin zengin petrol rezervlerine sahip olmasını belirtmesi ve bölgenin Çin-Japonya-Tayvan üçgeninde askeri güvenlik ve ticari ulaşım açısından da stratejik öneme sahip olması, sorunun çözülmesini zorlaştırmaktadır (Denk 1999). Adaların egemenlik sorunu, özellikle bölgedeki iki büyük güç olan Japonya ve Çin'i karşı karşıya getirmektedir. Çin devlet başkanı Şi Cinping Eylül 2012'de yaptığı açıklamada, Japonya'nın uluslararası hukuka aykırı şekilde adaların kontrolünü daha fazla elinde bulundurmasının doğru olmadığını belirtti (Drifte 2013). Karşılıklı gerilen ilişkiler, 2013'te DÇD hava sahasının kontrolü tartışmalarına kadar genişledi. Çin, doğrudan bir tehdit algılamadığı halde tarihinde ilk defa (1949'dan beri) 23 Kasım 2013'te, Senkaku/Diaoyu adalarını da kapsayan HSTS'yi (East China Sea Air Defense Identification Zone- ADIZ) ilan etti (Chang 2014). Çin, 1995-96 Tayvan Boğazı krizi ya da 1999 Belgrad konsolosluk krizinden bu yana, askeri anlamda çok güçlendi ve eskisi gibi savunmada kalan politikalarından vazgeçmeye başlamıştır. Pekin'in bu son politikaları, Çin'in GÇD'den sonra DÇD üzerindeki hak iddialarını daha da artıracığı olarak yorumlanmaktadır. Çin, artık bölgesine çok yakın olan Sarı, Doğu ve Güney Çin Denizleri üzerindeki hak iddialarını, bölgedeki deniz ve hava gücü ile daha da sahiplenecek kapasiteye erişmeye çok yakındır (Erickson 2014).

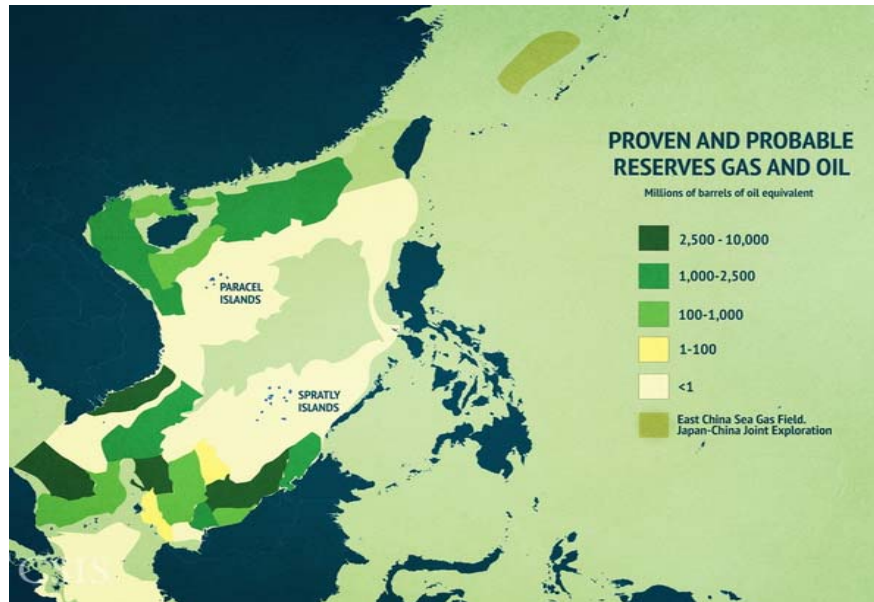
3.6.3. Güney Çin Denizi

Hint Okyanusu'dan Çin, Japonya, Kore, Rusya ve Avustralya gibi ülkelere giden stratejik ticari deniz yolu üzerinde yer alan GÇD, 550-650 deniz mili genişliğinde ve 1200 deniz mili uzunluğundadır (Beckman 2013). GÇD'de iki büyük takımadalar bulunmaktadır: güneyde Spratley adaları ve kuzeyde Çin'e oldukça yakın bir bölgede Paracel adaları. Spratley adalarının bölge ülkelere olan uzaklıkları; Vietnam'a 350 deniz mili, Filipinler, Malezya ve Brunei'ye 100 deniz mili, Çin'e 600 deniz mili ve Paracel adalarına ise 400 deniz mili uzaklıktadır (Denk 1999). Spratley; kuzeyi ile güneyi arasında 800 bin kilometre kare yer kaplayan yaklaşık 400'den fazla ada, adacık, kayalık ve kumula sahiptir ancak tüm bu adaların toplam yüzölçümü 5 km kareden bile azdır (Denk 1999). Spratley bölgesindeki adalar çok küçük yüzölçümüne sahip ve sadece birkaçı doğal suya sahip olduğundan, insanların yaşamasına uygun değildir (Puri ve Sahgal 2011). Ancak bölgenin petrol rezervleri ve ticaret gemilerinin geçiş güzergâhı üzerinde olması, bölgeye ayrı bir stratejik önem kazandırmaktadır.

Harita 3.3: Güney Çin Denizi ve Takımadalar (<http://www.economist.com/news>, 2 Mart 2015'te erişildi)

GÇD etrafındaki ülkelerin büyük nüfuslara ve yükselen ekonomilere sahip olması, GÇD'nin önemi her geçen gün artmaktadır. Ayrıca 1,2 trilyon ticari değeriyle dünyadaki toplam ticari gemilerin yaklaşık yarısı bu bölgeden geçmektedir (Ring 2012). Aynı zamanda petrol taşıyan gemilerinin Hürmüz ve Malakka boğazlarından geçerek Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi ülkelere ulaşmasında stratejik öneme sahiptir. Pekin'e göre; GÇD üzerindeki toplam 200 milyar varil petrol ve 266 trilyon varil doğalgaz rezervlerine sahiptir (Ring 2012). Denize kıyısı olan ülkelerin kalabalık olması ve tümünün de balıkçılık sektörlerine sahip olması, bölgedeki tartışmaları artıran diğer bir faktördür.

Harita 3.4: Güney Çin Denizi'ndeki Olası Petrol ve Doğalgaz Rezervleri (milyon varil)
(<http://amti.csis.org/atlas>, 9 Mart 2015'te erişildi)

3.6.3.1. Adalar Üzerindeki Hak İddiaları

GÇD'de üzerinde hak iddia eden ülkeler: Çin, Vietnam, Filipinler, Tayvan, Malezya, Brunei Sultanlığı ve kısmi olarak da Endonezya ve Singapur'dur. Tayvan ile Çin, temsil sorunuyla başlayan süreçle birlikte bölgenin tarihsel olarak Çinlilere ait olduğunu söyleyerek, bölgede benzer iddialarda bulunmaktadır. GÇD'deki tartışmalı adalar sorunu, II. Dünya Savaşı sonrasında Çin ile birlikte Endonezya, Malezya, Filipinler ve Vietnam'ın bölgedeki adaları işgal etmesiyle birlikte başladı (Buszynski 2012). 90'larla hızlanan sanayileşmeyle enerji kaynaklarına olan talebin artmasıyla ve küresel ısınma ile balıkçılığın önemli bir sektör haline gelmesi, bölge ülkelerinde

adaların egemenlik tartışmalarında daha aktif olmasına neden oldu. Ayrıca Soğuk Savaş'ın bitmesiyle; SSCB'nin Vietnam'daki Cam Ranh koyundan çekilmesi, ABD'nin Filipinler'de askeri donanmasını kapatması ve Vietnam'ın Kamboçya'dan çekilmesi bölgedeki süper güçlerin hâkimiyetini azalmasına neden oldu (Puri ve Sahgal 2011). Böylece başta Çin olmak üzere bölgede daha fazla hareket serbestliği kazanan ülkeler, GÇD üzerindeki tarihsel hak iddialarını artırdı.

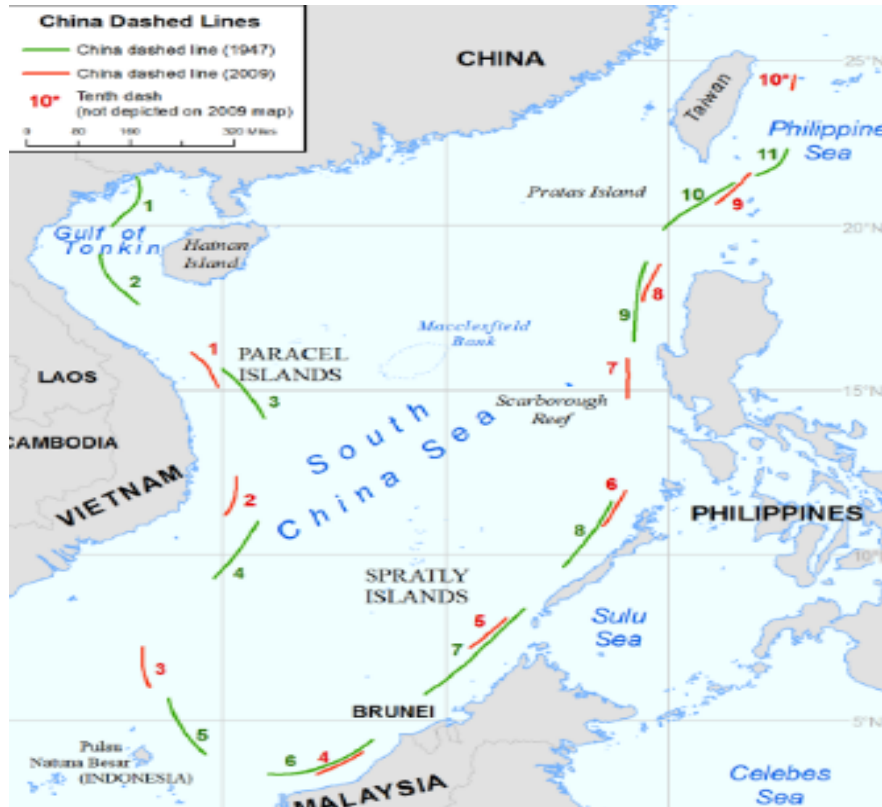
Tablo 3.4: GÇD Üzerinde İşgal Edilen ve Hak İddia Edilen Adalar (Bellacqua, 2012: 14).

Ülke	Paracel Adalarında iddia Edilen	Paracel Adalarında Kontrol edilen	Spratley Adalarında iddia Edilen	Spratley Adalarında Kontrol edilen
Çin	Hepsi	Hepsi	Hepsi	7
Vietnam	Hepsi	Yok	Hepsi	29
Tayvan	Hepsi	Hiç	Hepsi	2
Filipinler	Hiç	Hiç	60	8
Malezya	Hiç	Hiç	12	4
Brunei	Hiç	Hiç	Hiç	Hiç

Paracel adaları üzerinde hak iddia ülkeler sadece Çin, Tayvan ve Vietnam'dır. Ancak ÇHC, kanlı bir çatışma sonrasında, 1974'te Paracel adalarının egemenliğini Vietnam'dan aldı ve diğer hak iddia eden Tayvan da bu durumu sadece protesto etmekle yetindi (Puri ve Sahgal 2011). Spratley adaları üzerindeki egemenlik tartışmaları ise çoğunlukla 6 ülke arasındadır. Singapur ve Endonezya'nın iddiaları ise sadece Malakka ve Singapur Boğazı'na yakın stratejik konumdaki Pisang ve Palau Batu Puteh adaları içindir (Puri ve Sahgal 2011). Spratley Adaları'ndaki en büyük ve tek doğal su kaynağı olan Itu Aba'nın (Tayvan'a uzaklığı 1,448 km) egemenliği Tayvan altındadır ve diğer 12 büyük ada da Vietnam ve Filipinler kontrolü altındadır (Beckman 2013). 1956'da askeri bir operasyonla Spratley'deki en büyük ada olan Itu Aba'yı (1.6 km uzunluğunda ve 396 metre genişliğinde) ele geçiren Tayvan; bölgedeki adalar üzerindeki hak iddialarını, 1947'deki Kuomintang'ın yayınladığı "11 çizgili hat" gösteren tarihi haritaya dayandırmaktadır (Ring 2012). Spratley adaları üzerinde 4 kayalığın

kontrolünü elinde tutan Malezya ise, adaların egemenliği sorunun ASEAN bünyesi içinde barışçıl şekilde çözülmesi taraftarıdır (Ring 2012).

Bölgedeki tüm adalar üzerinde hak iddia eden en büyük bölgesel güç ise Çin'dir. 1969 BM raporuyla bölgenin zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olduğunun belirtilmesi ve Çin'in de ithal ettiği petrolün % 66'sının GÇD üzerinden geçmesi, Çin'i çok taraflı güvenlik kaygısıyla bölgede revizyonist olmaya zorlamıştır (Buszynski 2012). Çin'in "U" şeklindeki GÇD üzerindeki hak iddiası; ilk olarak Truman'ın bölgedeki sularda uluslararası serbest hareket etme hakkının olduğunu ilan etmesi sonrasında, bu bölgenin Çin'e ait bir iç deniz olduğu belirten 1947 tarihli bir harita ile başladı (Fu 2014). Çin'in henüz temsil sorunun olmadığı zamanda yayınlanan bu harita, günümüzde hem Pekin hem de Taipei tarafından sahiplenilmektedir. Bu iki ülkenin bölgede benzer hak iddia etmeleri de bundandır.

Harita 3.5: Çin'in GÇD Üzerinde Hak iddia eden Haritası (Baumert ve Melchior 2014:6)

Resimde yeşil ile gösterilen çizgiler (11 çizgili hat) 1947’de Kuomintang tarafından ilan edilen haritadır (Map of South China Sea Islands) Kırmızı çizgilerle gösterilen ise (10. çizgi hariç) “9 Çizgili hat” haritası, Çin’in 2009’da yayınladığı haritadır. Çizgi sayısı azalsa da iddia edilen sınırlar daha da genişletilmiştir. Çin’in BM’ye sunduğu 7 Mayıs 2009 tarihli haritası; 2 milyon kilometre karelik alanıyla Çin’in yaklaşık % 22’si, GÇD’nin de yaklaşık %80’i kadar bir alanın Pekin egemenliği altına alınmak istendiğini göstermektedir (Baumert ve Melchior 2014). Çin’in 2009’daki haritayı ilan etmesinin nedeni ise, Vietnam ve Malezya’nın adalar sorununu 2009’da BM’ye taşıyarak, BMDHS kapsamında GÇD üzerindeki iddiaları artırma girişiminden kaynaklanmıştır (Kasım 2014 <http://www.usak.org.tr>, 8 Mayıs 2015’te erişildi). 2014’te ise Çin’in en son yayınladığı “10 çizgili hat” (ten-dash line) ile bu sefer Tayvan’ın doğusu da sınırlar içine dâhil edilmiş olundu. Tayvan’ın da sınırlar içinde gösterilmesi, “tek Çin” politikasıyla da uyumlu hale getirilmiştir.

Çin’in “9 çizgili hat” haritası incelediğinde; “Çizgi 1” Vietnam’dan 50 deniz mili, “Çizgi 3” Endonezya’dan 75 deniz mili, “Çizgi 4” Malezya’dan 24 deniz mili, “Çizgi 5” Filipinler’den 35 deniz mili ve “Çizgi 9” da Filipinler’e ait Y’Ami adasına 26 deniz mili uzaklıktadır (Baumert ve Melchior 2014). 2009’da ilan edilen haritanın bölge ülke kıyılarına daha yakın olduğu ve çizgiler arası mesafenin de daha fazla artmış olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Bölgede en fazla hak iddia eden Çin, GÇD üzerindeki hareketliliğini de artırdı. Çin Paracel ile Spratley adaları arasında, yeni suni adalar inşa ederek yani adaları birbirine ekleye ekleye bölgedeki kontrolü de ele geçirmek hedefindedir. Pekin, savaş uçakları ve gemileri için Çin denizinde uçak pistleri ve limanları inşa etmektedir. Özellikle yarı kapalı deniz olan GÇD’yi bir Çin gölünü çevirmek isteyen bu adımlar, dünyadaki gemi ticaretinin gerçekleştiği bu bölgenin güvenliğini daha da önemli hale getirmiştir.

Üstteki resim 11 Nisan 2015'te Asya Denizcilik Şeffaflık Girişimi (AMTI) tarafından, Spratley adalarında Filipinler'den sadece birkaç yüz kilometre uzaktaki “Fiery Cross Reef” açıklarında görüntülendi (Fish ve Johnson 2015, <http://foreignpolicy.com>, 6 Mayıs 2015'te erişildi). Çin hükümeti, bölgede bu gibi yaptığı suni adalar üzerinde uçak pistleri ve limanlar inşa ederek, GÇD üzerindeki üstünlüğünü artırma hedefindedir.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ

İnsanın temel ihtiyaçlarının en önemlilerinden birisi olan güvende hissetmek, benzer şekilde devletlerin de bekalarını koruyabilmek için hayatidir. Güvenlik kavramı farklı dönemlerde farklı algılanmıştır. Soğuk Savaş dönemi geleneksel askeri güce dayandığından, güçsüz devletler bekalarını devam ettirebilmek için çoğunlukla iki kutuptan birini tercih etmek zorunda kalmıştır. Örneğin Türkiye, Kore Savaşı'na askeri destek vererek, ABD'nin öncülüğünde kurulan NATO'ya katılabilmektedir. Hemen yanı başındaki SSCB tehdidine karşı, NATO güvenlik şemsiyesi altında yer almış ve bu doğrultuda tek taraflı politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır. Kimin güvenliği sorusuna bu dönemde verilen cevap, devletin güvenliği olmuştur. Nükleer silahların kullanılması riski, kutuplar arasında doğrudan savaşları engelledi ve bu da sistemin güvenliğini sağladı.

Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, güvenlik anlayışı hem derinleşmiş hem de genişlemiştir. Artık kimin güvenliği sorusuna verilecek cevapların sayısı bu dönemde artmıştır. Geleneksel güvenlik, dış devletlerden gelecek tehditler üzerineydi. Kutuplar ortadan kalkınca, bireyleri hizada tutmak zorlaştı. Yugoslavya'da görüldüğü gibi, devletlerin içindeki mikro çatışmalar da bu dönemde artmaya başladı. Milli güvenlik; aslında ulusları da aşarak "toplumlararası"laşıyor. Devletlerarası savaşların sayısı, toplumlar arasındaki savaşlarla kıyaslanamayacak kadar azaldı. Bu dönemde uluslararası terör, iklim değişikliği, insan kaçakçılığı gibi asimetrik tehditlerle yüzleşen devletler, gerekli tedbirleri alabilmek için yeni güvenlik anlayışları geliştirmek zorunda kalmıştır. Sadece askeri güce göre şekillenen güvenlik paradigması yerine, toplumları da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Ulusal güvenlik kavramı; askeri, ekonomik,

sosyal ve çevresel bakış açılarıyla şekillenmeye başlamıştır. Artık yeni dönem çok taraflı düşünmeyi ve ona göre hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır.

Çok çeşitli güvenlik yaklaşımlarının ortaya çıkması, realizmin hâkimiyetine son vermiş gibi görünse de 11 Eylül saldırılarıyla birlikte realizmin güvenlik anlayışının göz ardı edilmemesi anlaşılmıştır. Bu bağlamda Waltz, özellikle uluslararası ilişkiler okuyan öğrencilerin, güvenlikte realizmi küçümseme hatasına düşmemeleri hususunda uyarılmaktadır (Waltz 2000). Realizme göre; yükselen bir gücün hegemon güce karşı geleceği savı, günümüz süper gücü ABD'nin de Çin'i dikkate almasına neden olmaktadır (Çalık 2013). Devlet merkezli güvenlik sistem henüz kalkmış değildir. Sadece yeni güvenlik yaklaşımları eklenmiştir. Yani, klasik güvenlik anlayışı hala devletlerarası istemde varlığını korumakta ancak var olana yenileri eklenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında, devletlerin içindeki ve çevresindeki tehditlerin ortaya çıkmasıyla, bölgesel güvenlik örgütlerinin sayısında artış görülmektedir. NATO gibi kolektif güvenlik kurumlarının genişleme politikası uygulaması, geleneksel güvenlik anlayışının da halen geçerli olduğunu ispatlamaktadır.

ABD-ÇHC arasındaki resmi diplomatik ilişkilerin başladığı 1979'dan beri; karşılıklı ilişkiler ilk kez 1989'da Tiananmen olaylarıyla siyasi bir kriz yaşamıştır. Ayrıca Belgrad'daki Çin konsolosluğunun saldırıya uğraması ve 95-96 yıllarındaki Tayvan sorunu nedeniyle de iki ülke ilişkilerinde de ciddi krizler yaşanmıştır. Ancak herhangi bir çatışmaya dönmeyen bu krizler, iki gücün birbirine karşı ihtiyatlı politikalar geliştirdiğini göstermektedir. Ayrıca iki ülke arasında artan ekonomik bağımlılık da buna uygun davranmayı gerektirmektedir. Soğuk Savaş sonrasında, Çin'in ortalama % 10'un üzerinde büyümeyi gerçekleştirmesi ve bunun da bölgenin diğer ülkelerini de olumlu şekilde etkilemesiyle, küresel sermaye Atlantik'ten Pasifik'e doğru kaymıştır. ABD'nin en büyük ticaret ortakları da Avrupa ülkeleri yerine Pasifik bölge ülkeleri olmuştur. ABD ile Çin arasındaki ticaret hacmi 2014'te 600 milyar doları buldu ancak yine sadece 2014 içinde Çin ile yaptığı ticarete yaklaşık 342 milyar açık vermiştir (<https://www.census.gov>, 12 Nisan 2015'te erişildi). Çin, 17,632 trilyon \$ büyüklüğündeki ekonomisiyle, 17,416 trilyon \$ büyüklüğündeki Amerikan ekonomisini geçerek, 2014'te dünyanın en büyük ekonomisi olmayı başarmıştır (<http://www.forbes.com>, 20 Mayıs 2015'te erişildi). Küresel ekonomik güce ulaşan Çin, ABD'nin küresel sistemi dizayn ettiği IMF ve DB gibi kurumların karşısına, Asya

Altyapı Yatırım Bankası gibi kendi tekeline olan kurumları çıkartmaya başlamıştır. Hemen hemen eşit iki ülke ekonomi karşılaştırıldığında, Çin'in ABD'ye oranla % 5 oranında daha fazla büyümesi, Çin'i gelecekte rakipsiz yapabilecek bir güce de ulaştırabilir. Çin'in artan ekonomik gücünün de zamanla siyasi ve askeri alanda hissedilmemesi için de hiçbir neden yoktur.

Ekonomisi Çin'e kıyasla daha yavaş büyüyen ABD, yükselen Çin'e karşı askeri ve ekonomik açıdan zayıf Güney Asya ülkelerini de desteklemek zorundadır. Olası bir güç boşluğu, Çin'in bölgesindeki ağırlığını daha da artırmasına neden olacaktır. Özellikle bölge ülkelerinin Çin'e ekonomik açıdan bağımlı olmaya başlamaları, ABD'nin çıkarlarına ters bir gelişmedir. Çin'in farklı bir ideolojiyle yönetilmesi ve bölgesinde giderek güçlenmesi, ABD'nin Pasifik'teki demokratik yönetimleri genişletme ve güçlendirme politikasına da zarar verecektir. ABD-Çin ilişkileri zaman zaman "stratejik rekabet" zaman zaman da "stratejik ortaklık" olarak isimlendirilse de, iki ülke arasında ciddi bir rekabet yaşandığı aşîkârdır. ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında bölgede elde ettiği kazanımlarını ve nüfuzunu kaybetmek istememektedir.

Jeo-siyasi ve jeo-ekonomik önemin arttığı Pasifik bölgesinde, çok büyük savunma bütçesi sahip ülkeler yer almaktadır. Çin'in yükselen gücüne karşı, ABD'nin bölgenin en güçlü ülkesi Japonya ile birlikte Hindistan'ı denge unsuru yapma girişimleri, son zamanlarda daha da artmıştır. Özellikle Obama döneminde Asya-Pasifik'in mihver bölge ilan edilmesiyle birlikte, ABD'nin bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri anlaşmaların sayısını artırdığı görülmektedir. Pasifik ülkelerindeki askeri üslerini ve siyasi gücünü kaybetmek istemeyen ABD, bölgedeki Japonya, Filipinler ve Avustralya gibi müttefik ülkelerle olan ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. Filipinler'de askeri üssünü yeniden açmış ve Japonya ile de ilk defa Tayvan'ı ortak koruma amacı taşıyan bir anlaşmaya da imza atmıştır. ABD'nin bu dengeleyici politikaları ise; Çin'i hem bölgesinde daha saldırgan davranmaya itmekte hem de ŞİÖ kapsamında Rusya ile olan ilişkilerini daha da güçlendirmesine neden olmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında çevrelendiğini hisseden Çin, realizm paradigmasıyla hareket etmekte ve askeri gücünü her sene % 10 oranında artırmaktadır.

Çin'in artan askeri gücünün en fazla hissedildiği yerler ise GÇD ile DÇD'dir. Çin, Nisan 2015'te ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısı olmuştur. Bu bağlamda bölge denizlerinin hem önemli bir ticaret ulaşımı yolu hem de büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasından dolayı, bölgedeki tansiyonu artırmaktadır. Pekin, bölgedeki diğer ülkelerle yaşadığı karşılıklı hak iddiaları sorununa ABD'nin taraf olmaması için büyük gayret göstermektedir. Pekin, tarihsel 1947'teki tarihi "11 çizgili hat" haritasına dayanarak, GÇD'nin yaklaşık % 80'ininde hak iddia etmektedir (Baumert ve Melchior 2014). İddialarını hayata geçirebilmek için, askeri gücünü kullanarak diğer zayıf ülkelerin bölgedeki balıkçılık gibi faaliyetlerini sınırlandırmaya çalışmaktadır. Çin'in bölgede artan iddiaları, Çin'in GÇD üzerinde "Monroe Doktrini"ne benzer şekilde hareket ettiğini yorumlarına neden olsa da, denizlerde tartışmasız büyük güç olan ABD karşısında, böylesine resmi bir iddia da bulunulmasına pek ihtimal verilmemektedir (Kasım 2014 <http://www.usak.org.tr>, 08.05.15'te erişildi). DÇD üzerinde de özellikle Senkaku/Diaoyu adaları üzerindeki hak iddialarını devam ettirirken, diğer taraftan da "Hava Savunma Tanımlama Sahası"nı, tartışmalı adaları da içine alacak şekilde genişlettiğini ilan etmiştir.

ABD-Çin karşılıklı ilişkilerindeki en önemli sorunlardan birisi de Tayvan sorunudur. Çin iş savaşı sonrası, Kuomintang yönetimin 1912'de kurulan Çin Cumhuriyeti adı altında bölgede varlığını devam ettirmesi ve mevcut statükonun da ABD garantörlüğü altında sürmesi, Tayvan'ın birleşme sorununu günümüze kadar taşımıştır. ABD, Tayvan sorunun barışçıl yaklaşımlarla çözülmesini isterken, aslında bölgede mevcut olan statükonun devam etmesini arzulamaktadır. Bundan dolayı ne Tayvan'ın bağımsızlığına ne de Tayvan'ın anakara Çin tarafından yönetilmesi politikalarını desteklememektedir. Tayvan'ın olası de jure bağımsızlık iddiasına, Çin'in askeri müdahalede bulunabileceği ihtimalinin yüksek olması da, statükonun de facto şekilde devam etmesindeki en büyük nedenlerden birisidir. 2008 sonrası KMT'nin Tayvan'da iktidara gelmesiyle birlikte, Çin ile Tayvan arasında çok yönlü ilişkiler de gelişmeye başladı. Bu bağlamda Tayvan'ın Mayıs 2009'da uluslararası bir örgüt olan Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) Çin Taipei adı altında gözlemci olarak katılmasını veto etmedi. Böylece Tayvan 1971'de BM'de koltuğunu kaybettiğinden beri ilk defa BM'de temsil hakkı kazanmış oldu. Tayvan da pragmatik temellere dayanan bir dış politika izlemeyen Çin, ihtiyatlı bir dış politika izleyerek, bir gün Tayvan'ın da Hong Kong gibi

egemenlik altına alınacağına inanmaktadırlar. Çin şimdilik enerjisini gizleyen ve rekabetten uzak kaldığını gösteren bir dış politika izlemektedir.

Pekin yönetimi “bir ülke iki sistem” politikasına o kadar bağlı ki Tayvan’ın iki Kore ya da Soğuk Savaşı’ndaki iki Almanya’ya yol açacak yaklaşımına kesinlikle karşı çıkmaktadır (Haas 2002 <http://www.asianresearch.org>, 07.05.15’te erişildi). Diğer taraftan askeri kapasitesini ve gücünü her geçen gün artıran Çin, bölgedeki en büyük askeri güç olmaya çok yakındır. Bu sürecin devam etmesi durumunda, gelecekte Tayvan’ın Çin tarafından yutulması mümkün olabilir. Ayrıca Çin, hem GÇD ve DÇD üzerindeki hak iddialarını çok daha kolay gerçekleştirebilmek hem de savunma güvenliği artırabilmek için Tayvan’ı topraklarına katmayı amaçlamaktadır. Tayvan’ın askeri güvenlikteki rolü de yadsınamaz. Çünkü GÇD’de konuşlanan Çin denizaltıları, açık denizlere açılabilme için bir süre su yüzeyinde ilerlemek zorunda kalıyor ve bu da denizaltılarını özellikle uçaklara karşı savunmasız bırakıyor (Çolakoğlu ve Güler 2011). Çin’in hem toprak bütünlüğünü hem de bölgesel liderliğini/güvenliğini sağlayabilmesi, Tayvan’ın birleşme sorununu kendi lehine çözmesiyle mümkün olacaktır. Ancak Tayvan halkının ÇHC egemenliğine karşı düşünceleri değişmedikçe ve ABD’nin bölgedeki askeri ve siyasi gücü de göz önüne alındığında; adanın egemenliği sorununun, uzun yıllar boyunca mevcut statüko içinde devam edeceği öngörülmektedir.

ABD’nin Asya-Pasifik Güvenlik politikasına genel bir açıdan baktığımızda; ABD bölgede yükselen Çin’i rakip olarak görmekte, Soğuk Savaş döneminde Rusya’ya yönelik uyguladığı çevreleme politikasının daha yumuşatılmış şeklini şimdi Çin’e karşı uygulamak istemektedir. 11 Eylül saldırıları sonrası, Asya-Pasifik mihver bölge ilan edildi ve bölgedeki Amerikan sert ve yumuşak güç unsurları artırıldı. Güney Asya ülkelerindeki Müslüman nüfusunun fazla olması ve bölgede el-kaidenin güçlenmesi, ABD’nin terörle mücadelesine yönelik bölgedeki müttefikleriyle olan askeri ve siyasal ilişkilerini artırmayı da zorunlu kılmaktadır.

Askeri silahlanmanın en fazla yaşandığı Asya-Pasifik bölgesinde nükleer güce sahip olan güçlü ülkelerin fazla olması ve el-kaide gibi terör örgütlerinin de bölgede aktif olması, ABD’nin güvenliğini tehdit eden önemli bir meseledir. ABD’nin ulusal çıkarlarını ve bölgesel güvenliğini tehdit eden diğer bir unsur ise; yükselen Çin’in giderek bölgesindeki denizlerde uyguladığı revizyonist politikalardır. ABD’nin II.

Dünya Savaşı sonrasında kurduğu bölgesel statükonun değişmesi, ABD'nin bölgesel güvenliğine zarar verecektir. Bu yüzden ABD, Çin'in bölgede artan askeri tedbirlerini engelleyebilmek için bölgedeki müttefikleriyle olan askeri anlaşmalarını güçlendirmekte ve bölgedeki üslerini ve askeri kapasitesini de artırmaktadır. Bu konuda realist bir güvenlik anlayışı izleyen Washington, bölgedeki statükoyu koruma niyetindedir.

Kopehang Okulu'nun "bölgesel güvenlik kompleksi"nde de belirtildiği üzere; yükselen Çin'e karşı ABD, Japonya, Güney Kore, Avustralya gibi bölgedeki diğer güçlü müttefikleriyle dengeleyici bir güvenlik kompleksi kurmaktadır. Bu güvenlik kompleksine karşılık olarak da ŞİÖ kapsamında Rus-Çin askeri işbirliğinin güçlendiği görülmektedir. İşte bu karşılıklı güvenlik komplekslerinin de kurulması, karşılıklı zorunlu işbirliğini güçlendirmekte ve devletlerin çatışmalardan kaçınmasını sağlamaktır (Şöhret 2014). Bu bağlamda ABD ve Çin arasındaki karşılıklı tehdit anlayışına rağmen; çevresel kirlilik, terörizm ve bulaşıcı hastalıkların yayılması ve kitle imha silahlarının azaltılması gibi birçok sektörde, karşılıklı yeni güvenlik işbirlikleri de görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde göz ardı edilen bu meseleler, yeni eleştirel güvenlik yaklaşımlarının da bir sonucu olarak daha fazla yer bulmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında din, dil, kültür ve kimliğe dayalı toplumsal ayrılıkçı hareketlerin hız kazanması Çin'i de olumsuz etkilemektedir. Çin yönetimi, iç birliğini ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek için özellikle özerk bölgelerde artan ayaklanmaları ve ayrılıkçı hareketleri azaltabilmek için oldukça sert tedbirler almaktadır. ABD, ayrılıkçı bölgelerde artan konstrüktivist yaklaşımlara destek vermekte ve bu bölgelerdeki insan hakları uygulamalarını eleştirmektedir. Tüm bu unsurlar, iki devlet arasındaki karşılıklı güvenlik anlayışını çok yönlü gelişmesine neden olmaktadır. Bu yüzden, karşılıklı atılan her bir adım stranç oyunundaki her bir hamle kadar önem taşımaktadır. Henüz bölgesel bir güce ulaşan Çin, şimdiden ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde başını oldukça ağrıtmaktadır. Bunun farkında olan ABD, Çin'in yükselişini önlemeye çalışmakta ve böylece dünyanın her bölgesinde kendisinin karşısına çıkacak küresel bir rakip olmasını eneglemek istemektedir.

Sonuç olarak; ABD'nin Pasifik'teki çıkarlarını koruyabilmesi, yükselen Çin'i sınırlandırabilmekten geçmekte ve bunun için de doğru stratejiler geliştirmek zorundadır.

İlk olarak; bölgedeki askeri gücünü koruyabilmek için bölgedeki müttefikleriyle olan askeri işbirliğini ve karşılıklı savunma anlaşmalarını daha da güçlendirmelidir. İkinci olarak; ideolojik olarak farklı bir rejimle yönetilen Komünist Çin'in bölgedeki diğer ülkelerdeki siyasi etkinliğini artırmaması için, Tayland, Vietnam, Endonezya gibi ülkelerdeki demokrasi ve insan hakları gibi demokratikleştirme çabalarını artırması gerekmektedir. Üçüncü olarak; ABD bölge ülkelerinin giderek Çin'e ekonomik açıdan bağımlı hale gelmesini engellemek için, gerekli serbest ticaret anlaşmalarını ve finansal desteklerini artırması gerekmektedir. Dördüncü olarak; Tayvan'daki statükonun devam edebilmesi için, hem bölgedeki Japonya bir denge unsuru olarak kullanılmaya devam edilmeli hem de TİY kapsamında, Tayvan'a yönelik askeri ve siyasi destek devam ettirilmelidir. Son olarak; Çin ile arasındaki yanlış anlamaları gidererek, ikili ilişkilerde doğrudan iletişim yolları açılmalı ve iki ülke arasında çatışmaya dönüşebilecek hususlar BM, DTÖ ya da ASEAN gibi örgütler nezdinde çözülmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adamson, J. A. Timothy, Brown, E. Michael ve Sutter, G. Robert (2014). “Rebooting the U.S. rebalance to Asia”. *Sigur Center for Asian, the George Washington University*.
- Adıbelli, Barış (2006). *Çin dış politikasında Tayvan sorunu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat yayıncılık.
- Akçadağ, Emine (2015). “ABD’nin Panama Kanalı’na rakip: Çin’in Nikaragua Kanalı”. BİLGESAM Analiz / Doğu Asya ve Pasifik:1180.
- Akçay, Engin ve Akbak, Özdemir (2013). “ABD güvenlik politikasında söylem ve pratik”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (22), 7-29.
- Altuntaş, O. Ekin (2012). “Kapitalizmin doğal bir evresi olarak totaliter-polis devletinin yükselişi ve ABD örneği”. *Akademik Dergi*; 9 (35), 36-60.
- Altuntaş, O. Ekin (2009). “Terörizme karşı savaş stratejisi”. Ankara: İmge kitabevi
- Aras, Bülent, Toktaş, Şule ve Kurt, Ümit (2010). “Araştırma merkezlerinin yükselişi: Türkiye’de dış politika ve ulusal güvenlik kültürü”. SETA.
- Arı, Tayyar (2009). *Amerika’da siyasal yapı, lobiler ve dış politika*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, Tayyar (2011). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, hegemonya, işbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arrighi, Giovanni (2007). *Adam Smith Pekin’de, (çev. İ. Yıldız)*. İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Arslan, K. Havva (2011). “Çin’in güvenlik paradigmasında Şanghay İşbirliği Örgütü’nün rolü”. *Analist dergisi*, Temmuz sayısı, 32-34.

- Ataman, Muhittin ve Gökcan, Özkan (2012). “*Bush dönemi Amerikan dış politikası: bir aşırı-yayılmacılık denemesi*”. Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), 7 (2), 199- 229.
- Atlı, Altay ve Ünay, Sadık (2014). “*Küreselleşme sürecinde Türkiye-Çin ilişkileri*”. SETA Analiz, 96, 1-29.
- Azer, A. Özlem (2012). “*Çin’in enerji güvenliği bağlamında Kafkasya ve Orta Asya politikası*”. International Conference on Eurasian Economies, 233-240.
- Balwin, A. David (2004). “*Güvenlik kavramı*”, (çev. D. Duman). K. Kasım ve Z. A. Bakan (eds.), uluslararası güvenlik sorunları, (ss. 1-37) İçinde. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Bakan, A. Zerrin (2007). “*Soğuk Savaş sonrasında yeni güvenlik teorileri ve Türkiye’nin güvenlik algılamaları*”. 21. YÜZYIL
- Baumert, Kevin ve Melchior, Brian (2014). “*Limits in the seas- China: maritime claims in the South China Sea*”. United States Department of State Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs, (143).
- BAUSAM (2009). “*Obama dönemi Amerikan dış politikasında bölgesel yaklaşımlar*”. Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Baylis, John (2008). “*Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı*”. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5 (18), 69-85.
- Beckman, Robert (2013). “*The UN Convention on the Law of the Sea and the maritime disputes in the South China Sea*”. American Journal of international law, 107 (142), 142-163.
- Bellacqua, James (2012). “*The China factor in U.S.-Vietnam relations*”. CNA Analysis and Solutions.
- Bilgin, Pınar (2010). “*Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: yeni güvenlik çalışmaları*.” Stratejik Araştırma Merkezi ve Etüt Merkezi.

- Birdişli, Fikret (2011). “*Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri*”. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, 149-169.
- Booth, Ken (2007). *Theory of world security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bozkurt, S. Giray (2008). “*Küreselleşmenin güvenlik boyutu*”. İ. Bal (ed.), *Değişen dünyada uluslararası ilişkiler (ss. 493-513) İçinde*. Ankara: Lalezar Kitapevi.
- Brauch, G. Hans (2008). “*Gvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal drtls*”. Uluslararası İlişkiler, 5 (18) ss. 1-47.
- Buszynski, Leszek (2012). “*The South China Sea: oil, maritime claims, and U.S.—China Strategic Rivalry*”. Center for Strategic and International Studies, the Washington Quarterly, The George Washington University, 35(2) 139-156.
- Buzan, Barry ve Waever, Olaever (2003). *Regions and powers: the structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carter, B. Aashton ve Perry, J. William (1999). *Preventive defense*. Washington, D.C.: Brookings Institution press.
- Casarini, Nicola (2012). “*EU foreign policy in the Asia Pacific: striking the right balance between the US, China and ASEAN*”. European Union Institute for Security Studies.
- Casetti, Emilio (2003). “*Power shifts and economic development: when will China overtake the USA?*” Journal of Peace Research, 40 (6), 661-675.
- Caşın, H. Mesut (2005). “*Değişen uluslararası konjonktr ve in ulusal güvenlik stratejilerinin yeni parametreleri*”. Sandıklı, A. ve Gll, İ. (eds). *Geleceğin sper gc in: Uzakdoğu’daki enregrasyonlar ve şanghay İşbirliği rgt*, (ss. 65-101) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Chang, G. Gordon (2014). *Economic implications of provocative Chinese behavior in the East China Sea*. Pearson, R. (eds.). *East China Sea tensions perspectives and implications (ss.15-23) İçinde*. Washington: The Maureen and Mike manfield Foundation.

- Chase, Michael S, Engstrom, Jeffrey, Cheung, M. Tai, Gunnes, A. Kristen, Harold, W. Scott, Puska, Susan ve Berkowitz, K. Samuel (2015). “*China’s incomplete military transformation*”. RAND, 1-108.
- Chen, Rosaile (2003). “*China perceives America: perspectives of international relations experts*”. Journal of Contemporary China, 12 (35), 285–297.
- Cheng, Tuan Y. (2013). “*US-China relations: a new type of great power*”. The American Institute, The Chinese Council of Advanced Policy Studies, and the Tokyo Foundation.
- Cirlig, C. Carmen (2013). “*The United States-China relationship implications for the European Union*”. Library Briefing Library of the European Parliament.
- Colby, A. Elbridge ve Denmark, M. Abraham (2013). “*Nuclear weapons and U.S.-China relations*”. Center for Strategic and International Studies (CSIS).
- Çakmak, Cenap (2005). “*Amerikan Dış politikası ve ABD-Çin ilişkilerinde pragmatizm ve rasyonalite*”. Sandıklı, A. ve Güllü, İ. (eds). Geleceğin süper gücü Çin: Uzakdoğu’daki enregrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü, (ss. 103-135) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Çakmak, Cenap (2011). “*Neden Dış Politika; neden amerikan dış politikası?*” Çakmak, C., Dinç, C. ve Öztürk, A. (eds). Yakın dönem Amerikan dış politikası teori ve pratik, (ss. 1- 13) İçinde. Eskişehir: Nobel yayın.
- Çalık, Nuray (2013). “*Amerika Birleşik Devletleri’nin 11 Eylül sonrası Asya Pasifik Politikası.*” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalık, Zuhale (2014). “*Yeni güvenlik kavramı*”. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 2 (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 638-643) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Çetinkaya, Şeref (2012-2013). “*Güvenlik algılaması ve uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenliğe bakış açıları*”. 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler, 2, 241-260.

- Çikrikçi, Tolga (2014). “*Realizmin güvenlik anlayışı ve Soğuk Savaş sonrası Karadeniz’in güvenliği*”. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 2 (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 526-529) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Çolakoğlu, Selçuk (2011). “*Ejder’in uzun yürüyüşü: Çin’in dönüşüm hikâyesi*”. Analist dergisi, Temmuz sayısı, 22-31.
- Çolakoğlu, Selçuk (2014). “*Turkish perceptions of China’s rise*”. USAK Center for Asia-Pasifik Studies. USAK, (39), 1-38.
- Çolakoğlu, Selçuk (2014). “*Yükselen Çin’in dış politikası*”. Analist dergisi, Ocak sayısı, 40-43.
- Çolakoğlu, Selçuk (2006). “*11 Eylül sonrası değişen Avrasya dengeleri ve Çin-Orta Asya ilişkileri*”. OAKA, USAK, 1 (2), 38-47.
- Çolakoğlu, Selçuk ve Güler, Arzu (2011). “*Türkiye ve Tayvan: ilişkilerde zemin arayışları*”. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 4-30.
- Dedekoca, A. Ersin (2011). “*ABD-Çin ilişkilerinin ekonomi politiği ve yeni dünya düzeni oluşumuna etkileri*”. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35-90.
- Dedekoca, A. Ersin (2011). *ABD-Çin ilişkileri eski dünyaya yeni düzen*. Ankara: Barış Kitap.
- Delisle, Jacques (2009). “*Obama, Hu and the elephants in the room: what the summit will not address about bilateral economic and political-security relations*”. Delisle, J. (ed). The Hu-Obama Summit and U.S.-China relations, (ss.3-9) İçinde. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute.
- Demirtepe, M. Turgut ve Özertem, S. Hasan (2013). *Yükselen tehdit algısı karşısında Çin’in yumuşak güç siyaseti: politikalar ve sınırlılıkları*. BİLİG, 65, 95-118.
- Denk, B. Erdem (1999). “*Egemenliği tartışmalı adalar sorunu: karşılaştırmalı bir çalışma*.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dennis C. Blair ve Hills, A. Carla (2007). “*U.S.-China Relations: an affirmative agenda, a responsible course*”. Jannuzi, F. S. (ed). The Council on Foreign Relations.
- Dervişoğlu, Salim, Sandıklı, Atilla, Tınmaz, Salih ve Kaya, Erdem (2012). *BİLGESAM heyetinin Çin Halk Cumhuriyeti ziyareti sonuç raporu*. BİLGESAM.
- Dinç, Cengiz (2011). “*Transatlantik ilişkiler: sistemik değişimlerin ve krizlerin etkisi*”. Çakmak, C., Dinç, C. ve Öztürk, A. (eds). Yakın dönem Amerikan dış politikası teori ve pratik, (ss. 175- 198) İçinde. Eskişehir: Nobel yayın.
- Dittmer, Lowell (2014). “*Taiwan, China, and the U.S. pivot*”. EAI Working Paper No. 164.
- Dixon, L. Troy (2006). “*More dreams in longer night: United States China Policy*”. U.S. Army War College Strategy Research Project, 1-12.
- Dobbins, James, Gompert, C. David, Shlapak, A. David ve Scobell, Andrew (2011). “*Conflict with China: Prospects, Consequences, and Strategies for Deterrence*”. RAND Corporation, 1-13.
- Doğan, Nejad (2014). “*21. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nin uluslararası politikadaki rolü ve küresel güvenlik*”. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 1, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 378-379) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Downs, S. Erica (2004). “*The Chinese energy security debate*”. The China Quarterly, Cambridge Press, 117, 21-41.
- Drifte, Reinhard (2013). “*The Senkaku/Diaoyu islands territorial dispute between Japan and China: between the materialization of the “china threat” and Japan “reversing the outcome of World War II”?*” UNISCI Discussion Papers, 32, 9-62.
- Dumbaugh, Kerry (2009). “*Taiwan’s political status: historical background and its implications for U.S. Policy*”. Congressional Research Service.

- Ellis, R. Evan (2012). *"The United States, Latin America and China: A "triangular relationship"*. Inter-American Dialogue Working Paper
- Elman, Colin ve Fendius, F. Miriam (2003). *"Progress in International Relations Theory"*. Massachusetts: The MIT Press.
- Erhan, Çağrı (2001). *"ABD'nin ulusal güvenlik anlayışı"*. Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi: 56 (4), 77-93.
- Erickson, S. Aandrew (2014). *"Keeping the near seas peaceful: American and allied mission, Asia-Pacific interest"*. Pearson, R. (eds.). East China Sea tensions perspectives and implications, (ss.23-31) İçinde. Washington: The Maureen and Mike manfield Foundation.
- Ergin, Emre ve Çomak, Hasret (2014). *"Finansal krizler ve güvenlik: Küresel bir bakış"*. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 3, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 1271-1276) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Ertuğral, Y. (2013). *"Amerika'nın yeni ihtiyatlı dış politikası: "akıllı güç"ün Pasifik vizyonu."* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fell, J. Daffdd (2007). *"Democracy on the rocks: Taiwan's troubled political system since 2000"*. Harvard Asia Pacific Review, 9 (1), 21-25.
- Fell, J. Daffdd (2010). *"Taiwan's democracy: towards a liberal democracy or authoritarianism?"* Journal of Current Chinese Affairs, (ss. 187-201).
- Fingar, Thomas ve Jishe, Fan (2013). *"Ties that bind: strategic stability in the U.S.-China relationship"*. Center for strategic and international studies, The Washington Quarterly, The George Washington University, 36(4), 125–138.
- Flamini, Ronald (2010). U.S.-China relations. CQ Press Researcher, 10(18), 411-424.
- Foot, Rosemary (2006). *"Chinese strategies in a US-hegemonic global order: accommodating and hedging"*. International Affairs 82, 77-84.

- Friedberg, L. Aaron (2000). *“Asian Allies: true strategic partners”*. Kağan, R. ve Kristol W. (eds). Present dangers: crisis and oppotunity in American foreign and defense policy, (ss. 197-219) İçinde. California: Encounter Books.
- Friedberg, Aaron L. (2005). *“The future of U.S.-China relations: Is conflict inevitable?”* International Security, 30 (2), 7-45.
- Fu, Kuen-Chen (2014). *“Some observations/interpretations of the Chinese status toward the South China Sea and the East China Sea disputes”*. Pearson, R. (eds.). East China Sea tensions perspectives and implications, (ss. 31-37) İçinde. Washington: The Maureen and Mike manfield Foundation.
- Guzzini, Stefano (2004). *“The Cold War is what we make of it when peace research meets constructivism in international relations”*. S. Guzzini ve d. Jung (eds.). London: Routledge/Taylor & Francis.
- Gürkaynak, Muharrem ve Yalçiner, Serhan (2009). *“Uluslararası politikada karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme üzerine bir inceleme”*. Uluslararası İlişkiler, 6(23), 73-92.
- Gürsoy, İ. Sezin (2014). *“İşbirliği mi? Çatışma mı? Çevresel güvenliğin uluslararası ilişkilerdeki rolü”*. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 2, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 575-583) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Graham, Kennedy (2007). *“Soğuk Savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletler: Uluslararası güvenlikteki rolü”*. S. Tanyeri (ed.), Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri: Güvenliğin yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, (ss. 101-111) İçinde. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Haley, P. Edward (2006). *“Strategies of dominance: the misdirection of U.S. foreign policy”*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Hart-Landsberg Martin ve Burkett, L. Paul (2006). *Çin ve sosyalizm, (çev. E. Balıkcı)*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Hickey, V. Dave (2013). *“Imbalance in the Taiwan Strait”*. Parameters 43 (3), 43-53.

- Hook, W. Steven ve Spanier, John (2014). “*Amerikan dış politikası: İkinci Dünya Savaşı’ndan günümüze*”, (çev. Ö. Z. Tanırlı). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Huang, A. Chieh-cheng. (1999). “*Taiwan’s defense modernization for the 21st century: challenges and opportunities*”. Conference on War and Peace in the Taiwan Strait, Duke University, 1-28.
- Hurmi, B. Ayşe (2010). “*Bush ve Obama karşılaştırması çerçevesinde Amerikan dış politikası*”. Alternatif Politika, 2(1), 56-81.
- Islam, Russell (2011). “*A specter is haunting Asia: China’s rising military and its implications for America’s interests in Taiwan*”. Politics Extended Essay Final Draft Word Count: 3, 984.
- İşyar, G. Ömer (2008). “*Günümüzde uluslararası güvenlik stratejileri: kavramsal çerçeve ve uygulama*”. Akademik bakış, 2(3), 1-42.
- Johnston, I. Alastair (1995). “*China's new "old thinking": the concept of limited deterrence*”. international security, 20(3), 5-42.
- Kavuncu, Sibel (2014). “*Soğuk Savaş sonrası ABD’nin ulusal güvenlik stratejileri*”. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 2, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 714-723) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Kan, A. Shirley (2013). “*China/Taiwan: Evolution of the “one China” policy—key statements from Washington, Beijing, and Taipei*”. Congressional Research Service, 33-47.
- Kan, A. Shirley (2010). “*Democratic reforms in Taiwan: issues for Congress*”. Congressional Research Service.
- Kan, A. Shirley (2013). “*Taiwan: major U.S. arms sales since 1990*”. Congressional Research Service, 1-33.
- Kan, A. Shirley (2009). “*Taiwan’s political status: historical background and its implications for U.S. policy*”. Congressional Research Service, 1-9.

- Kan, A. Shirley ve Morrison, M. Wayne (2014). “*U.S.-Taiwan relationship: overview of policy issues*”. Congressional Research Service.
- Karacasulu, Z. Nilüfer (2011). *Bölgesel güvenlik analizi: Afganistan*. İstanbul: BETA.
- Karacasulu, Z. Nilüfer (2009). “*Hegemonik düzen tartışmaları ve eleştirel görüşler*”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(4), 53-71.
- Karakoçi, Jülide (2013). “*Konstrüktivizmde dış politika ve etnik kimlikler*”. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28(2), 131-160.
- Kaya, Sezgin (2008). “*Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımlar*”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.
- Keay, John (2011). *Çin tarihi, (çev. N. K. Tayanç ve D. Tayanç)*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Kelly, K. Terrence, Dobbins, James, Shlapak, A. David, Gompert, C. David, Heginbotham, Eric, Chaşlk, Peter ve Thrall, Lloyd (2014). “*The U.S. Army in Asia, 2030–2040*”. RAND Arroyo Center.
- Keohane, O. Robert ve Joseph, S. Nye (2000). “*Globalization: What’s new? What’s not? (And so what?)*”. Foreign Policy, 118, 104-119.
- Kibraoğlu, Ayşegül (2007). “*Küresel iklim değişikliklerinin uluslararası güvenliğe etkileri*”. S. Tanyeri (ed.), Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri: Güvenliğin yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler (ss. 185-186) İçinde. Ankara: Genelkurmay askeri tarih ve stratejik etüt başkanlığı yayınları.
- Kissenger, Henry. (2002). *Diplomasi, (çev. İ. H. Kurt)*. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Kolasi, Klevis (2013). “*Soğuk Savaş’ın barışçıl olarak sona ermesi ve uluslararası ilişkiler teorileri*”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 68 (2), 149-179.
- Korkmaz, Vişne (2010). “*Bölgesel güvenlik üzerine kuramsal tartışmalar*”. Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi.
- Kozkohin, M. Yarıt (2007). “*Uluslararası ilişkilerde güvenlik algılamalarındaki değişikliklerin etkileri*”. S. Tanyeri (ed.), Dördüncü Uluslararası Sempozyum

- Bildirileri: Güvenliğin yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, (ss. 4-7) İçinde. Ankara: Genelkurmay askeri tarih ve stratejik etüt başkanlığı yayınları.
- Kuluoğlu, Armağan (2004). “*Değişen küresel jeopolitikte Türkiye*”. K. Kasım ve Z. A. Bakan (eds.), Uluslararası güvenlik sorunları, (ss. 37-53) İçinde. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Kurtbağ, Ömer (2010). *Amerikan yeni sağ ve dış politika*. Ankara: USAK Yayınları
- Küçüksoğak, K. Övgü (2012). “*Güvenlik kavramının realizm, neorealizm ve Kopenhag Okulu çerçevesinde tartışılması*”. TURAN-SAM, sayı:14.
- Lawrence, Susan V. ve MacDonald, David (2012). “*U.S.-China relations: policy issues*”. CRS Report for Congress.
- Lee, S. Dong (2012). “*A tamed struggle for influence: The future of U.S.-China relations*”. EAI Asia Security Initiative Working Paper.
- Lefebvre, Maxime (2005). *Amerikan dış politikası*, (çev. İ. Yerguz). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Leffler, P. Melvyn (2004). “*Bush’s foreign policy*”. Foreign Policy, (144), 22-28.
- Lindsay, M. James (2011). “*George W. Bush, Barack Obama and the future of US global leadership*”. International Affairs, 87(4), 765–779.
- Matsumoto, Haruka I. (2010). “*The Taiwan Strait crisis of 1954-55 and U.S.-R.O.C. relations*”. IDE Discussion Paper, (223), 1-17.
- Malawer, S. Stuart (2014). “*U.S.-China trade relations – litigation in the WTO 2001-2014*”. International Law Practicum, 27(1), 1-19.
- Mammadov, Agil (2013). “*Azerbeycan dış politikasında enerji faktörü*”. Akademik Bakış Dergisi, sayı: 35, 1-15.
- Mckay, Susan (2004). “*Women, human security, and peace-building: a feminist analysis*”. IPSHU English Research Report Series No.19, 152-175.
- Mearsheimer, J. John (2006). “*China's unpeaceful rise*”. Current History; 105, 690; Research Library, 160-162.

- Morrison, M. Wayne (2003). *"Taiwan's accession to the WTO and its economic relations with the United States and China"*. CRS Report for Congress.
- Munro, H. Ross (2000). *"China: the challange of a rising power"*. Kağan, R. ve Kristol W. (eds). Present dangers: crisis and oppotunity in American foreign and defense policy, (ss. 47-144) İçinde. California: Encounter Books.
- Nişancı, Ensar (2003). *"Küreselleşme, ulus devlet ve etik"*. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 27-40.
- Nye, S. Joseph (2010). *"American and Chinese power after the financial crisis"*. Center for Strategic and International Studies, The Washington Quarterly, The George Washington University, 33(4), 143-153.
- Nye, J. Joseph (2005). *Yumuşak güç (çev. R. İ. AYDIN)*. Ankara: Elips Kitap.
- Obama, Barack (2008). *"US-China policy under an Obama administration"*. Amcham – China's China Brief, 1-2.
- Overholt, H. William (1973). *"President Nixon's trip to China and its consequences"*. Asian Survey, University of California Press, 13(7), 707-721.
- Öngün, Çetin (2007). *Küresel rekabet ve ABD: Amerikan gücüne tarihsel bir yaklaşım*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Örmeci, Ozan (2013). *"21. yüzyılda ABD-Çin rekabeti"*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:29, 1-14.
- Özcan, B. Arif (2011). *"Uluslararası güvenlik sorunları ve ABD'nin güvenlik stratejileri"*. SÜ İBBF Sosyal ve Ekonomik araştırmalar Dergisi, 446-462.
- Özdal, Barış ve Genç, Mehmet (2005). *Avrupa güvenlik ve savunma politikasının Türkiye-AB ilişkilerine etkileri*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Özdaşlı, Esmâ (2012). *"Çin ve Rusya Federasyonu'nun perspektifinden Şangay İşbirliği Örgütü"*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4 (6), 108-122.
- Özdemir, Haluk (2008). *"Uluslararası ilişkilerde güç: çok boyutlu bir değerlendirme"*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi; 63(3), 113-144.

- Öztürk, Ahmet (2011). *Enerji sorunu ve Amerikan dış politikası*. Çakmak, C., Dinç, C. ve Öztürk, A. (eds). Yakın dönem Amerikan dış politikası teori ve pratik, (ss. 433-460) İçinde. Eskişehir: Nobel yayın.
- Pastor, A. Robert (2001). “*China and the United States: Who threatens whom?*” Jounarnal of International Affairs, 54(2), 427-443.
- Polat, İrfan (2006). “*11 Eylül terör saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan müdahalesi.*” Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Posen, R. Barry (1993). “*The security dilemma and ethnic conflict*”. Survival: 35(1), 27-47.
- Prasad, S. Eswar (2009). “*Effects of the financial crisis on the U.S.- China economic relationship*”. Cato Journal, 29(2), 223-235.
- Puri, Raman ve Sahgal, Arun (2011). “*The South China Sea dispute: implications for India*”. Indian Foreign Affairs Journal 6(4), 437-448.
- Rigger, Shelley (2011). “*Democratic transition and consolidation in Taiwan*”. Enduring Democracy Conference, American Enterprise Institute, Washington, DC.
- Rigger, Shelley (2009). “*What I wish President Obama could say to President Hu about Taiwan*”. Delisle, J. (ed). The Hu-Obama Summit and U.S.-China relations, (ss.23-27) İçinde. Foreign Policy Research Institute, November, 2009, 1-41.
- Ring, H. Andrew (2012). “*A U.S. South China Sea perspective: just over the horizon*”. Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University.
- Roberts, Brad (2001). “*China-U.S. nuclear relations: what relationship best serves U.S. interests?*” Institute for Defense Analyses, Defense Threat Reduction Agency.
- Rogers, E. Frank (1976). *Sino-American relations and the Vietnam War, 1964-66*. The China Quarterly, Cambridge Press, No. 66, 293-314.
- Ross, S. Robert (2013). “*US grand strategy, the rise of China, and US national security strategy for East Asia*”. Strategic Studies Quarterly, 20-40.

- Sakman, Tolga (2014). “*Avrupa Birliği’nde göçün güvenlik perspektifinden yorumlanması göç ve güvenlik*”. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 2, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 564-566) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Sander, Oran (2011). *Siyasi tarih: ilkçağlardan 1918’e*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Sander, Oran (2012). *Siyasi tarih*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Sandıklı, Atilla ve Emeklier, Bilgehan (2012). “*Güvenlik yaklaşımlarında değişim ve dönüşüm*”. A. Sandıklı (ed.), Teoriler ışığında güvenlik, savaş, barış ve çatışma çözümleri, (ss.3-68) İçinde. İstanbul: Bilgesam yayınları.
- Sandıklı, Atilla ve Güllü, İlhan (2005). “*Gelişen Çin ekonomisi ve Türk dış ticaretine etkileri*”. Sandıklı, A. ve Güllü, İ. (eds). Geleceğin süper gücü Çin: Uzakdoğu’daki enregrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü, (ss. 321-341) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Sandıklı, Atilla ve Güllü, İlhan (2005). *Küreselleşme ve bölgeselleşme sürecinde Güney Asya ve Pasifik bölgesi*. Sandıklı, A. ve Güllü, İ. (eds). Geleceğin süper gücü Çin: Uzakdoğu’daki enregrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü, (ss. 257-275) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Sayın, Yusuf (2013). “*Konfüçyüs’ün yeniden keşfi ve Çin’in dış politikasında dönüşüm*”. Seçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 225-233.
- Schneider, Jacquelyn (2010). “*Chinese military involvement in a future Korean War*”. Strategic Studies Quarterly, 50-67.
- Shi, Tianjian ve Wen, C. Meredith (2009). “*Avoiding mutual misunderstanding: Sino–U.S. relations and the new administration*”. CARNEGIE Endowment for International Peace.
- Shilibekova, Aigerim (2014). “*Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik çalışmalarında yeni yaklaşımlar*”. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 3, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 1081-1089) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.

- Sun, Yun (2014). “*Myanmar in US-China relations*”. STIMSON Great Powers and the Changing Mynanmar No:3, 1-16.
- Sümer, Gültekin (2008). “*Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü*”. Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19, (ss. 119-144).
- Şahin, Çiğdem (2004). “*Sözcelerin gücü adına, güç Bush’ta artık*”. K. Kasım ve Z. A. Bakan (eds.), Uluslararası güvenlik sorunları, (ss. 82-95) İçinde. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Şatana, Nil ve Özpek, B. Burak (2010). “*ABD ve Türkiye’de geçmişten günümüze güvenlik Çalışmaları*”. Ortadoğu Etütleri, 2(2), 75-114.
- Şen, Ali (2008). “*Uluslararası sitemde ekonomi-politika etkileşimi*”. İ. Bal (ed.), Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, (ss. 454-461) İçinde. Ankara: Lalezar Kitapevi.
- Şimşek, Mevlüdiye (2005). “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) üyeliğinin ekonomik etkileri ve Çin’in geleceğine ilişkin senaryolar”. Yönetim ve Ekonomi, 12(2), 77- 90.
- Şöhret, Mesut (2014). “*Kopenhag ve Aberystwyth Ekolleri çerçevesinde 21. yüzyılda güvenliğin değişen kapsamı ve boyutu*”. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 2, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 659-707) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Taliaferro, W. Jeffrey (2006). “*State nuilding for future wars: neoclassical realism and the resource-extractive state*”. Security Studies 15(3), 464–495.
- Tatar, S. Justyna (2012). “*China’s response to the United States’ Asia–Pacific strategy*”. Polish Institute of International Affairs (PISM), No: 41, 3-76.
- Telatar, Gökhan (2012). “*Barack Obama’nın dış politikasında demokrasinin yayılması misyonu*”. Alternatif Politika, 4(1), 54-83.
- Telatar, Gökhan (2005). “*Şangay İşbirliği Örgütü: 21.yüzyılın bölgesel / global çekim merkezi*”. Sandıklı, A. ve Güllü, İ. (eds). Geleceğin süper gücü Çin: Uzakdoğu’daki enregrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü, (ss. 103-135) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları.

- The USA Department of Defense (1998). *"The sustaining U.S. global leadership: Priorities for 21st century defense"*. USA, Department of Defense: Washington.
- Tow, T. William ve Loke, Beverley (2009). *"America's Asia-Pacific security policy under an Obama administration"*. Australian Journal of International Affairs, 63(4), 443-457.
- Tucker, B. Nancy (2005). *"Taiwan expendable? Nixon and Kissinger go to China"*. The Journal of American History, 92(1), 109-135.
- Turner, Oliver (2011). *"Sino-US relations then and now: discourse, images, policy"*. Political Perspectives, Volume: 5 (3), 27-45.
- Twining, Daniel (2007). *"America's grand design in Asia"*. The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology. The Washington Quarterly: The George Washington University, 30(3), 79-94.
- Uğrasız, Bülent (2003). *"Uluslararası ilişkilerde iki farklı yaklaşım: idealizm ve realizm"*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi 5(2), 139-145.
- Ultan, Ö. Mehlika (2014). *"Soğuk Savaş sonrası güvenlik yaklaşımları ve genişletilmiş güvenlik kavramları"*. H. Çomak ve A. G. Kutlu (eds.). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 2, (8-9 Ekim, Kocaeli, ss. 646-653) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- United Nations Office Drug and Crime, (2013). *World drug report, 2013*. World Outlook Energy 2008, 81-84.
- Ural, Abdullah (2009). *"ABD'nin enerji hâkimiyeti teorisi ve büyük Ortadoğu projesi"*. Akademik Ortadoğu, 3(2), 131-147.
- Uzgel, İlhan (2004). *Ulusal çıkar ve dış politika*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Üngör, Çağdaş (2005). *"Çin'in "tek ülke, iki sistem" politikası: Tayvan, Hong Kong ve Macau"*. Sandıklı, A. ve Güllü, İ. (eds). Geleceğin süper gücü Çin:

- Uzakdoğu'daki enregrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü, (ss. 29-41) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Waltz, N. Kenneth (2009). *Realism and international politics*. New York: Routledge.
- Waltz, N. Kenneth (2000). "Structural realism after the Cold War". *International Security*, 25(1), 5–41.
- Wanli, Yu (2009). "Breaking the Cycle?: Sino-US relations under George W. Bush administration". Lida, M. (ed). *China's Shift Global Strategy of the Rising Power*, (ss. 81-97) İçinde. Tokyo: The National Institute for Defense Studies.
- Williams, C. Michael (2005). *The realist tradition and the limits of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Xinbo, W. (2011). "China and the United States core interests, common interests, and partnership". United States Institute of Peace, Speacial Report.
- Xinbo, Wu (2001). *To Be an Enlightened Superpower*. The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology. The Washington Quarterly, The George Washington University, 24(3), 63–71.
- Yen, J. Chen-shen (2009). "Obama's visit to China and facilitating a lasting peace across the Taiwan Strait. What I Wish President Obama Could Say to President Hu about Taiwan". Delisle, J. (ed). *The Hu-Obama Summit and U.S.-China relations*, (ss.27-31) İçinde. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute.
- Yılmaz, Sait (2012). *Akıllı güç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Yılmaz, Sait (2010). "State, power and hegemony". *International Journal of Business and Social Science*, 1(3), 196.
- Yılmaz, Sait (2008). "Uluslararası ilişkilerde güç ve güç dengesinin evrimi". *Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies* 1 (1), 27-65.
- Yılmaz, Sait (2008). "Yükselen Çin'in güvenlik politikası ve stratejileri". *Stratejik Araştırmalar Dergisi, Journal of Strategic Studies* 1 (2), 77-98.
- Yokuş, Sait (2004). "Özgürlük-güvenlik ikilemi". H. Çomak ve A. G. Kutlu eds.). *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, Cilt: 2, (8-9

Ekim, Kocaeli, ss. 443-454) İçinde. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.

Yom, L. Sean (2005). “Şangay İşbirliği Örgütü’nün geleceği”, (çev. G. A. Akdağ). Sandıklı, A. ve Güllü, İ. (eds). Geleceğin süper gücü Çin: Uzakdoğu’daki enregrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü, (ss. 103-135) İçinde. İstanbul: Tasam Yayınları.

Yuan, Jing-Dong (2003). “Sino-US military relations since Tiananmen: restoration, progress, and pitfalls”. Parameters, 33(1), 51-67.

Yufan, Hao ve Zhihai, Zhai (1990). *China's decision to enter the Korean War: history revisited*. The China Quarterly, Cambridge Press, 121, 94-115.

İnternet Kaynakları

Akçadağ, Emine (2013). “Bir Karşılıklı Bağımlılık Örneği Olarak AB-Çin Ekonomik İlişkileri”. (<http://www.bilgesam.org/incele/62/-bir-karsilikli-bagimlilik-ornegi-olarak-ab-cin-ekonomik-iliskileri/#.VJcvlshds>, 10 Şubat 2015’te erişildi).

Akçadağ, Emine (2010). “Çin ile Amerika arasında var olmaya çalışan bir ada: Tayvan”. (<http://www.bilgesam.org>, 5 Mayıs 15’te erişildi).

Binzat, Gökhan (2013). “Asya-Pasifik’te nüfuz ve kaynak mücadelesi”. (<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2013/10/09/7246/asya-pasifikte-nufuz-ve-kaynak-mucadelesi>, 10 Şubat 2015’te erişildi).

Bitzinger, A. Richard (2015). “China's Double-Digit Defense Growth: What It Means for a Peaceful Rise”. (http://www.foreignaffairs.com/articles/143275/richard-a-bitzinger/chinas-double-digit-defense-growth?cid=nlc-foreign_affairs_today-032015-chinas_double_digit_defense_gr_5-032015&sp_mid=48273065&sp_rid=aXpha3lvbEBnbWFpbC5jb20S1, 6 Nisan 2015’te erişildi).

- Bobones, Salvatore (2015). “China's Predictable Slowdown”. (<http://www.foreignaffairs.com/articles/143108/salvatore-babones/chinas-predictable-slowdown>, 19 Şubat 2015'te erişildi).
- Curran, Enda (2015). “China to be superpower that wasn't, sage of Japan slide says”. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-02/china-will-be-superpower-that-wasn-t-sage-of-japan-demis>, 18 Nisan 2015'te erişildi).
- Çolakoğlu, Selçuk (2009). “Çin-Tayvan yakınlaşması”. (<http://www.usakgundem.com>, 1 Nisan 2015'te erişildi).
- Çolakoğlu, Selçuk (2012). “Tayvan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin anlamı”. (<http://www.usakgundem.com>, 1 Mayıs 2015'te erişildi).
- Dimitrova, Antoaneta (2011). (<http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participantpapers/academy/Anna-Dimitrova-Obama's-Foreign-Policy-Between-Pragmatic-Realism-and-Smart-Diplomacy.pdf>, 10 Şubat 2015'te erişildi).
- Ekrem, H. Nuraniye (2012). “Çin-Japonya ilişkilerinde hassas sorunlar”. (<http://www.uiportal.net/cin-japonya-iliskilerinde-hassas-sorunlar.html>, 28 Nisan 2015'te erişildi).
- Fish, S. Isaac ve Johnson, Keith (2015). “China's New Airstrip in the South China Sea Is Almost Completed”. http://foreignpolicy.com/2015/04/16/chinas-new-airstrip-in-the-south-china-sea-is-almost-completed/?utm_content=buffer31ecc&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer, 6 Mayıs 2015'te erişildi).
- Gökbaş, Seval (2009). “Çok kutuplu uluslararası sistemde “güvenlik” algısı”. (http://www.tasam.org/trR/Icerik/1113/cok_kutuplu_yeni_dunya_duzeninde_%E2%80%98guvenlik_algisi, 10 Ocak 2015'te erişildi).
- Haas, Noam (2002). “Conflict analysis on unification issues between China and Taiwan”. (<http://www.asianresearch.org>, 7 Mayıs 2015'te erişildi).

- Harper, L. John (2014). “ABD dış politikasında riskli dönüşüm güç kullanımından diplomasiye geçiş”. (<http://www.usakanalist.com/detail.php?id=769>, 10 Şubat 2015’te erişildi).
- Jackson, Dominic (2015). “Taiwan applies to join China-led Asia bank under 'One China' principle, sparks protests”. (<http://shanghaiist.com/2015/04/01/taiwan-applies-china-led-asia-bank-one-china-principle.php>, 6 Nisan 2015’te erişildi).
- Karlova, R. Uğur (2008). “Çin-Tayvan arasında sıcak rüzgârlar esiyor”. (<http://turksam.org/tr>, 7 Aralık 2014’te erişildi).
- Karlova, R. Uğur (2008). “Çin’de ne var ne yok? Bir Çin söyleşisi”. (<http://turksam.org/tr>, 7 Aralık 2014’te erişildi).
- Karlova, R. Uğur (2008). “Boao Forumu ve erimeye başlayan buzlar”. (<http://turksam.org/tr>, 7 Aralık 2014’te erişildi).
- Karlova, R. Uğur (2010). “Seçimlerin ardından Tayvan”. (<http://turksam.org/tr>, 7 Aralık 2014’te erişildi).
- Karlova, R. Uğur (2008). “Tayvan başkanlık seçimlerine üzerine bir analiz”. (<http://turksam.org/tr>, 7 Aralık 2014’te erişildi).
- Kasım, Kamer (2014). “Çin halk Cumhuriyeti- Tayvan görüşmeleri”. (http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2231&cat=323#.VUX6Ro7tmko, 3 Mayıs 2015’te erişildi).
- Kasım, Kamer (2014). Güney Çin Denizi: tehlikeli sular. (http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2252&cat=323#.VUX6Q47tmko, 8 Mayıs 2015’te erişildi).
- Kasım, Kamer (2011). “Tayvan izlenimleri”. (<http://www.usak.org.tr/>, 7 Nisan 2015’te erişildi).
- Kasım, Kamer (2014). “Tayvan ve Filipinler arasındaki anlaşmazlık”. (<http://www.usak.org.tr/>, 7 Nisan 2015’te erişildi).

- Krepinevich, F. Aandrew (2015). "How to deter China". (<http://www.foreignaffairs.com/articles/143031/andrew-f-krepinevich-jr/how-to-deter-china>, 17 Şubat 2015'te erişildi).
- Lieggi, Stephanie ve Pomper, A. Miles (2015). "China Doubles Down on Nuclear Energy, at Home and Abroad". (http://www.worldpoliticsreview.com/articles/15339/china-doubles-down-on-nuclear-energy-at-home-and-abroad?utm_source=Weekly+Headlines&utm_campaign=e3f40113d7-WPR_Weekly_03202015&utm_medium=email&utm_term=0_6e36cc98fd-e3f40113d7-62700417, 8 Nisan 2015'te erişildi).
- Panda, Ankit (2015). "China Evacuates Foreign Nationals from Yemen". (http://thediplomat.com/2015/04/china-evacuates-foreign-nationals-from-yemen/?utm_content=buffer08014&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer, 4 Nisan 2015'te erişildi).
- Pedersen, G. Jacob ve Gloystein, Henning (2015). "China becomes world's top crude buyer despite economy stuttering". (http://www.reuters.com/article/2015/05/11/us-china-crude-imports-idUSKBN0NW0DC20150511?feedType=RSS&feedName=topNews&utm_surce=twitter, 11 Mayıs 2015'te erişildi).
- Roberge, Michal ve Lee, Youkyung (2009). China-Taiwan relations. (<http://www.cfr.org/>, 7 Aralık 2014'te erişildi).
- Wertz, R. Richard (1998). "Conflict and war, Taiwan". (<http://www.ibiblio.org>, 20 Nisan 2015'te erişildi).
- Worstell, Tim (2014). "China's Now The World Number One Economy And It Doesn't Matter A Darn". (<http://www.forbes.com/sites/timworstell/2014/12/07/chinas-now-the-world-number-one-economy-and-it-doesnt-matter-a-darn/>, 20 Mayıs 2015'te erişildi).
- China GDP. (<http://www.tradingeconomics.com/china/gdp>, 25 Nisan 2015'te erişildi).

- “China surpasses U.S. to become largest world economy”. (<http://www.foxnews.com/world/2014/12/06/china-surpasses-us-to-become-largest-world-economy/>, 28 Nisan 2015’te erişildi).
- “Çin silahta Almanya’yı solladı!” (<http://www.haberturk.com/galeri/ekonomi/447609-cin-silah-ihracatinda-almanyayi-solladi>, 22 Nisan 2015’te erişildi).
- “Çin’in 2013 yılı savunma Beyaz kitabı”. (http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/008_cin_2013_savunma_beyaz_kitabi.pdf, 10 Şubat 2015’te erişildi).
- “Çin’in İlk ‘Beyaz Kitabı’”. (<http://www.tusiad.org.tr/rsc/shared/file/CinBeyazKitapBilgiNotu-11012012.pdf>, 10 Şubat 2015’te erişildi).
- “Embassy of the United States”. (<http://www.usemb-ankara.org.tr>, 12 Nisan 2015’te erişildi).
- “Former Taiwan president Chen Shui-bian released from jail on medical parole”. (<http://www.abc.net.au/news/2015-01-06/former-taiwan-president-chen-shui-bian-on-medical-parole/6002650>, 4 Mayıs 2015’te erişildi).
- “Framework for Final Deal Reached at Iran Nuclear Talks”. (<http://www.newsweek.com/framework-final-deal-reached-iran-nuclear-talks-319171>, 6 Nisan 2015’te erişildi).
- “GDP growth rate Taiwan-China”. (<http://ieconomics.com/gdp-growth-rate-taiwan-china>, 6 Mayıs 2015’te erişildi).
- “GDP growth (annual %)”. (<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>, 10 Mart 2015’te erişildi).
- “Japonya Başbakanı’ndan Davos çıkışı”. (<http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/japonya-basbakanindan-davos-cikisi-h21465.html>, 20 Nisan 2015 tarihinde erişildi).
- “Map of Tayvan”. (<https://www.google.com/maps/place/Tayvan/@23.553118,121.0211024,4z/data=!4m2!3m1!1s0x346ef3065c07572f:0xe711f004bf9c5469>, 4 Mayıs 2015’te erişildi).

- “Suriyelilerle evlilik ticarete dönüştü”, 2014. (<http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerle-evlilik-ticarete/gundem/detay/1827612/default.htm>. Milliyet.com.tr, 10 Ocak 2015’te erişildi).
- “Military power comarison results for China vs. Taiwan”. (<http://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=china&country2=taiwan&Submit=COMPARE>, 5 Mayıs 2015’te erişildi).
- “Senkaku Islands”. (http://en.wikipedia.org/wiki/Senkaku_Islands, 01.05.15’tarihinde erişildi).
- “Tayvan sorununun kaynağı”. (<http://turkish.cri.cn/>, 10 Nisan 2015’te erişildi).
- “The South China Sea: Sea of troubles”, (2015). <http://www.economist.com/news/leaders/21650122-disputed-sea-growing-security-nightmareand-increasingly-ecological-one-sea-troubles?fsrc=scn/tw/te/pe/st/seaoftroubles>, 2 Mart 2015’te erişildi).
- “Trade in Goods with China”. (<https://www.census.gov/foreigntrade/balance/c5700.html>, 12 Nisan 2015’te erişildi).
- “Türkiye Asya Altyapı Yatırım Bankası'na kurucu üye oldu!” (<http://www.haberturk.com/ekonomi/para/haber/1064528-turkiye-asya-altyapi-yatirim-bankasina-kurucu-uye-oldu>, 12 Nisan 2015’te erişildi).
- “Xi: İki yaka arasında kader birliği var”. (<http://turkish.cri.cn/781/2015/05/04/1s168127.htm>, 4 Mayıs 2015’te erişildi).
- “Yeni ekonomik sıralamaya hazır olun”. (<http://www.businessht.com.tr/ekonomi/haber/1064643-2030da-turkiye-ekonomisi>, 12 Nisan 2015’te erişildi).
- “18 maps that explain maritime security in Asia”. (<http://amti.csis.org/atlas/>, 9 Mart 2015’te erişildi).
- “2014 World Population Data Sheet”. (http://www.prb.org/pdf14/2014-worldpopulation-data-sheet_eng.pdf, 22 Nisan 2015’te erişildi).